

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

HECTOR MALOT

KİMSESİZ ÇOCUK

HECTOR MALOT • KİMSESİZ ÇOCUK • 1

KİMSESİZ ÇOCUK

Hector Malot / Çeviren : Murat Aykaç Erginöz / Yayınlayan : Sosyal Yayınlar / İllüstrasyonlar : E. Bayard / Birinci Baskı : Mayıs 1985 / Kapak Baskısı : Matbaa 70 / Dizgi ve Baskı : Gözlem Matbaacılık Koll. Şti. Tel. : 526 28 71

LUCIE MALOT'YA

Bu kitabı yazarken sürekli olarak seni düşündüm, çocuğum; ve adın her an dudaklarımın ucundaydı. -Lucie bunu duyup sezecek mi acaba?- Buna ilgi duyacak mı? Dâimâ ve dâimâ Lucie. Dolayısıyla de, bu kadar sürekli olarak anılan adının bu sayfaların en başında yer alması gerekirdi elbette; talih bu sayfalara nasıl bir yer ayırmıştır bilemem; ama bu yer ne olursa olsun, bütün başarılarından da değerli bir haz vereceklerdir: Senin bu sayfaları okuyabileceğini düşünmenin hazzı ve sana bu sayfaları sunmanın sevinci.

HECTOR MALOT

Hector Malot

KİMSESİZ ÇOCUK

Birinci Cilt

**Çeviren :
MURAT AYKAÇ ERGİNÖZ**

**Sosyal Yayınlar
Divanyolu, Klodfarer Cad. No : 16/2
İSTANBUL Tel. : 528 33 14**

BÖLÜM I

KÖYDE

Ben bulunmuş bir çocuğum.

Fakat, sekiz yaşına kadar, diğer bütün çocuklar gibi, bir annem olduğuna inanıyordum. Çünkü, ağladığım zamanlar, beni kollarında sıkarak sallayan bir kadın vardı. Öylesine tatlı, yumuşak sıkardı ki gözyaşlarım dururdu.

Bir kadın gelip beni öpmeden, hiçbir zaman yatağıma yattığım yoktu. Aralık rüzgârları karları beyazlaşmış camlara yapıştırdığı zaman, ayaklarımı avuçlarının içine alıp, ezgisini ve birkaç sözcüğünü belleğimde hâlâ bulduğum bir şarkı söyleyerek, orada durup ısıtırdı.

Otlı yollar ve çalılıklar boyunca ineğimizi otlatırken, bardaktan boşanırcasına yağmura yakalandığım zamanlar, koşarak gelip beni karşılar, özenle başıma ve omuzlarıma örttüğü yün eteğinin altına sokmaya zorlardı beni.

Arkadaşlarımdan biriyle kavga ettiğim zamanlar ise, bana üzüntülerimi anlattırır ve hemen hemen her zaman, beni avundurmak ve bana hak vermek için tatlı sözler bulurdu.

Bütün bunlardan ve daha başka birçok şeyden, benimle konuşma biçiminden, yüzüme bakışından, azarlamalarındaki okşayış ve yumuşaklıktan, onun benim anem olduğunu sanıyordum.

Yalnızca sütannem olduğunu şöyle öğrendim.

Köylümün, ya da daha doğrusunu söylemek gerekirse, kendime ait bir köylüm, doğum yerim, annem, babam olmadığına göre, yetiştirildiğim, çocukluğumu geçirdiğim köyün adı Chavanon'du. Orta Fransa'nın en yoksul köylerinden biriydi.

Bu yoksulluk, köylülerin gevşekliğinden ya da tembelliğinden değil, çok verimsiz bir yöredeki durumundan kaynaklanıyordu. Toprağın derinliği yoktu. İyi ürün alabilmek için, gübre ya da yörede olmayan toprağı iyileştirme çalışmaları gerekliydi. Bu yüzden, ekili pek az tarlayla —en azından benim sözünü ettiğim devirde— karşılaşmıştınız. Oysa, her yanda, yalnızca fundaların ve katırtırnaklarının büyüdüğü geniş çalılık alanlar görülürdü. Çalılıkların sona erdiği yerde geniş fundalıklar başlardı. Bu gelişmiş fundalıklarda, sert rüzgârlar, ötede beride eğik ve acıyla kıvranan dallarını havaya diken cılız ağaç kümelerinin boy atmasını engelliyordu.

Güzel ağaçlar bulmak için, yüksekliklerden ayrılıp dar çayırliklar içinde, büyük kestane ağaçlarının ve güçlü meşelerin yetiştiği dere kenarlarına, arazi çukurluklarına inmek gerekliydi.

İşte bu arazi çukurluklarının birinde, hızlı akışlı sularının Loire nehrinin kollarından birinde kaybolduğu bir derenin kenarında, ilk çocukluk yıllarımı geçirdiğim ev yükseliyordu.

Sekiz yaşıma kadar, bu evde hiç bir zaman erkek görmemiştim. Ancak, annem dul değildi. Taş ustası olan kocası, yörenin çok sayıda işçisi gibi, Paris'te çalışıyordu. Etrafımda olup bitenleri görüp anlayacak yaşa geldiğimden bu yana, köye dönmemişti. Zaman zaman, köye gelen arkadaşlarından biriyle haber gönderiyordu.

«Barberin Anne, kocanız iyi; beni size işinin çok iyi olduğunu söylemek ve şu parayı vermekle görevlendir-di. Sayar mısınız?»

Ve hepsi bu kadardı. Barberin Anne onun haberle-riyle yetiniyordu: Erkeğinin sağlığı iyiydi; iş para ge-tiriyordu; hayatını kazanıyordu.

Barberin'in Paris'te bu kadar uzun süre kalmasın-dan, karısıyla arasının açık olduğunu sanmamak gere-kirdi. Bu ayrılıkta, anlaşmazlık sorunu diye birşey yok-tu. İşi yüzünden Paris'te kalıyordu, hepsi bu. İhtiyarla-yınca, ihtiyar karısının yanına dönecek ve biriktirdikle-ri parayla, güçlerinin ve sağlıklarının kalmadığı anda, yoksulluktan kurtulmuş olacaktı.

Bir kasım günü, akşam olurken, tanımadığım bir adam avlunun giriş kapısında durdu. Ben evin kapısı-nın eşiğinde çalı çırpı kırmaktaydım. Adam, kapıyı it-medey, yalnız üstünden bana bakarak, Barberin Anne'nin oturduğu yerin burası olup olmadığını sordu. İçe-ri girmesini söyledim.

Gıcırdayan kapıyı itip ağır adımlarla eve doğru ilerledi.

Hiç böylesine çamura bulanmış bir adam görme-miştim. Bir kısmı henüz yaş, bir kısmı çoktan kuru-muş çamur tabakaları tepeden tırnağa üzerini kaplıyor-du. İnsan ona bakınca, çok uzun süreden beri, berbat yollarda yürüdüğünü anlıyordu.

Sesimize Barberin Anne koşup geldi ve adam kapı-nın eşiğini tam geçeceği sırada, kendini onun karşısında buldu.

«Paris'ten haberler getirdim,» dedi.

Bunlar, çok yalın ve birçok kez kulaklarımıza çalı-nan sözcüklerdi. Ama, ses tonu, eskiden «kocanız iyi, işler yolunda» sözcüklerine eşlik eden ses tonuna hiç benzemiyordu.

Barberin Anne, ellerini bitiştirerek:

— Ah! Tanrım! diye bağırdı. Jerome'un başına bir-şey geldi!

— Evet. Ama korkuya kapılıp hastalanmanız gerekmez. Kocanız yaralandı. Gerçek bu. Ama, ölmedi. Yalnız, sakat kalacak belki de. Şu anda, hastanede. Ben yatak komşusuydum. Eve döndüğüm için, benden geçen olanları size söylememi istedi. Gidecek çok yolum olduğu için, fazla kalamıyorum. Gece çabuk bastırıyor.

Daha çok bilgi almak isteyen Barberin Anne adama yemeğe kalmasını rica etti. Yollar berbattı. Koruda görünen kurtlardan söz ediliyordu. Sabahleyin yola çıkardı.

Adam ocağın köşesine oturdu. Yemeğini yerken, kazanın nasıl olduğunu anlattı. Barberin devrilen iskeletin altında kalıp yarı yarıya ezilmişti. Kazanın olduğu yerde bulunmaması gerektiği kanıtlandığı için, işveren hiçbir ödenceyi kabul etmiyordu.

— Zavallı Barberin'in şansı yok, dedi. Böyle bir kazadan, kendine gelir sağlama yolunu bulabilecek kurnaz kişiler vardır. Fakat, kocanız hiçbir şey alamaz.

Katılaşmış çamur sıvasının içinde sertleşen pantolonunun paçasını kuruturken, böyle iyi bir gelir sağlamak umuduyla, kendisini seve seve sakat bıraktıracaklarını gösteren içten bir çabayla, «şansı yok» diye yineliyordu.

Öyküsünü bitirirken:

— Yine de, dedi, ona işvereni mahkemeye vermesini öğütledim.

— Mahkeme çok paraya patlar.

— Evet, ama kazanırsanız!

Barberin Anne Paris'e gitmek isterdi. Ama, böylesine uzun ve pahalı bir yolculuk korkunç bir şeydi.

Ertesi sabah, papaza danışmak için köye indik. Papaz, Barberin Anne'in, kocasına yararlı olup olmayacağını öğrenmeden gitmesini istemedi. Barberin'in bakıldığı hastanenin yöneticisine bir mektup yazdı. Birkaç gün sonra, yanıtı geldi. Mektupta, Barberin Anne'in yola çıkmasının gerekmediği, ama, kocası yaralanmış olduğu işyeri hakkında dava açacağı için, kendisine bir miktar para göndermesi gerektiği yazılıyordu.

Günler ve haftalar geçti. Zaman zaman, hepsi de para isteyen mektuplar geldi. Diğerlerinden daha ivedi olan son mektupta, eğer para yoksa, ineği satmak gerektiği yazılıydı.

Bu «ineği satmak» sözlerinde, üzücü ve acı verici şeyler olduğunu, yalnızca, köylülerle köyde yaşayanlar bilirler.

Doğa bilimleri uzmanı için, inek geviş getiren bir hayvandır. Gezgin için, otların arasından çiğle ıslanmış siyah burnunu kaldırdığı zamanki haliyle, görüntüsüyle insanın içini rahatlatan bir hayvan; şehir çocuğu için, sütlü kahvesinin ve kaymaklı peynirin kaynağıdır. Fakat, köylü için, çok, çok daha değerli birşey... Ne kadar yoksul, ailesi ne kadar kalabalık olursa olsun, ahırında bir ineği olduğu sürece, açlık çekmeyeceğinden emindir. Boynuzlarının etrafına sarılmış bir yular ya da basit bir iple, bir çocuk ineği otlu yollar boyunca, otların kimseye ait olmadığı yerlerde gezdirir ve akşamleyin, bütün ailenin yemeğinde tereyağı, patateslerini ıslatmak için sütü vardır. Baba, anne, çocuklar, büyükler ve küçükler, herkes inekle yaşar.

Barberin Anne'yle ben, bizim inekle öylesine rahat yaşıyorduk ki hemen hemen hiç et yememiştik. O yalnızca, bizim sütannemiz değil, arkadaşımız, dostumuzdu da. İneğin aptal bir hayvan olduğunu düşünmek gerekir. Aksine, eğitimle sağlanamayacak kadar gelişmiş ruhsal özelliklerle, zekâyla dolu bir hayvandır. İneğimizi okşuyor, onunla konuşuyorduk. Bizi anlıyor, kendi yönünden, sevecenlik dolu kocaman yuvarlak gözleriyle istediği ya da sezinlediği şeyi bize anlatmasını pek güzel biliyordu.

Kısacası, biz onu seviyorduk, o bizi seviyordu, söylenecek şey bundan ibaretti.

Yine de, ondan ayrılmak gerekiyordu. Çünkü, «ineği satmak»la Barberin'in gönlünü hoşnut edebilecektik.

Eve bir satıcı geldi. Roussette'i iyice inceledikten, hoşnutsuz bir biçimde başını sallayarak elle yokladık-

tan, yüz kez, işine gelmeyen, yeniden satamıyacağı yok-sul kişilerin ineği olduğunu, sütü olmadığını, berbat bir yağı olduğunu söyleyip yineledikten sonra, onu, yalnızca iyilik olsun diye, iyi yürekli bir kadın olan Barberin Anne'ye iyilik yapmak için almak istediğini söyledi.

Zavallı Roussette, sanki olanları anlamış gibi, ahırından çıkmak istememiş ve böğürmeye başlamıştı.

Satıcı bana, boynunda sarılı duran bir kamçıyı uzatarak:

— Arkasına geçip şu ineği sür, dedi.

— Olmaz bu, demişti Barberin Anne.

Ve ineği yularından tutup ona tatlı tatlı:

— Haydi, güzelim, gel bakayım! demişti.

Roussette daha fazla diretmemişti. Yola çıkınca, satıcı onu arabasının arkasına bağlamış ve zavallı inek atı izlemek zorunda kalmıştı.

Eve dönmüştük. Fakat, uzun süre, böğürmelerini işitmiştik.

Artık süt yoktu, tereyağı yoktu. Sabahları bir parça ekmek, akşamları tuzlu patates.

Roussette'in satılmasından kısa bir süre sonra kutsal(*) salı geldi. Önceki yıl, kutsal salı günü için, Barberin Anne bana krep ve böreklerle bir ziyafet çekmişti. O kadar yemiş, o kadar yemiştim ki kadıncağız bundan son derece mutlu olmuştu.

Fakat, o zaman, hamuru sulandırmak için bize süt, tavaya koymak için tereyağı veren Roussette vardı.

Artık Roussette olmadığına göre, süt olmayacak, tereyağı olmayacak, kutsal salı olmayacaktı. Üzüntülü üzüntülü, içimden bunları söylüyordum.

Ancak, Barberin Anne bana bir sürpriz yapmıştı. Ödünç alma alışkanlığı olmadığı halde, komşularımızdan birinden bir bardak süt, diğerinden bir parça tereyağı istemişti. Öğleye doğru eve döndüğümde, büyük bir toprak tepsiye un koyarken bulmuştur onu.

— Vay canına! Un, dedim ona yaklaşıırken.

— Evet, diye karşılık verdi gülümseyerek, evet, un, Remi'ciğim, halis buğday unu! Bak, ne kadar güzel kokuyor.

Cesaret edebilsem, bu unun neye yarıyacağını sorardım. Fakat, işte bunu bilmeyi çok istediğim için, bundan söz etmeye cesaret edemiyordum. Hem sonra, Barberin Anne'yı üzmemek için, kutsal salı gününde olduğumuzu bildiğimi söylemek istemiyordum.

Barberin Anne yüzüne bakarak:

— Unla ne yapılır? diye sordu.

— Ekmek.

— Başka?

— Bulamaç.

— Başka?

— Hay Allah, bilmem.

— Pekâla biliyorsun. Fakat, çok iyi bir çocuk olduğun için bunu söylemeye cesaret edemiyorsun. Bugünün, krep ve börek günü, kutsal salı olduğunu biliyorsun. Fakat, ne tereyağımız, ne de sütümüz olmadığını bildiğin için, bundan söz etmeye cesaret edemiyorsun. Doğru, değil mi?

— Oh! Barberin anne.

— Bunları önceden sezinlediğinden, kutsal salı'mız kötü geçmesin diye durumu ayarladım. Hamur teknesine bak.

Kapağını kaldırınca, süt, tereyağı, yumurta ve üç elma gördüm.

— Yumurtaları bana ver, dedi. Ben yumurtaları kırarken, sen elmaların kabuklarını soy.

Ben elmaları dilimlere ayırırken, o yumurtaları unun içine kırdı ve zaman zaman, bir kaşık süt dökerek, hepsini birden yoğurmaya başladı.

Hamur kıvamını bulunca, Barberin Anne sıcak küllerin üzerine güveçi koydu. Artık yalnızca akşamı beklemek gerekiyordu. Kreplerle börekleri akşam yemeğinde yemek zorundaydık.

İçten olmak gerekirse, günün bana uzun geldiğini belirtmem gerekirdi. Birkaç kez, güveçin etrafını örten bezi nerdeyse çekip alacak oldum.

— Hamuru soğutacaksın, diyordu Barberin Anne. Mayası tutmaz sonra.

Fakat iyi tutuyordu. Yer yer, şişmeler, yüzeye çıkıp patlayan kabarcıklar görünüyordu. Mayalanmakta olan hamurdan, etrafa güzel bir yumurta ve süt kokusu yayılıyordu.

— Çalı çırpı kes, diyordu Barberin Anne. Bize, dumansız, güzel bir ateş gerek.

Nihayet, şamdan yandı.

— Ateşe odun at! dedi sütannem.

Öylesine sabırsızlıkla beklediğim bu sözü ikinci kez söyletmem gereksizdi. Kısa bir süre sonra, ocakta kocaman bir alev yükseldi ve titreyen ışığı mutfağı doldurdu.

Bunun üzerine, Barberin Anne duvarda asılı duran kızartma tavaşını alıp ateşin üzerine koydu.

— Bana tereyağını ver.

Biçağının ucuyla, küçük bir ceviz büyüklüğünde bir parça alıp tavaya koydu. Yağ tavada cızırdayarak eridi.

Ah! Bu, gerçekten, uzun süredir içimize çekmediğimiz, damağımızı tatlı bir biçimde gıcıklayan güzel bir kokuydu.

Bu, aynı zamanda, tereyağının cızırdaması ve ısıklık çalmasının oluşturduğu bir tatlı müzikti.

Ancak, bütün dikkatimi bu müziğe vermeme rağmen avluda bir ayak sesi duyar gibi oldum.

Bu saatte bizi kim rahatsız edebilirdi? Ateş istemek için gelen bir komşu şüphesiz.

Ama, bu fikir üzerinde fazla durmadım. Çünkü, kaşığı güveçin içine daldırmış olan Barberin Anne tavanın içine beyaz hamuru bir örtü halinde dökmüştü.

Kapının eşiğine bir sopa çarptı, hemen sonra, kapı birden bire açıldı.

Barberin Anne, geri dönmeden:

— Kim var orda? diye sordu.

Bir adam içeri girmişti. Onu tam olarak aydınlatan alev, bana beyaz bir mont giymiş olduğunu ve elinde kalın bir sopa taşıdığını göstermişti.

— Demek burada bayram var, ha? Rahatsız olmayın, dedi sert bir sesle.

Barberin Anne hemen tavayı yere bırakıp:

— Ah! Tanrım! diye bağırdı. Jerome, sen misin?

Sonra, beni kolumdan tutup kapının eşiğinde durmuş olan adama doğru itekledi ve:

— Baban bu! dedi.

BÖLÜM II

BİR ÜVEY BABA

Onu kucaklamak için ben de yaklaşmıştım. Fakat beni değneğin ucuyla durdurdu:

— Kim bu? diye sordu.

— Remi.

— Bana demiştin ki...

— Evet, ama... bu doğru değildi, çünkü...

— Ah! doğru değil, doğru değil!...

Sopasını havaya kaldırmış olarak bana doğru bir kaç adım attı. Elimde olmadan geriledim.

Ne yapmıştım? Suçum neydi? Onu kucaklamaya gittiğim sıradaki bu karşılayışı neydi?

Karışan kafamın içinde çöreklenen bu çeşitli sorulara yanıt verecek zaman bulamadım.

— Görüyorum ki kutsal salıyı kutluyorsunuz, dedi. Çok iyi, karnım çok aç çünkü. Yiyecek neyin var?

— Krep yapıyordum.

— Görüyorum; yirmi kilometre yol yürümüş bir adama herhalde krep vermeyeceksin.

— Başka birşeyiniz olmadığından; seni beklemiyorduk.

— Nasıl yani, yiyecek hiçbir şey yok mu?
Etrafına baktı.

— İşte tereyağı.

Başını kaldırıp eskiden domuzyağının asılı durduğu tavana baktı. Fakat, uzun süredir, çengel boş duruyordu. Kirişte yalnızca, birkaç demet sarımsak ve soğan asılı duruyordu.

— İşte soğan, dedi. Sopasıyla bir demetini düşürdü. Dört beş soğan ve bir parça tereyağıyla, güzel bir yemek yaparız. Krepini ateşten çek, bize tavada soğan yahnisi yap.

Krepi tavadan çekmek! Barberin Anne bir karşılık vermedi. Aksine, erkeğinin istediği şeyi yapmakta acele etti. Bu sırada, kocası ocağın kenarında duran bankın üzerinde oturuyordu.

Sopanın beni götürdüğü yerden ayrılmaya cesaret edemiyordum. Duvara dayanmış onu seyrediyordum.

Aşağı yukarı elli yaşlarında, sert yüzü, sert görünüşlü bir adandı bu. Baş, aldığı yara sonucu, sağ omuzuna doğru eğik duruyordu. Bu kusur görünüşüne daha da güvensiz bir hava vermesine katkıda bulunuyordu.

Barberin Anne tavayı tekrar ateşe koymuştu.

— Bu ufak yağ parçasıyla mı bize yemek yapacaksınız? diye sordu.

Bunun üzerine, tereyağının bulunduğu tabağı alıp yağın hepsini tavanın içine düşürttü.

Tereyağı olmayınca, artık krep de olmazdı.

Başka bir zaman olsa, bu yıkım bana çok dokunurdu kesinlikle. Fakat, artık ne krep, ne de börekleri düşünüyordum. Kafamı kurcalayan tek düşünce çok sert görünen bu adamın babam olmasıydı.

«Babam, babam!» Bilinçsizce söylediğim sözcük buydu işte.

Bir babanın ne olduğunu, açık seçik bir biçimde kendi kendime sormamıştım hiç. Belli belirsiz bir biçimde ve içgüdüyle, kocaman sesli bir anne sanmıştım.

Fakat, gökyüzünden önüme düşen bu adama bakarken, acılı bir korkuya kapıldığımı hissettim.

Onu kucaklamak istemişken, o beni sopasının ucuyla itmişti. Niçin? Barberin Anne, kendisini kucakladığım zaman, beni itmezdi. Aksine, beni kollarına alır, göğsünde sıkardı.

— Donup kalmış gibi hareketsiz kalacağına, tabakları masanın üzerine koy, dedi bana.

Dediğini yapmakta acele ettim. Yemek hazırды. Barberin anne tabaklara yemek koydu.

Bunun üzerine, ocağın yanından ayrılıp geldi, masaya oturdu ve yemeğe başladı. Zaman zaman durup bana bakıyordu.

Öylesine şaşırılmış, öylesine kaygılanmışım ki yemek yiyemiyordum. Ben de onu, bakışlarıyla karşılaştığım zaman önüme bakarak, kaçamak biçimde seyrediyordum.

Birden. kaşığını bana doğru uzatarak:

— Her zaman böyle çok mu yer? diye sordu.

— Ah, iyi yer.

— Yazık! Yemese daha iyi olurdu!

Elbette, konuşmak istemiyordum. Barberin Anne de konuşmaya benden daha hazır değildi. Kocasına hizmet etmeye özen göstererek masanın etrafında dolaşıp duruyordu.

— O halde, aç değilsin, ha? diye sordu bana.

— Hayır.

— Öyleyse, git yat. Hemen uyumaya çalış, yoksa kızarım.

Barberin anne karşılık vermeden denileni yapmamı söyleyen bir biçimde bana baktı. Aslında boşunaydı bu uyarı. Karşılık vermeyi düşünmüyordum.

Birçok köy evinde görüldüğü gibi, bizim mutfağımız da aynı zamanda yatak odamızdı. Ocağın yanında, yemeye yarayan herşey, masa, hamur teknesi, tabak rafları, öbür tarafta, yatmaya yarayan eşyalar yer alırdı. Bir köşede Barberin annenin yatağı, karşı köşede, kırmızı bez-

den bir saçakla çevrili bir çeşit dolap içinde bulunan benim yatağım.

Çabuk çabuk soyunup yattım. Fakat, uyumak ayrı bir işti.

İnsan emirle uyuyamazdı. Uykusu olduğu için, içi rahat olduğu için uyurdu.

Oysa, benim uykum yoktu ve içim rahat değildi. Aksine, korkunç biçimde üzülmüştüm, dahası, çok mutsuzdum.

Bu adam nasıl babam olurdu? Babamsa, bana niçin böylesine sert davranıyordu?

Yüzüm duvara dönük, bu düşünceleri kafamdan atmaya ve onun buyurduğu gibi uyumaya çalışıyordum. Fakat, olanaksızdı. Uykum gelmiyordu. Kendimi hiçbir zaman böylesine uyanık hissetmemiştim.

Bir süre sonra, nekadardır bir süre olduğunu bilemem, birinin yatağıma yaklaştığını duydum.

Yavaş, ağır, sürüklenen adımlardan, bunun Barberin anne olmadığını hemen anladım.

Sıcak bir soluk saçlarıma dokundu. Boğuk bir ses:

— Uyuyor musun? diye sordu.

Yanıt vermemeye dikkat ettim. Çünkü, o korkunç «kızırım» sözcüğü kulaklarımda hâlâ çınlıyordu.

— Uyuyor, dedi Barberin anne. Yatar yatmaz uyur. Bu onun alışkanlığıdır. Seni duymasından korkmadan konuşabilirsin.

Uyumadığımı söylemeliydim elbette. Fakat cesaret edemiyordum. Bana uyumam buyurulmuştu. Ben uyumuyordum, öyleyse hatalıydım.

— Mahkeme ne oldu? diye sordu Barberin anne.

— Kaybettik! Yargıçlar iskelenin altında bulunduğum için suçun bende olduğuna ve işverenin bana borçlu olmadığına karar verdi.

Bunun üzerine, masanın üzerine bir yumruk indirip bir sürü sacma sözler söyleyerek küfürler etmeye başladı. Kısa bir süre sonra:

— Davayı kaybettik, diye başladı. Paramız boşa gitti, sakat kaldım, yoksuluz. Bu yeterli değilmiş gibi, bir de, eve dönünce, bir çocuk buluyorum. Neden sana söylediğim gibi davranmadığını bana açıklayacak mısın?

— Çünkü yapamadım.

— Onu bulunmuş çocuklar yurduna götüremedin mi?

— İnsan kendi sütüyle beslediği ve sevdiği bir çocuğu öylesine bırakamaz.

— Senin çocuğun değildi.

— İstedğin şeyi yapmak istiyordum, fakat hastalandı.

— Hastalandı mı?

— Evet, hastalandı. Onu öksüzler yurduna götürecek an değildi, herhalde. Orada öldü.

— Peki iyileşince?

— Hemen iyileşmedi. Bu hastalıktan sonra, başka bir hastalığa yakalandı. Öksürüyordu, zavallı çocuk. İnsanın yüreği parçalanıyordu. Bizim küçük Nicolas'ımız da böyle öldü. Onu kente götürecektim olursam, o da öler gibi geldi bana.

— Peki sonra?

— Havalarda iyileşmişti. O zamana kadar beklediğime göre, biraz daha bekliyebilirdim.

— Şu anda kaç yaşında?

— Sekiz.

— Güzel! Sekiz yaşında demek, daha önce gitmesi gereken yere gidecek. Bu, onun için pek hoş olmayacak ama kazançlı çıkacağız.

— Ah! Jerome, bunu yapamazsın.

— Yapamam, ha! Kim engel olacak bana? Onu hep yanımda tutabileceğimizi sanıyor musun?

Bir sessizlik oldu. Ben soluk alabildim. Heyecandan, boğazım tıkanacakmış gibi sıkılıyordu.

Kısa bir süre sonra, Barberin anne tekrar söze başladı:

— Ah! Paris seni ne kadar değiştirmiş! Paris'e gitmeden, böyle konuşmazdın.

— Belki. Fakat, kesin olan şey, Paris beni değiştirdiyse de, sakat da bıraktı. Şimdi, senin ve benim hayatımızı nasıl kazanacağız? Artık paramız yok. İnek satıldı. Yiyecek bir şeyimiz yokken, bizim olmayan bir çocuğu beslememiz gerekir mi?

— O benim çocuğum.

— O, benim olmadığı kadar senin de çocuğun değil artık. O, bir köylü çocuğu değil. Yemekte ona bakıyordum: İnce, zayıf bir çocuk. Ne kolu, ne de bacağı var.

— Yörenin en güzel çocuğu.

— Güzel değil, demiyorum. Fakat, sağlam. Usluluğu onun karnını doyuracak mı? Onunkiler gibi omuzlarla insan işçi olur mu? O, bir kent çocuğu ve kent çocuklarının burada işi yok.

— Sana bunun iyi bir çocuk olduğunu söylüyorum. Bir kedi gibi dikkatli ve ayrıca iyi kalpli. Bizim için çalışır.

— Şu an, bizim onun için çalışmamız gerekecek. Ben artık çalışmam.

— Peki, ya annesi babası onu isterse, ne diyeceksin?

— Annesi babası! Annesi babası var mı? Olsa, ararlardı ve elbette, bu sekiz yıl içinde onu bulurlardı. Ah! Günün birinde, onu bizden isteyecek bir ailesi olduğunu ve yetiştirdiğimiz için, zahmetimiz karşılığında bize para vereceklerini düşünmekle büyük bir aptallık yapmışım. Ahmağın, budalanın biriyim ben. Kenarları dantelalı güzel bezlere sarılı olması ailesinin onu arayacağını göstermezdi. Belki de ölmüşlerdir.

— Ya ölmemişlerse? Ya bir gün, gelip de onu bizden isterlerse? Ben geleceklerini düşünüyorum.

— Şu kadınlar ne kadar da inatçı oluyorlar!

— Peki, ya gelirlerse?

— O zaman, onları öksüzler yurduna göndeririz. Fakat, yeterince konuştuk. Bütün bunlar canımı sıkıyor.

yarın onu belediyeye götüreceğim. Gidip, akşam akşam, François'e bir merhaba diyeyim. Bir saat sonra dönerim.

Kapı açılıp tekrar kapandı. Gitmişti.

Hemen doğrulup Barberin anneye seslendim.

— Anne!

Koşarak yanıma geldi.

— Öksüzler yurduna gitmeme izin verecek misin?

— Hayır, Rémi'ciğim, hayır.

Beni kollarının arasında sıkarak sevecenlikle öptü. Bu okşayış beni cesaretlendirmiş, gözyaşlarımı dindirmişti.

— Demek, uyumuyordun, ha? diye sordu tatlı tatlı.

— Benim suçum değil.

— Seni azarlamıyorum. O halde, Jerome'un bütün söylediklerini duyduğun, öyle mi?

— Evet, sen benim annem değilsin. Ama o da babam değil.

Bu sözcükleri aynı ses tonuyla söylememiştim. Çünkü, onun annem olmadığını öğrendiğime üzülmişsem de, diğerinin babam olmadığını bilmekten mutluluk, hemen hemen onur duymuştum. Sesimde kendini belli eden duygularımdaki çelişki buradan kaynaklanıyordu.

Ancak, Barberin anne buna pek kulak asmıyor gibiydi.

— Belki de sana gerçeği söylemeliydim, dedi. Fakat, sen benim öylesine iyi çocuğumdun ki, bir neden yokken, gerçek annem olmadığımı sana söyleyemezdin. Kendin de işittiğin gibi, anneni tanımıyoruz, yavrucuğum. Yaşıyor mu, öldü mü? Bu konuda birşey bilmiyoruz. Bir sabah, Paris'te, Jerome işine gidiyormuş. Breteuil caddesi denilen geniş ve etrafı ağaçlı bir sokaktan geçerken, bir çocuk ağlaması duymuş. Ses ilerdeki bahçe kapısının bulunduğu taraftan geliyor gibiymiş. Şubat ayıymış, ortalık yeni ağarmaya başlıyormuş. Yaklaşınca, kapının eşiğinde yatan bir çocuk görmüş. Birini çağırmak için, etrafına bakınırken, bir adamın kocaman bir ağa-

cın arkasından çıkıp kaçtığını görmüş. Şüphesiz, bu adam, bahçe kapısına kendisinin bıraktığı çocuğun bir kimse tarafından bulunup bulunmadığını görmek için, oraya gizlenmişti. Jerome güç durumda kalmış. Çünkü, çocuk, sanki yardımın geldiğini ve bu fırsatı kaçırmaması gerektiğini anlamış gibi, tüm gücüyle bağırmış. Jerome ne yapacağını düşünürken, diğer işçiler yanına gelmiş ve çocuğu polis komiserine götürmeye karar vermişler. Çocuk ağlamasını sürdürüyormuş. Muhakkak, soğuktan rahatsız oluyor diye düşünmüşler. Ancak, komiserin odası çok sıcak olduğu halde, çığlıklar sürdürdüğü için, karnının aç olduğunu düşünmüşler ve ona meme vermeyi kabul edecek bir komşu kadın bulmaya gitmişler. Çocuk memeye atılmış, karnı çok açmış. Ateşin karşısında, üzerindeki çıkarmışlar. Bu, beş ya da altı aylık, pembe tenli, tombul, güzel bir erkek çocuğuymuş. Üzerindeki çamaşır ve bezler açık ve seçik olarak zengin bir aile çocuğu olduğunu gösteriyormuş. Bu duruma göre, çalınmış ve daha sonra bir kenara bırakılmış bir çocukmuş. Daha doğrusu, komiserin açıklaması böyleymiş. Onu ne yapacaklardı? Jerome bütün bildiklerini anlatıp, çocuğun, üzerinde marka işlenmemiş olan bezleriyle tanımını yaptıktan sonra; komiser, orada bulunanlar arasında hiç kimse çocuğun sorumluluğunu yüklenmek istemezse, onu bulunmuş çocuklar yurduna göndereceğini söylemiş. Bu, güzel, sağlıklı, sağlam yapılı, büyütmesi hiç de güç olmayacak bir çocukmuş. Hiç şüphesiz, bir gün, onu arayacak olan ailesi, bakımını sağlayanları cömertçe ödüllendirirdi. Bunun üzerine, Jerome ilerlemiş ve çocuğu alacağını söylemiş ve çocuk kendisine verilmiş. Benim de tam o yaşta bir çocuğum vardı. İkisini birden beslemek benim için bir iş olmazdı. İşte böylece, senin annen oldum.

— Oh, anne.

— Üç ay sonra, kendi çocuğumu kaybettim ve sana daha da çok bağlandım. Senin bizim gerçek oğlumuz olmadığını unutuyordum. Fakat, ne yazık ki Jerome bu-

nu unutmadı. Aradan üç yıl geçtikten sonra, ailenin aramadığını görünce, seni öksüzler yurduna koymak istedi. Onun dediğini niçin yapmadığımı duydun.

Ona kenetlenerek:

— Oh! Öksüzler yurdu olmasın! diye bağırdım. Barberin anne, yalvarırım, öksüzler yurdu olmasın!

— Hayır, yavrum, oraya gitmeyeceksin. Ben işi ayarlarım. Göreceksin, Jerome kötü bir insan değildir. Onu öfkeliendiren şey, üzüntüsü ve yoksulluk korkusu. Biz çalışacağız, sen de çalışacaksın.

— Elbette, ne istersen yaparım, ancak öksüzler yurduna gitmeyeyim.

— Gitmeyeceksin. Ancak, hemen uyumak koşuluyla. Jerome döndüğü zaman, seni uyanık görmemeli.

Beni kucaklayıp öptükten sonra, yüzümü duvara doğru döndürdü. Uyumayı çok isterdim. Ancak, istenildiği zaman sakinleşemeyecek, uykuya dalamıyacak kadar sarsılmış ve heyecanlanmıştım.

Demek, bana karşı böylesine iyi, böylesine yumuşak davranan Barberin anne benim gerçek annem değildi ha! Peki, gerçek bir anne nasıl birşeydi acaba? Daha iyi, daha tatlı biri mi? Oh, hayır, böyle bir şey olamazdı.

Fakat, çok iyi anladığım ve sezinlediğim şey, bir babanın Barberin'den daha yumuşak olacağı ve sopasını havaya kaldırmış olarak, bana şu soğuk bakışlarla bakmayacağıydı.

Beni öksüzler yurduna göndermek istiyordu. Barberin anne ona engel olabilecek miydi acaba? Peki, öksüzler yurdu nasıl bir şeydi?

Köyde, «öksüzler yurdunun çocukları» denilen iki çocuk vardı. Boyunlarında, üzeri numaralı kursun bir plaka vardı. Giyimleri berbattı, pistiler ve herkes onlarla eğlenirdi. Onları döverlerdi. Çoğu zaman eğlenmek için, yolunu şaşırmış bir köpeğin peşinden kovalandığı gibi ve böyle bir köpeğin kendini savunacak kimsesi olmadığı için, diğer çocuklar onları kovalayarak kötü davranışta bulunuyorlardı.

Ah! bu çocuklar gibi olmak istemiyordum; boynumda bir numara olsun istemiyordum; «öksüzler yurduna!» «öksüzler yurduna!» diye bağırlarak arkamdan koşulmasını istemiyordum.

Yalnızca bu düşünceyle ürperiyor, dişlerim birbirine vuruyordu.

Ve uyuyamıyordum. Barberin nerdeyse dönecekti.

Bereket, söylemiş olduğu gibi hemen dönmedi. O gelmeden, ben uykuya daldım.

BÖLÜM III

BAY VİTALİS'İN TİYATRO TOPLULUĞU

Muhakkak, üzüntü ve korkunun etkisi altında, bütün bir gece uyumuştum. Çünkü, ertesi sabah, uyanırken, ilk hareketim, beni götürmediklerinden emin olmak için, yatağıma dokunmak ve etrafıma bakmak oldu.

Sabah süresince, Barberin bana hiçbir şey söylemedi. Ben de öksüzler yurduna gönderilmem tasarısının bir köşeye atıldığına inanmaya başladım. Şüphesiz, Barberin anne onunla konuşmuş ve onu, beni yanlarında tutmaya karar vermeye zorlamıştı.

Fakat, saat onikiyi çalarken, Barberin bana kasketimi giyip kendisini izlememi söyledi.

Yardımını istemek için, bakışlarımı korkuyla Barberin anneye çevirdim. Ancak o, kaçamak olarak, denileni yapmam gerektiğini belirten bir işaret yaptı bana. Aynı zamanda, elinin bir hareketi içimi rahatlattı: Korkacak birşey yoktu.

Bunun üzerine, karşılık vermeden, Barberin'in arkasından yola koyuldum.

Evimizle köy arasındaki uzaklık fazlaydı. Yaya olarak, bir saatlik bir yol. Bu süre, bir kez benimle konuş-

madan, sona erdi. Önden, yavaş yavaş, başı en ufak bir hareket yapmadan, topallayarak yürüyor, zaman zaman, kendisini izleyip izlemediğini görmek için, bütün vücuduyla geri dönüp bakıyordu.

Beni nereye götürüyordu acaba?

Barberin annenin içimi rahatlatan işaretine karşın, bu soru beni kaygılandırıyordu. Önceden sezinlediğim bir tehlikeden kendimi kurtarmak için, kaçmayı düşünüyordum.

Bu amaçla, geride kalmaya çalışıyordum. Yeterince uzaklaşınca, kendimi bir hendeğe atardım. Bana yetişemezdi.

Önce, hemen arkasında yürümemi söylemekle yetindi. Fakat, kısa bir süre sonra, muhakkak, niyetimi anlayıp bileğimden yakaladı.

Artık, onu izlemekten başka çarem yoktu. Ben de öyle yaptım.

Köye böylece girdik. Yolumuzun üzerindeki herkes, geçişimizi görmek için, dönüp bize bakıyordu. Çünkü, tasmaından tutulup çekilen kızgın bir köpek gibi bir görünüşüm vardı.

Kahvenin önünden geçiyorduk ki kapının eşiğinde duran bir adam Barberin'e seslenip içeri girmesini söyledi.

Barberin, beni kulağımdan tutarak öne geçirdi ve içeri girince, kapıyı kapattı.

İçimi rahatlamış buldum. Kahve bana tehlikeli bir yer gibi görünmüyordu. Hem sonra, öte yandan, burası kahveydi ve uzun zamandan beri, kapısından içeri girmeyi arzuluyordum.

Kahvehane, Notre-Dame Hanının kahvehanesi! Bu ne olabilirdi acaba? Bu soruyu kendi kendime kaç kez sormuştum ki!

İnsanların kahveden yüzleri kızarmış, bacakları titrer bir halde çıktıklarını görmüştüm. Kapısının önünden geçerken, çoğu zaman, camları titreten çığlıklar ve şarkılar duymuştum.

İçerde ne yapıyorlardı? Kırmızı perdelerinin ardında, neler olup bitiyordu?

Demek, artık bunu öğrenecektim.

Barberin, kendisini içeri buyur eden kahve sahibiyile bir masaya yerleşirken, ben gidip ocağın yanına oturdum ve etrafımı seyretmeye başladım.

Bulunduğum yerin karşı köşesinde, üzerinde, şimdiye dek hiç, görmediğim tuhaf bir giysi bulunan beyaz sakallı uzun boylu bir ihtiyar vardı.

Omuzlarına düşen uzun saçlarının üzerinde, yeşil ve kırmızı tüylerle süslü, gri renkli fötr bir silindir şapka vardı. Yünlü kısmı içerde olan bir koyun derisi bedenini sıkıyordu. Bu derinin kolları yoktu. Omuzlarda açılmış iki delikten, rengi eskiden mavi olması gereken kadife kumaşa bürünmüş kollar çıkıyordu. Kocaman yün tozluklar dizine kadar geliyordu. Bacakların etrafında birçok kez dolanan kırmızı kurdelâlar bu tozlukları sıkıyordu.

Sandalyesinin üzerinde uzanmış duruyordu. Çenesini sağ eline dayamış, dirseği kıvrılmış dizinin üzerinde duruyordu.

Hiç bir zaman, böylesine sakin bir durumda, böylesine canlı bir kişi görmemiştim. Bizim kilisedeki ağaçtan yapılmış azizlerden birine benziyordu.

Yanında, sandalyesinin altına uzanmış üç köpek kımıldamadan ısıniyordu. Beyaz bir kaniş, siyah bir fino ve tatlı, kurnaz suratlı gri, küçük bir köpek. Kanişin üzerinde, çenesinin altından deri bir kayışla tutulmuş eski bir polis başlığı vardı.

Ben ihtiyarı seyrederken, Barberin ile kahve sahibi alçak sesle konuşuyorlardı. Benden söz ettiklerini işitiyordum.

Barberin köye beni belediye başkanına götürmek için geldiğini anlatıyordu. Başkan, öksüzler yurdundan, beni yanında tutmasına karşılık kendisine para vermelerini isteyecekti.

Demek, Barberin annenin kocasından koparabildiği buydu. Birden, Barberin beni yanında tutmaktan çıkar sağladığına göre, korkacak birşeyim olmadığını anlamıştım.

İhtiyar da, belli etmeden söylenilenleri dinliyordu. Birden, elini bana doğru uzatarak Barberin'e, yabancı bir şiveyle:

— Sizi sıkkan çocuk bu mu? diye sordu.

— Ta kendisi.

— Yörenizin öksüzler yurdu yönetiminin size aylarca bakım parası ödeyeceğini sanıyorsunuz, öyle mi?

— Elbette! Annesi babası olmadığına ve benim sorumluluğumda olduğuna göre, birinin onun için para ödemesi gerekir. Böyle düşünüyorum.

— Böyle olmadığını söylemiyorum. Fakat, doğru olan herşeyin her zaman yapılabileceğine inanıyor musunuz?

— Hayır.

— Öyleyse, istediğiniz parayı hiçbir zaman alamıyacağınızı sanıyorum.

— O zaman, öksüzler yurdunu boylar. İstememem halinde, onu evimde tutmaya beni zorlayan bir yasa yok.

— Eskiden onu yanınıza almaya razı oldunuz. Bu, onu yanınızda tutmayı yüklediniz demektir.

— O halde, onu yanımda tutmam ve onu sokağa bırakmak zorunda olunca, ondan kurtulurum.

İhtiyar bir süre düşündükten sonra:

— Belki de ondan hemen kurtulmanız ve hatta bundan birşeyler kazanmanız için bir yol vardır.

— Eğer bu yolu bana söylerseniz, size bir şişe şarap ısmarlarım, hem de zevkle.

— Şişeyi ısmarlayın, iş tamamdır.

— Kesinlikle mi?

— Kesinlikle.

İhtiyar sandalyesinden kalkıp Barberin'in karşısına oturdu. Tuhaf şey, ayağa kalktığı sırada, koyun derisi açıklayamadığım bir hareketle yukarı doğru kalkmıştı.

Ne diyecek, neler olacaktı?

Onu gözlerimle, acımasız bir coşkuyla izliyordum.

— İstedığınız şey, bu çocuğun daha fazla yemeğini-
zi yememesi, değil mi? diye sordu. Ya da, yemeğe devam
ederse, size para ödenmesi?

— Tamam, çünkü...

— Oh! bakın, nedenler beni ilgilendirmez, öğren-
meye de gereksinme duymam. Bu çocuğu artık isteme-
diğinizi bilmek benim için yeterli. Eğer böyleyse, onu
bana verin, sorumluluğu üzerime alırım.

— Onu size vermek!

— Elbette! Ondan kurtulmak istemiyor musunuz?

— Bunun gibi, böylesine güzel bir çocuğu size ver-
mek. Şuna bakın, güzel bir çocuk.

— Baktım.

— Rémi, buraya gel!

Titreyerek masaya yaklaştım.

— Haydi, yavrum, korkma, dedi ihtiyar.

— Bakınız, diye sürdürdü Barberin.

— Çirkin bir çocuk olduğunu söylemiyorum. Çirkin
olsaydı, zaten istemezdim. Çirkinler benim işim değil-
dir.

— Ah! iki başlı bir yaratık, ya da yalnızca bir cüce
olsaydı...

— Onu öksüzler yurduna göndermekten söz etmez-
diniz. Kiraya vererek, ya da kendini çalıştırarak, ondan
yarar sağlanabilirdi. Fakat, bu, ne bir cüce, ne de kor-
kuñ bir yaratık. Herkes gibi eli ayağı yerinde, bir işe de
yaramaz bir çocuk.

— Çok iyi çalışır.

— Çok çelimsiz.

— O mu çelimsiz, hadi canım siz de! Koca bir adam
gibi güçlü, sağlam ve sağlıklı. Durun, bacaklarına bakın,
daha düzgününü hiç gördünüz mü?

Barberin pantolonumu yukarı sıyırmıştı.

— Çok ince, dedi ihtiyar.

— Ya kolları?

— Kollar da bacaklar gibi. İdare eder ama yorgunluğa ve yoksulluğa dayanmaz.

— O, dayanamaz öyle mi, elinizle yoklayın, bakın, kendiniz yoklayın.

İhtiyar, etsiz elini, yoklayarak başını sallayıp somurtarak, bacaklarımın üzerinde gezdirdi.

İneğimizi satın almak için satıcı geldiği zaman da buna benzer bir sahnede hazır bulunmuştum. O da elini sürmüş, eliyle yoklamıştı. O da başını sallamış, suratını asmıştı: Bu iyi bir inek değil. Tekrar satması olanaksızdı. Bununla birlikte ineği satın alıp götürmüştü.

İhtiyar da beni satın alıp götürecekti miydi acaba? Ah! Barberin anne, Barberin anne!

Ne yazık ki beni savunmak için burada yoktu.

Eğer cesaret edebilsem, bir gün önce, Barberin'in narin yapılı olduğunu ve ne kolum ne bacağım olmadığını kınadığını söyledim. Fakat, bu araya girişim canımı yaktırmaktan başka bir şeye yaramıyacaktı. Sustum.

— Diğerleri gibi bir çocuk, dedi ihtiyar. Gerçek bu. Fakat, kent çocuğu. Bunun için, hiçbir zaman, toprak işinde bir yararı olmaz. Onu, öksüzleri dehlesin diye sabanın önüne koyun, ne kadar dayanabileceğini götürsünüz.

— On yıl.

— Bir ay bile dayanamaz.

— Fakat, şuna bakın hele.

— Siz kendiniz bakın.

Masanın ucunda, ihtiyar ile Barberin'in arasındaydım. Biri bırakıyor, öbürü itiyordu.

— Sonuç olarak, dedi ihtiyar, bu haliyle onu alıyorum. Yalnız, elbette, onu sizden satın almıyorum, sizden kirahıyorum. Yılda, size yirmi frank veriyorum.

— Yirmi frank!

— İyi bir fiat ve peşin ödüyorum. Dört tane beşlik alacak ve çocuktan kurtulacaksınız.

— Fakat, yanımda tutarsam, öksüzler yurdu bana ayda on franktan fazlasını verir.

— Yedi, sekiz frank diye hesaplayın, fiatları biliyorum. Onu beslemeniz de gerekecek.

— Çalışacaktır.

— Eğer çalışabileceğini görseydiniz, onu göndermek istemezsiniz. Öksüzler yurdunun çocukları oradan alınacak para için değil, çalıştırılmak için alınıyor. Para ödeyen, ama kendilerine para verilmeyen hizmetçiler durumuna sokuluyor. İşte biri daha, eğer bu çocuk size hizmet edecek durumda olsaydı, onu yanınızda alıko-yardınız.

— Ne olursa olsun, on frankımı hep alırım.

— Ama öksüzler yurdu onu size vereceği yerde başka birine verirse, hiç birşey alamazsınız. Oysa, benimle böyle bir tehlike yok. Bütün zahmetiniz elinizi uzatmakta.

Elini cebine sokup deri bir kese çıkardı. İçinden dört tane gümüş para alıp şakırdatarak masanın üzerine yaydı.

— Düşünün, dedi Barberin, günün birinde bu çocuğun anası-babası ortaya çıkabilir!

— Önemi var mı?

— Onu büyütenlerin çıkarı var. Bunu düşünmemiş olsaydım, çocuğu kabul etmezdim.

Barberin'in «ailesine güvenmemiş olsaydım, onu kabul etmezdim sözü» beni ondan biraz daha tiksindirdi. Ne kötü adamdı!

— Artık ailesine güvenmediğiniz için, onu kapı dışarı ediyorsunuz, dedi ihtiyar. Peki, günün birinde ortaya çıkarlarsa, kime başvuracaklar? Tanımadıkları bana değil, size, öyle değil mi?

— Ya onları siz bulursanız?

— O halde anlasalım: eğer günün birinde ailesi çıkarsa, kârı pay ederiz. Ve size otuz frank veriyorum.

— Kırk olsun.

— Olmaz, bana sağlayacağı hizmete göre olanaksız.

— Peki, size ne hizmetler sağlasın istiyorsunuz? Güçlü bacak derseniz, güçlü bacakları var; kol derseniz, kolları var. Dediğimden fazlasını istemiyorum ben. Onu neye elverişli buluyorsunuz?

İhtiyar, Barberin'e alaylı bir biçimde baktı ve küçük yudumlarla bardağını boşaltırken:

— Bana arkadaşlık yapmaya, dedi. İhtiyarlıyorum. Kimi zaman, akşamları, yorucu bir günden sonra, hava kötüyse, üzücü şeyler düşünüyorum. O beni oyalyacak.

— Bu iş için bacaklarının oldukça sağlam olduğu kesin.

— Fakat çok değil. Dans etmesi, atlayıp yürütmesi, yürüdükten sonra, tekrar atlaması gerek. Kısacası, bay Vitalis'in kumpanyasında yer alacak.

— Peki, kumpanyanız nerede?

— Düşünmeniz gerektiği gibi, bay Vitalis benim. Tanışmak istediğinize göre, kumpanyamı size göstereceğim.

Bunu derken, koyun derisinin önünü açtı ve sol kolunun altında sıkışıp kalmış tuhaf bir hayvanı eline aldı.

Bu, koyun postunu birçok kez yukarı doğru itekleyen hayvandı. Ancak, düşündüğüm gibi, küçük bir köpek değildi.

Bu hayvan ne olabilirdi ki?

Hatta, bu bir hayvan mıydı acaba?

İlk kez gördüğüm ve şaşkınlıkla seyrettiğim bu tuhaf yaratığa verecek bir ad bulamıyordum.

Üzerinde, kenarları yaldızlı bir şeritle çevrilmiş kırmızı bir bluz vardı. Kolları ve bacakları çıplaktı. Gerçekten de, bunlar ayak değil, kol ve bacaklı. Ancak, bu kol ve bacaklar beyaz ya da et renginde değil, siyah bir deriyle kaplıydı.

Hemen hemen yumruğum kadar büyük olan başı da siyahtı. Yüzü geniş ve kısa, burnu, ayrık burun delikle-riyle yukarı kıvrık, dudakları sarıydı. Ancak, herşeyden çok dikkatimi çeken şey, birbirine çok yakın, çok ha-reketli, ayna gibi parlak gözleriydi.

— Ah! pis maymun! diye bağırdı Barberin.

Bu sözcük beni şaşkınlıktan kurtardı. Hiç maymun görmediysem de, söz edildiğini duymuştum. Demek ki karşımda siyah bir çocuk değil, bir maymun vardı.

— Kumpanyamın ilk elemanı, Bay Joli-Coeur, dedi Vitalis. Dostum, Joli-Coeur, topluluğu selâmla.

Joli-Coeur elini kapalı bir biçimde dudaklarına gö-türüp herkese öpücük gönderdi.

Vitalis elini beyaz kanişe uzatarak:

— Şimdi, diye devam etti, bay Capi, şurada bulu-nan saygıdeğer topluluğa arkadaşlarını tanıtmak onu-ru-na ulaşacaktır.

Bu komut üzerine, o zamana dek en ufak bir hare-ket yapmamış olan kaniş hemen arka ayaklarının üze-rine kalkarak ön iki ayağını göğsünün üzerinde çapraz-layıp efendisini öylesine eğilerek selâmladı ki polis be-resi yere değdi.

Bu nezâket görevi sona erdikten sonra, arkadaşla-rına doğru dönüp bir ayağını göğsünde tutarak diğeri-y-le, onlara yaklaşmalarını işaret etti.

Gözleri arkadaşları üzerinde dikili duran iki köpek hemen ayağa dikildi. Herkesin el ele tutuştuğu gibi, bir-birlerinin ön ayaklarından tutarak, ciddi bir biçimde, altı adım öne, sonra, üç adım geriye atarak topluluğu selâmladılar.

— Capi diye seslendiğim, İtalyanca söyleyişiyle Ca-pitano, diğerlerinin şefidir, diye sürdürdü Vitalis. En zekileri olduğu için, buyruklarımı ileten odur. Siyah tüylü şu zarif genç olanı Zerbino'dur. Çapkın anlamına gelir. Bu ada her bakımdan yaraşır. Şu çekingen genç ise bayan Dolce'dir. Tatlı adını hak etmeden almamış güzel bir ingiliz. İşte, çeşitli unvanları taşıyan bu olağa-

nüstü elemanlarla, iyi ya da kötü şansın raslantılarına göre, yaşamımı iyi ya da kötü bir biçimde kazanarak, bütün dünyayı dolaşmak avantajına sahibim. Capi!

Kanış ayaklarını kavuşturdu.

— Capi, buraya gel dostum, rica ediyorum, çok nazik ol. Bunlar, kendileriyle her zaman nazik bir biçimde konuşulan kişilerdir. Sana bilya gibi yuvarlak gözlerle bakan şu çocuğa saatin kaç olduğunu söyle lütfen.

Capi ayaklarını normal hale getirip efendisine yaklaştı, koyun postunu araladı, yeğin cebini arayıp kocaman gümüş bir saat çıkardı, kadranına baktı, belirgin bir biçimde iki kez havladı. Sonra, bu çok belirgin, güçlü ve net sesle çıkardığı iki havlamadan sonra, daha zayıf olarak üç kez daha havladı.

Gerçekten de saat iki kırkbeşti.

— Güzel, dedi Vitalis, sana teşekkür ederim, bay Capi. Şimdi senden bayan Dolce'yi bir parça ip atlama zevkini bize tattırmaya çağırmanı rica ediyorum.

Capi hemen efendisinin ceketinin cebini arayıp bir ip çıkardı. Zerbino'ya bir işaret yaptı. Zerbino hemen karşısına geçti. Bunun üzerine, Capi ipin bir ucunu ona doğru attı ve ikisi birden ciddi ciddi ipi çevirmeye başladı.

Hareket düzenli bir biçim alınca, Dolce çemberin içine atlayıp güzel, sevecen gözlerini efendisinin gözlerine dikerek hafif hafif atlamaya başladı.

— Görüyorsunuz, dedi Vitalis, öğrencilerim ne kadar zeki. Fakat zekâ, yalnızca, kıyaslama yoluyla bütün değerini ortaya koyar. İşte, bu çocuğu kumpanyama almamın nedeni. Aptal rolü yapacak ve öğrencilerimin zekâsı daha iyi anlaşılacak.

— Oh! Aptal görünmek... diye sözünü kesti Barberin.

— Zekl olmak gerekir, diye Vitalis sürdürdü. Sanırım, birkaç ders alınca, bu çocuk bundan yoksun kalmayacaktır. Zaten göreceğiz. İse başlamak için, hemen bir deney yapacağız. Eğer zekiyse, sabahdan akşama ka-

dar, öküzlerin arkasından dolaşmak, bütün gün, aynı tarlada yürümek yerine, bay Vitalis'le, gezinmek, Fransa'yı ve on başka ülkeyi dolaşmak şansına sahip olduğunu anlayacaktır. Zeki değilse, ağlayacak, bağıracaktır. Bay Vitalis de kötü çocukları sevmediği için, onu kendisiyle götürmeyecektir. O zaman da, kötü çocuk öksüzler yurduna gidecek, orada çok çalışıp az yiyecektir.

Bu sözleri anlayacak kadar zekiydim. Fakat, anlama ile uygulama arasında, aşılması korkunç bir aralık vardı.

Bay Vitalis'in öğrencileri, kesinlikle, çok gülünç, çok eğlendirici şeylerdi. Sürekli olarak, onlarla dolaşmak da eğlenceli olmalıydı. Fakat, onları izlemek, onlarla birlikte dolaşmak için, Barberin anneden ayrılmak gerekirdi.

Eğer kabul etmezsem, belki de Barberin annenin yanında kalamıyacağım doğruydu. Beni, öksüzler yurduna gönderirlerdi.

Gözlerimde yaşlar, üzgün durduğum için, Vitalis parmağının ucuyla yanağıma hafifçe vurdu.

— Tamam, dedi, bağırmadığına göre, çocuk anlıyor. Akıl bu ufak kafaya girecek ve yarın...

— Oh! bayım, diye bağırdım, yalvarırım beni Barberin anneye bırakın!

Fakat daha fazla söyleyemeden, Capi'nin korkunç bir havlayışı sözlerimi kesti. Aynı anda, köpek, Joli-Coeur'ün oturduğu masaya doğru atıldı.

Maymun herkesin bana baktığı bir ândan yararlanıp, efendisinin şarap dolu bardağını almış, içmekteydi. Fakat, iyi bekçilik yapan Capi maymunun bu yaramazlığını görmüş ve efendisinin sâdık hizmetçisi olarak, ona engel olmak istemişti.

Vitalis, ciddi bir sesle:

— Bay Joli-Coeur, dedi, bir obur ve yaramazsın. Köşene dönüp yüzün duvara çevrili olarak duracaksın. Zerbino, önünde nöbet tut. Eğer kıınıldarsa, esaslı bir tokat indirirsin. Sana gelince, bay Capi çok iyi bir köpeksin; ayağını uzat bana, sıkayım.

Maymun boğuk çığlıklar atarak denileni yaparken, köpek, mutlu, onurlu, ayağını efendisine uzatıyordu.

— Şimdi, dedi Vitalis, işimize dönelim. Size otuz frank veriyorum.

— Olmaz, kırk.

Bir tartışma başladı. Ancak, kısa bir süre sonra, Vitalis onun sözünü kesti.

— Bu çocuk burada sıkılıyor olmalı, dedi. Hanın avlusuna çıkıp oynasın.

Aynı zamanda, Barberin'e bir işaret yaptı.

— Evet, doğru, dedi Barberin. Avluya git. Beni seni çağırmadan yerinden kıınıldama. Yoksa kızarım.

Denileni yapmaktan başka çarem yoktu. Ben de öyle yaptım.

Avluya çıktım. Fakat, canım oynamak istemiyordu. Bir taşın üzerine oturup düşünmeye başladım.

Şu anda, benim yazgım kararlaştırılıyordu. Ne olacaktı acaba? Soğuktan ve kaygıdan titriyordum.

Vitalis ile Barberin arasındaki tartışma uzun süre devam etti. Barberin avluya geldiği zaman, aradan bir saatten fazla bir zaman geçmişti.

Sonunda, göründü. Beni Vitalis'in ellerine teslim etmek için almaya mı geliyordu acaba?

— Haydi bakalım, dedi, eve dönmek için yola çıkıyoruz.

Ev! Demek Barberin anneden ayrılmayacaktım ha?

Ona bunu sormak isterdim, ancak cesaret edemiyordum. Çünkü, çok öfkeli görünüyordu.

Sessizce yürüyorduk. Ama, eve varmadan, aşağı yukarı on dakika önce, önde yürümekte olan Barberin durdu ve:

— Bak, dedi, kulağımdan tutarak, bugün duyduklarının bir tekini anlatırsan, bunu sana pahalıya ödetirim. O halde, dikkat!

BÖLÜM IV

ANA EVİ

Eve dönünce, Barberin anne:

— Pekâlâ! Blediye başkanı ne dedi? diye sordu.

— Onu görmedik.

— Nasıl! Onu görmediniz mi?

— Hayır, Notre-Dame kahvesinde arkadaşlara rasladım. Çıktığımızda, çok geçti. Yarın tekrar gideceğiz.

Demek ki Barberin köpekli adamla yaptığı pazarlıktan kesinlikle vazgeçmişti.

Yolda, kendi kendime bir kaç kez bu eve dönüşte bir kurnazlık olup olmadığını sormuştum. Ama, bu son sözcükler, karışan kafamın içinde belirsiz bir biçimde dönüp duran kuşkuları ortadan kaldırdı. Ertesi sabah, belediye başkanını görmek için köye döneceğimize göre, Barberin'in Vitalis'in önerilerini kabul etmediği kesindi.

Yine de verdiği gözdağına rağmen, bir an yalnız kalabilirsem, kuşklarımdan Barberin anneye söz edecektim. Ama Barberin, bütün gece, evden ayrılmadı. Beklediğim fırsatı bulamadan yattım.

Kendi kendime bunun yarın olacağını söyleyerek uyudum.

Ertesi gün, kalktığımda, Barberin anneyi görmedim.

— Anne?

— Köyde, ancak öğleye gelir.

Nedenini bilmeden, bu yokluk beni telâşlandırmıştı. Dün, köye gideceğini söylememişti. Biz de öğleyin gideceğimize göre, bizimle birlikte gelmek için neden beklememiş? Biz yola çıkarken o dönecek miydi acaba?

Belirsiz bir korku yüreğimi sıktı. Bana korku veren tehlikeyi anlamamakla birlikte, sezinliyordum yine de. Barberin, beni rahatlatmak için, pek yapmadığı bir biçimde yüzüme bakıyordu. Bu bakışlardan kurtulmak isteğiyle bahçeye çıktım.

Büyük olmayan bu bahçenin bizim için büyük bir değeri vardı. Çünkü, bizi besleyen, buğdayın dışında, bize, hemen hemen, yediğimiz herşeyi veren oydu: Patates, bakla, lâhana, havuç, şalgam. Bu yüzden, boş yer yoktu. Bununla birlikte, Barberin anne bana küçük bir köşe vermişti. İneğimizi otlatırken, orman kenarlarında ya da çitler boyunca, sabahları kopardığım, öğleden sonra, bahçeme karmakarış, gelişi güzel bir biçimde, birbirinin yanına yeniden diktiğim bir sürü bitki, ot ve yosunları oraya toplamıştım.

Elbette, bu, kum dökülmüş yolları olan, nâdide çiçeklerle dolu, düzgün tarhlara bölünmüş güzel bir bahçe değildi. Yoldan geçenler, makasla kırpılmış çitin üzerinden bakmak için durmuyorlardı. Ama, bu haliyle, bana ait olma değeri ve güzelliği taşıyordu. Benim malım mülkümdü, yapıtımdı. O andaki keyfime göre, istediğim gibi düzenliyordum. Ondan söz ettiğim zaman —ki bu günde yirmi kez oluyordu— «bahçem» diyordum.

Bitki koleksiyonumu, geçen yaz toplamış ve dikmiştim. Demek ki, ilkbaharda, topraktan çıkmaları gerekirdi. Erken gelişenler kışın sonunu beklemeden, diğerleri de ardarda çıkardı.

Bu konuda, merakım şu anda çok artmıştı.

Daha şimdiden, fulyalar uçları sararan tomurcuklarını gösteriyordu. Yer zambakları mor benekli küçük saplarını sürüyordu. Kırışık yapraklarının ortasından, çuha çiçeklerinin açmaya hazırmış gibi görünen tomurcukları çıkıyordu.

Bütün bunlar nasıl çiçek açıyordu acaba? Hergün, merakla görmeye geldiğim buydu işte.

Fakat, bahçemin başka bir bölümü vardı ki orasını meraktan daha canlı bir duyguyla, yani bir tür kaygıyla inceliyordum.

Bahçenin bu bölümüne, birinin bana verdiği ve hemen hemen yörede bilinmeyen bir sebze dikmişim: Yerelması. Bana onun, patatesinkilerden daha iyi yumrular verdiğini söylemişlerdi. Enginar, şalgam ve daha başka sebzelerin tadı vardı. Bu güzel sözler bana Barberin anneye bir sürpriz yapma fikrini vermişti. Bu armağanlar hakkında ona birşey söylemiyor, yumrularımı bahçeme dikiyordum. Sapları çıktığı zaman, onu bunların çiçek olduğuna inandırıyordum. Sonra, günün birinde, olgunluk dönemi gelince, Barberin annenin yokluğundan yararlanıp yerelmalarımı söküp kendim pişirecektim. Nasıl mı? Pek bilmiyordum. Ancak, kafam böylesine küçük bir ayrıntıyla tedirgin olmuyordu. Barberin anne akşam yemeği için döndüğünde, ona hazırladığım yemeğin servisini yapıyordum.

Çok şaşıran kimdi? Barberin anne.

Çok hoşnut olan? Yine Barberin anne.

Çünkü, sonu gelmez patates yemeklerimizin yerini alan yeni bir yemeğimiz vardı. Barberin anne artık, zavallı Roussette'in satılmasına o kadar üzülmeyecekti.

Ve bu yeni yemeği bulan bendim, ben Remi. Demek ki eve yararlıydım.

Kafada böylesine bir tasarıyla, yerelmalarımın yetiştirilmesine ne kadar özendiğim anlaşıldı. Her gün, onları diktiğim bu köseye gelip bakıyordum. Sabırsızlığımdan, hiç bitmeyeceklermiş gibi geliyordu bana.

Yere diz çökmüş, ellerime dayanmış, yerelmalarım doğru eğilmişim ki sabırsız bir sesin adımı söylediğini işittim. Beni çağıran Barberin'di.

Benden ne istiyordu acaba?

Eve dönmekte acele ettim.

Ocağın karşısında, Vitalis ile köpeklerini görünce çok şaşırdım.

Barberin'in benden ne istediğini hemen anladım.

Vitalis beni almaya gelmişti. Barberin anne beni savunamasın diye, sabahleyin, Barberin onu köye göndermişti.

Barberin'den bekleyecek yardım, ya da merhamet olmadığını anlayıp Vitalis'e doğru koştum.

— Oh, bayım! diye bağırdım, yalvarırım, beni götürmeyin.

Ve hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladım.

— Haydi, yavrum, dedi yumuşak bir sesle, benimle mutsuz olacak değilsin. Ben çocukları hiç dövmem. Hem sonra, çok eğlendirici olan öğrencilerimle birlikte olacaksın. Üzülecek ne var?

— Barberin anne! Barberin anne!

Barberin kulağından tutarak:

— Ne olursa olsun, dedi, burada kalmayacaksın. Ya sayın bay, ya da öksüzler yurdu, kendin seç!

— Hayır, Barberin anne!

Korkunç bir biçimde öfkelenen Barberin:

— Öf! Artık canımı sıkıyorsun, diye bağırdı. Seni buradan sopa ile kovmak gerekirse, onu da yaparım.

— Bu çocuk Barberin anne için üzülüyor, dedi Vitalis. Bunun için dövmek gerekmez onu. İyi kalpli bir çocuk, iyiye işarettir bu.

— Eğer acırsanız, daha yüksek sesle bağıırır.

— Şimdi, işe bakalım.

Bunun üzerine, Vitalis masanın üzerine sekiz tane beş franklık koydu. Barberin, el çabukluğuyla, paraları cebine attı.

— Paket nerede? diye sordu Vitalis.

Barberin, dört köşeden bağlı mavi bir pamuklu mendili göstererek:

— İşte, diye karşılık verdi.

Vitalis düğümleri çözüp içine baktı. İki gömleğimle, bir bez pantolonum vardı.

— Böyle anlaşılmamıştık, dedi Vitalis. Bana eşyalarını vermeniz gerekirdi. Burada, yalnızca, eski püskü şeyler buluyorum.

— Başka birşeyi yok.

— Çocuğa sorarsam, bunun doğru olmadığını söyleyecektir. Ama bu konuda tartışmak istemiyorum, zamanım yok. Yola çıkmamız gerek. Haydi, yavrum. Adı nedir?

— Remi.

— Haydi, Remi, paketini al ve Capi'nin önüne geç. İleri, marş!

Ellerimi ona, sonra Barberin'e doğru uzattım. Ancak, ikisi de başlarını öte tarafa çevirdiler ve Vitalis'in elinden tuttuğunu hissettim.

Yürümek gerekiyordu.

Ah! Zavallı ev, kapının eşiğinden geçerken, vücudumun bir parçasını orada bırakıyordum sanki.

Etrafıma baktım. Gözyaşlarıyla kararan gözlerim yardım isteyecek kimseyi görmedi. Yol üstünde kimsecikler yoktu, etraflardaki çayırarda kimsecikler yoktu.

«Anne! Barberin anne!» diye seslenmeye başladım.

Fakat, bir hıçkırıkla kesilen sesime hiç kimse karşılık vermedi.

Bileğimi bırakmayan Vitalis'i izlemek gerekiyordu.

— İyi yolculuklar! diye bağırdı Barberin ve eve döndü.

Heyhat! Herşey bitmişti.

— Haydi, Rémi, yürüyelim, yavrum, dedi Vitalis. Eliyle kolumu çekti.

Bunun üzerine, yanında yürümeye başladım. Bereket, hızlı yürümüyordum. Hatta, sanıyorum, adımlarını benimkine göre ayarlamıştı.

İzlediğimiz yol, dolambaçlı olarak bir dağ boyunca yükseliyordu. Her dönemeçte, giderek küçülen, küçülen Barberin annenin evini görüyordum. Çok defa, bu yoldan geçmiştim. Son dönemece geldiğimiz zaman, evi bir kez daha göreceğimi ve sonra hemen, birkaç adım attıktan sonra, yaylaya ulaşacağımızı biliyordum. Herşey bitecek, artık birşey kalmayacaktı. Önümde bilinmeyen, arkamda ise, bu güne kadar öylesine mutlu yaşadığım ve artık bir daha görmeyeceğim ev vardı.

Bereket, yokuş uzundu. Yürüye yürüye, tepeye varmıştık yine de.

Vitalis bileğimi bırakmamıştı.

— Biraz dinlenmeme izin verir mısınız? dedim ona.

— Zevkle, yavrum.

Ve ilk kez, elni bıraktı.

Ama, aynı zamanda, bakışlarının Capi'ye doğru yöneldiğini ve ona anladığı bir işaret yaptığını gördüm.

Capi, bir çoban köpeği gibi, trupun başından derhal ayrılıp geldi arkamda yer aldı.

Bu hareket bana, işaretin daha önce belirttiği şeyi anlatmıştı: Capi benim muhafızımdı. Eğer kaçmak için bir davranışta bulunacak olursam, bacaklarıma atlamak zorundaydı.

Gidip çimenli tepeciğe oturdum. Capi beni yakından izliyordu.

Orada oturmuş halde, gözyaşlarımdan kararmış gözlerimle Barberin annenin evini aradım.

Alt tarafımızda, çayırlar ve ağaçlarla kesilen, az önce tırmandığımız vadecik aşağıya doğru iniyor, sonra ta aşağıda, büyütüldüğüm ana evi tek başına yükseliyordu.

Ağaçların ortasında, onu bulmak öylesine kolaydı ki, şu anda bile, bacasından sarı bir duman çıkıyor, rüzgârsız havada dimdik yükselip bize kadar geliyordu.

İster bir yanılna, ister gerçek olsun, bu duman bana, bütün kış boyunca yaktığımız çalı cırpı dallarının etrafında kurumuş olan meşe yapraklarının kokusunu

getiriyordu. Bana öyle geldi ki, hâlâ ocağın başında, küçük sıramın üzerinde oturmuş, ayaklarım küllerin içindeydi, bacadan içeri giren rüzgâr dumanı yüzüme vuruyordu.

Bulunduğumuz uzaklık ve yüksekliğe rağmen, eşyalar açık seçik, belirgin, biçimlerini korumuş, ama yalnızca azalmış, ufalmıştı.

Gübre yığının üzerinde, kalan son tavuğumuz öteye beriye gidip geliyordu. Fakat, herzamanki büyüklüğü yoktu. Eğer onu iyi tanımamış olsam, küçük bir güvercin sanırdım. Evin bir ucunda, uzun süre, at haline dönüştürdüğüm eğri gövdeli armut ağacını görüyordum. Sonra, yeşil otlar arasında beyaz bir çizgi çizen derenin yanında, kendi ellerimle yaptığım çarklı değirmeni çalıştırması için kazmakta öylesine güçlük çektiğim su kanalını farkediyordum. Ne yazık ki bütün çabalarım karşı, çark dönmemişti.

Herşey normal yerindeydi. Elarabam, eğri bir ağaçtan yapılmış sabanım, içinde tavşan yetiştirdiğim kulübecik ve tavşanlarımızla, bahçem, sevgili bahçem.

Zavallı çiçeklerimin çiçek açtığını kim görecekti? Yerelmalarımı kim düzenleyecekti? Elbette Barberin, kötü kalpli Barberin.

Yolda bir adım daha atmış olsak, bunların hepsi kaybolup gidecekti.

Birden, köyden eve doğru çıkan yolda, uzaktan beyaz bir kadın başlığı gördüm. Bir ağaç kümesinin arkasında gözden kayboldu, az sonra, tekrar göründü.

Uzaklık öylesine fazlaydı ki yalnızca, soluk renkli bir ilkbahar kelebeği gibi, ağaç dallarının arasında uçan başlığın beyazlığını farkediyordum.

İnsan yüreğinin en keskin gözlerden daha iyi ve daha uzağı gördüğü anlar vardır. Barberin anneyi tanımıştım. Oydu bu, emindim. O olduğunu hissediyordum.

— E, artık yola çıkalım mı? diye sordu Vitalis.

— Oh! bayım, yalvarırım...

— Dedikleri doğru değilmiş demek, bacaklarında güç yok. Bu kadar yolda, daha şimdiden yoruldu. Bu bize, ilerdeki günlerin iyi olmayacağını gösteriyor.

Ama, ben yanıt vermiyor, aşağıya bakıyordum.

Bu, Barberin anneydi; bu, onun başlığıydı, bu, onun mavi eteği idi, bu, oydu.

Sanki eve dönmekte acelesi varmış gibi, uzun adımlarla yürüyordu.

Giriş kapısına gelince, onu itip içeri girdi. Avluyu hızla geçti.

Birden, yanıma atlayıp gelen Capi'yi düşünmeden, tepeciğin üzerinde ayağa kalktım.

Barberin anne evin içinde çok kalmadı, Dışarı çıktı. Kollarını uzatmış, avluda öteye beriye koşmaya başladı.

Beni arıyordu.

Öne doğru eğilip bütün gücümle, bağırmaya başladım:

— Anne! Anne!

Ama, sesim aşağıya kadar inemiyor, derenin sesini bastırılamıyordum. Boşlukta kaybolup gitmişti.

— Neyin var? diye sordu Vitalis. Çıldırдың mı?

Sesimi çıkarmadan, gözlerimi Barberin anneye dikmiş, öylece duruyordum. Ama, o, benim kendisine bu kadar yakın olduğumu bilmiyordu. Başını kaldırıp yukarı bakmayı düşünmüyordu.

Barberin anne avluyu geçmiş, tekrar geri dönmüştü. Her tarafı arıyordu.

Daha hızlı bağırdım. Ancak, ilkinde olduğu gibi, boş yere.

Bunun üzerine, bunun gerçek olabileceğini düşünen Vitalis de tepeciğin üzerine çıktı.

Beyaz başlığı farketmesi uzun sürmedi.

— Zavallı küçük! dedi alçak sesle.

— Oh! Yalvarırım, diye bağırdım. Sevecenlik dolu bu sözcüklerden cesaretlenmiştim. Geri dönmeme izin verin.

Ama, bileğimden tutup beni yola indirdi.

— Dinlendiğine göre, dedi, yola devam, evlâdım.

Kolumu kurtarmaya çalıştım. Ama, sıkı sıkıya tutuyordu.

— Capi, dedi, Zerbino!

İki köpek etrafımı çevirdi: Capi arkada, Zerbino önde.

Vitalis'i izlemek geerkiyordu. Birkaç adım attıktan sonra, başımı çevirip baktım.

Dağın doruğunu aşmıştık. Artık, ne vadi, ne de evimiz görünüyordu. Yalnızca, uzakta, mavimtrak tepeler gökyüzüne kadar yükseliyor gibi görünüyordu. Bakışlarım sınırsız boşluklar içinde kaybolup gitti.

BÖLÜM V

YOLDA

Çocukları kırk franka satın almak için, insanın bir dev olması ve yemek için taze insan eti depo etmesi gerekmez.

Vitalis beni yemek istemiyordu ve çocuk satın alanlar arasında zor rastlanan bir farklılıkla, kötü bir adam değildi.

Kısa bir süre sonra bunu kanıtladım.

Loire havzasını Dordogne havzasından ayıran dağın doruğunda tekrar bileğime yapışmış ve hemen hemen anında, güneye bakan yamacın üzerinde inmeye başlamıştık.

Bir çeyrek saat yürüdükten sonra, kolumu bıraktı.

— Şimdi, dedi, sessiz sessiz yanımda yürü. Fakat, eğer kaçmak istersen, Capi ile Zerbino'nun seni hemen yakalayacağını unutma. Dişleri çok sivridir.

Kaçmanın artık olanaksız olduğunu ve daha sonra da, buna yeltenmenin gereksiz olduğunu anlıyordum.

İçimi çektim.

— Çok üzüntülüsün, diye devam etti Vitalis. Bunu anlıyor ve sana kızmıyorum. Eğer istiyorsan, rahatça ağ-

layabilirsin. Ama, seni götürüşümün mutsuzluğun için olmadığını anlamaya çalış. Ne olacaktın? Büyük bir olasılıkla, öksüzler yurdunda. Seni büyüten kişiler annen ve baban değiller. Dediğin gibi, annen sana karşı çok iyiydi ve sen onu seviyorsun, ondan ayrıldığın için üzgünsün. Bunların hepsi iyi şeyler. Ancak, kocası istemezken, o seni yanında alıkoyamazdı. Bu koca, kendi yönünden, belki de sandığın kadar sert bir insan değil. Parası yok, sakat kalmış, artık çalışamayacak durumda. Seni beslemek için, kendisinin açlıktan ölmesine izin veremiyecğini hesaplıyor. Bugün, hayat, çoğu kez, insanın içinde istediğini yapamadığı bir savaştır, bunu anla, yavrum.

Bunlar akıllıca, ya da en azından, deneyim dolu sözlerdi elbette. Ama, şu anda, bütün sözlerden daha güçlü bir biçimde bağırarak bir olgu vardı: Ayrılık.

Artık, beni büyüten, beni sevip okşayan, sevdiğim kadını, annemi göremiyecektim. Bu düşünce boğazımı sıkıyor, beni boğuyordu.

Bununla birlikte, Vitalis'in bana az önce söylemiş olduğu şeyleri, kendi kendime tekrarlamaya çalışarak, onun yanında yürüyordum.

Bütün bunlar elbette gerçektir. Barberin babam değildi. Benim yüzümden yoksulluğa katlanmak zorunda kalması için nedenleri yoktu. Beni pekâlâ sokaktan almak ve büyütmek istemişti. Eğer şu anda kapı dışarı ediyorsa, artık beni alıkoyamadığıındandı. Onu düşünerek, bugünü değil, evinde geçirmiş olduğum yılları anımsamalıydım.

Vitalis, zaman zaman:

— Sana söylediklerimi düşün, yavrum, diye tekrarlıyordu, benimle birlikte pek mutsuz olmayacaksın.

Bir inişi oldukça hızlı bir biçimde indikten sonra, dümdüz ve tekdüze, göz alabildiğine uzanan engin bir fundalığa ulaşmıştık. Evler, ağaçlar yoktu. Kızıl çalılar ve ötede beride, rüzgârın altında dalgalanan cılız katır-

tırnaklarının oluşturduğu geniş bir örtüyle kaplı bir yayla.

Vitalis elini fundalıkların üzerinde gezdirerek:

— Bak, dedi, kaçmaya çalışman boşuna. Capl ile Zerbino seni hemen yakalar.

Kaçmak! Artık düşünmüyordum bile. Zaten, nereye gidecektim ki? Kimin evine?

Sonuçta, bu beyaz sakallı, iri yarı, yakışıklı ihtiyar, belki de, ilk sandığım kadar korkunç değildi. Benim efendimse de, belki de, acımasız bir efendi olmayacaktı.

Kederli yalnızlıklar içinde, uzun süre yol aldık. Fundalıktan, tarlalar, çalılıklar bulmak için ayrılıyorduk yalnızca. Ve etrafımızda, göz alabildiğince uzakta, yalnızca, tepeleri çıplak birkaç yuvarlak tepe görüyorduk.

Yolculuklar konusunda bambaşka şeyler düşünmüştüm. Çocukluk düşlerimde, kimi zaman, köyümden, gerçeğin bana gösterdiğine hiç de benzemeyen güzel yerler için ayrılırdım.

İlk kez, durup dinlenmeden, böyle bir yolculuk yapıyordum.

Efendim, düzenli uzun adımlarla yürüyor, Joli-Coeur'ü omuzunda, ya da heybesinde taşıyor, köpekler, uzaklaşmadan, etrafında koşuyordu.

Zaman zaman, Vitalis onlara, Fransızca, bazen de bilmediğim bir dille, dostça sözler söylüyordu.

Ne Vitalis ne de hayvanlar yorgunluğu düşünür gibi görünmüyorlardı. Fakat, benim için aynı şey değildi. Tükenmiştim. Moral bozukluğuna eklenen fiziksel yorgunluk gücümü tüketmişti.

Bacaklarımı sürüyordum ve efendimi izlemekte çok güçlük çekiyordum. Yine de durmamızı istemeye cesaret edemiyordum.

— Seni yoran saboların, dedi. Ussel'de, sana ayakkabı satın alacağım.

Bu sözler cesaretimi kazandırdı.

Gerçekten de, ençok arzu ettiğim şey ayakkabıydı. Belediye başkanı ile hancının oğlunun ayakkabıları var-

dı. Pazar günleri, âyine geldikleri zaman, ses çıkaran taş döşemeler üzerinde sessizce kayarlarken, biz diğer köylüler, sabolarımızla, kulakları sağır eden bir gürültü çıkarırdık.

— Ussel daha uzak mı?

— İşte içten gelen bir çığlık, dedi Vitalis gülererek. Demek, ayakkabıların olmasını o kadar istiyorsun, öyle mi oğlum? Peki! Sana söz veriyorum. Altında da kabarıları olacak. Kısa bir kadife pantolon, bir ceket ve bir şapka da alacağım. Umarım, bunlar gözyaşlarını kurutacak ve kalan oniki kilometre için bacaklarına kuvvet verecektir.

Altında kabarılar olan yakkabılar! Gözlerim kamaşmıştı. Bu ayakkabılar benim için daha şimdiden olağanüstü birşeydi. Fakat, kabarılardan söz ettiğini duyunca, üzüntümü unutmuştum.

Hayır, kesinlikle, efendim kötü bir insan değildi. Kötü bir insan sabolarımın beni yordüğünü görür müydü hiç?

Ayakkabı, kabarı ayakkabılar! Kadife kısa bir pantolon! Bir ceket! Bir şapka!

Ah! Barberin anne beni göre, ne kadar mutlu olacak, benimle ne kadar onur duyacaktı!

Ussel'in daha uzakta olması ne kadar kötüydü!

Yürüyeceğimiz oniki kilometrenin sonundaki ayakkabılar ve kadife pantolona rağmen, bana öyle geldi ki artık o kadar yolu yürüyemiyecektim.

Bereket hava yardımına koştu.

Yola çıktığımızdan beri masmavi olan gökyüzü, yavaş yavaş kurşuni bulutlarla kaplandı ve kısa bir süre sonra, ince bir yağmur yağmaya başladı ve hiç durmadı.

Koyun postunun içinde Vitalis oldukça iyi korunur durumdaydı. Joli-Coeur'ü de koruyabilirdi. Zaten, ilk yağmur damlası düşünce, Joli-Coeur hemen sığınağına girmişti. Fakat, köpeklerle benim örtüneceğimiz bir şeyimiz yoktu. İliklerimize kadar ıslanmakta gecikmiye-

cektik. Köpekler, yine de, zaman zaman silkinebilirlerdi. Oysa, bu doğal çareden yoksun olduğum için, beni ezen, beni üşüten bir ağırlık altında yürümek zorundaydım.

— Çabuk nezle olur musun? diye sordu Vitalis.

— Bilmem; ama, nezle olduğumu hiç anımsamıyorum.

— Güzel bu, güzel. İyi tarafların olduğu kesin. Fakat, seni boş yere tehlikeye atmak istemiyorum. Bugün, daha uzağa gitmeyeceğiz. İşte, aşağıda, bir köy var. Orada yatarız.

Ama, bu köyde yatacak bir han yoktu ve hiç kimse, yanında bir çocukla birbirinden pis üç köpek bulunan bir tür dilenciyi kabul etmek istemedi.

«Burada kalınacak yer yok,» diyorlar ve kapıyı suratımıza kapatıyorlardı. Evden eve gidiyorduk, hiçbir kapı açılmıyordu.

Dinlenmeden, bizi Ussel'den ayıran sekiz kilometrelik yolu yine yürümemiz gerekecek miydi? Gece yaklaşıyor, yağmur bizi donduruyordu. Ben kendi hesabıma, bacaklarımın odun gibi sertleştiğini hissediyordum.

Ah! Barberin annenin evi!

Sonunda, komşularından daha iyiliksever bir köylü bize bir saman ambarının kapısını açtı. Ama, içeri girmemize izin vermezden önce, bize ışık olmayacağı koşulunu kabul ettirdi.

— Kibritinizi bana verin, dedi Vitalis'e; yarın, giderken geri veririm.

Hiç olmazsa, korunmak için bir çatımız vardı ve artık, yağmur üzerimize yağmıyordu.

Vitalis yanına yiyecek almadan yola çıkmayan tedbirli bir adamdı. Omuzunda taşıdığı asker çantasının içinde kocaman bir ekmek somunu vardı. Onu dört parçaya böldü.

O zaman, ilk kez, kumpanyasında söz dinleme ve disiplini nasıl sağladığını gördüm.

Yatacak yerimizi aramak için, kapı kapı dolaştığı-

mız sırada, Zerbino bir eve girmiş ve ağzında bir ekmek kabağıyla dışarı çıkmıştı. Vitalis yalnızca: «Bu akşam görüşürüz, Zerbino!» demişti.

Efendimiz somunu keserken, Zerbino'nun kederli bir görüntü aldığını gördüğümde, artık bu hırsızlığı düşünmüyordum.

İki eğreltiotu yığınının üzerine oturmştuk. Vitalis ve ben yan yana, Joli-Cœur aramızdaydı. Üç köpek karşımızda dizilmişti. Capi ile Dolce gözlerini efendilerinin gözlerine dikmiş, Zerbino başı öne eğik, kulakları düşük duruyordu.

Vitalis buyurucu bir sesle:

— Hırsız sıradan çıkıp bir köşeye gitsin, dedi, yemedi yatacak.

Zerbino hemen bulunduğu yerden ayrılıp, sürünürcesine gitti, efendisinin kendine gösterdiği yere gizlendi. Ot yığınının altına girdi. Onu artık göremiyor, ancak, küçük boğuk çığlıklarla, sızlanarak soluduğunu işitiyorduk.

Bu iş bitince, Vitalis bana ekmeğimi uzattı. Kendi ekmeğini yerken, Joli-Cœur, Capi ve Dolce için ayırdığı parçaları küçük lokmalar halinde böldü.

Barberin annenin yanında yaşadığım son aylarda, şımartılmamıştım elbette. Yine de, aradaki değişiklik bana, çok sert geldi.

Ah! Barberin annenin her akşam bize yaptığı sıcak çorba, tereyağsız da olsa, bana ne kadar güzel görün-
dü!

Ateşin bir köşesi benim için ne hoştu! Ne büyük bir mutlulukla çarşafıma içine kayıp yorganımı burnuma kadar çekdim!

Fakat, heyhat! Ne çarşaf, ne de yorgan söz konusu olamazdı. Kendimize ot bir yatak bulmuş olmaktan da mutluluk duymalıydık.

Yorgunluktan bitmişim. Sabolarım ayaklarımı yara yapmıştı. Islak giysilerimin içinde soğuktan titriyordum.

Gece bastırmıştı, fakat ben uyumayı düşünmüyordum.

— Dişlerin birbirine vuruyor, dedi Vitalis, üşüyor musun?

— Biraz.

Çantasını açtığını duydum.

— İyi bir gardrobum yok, dedi, kuru bir gömlekle bir yelek var. Islak giysilerini çıkardıktan sonra, onları giyip otların içine gömülürsün. Isınmakta ve uyumakta geç kalmazsın.

Yine de, Vitalis'in sandığı kadar çabuk ısınmadım. Uzun süre, uyuyamıyacak kadar ağır ve berbat olan ot yatağında dönüp durmuştum.

Bütün günler böyle mi olacaktı acaba? Yağmur altında dinlenmeden yürümek, bir saman ambarında yatmak, soğuktan titremek, yemek olarak yalnızca, bir parça kuru ekmeği olmak, nazlanacağı hiç kimsesi, seveceği hiç kimsesi, artık Barberin annesi olmamak!

Yüreğim kederli, gözlerim yaş dolu, üzüntülü üzüntülü düşünürken, yüzümde ılık bir soluğun dolaştığını sezinledim.

Elimi ileriye doğru uzatınca, Capi'nin yünlü tüyle-riyle karşılaştım.

Eğreltiotlarının üzerinde yavaşça ilerleyerek sessizce yanıma yaklaşmıştı. Beni kokluyor, yavaşça kokumu alıyordu. Soluğu yüzümde saçlarımda dolaşıyordu.

Ne istiyordu acaba?

Hemen, yanıma, eğreltiotlarının üzerine yattı, tatlı tatlı elimi yalamaya başladı.

Bu okşayıştan coşku duyarak, yarı doğrulup soğuk burnundan öptüm.

Boğuk hafif bir çığlık attı, sonra, çabucak ayağını avcumun içine koydu ve artık kımıldamadı.

Bunun üzerine, yorgunluğu ve üzüntüleri unuttum. Kasılan boğazım gevşedi, derin bir soluk aldım. Artık yalnız değildim, bir dostum vardı.

BÖLÜM VI

İLK ADIMLARIM

Ertesi sabah, erkence yola koyulduk.

Artık yağmur yağmıyordu. Gökyüzü masmaviydi. Gece esen rüzgâr sayesinde, pekaz çamur vardı. Yolun kenarındaki çalılıklarda kuşlar tatlı tatlı ötüyor, köpekler etrafımızda hoplayıp zıplıyordu. Zaman zaman, Capi arka ayaklarının üzerinde dikiliyor, yüzüme doğru iki üç kez havlıyordu. Bu havlamaların anlamını biliyordum. «Cesaret cesaret!» diyordu.

Çünkü, Capi, herşeyi anlayan ve kendini her zaman anlatabilen çok zeki bir köpekti. Çoğu kez, yalnızca konuşmaktan yoksun olduğunun söylendiğini işitmişimdir. Fakat, ben böyle düşünmüyordum. Sadece kuyruğunda, bile birçok kişinin dilinde ya da gözlerinde olmadığı kadar zekâ ve incelik vardı. Ne olursa olsun, onunla aramızda, sözün hiç gereği yoktu. Daha ilk günden başlayarak, birbirimizi hemen anlamıştık.

Köyümden hiç çıkmadığım için, bir kenti görmeyi çok merak ediyordum.

Fakat, Ussel'in beni hiç de şaşırtmadığını belirtmeliyim.

Arkeologları muhakkak ki mutlu eden küçük kuleli eski evleri ilgimi hiç çekmemişti.

Bu evlerde aradığım şeyin hiç de güzel görünüm olmadığını söylemek doğru olurdu.

Bu fikir kafamı dolduruyor ve gözlerimi karartıyordu ya da en azından tek bir şeyi görmeme olanak veriyordu: Bir ayakkabıcı dükkânını.

Ayakkabılarımı, Vitalis'in söz verdiği ayakkabıları giymek zamanı gelmişti. Onları bana sağlayacak mutlu dükkân neredeydi acaba?

Bu dükkândı, aradığım şey. Geri kalanının, kulelerin, başlıkların, kolonların benim için hiçbir önemi yoktu.

Bu nedenle, Ussel'den bende kalan tek anı halin yanındaki karanlık ve dumanlı dükkândı. Öndeki vitrinde, sergilenmiş halde, eski tüfekler, dikişleri üzerinde gümüş apoletlerle şeritle süslenmiş bir giysi, birçok lâmba ve hırdavat sepetinin içinde, özel asma kilitler ve paslanmış anahtarlar vardı.

İçeri girmek için üç basamak inmek gerekiyordu. Basamakları inince, kendinizi, binanın üzerine çatısı konulduğundan bu yana, kesinlikle güneş ışığının içeri girmediği büyük bir salonda buluyordunuz.

Ayakkabı kadar güzel bir şey nasıl olur da böyle berbat bir yerde satılabilirdi acaba?

Ama, Vitalis bu dükkâna gelirken ne yaptığını biliyordu. Kısa bir süre sonra, sabolarımdan on kez daha ağır, altları demirli ayakkabıları ayaklarıma giymek mutluluğuna ulaşmıştım.

Efendimin el açıklığı bu kadarla kalmıyordu. Ayakkabılardan sonra, bana mavi kadife bir ceket, yün bir pantolon ve fötr bir şapka aldı. Kısacası, bana söz verdiği herşeyi.

Hiçbir zaman, adi bezden başka şey giymemiş olan benim için kadife; ayakkabılar ve bir şapka. Kesinlikle, o, dünyanın en iyi, en cömert ve en zengin adamıydı.

Kadifenin buruşuk olduğu doğrudu. Yünün yıpranmış olduğu doğrudu. Fötr şapkanın ilk renginin ne olduğunu bilmenin çok güç olduğu doğrudu; öylesine yağmur ve toz altında kalmıştı. Ama görkemden gözlerim öylesine kamaşmıştı ki, parlaklıklarının altında gizlenen kusurlarına aldırımıyordum.

Bu güzel giysileri giymekte acele ediyordum. Ama, Vitalis, onları bana vermezden önce, beni çok şaşırtan bir değişikliğe uğrattı.

Hana dönünce, çantasından bir makas alıp pantolonumun paçalarını diz hizasında kesti.

Kendisine şaşkın gözlerle baktığım için:

— Bunun tek bir amacı var, dedi, herkese benzememen. Fransa'dayız, seni italyanlar gibi giydiriyorum. İtalya'ya gitsek —ki bu olabilir— o zaman da Fransızlar gibi giydirim.

Bu açıklama şaşkınlığımı gidermediği için, açıklamasını sürdürdü:

—Biz neyiz? Sanatçı, değil mi? Yalnızca görünümleriyle ilgi yaratması gereken sanatçılar. Sanırmısın ki genel alanlara kimi zaman, kentliler ya da köylüler gibi giyinip gitsek, kişileri bizi seyretmeye ve etrafımızda durmaya zorlayabiliriz. Hayır, değil mi? Öyleyse, hayatta, böyle görünmenin kimi zaman gerekli olduğunu öğren. Bu, üzücü birşey, ama, elimizden birşey gelmez.

İşte, sabahleyin Fransız, akşama doğru İtalyan oluyordum.

Pantolonum dizlerime kadar geldiği için, Vitalis çoraplarımı kırmızı kordonla çaprazlama olarak bacaklarım boyunca bağladı. Şapkanın üzerine de, çaprazlama başka kurdeleralar takıp yünden bir çiçek buketiyle süsledi.

Başkalarının hakkımda ne düşünebileceklerini bilmiyordum. Ama, içten olmak gerekirse, kendimi çok gösterişli bulduğumu söylemem gerekir. Böyle olmalıydı,

çünkü dostum Capi, beni uzun uzun seyrettikten sonra, hoşnut bir tavırla ayağını bana uzatmıştı.

Capi'nin değişikliğini beğenmesi, benim için o kadar hoş olmuştu ki, yeni giysilerimi sırtıma giyerken, Joli-Coeur gelip önüme dikilmiş ve hareketlerimi abartarak taklit etmişti. Süslenmem bitince, ön ayaklarını kalçalarına koymuş, başını arkaya doğru atıp alaycı küçük çığlıklar atarak kahkahalarla gülmeye başlamıştı.

Maymunların gültüp gülmediklerini bilmenin ilginç bir bilimsel soru olduğunun söylendiğini duymuştum. Bu soruyu soranların, hiçbir zaman maymunları incelemek zahmetine katlanmayan oda bilgini olduklarını düşünürüm. Joli-Coeur'le uzun süre sık fıkı yaşayan ben, onun güldüğünü, hem de gururumu kıracak biçimde güldüğünü kesinlikle söyleyebilirim. Şüphe yok ki, gülüşü tam olarak insan gülüşüne benzemiyordu. Herhangi bir duygu onu neşelendirdiği zaman, ağzının kenarlarının geriye doğru çekildiği görülüyordu. Gözkapakları kısılıyor, çenesi çabuk çabuk kıvrılıyor, siyah gözleri sanki, üzerine üflenen küçük kömür parçaları gibi alevler saçıyor gibiydi.

Aslında, kısa bir süre sonra, gururuma dokunan koşullar altında, bu gülüşün belirgin işaretlerini onda izleyebilecek duruma geldim.

Şapkamı başıma geçirince, Vitalis:

— Giyinmen bittiğine göre, dedi, yarın kurulacak pazar yerinde büyük bir temsil vermek üzere, çalışmaya başlamalıyız. Sen, ilk kez olarak işe başlayacaksın.

Bu işin ne olduğunu sordum. Vitalis, komedi oynatarak ilk kez halkın karşısına çıkmak diye açıkladı.

— Yarın, ilk temsilimizi vereceğiz, dedi ve sen figüranlık yapacaksın. Bu durumda, sana rolünü tekrarlatmalıyım.

Şaşkın bakışlarını ona bundan birşey anlamadığını söylüyordu.

— Rolden anladığım, senin bu temsilde yapacağın şeydir. Seni yanımda getirmem, gezip dolaşma zevkini

sana tattırmak için değil kesinlikle. Böyle birşey yapacak kadar zengin değilim. Çalışmak için burada buluyorsun. İşin ise, köpeklerim ve Joli-Coeur'le komedi oynamak.

— Ama komedi oynamasını bilmem ki! diye bağırdım korkuyla.

— İşte bu yüzden sana rol yapmasını öğretmem gerekiyor ya. Capi'nin arka ayakları üzerinde güzel güzel yürümesinin doğadan bir şey olmadığını, Dolce'nin de iple dans etmesinin kendi zevkinden ileri gelmediğini pekâlâ düşünüyorsundur. Capi ayaklarının üzerinde durmayı, Dolce iple dans etmesini öğrendi. Hatta, bu becerileri kazanmak için ikisi de çok ve uzun süre çalıştılar. Onlarla oynayacağın çeşitli rolleri öğrenmen için senin de çalışman gerek. Haydi bakalım, iş başına!

O devirde, iş konusunda çok ilkel fikirlerim vardı. Çalışmak için, toprağı bellemek, bir ağacı ya da bir taşı yontmak gerektiğini sanıyor, başka birşey düşünemiyordum.

Vitalis:

— Göstereceğimiz oyunun adı «Bay Joli-Coeur'nü uşağı ya da ikisinden en aptalı öyle düşünülen değil» diye konuştu. Konu şöyle: Bay Joli-Coeur'ün şimdiye kadar çok hoşnut olduğu bir hizmetçisi var. Adı Capi. Fakat, Capi ihtiyarlar. Öte yandan, Bay Joli-Coeur, Capi'nin yerine bulacağı bir köpek değil, küçük bir erkek çocuğu, Rémi adında bir köylü olacaktır.

— Benim gibi mi?

— Hayır, senin gibi değil, sen. Joli-Coeur'ün hizmetine girmek için köyünden geliyorsun.

— Maymunların uşakları yoktur.

— Komedilerde olur. Demek ki geliyorsun ve Bay Joli-Coeur seni aptal görünüşlü buluyor.

— Hoş birşey değil bu.

— Gülmek için olduğuna göre, sana ne? Zaten, uşak olmak için, gerçekten bir beyefendinin evine geldiğini ve sana, örneğin, masayı hazırlaman söylendiğini

tasarla. Temsilimizde kullanacağımız masamız işte. İlerle ve çatal kaşığı yerleştire.

Masanın üzerinde, tabaklar, bir bardak, bir bıçak, bir çatal ve beyaz bir bez vardı.

Bütün bunları düzenlemek mi gerekiyordu?

Bu soruları kendi kendime sorup kollarım uzatılmış, öne eğilmiş olarak, ağzım açık, nereden başlayacağımı bilemez bir halde durduğum için, patronum ellerini çırparak kahkahalarla gülmeye başladı.

— Bravo, dedi, bravo! Çok güzel. Yüzünün ifadesi çok hoş. Senden önceki çocuk açık göz bir tavır takınıyor ve görünüşü açıkça: «Şimdi ne kadar aptallık yapacağımı göreceksiniz» diyordu. Sen birşey söylemiyorsun. Saflığın çok güzel.

— Ne yapmam gerektiğini bilmiyorum.

— İşte bu yüzden çok iyisin. Yarın, birkaç gün sonra, ne yapman gerektiğini çok iyi bileceksin. İşte o zaman, şu anda duyduğun sıkıntıyı sana anımsatmak ve artık duyumsamıyacağın şeyleri yalancılıktan yapmak gerekecek. Eğer bu yüz ifadesini ve bu tavrı tekrar bulabilirsin, sana çok büyük bir başarıyı önceden müjdelirim. Komediindeki rolün ne? Hiçbir şey görmemiş ve hiçbir şey bilmeyen bir köylü çocuğunun rolü. Bir maymunun evine geliyor ve kendinin bu maymundan daha bilgisiz ve daha beceriksiz olduğunu görüyor. Altyazı buradan geliyor: «İkisinden en aptal öyle düşünülen değil.» Joli-Cœur'den daha aptal, işte rolün. Kusursuz oynaman için, yalnızca, şu anda ne isen öyle kalman gerek. Ama, bu olanaksız olduğu için, nasıl olduğunu anımsamak ve sanat gösterme çabası içersinde, artık, doğal olarak olmayacağın şeyi olmak zorunda kalacaksın.

Bay Joli-Cœur'ün uşağı büyük bir komedi değildi. Temsili yirmi dakikadan fazla zaman almıyordu. Fakat, provamız üç saate yakın sürdü. Vitalis, benim gibi köpeklerle de, aynı şeyi iki kez, dört kez, on kez tekrar yaptırıyordu.

Gerçekte, köpekler, rollerinin bazı bölümlerini unutmışlardı. Bu bölümleri onlara yeniden öğretmek gerekiyordu.

Efendimizin sabrını ve yumuşaklığını görmek beni çok şaşırtmıştı. Köyümde hayvanlara böyle hiç davranılmıyordu. Orada, hayvanlara karşı kullanılan tek eğitim yöntemi küfür ve sopaydı.

O ise, bu uzun prova boyunca, bir kez kızmadı, bir kez küfür etmedi.

İstediği şey olmayınca, ciddi bir biçimde:

— Haydi, tekrar başlayalım, diyordu. Capi, berbat. Joli-Coeur, dikkat etmiyorsun, paylıyacağım seni.

Hepsi bu kadardı. Ama, yine de yeterliydi bu.

Prova sona erince bana:

— Evet, dedi, komedi oynamaya alışacağını sanıyordun musun?

— Bilmem.

— Canını sıkıyor mu?

— Hayır, beni eğlendiriyor.

— O halde, herşey yolunda gidecek. Zekisin. Belki de en değerli şey, dikkat. Dikkat ve uysallıkla herşey başarılı. Köpeklerime bak, onları Joli-Coeur'le karşılaş-tır. Joli-Coeur belki daha canlı, daha zeki. Ancak, uysal değil. Öğretilen şeyi çabucak alıyor, fakat hemen unu-tuyor. Aslında, kendisinden istenileni zevkle yapmıyor. Kolayca kızıyor, her zaman aksidir. Yapısından geliyor bu. İşte bu yüzden ona kızmıyorum. Maymunda, köpek-te olduğu gibi, görev bilinci yoktur. Bu durumda, kö-peğin aşağısındadır. Bunları anlıyor musun?

— Sanırım.

— Öyleyse, dikkatli ol, oğlum. Uysal ol. Yapmak zo-runda olduğun şeyi elinden geldiğince yap. Herşey bun-dadır hayatta.

Arkadaş gibi konuştuğu için, bu provalarda beni en çok şaşırtan şeyin, Joli-Coeur'e olduğu kadar, köpek-lere ve bana karşı gösterdiği sonsuz sabır olduğunu ona söylemeye caseret ettim.

Bu sözlerim üzerine, tatlı tatlı gülümseyerek:

— Bugüne kadar, dedi, yalnızca, hayvanlara karşı sert davranan ve onları her zaman, sopa havada yönetmek gerektiğine inanan köylülerle yaşadığın görülüyor.

— Barberin anne ineğimiz Roussette'e karşı çok yumuşaktı ama.

— Haklıydı, diye karşılık verdi. Barberin anne hakkında bana güzel şeyler düşündürüyorsun. O, köylülerin çoğu zaman bilmedikleri şeyi, sertlikle pek az birşey, oysa tatlılıkla çok şeyler kazanıldığını biliyordu. Bana gelince, ben hayvanlarıma hiçbir zaman kızmamakla onları bu hale getirdim. Onları dövseydim, korkak olurlardı. Korku ise, zekâyı durdurur. Zaten, onlara öfkelenseydim, şu andaki ben olmazdım. Bana, senin güvenini sağlayan şu herşeye dayanıklı sabrı kazanamazdım. Çünkü başkalarını eğiten kendisini de eğitmiş olur. Köpeklerim, benden aldıkları kadar bana ders vermişlerdir. Ben onların zekâsını geliştirirken onlar benim karakterimi oluşturdu.

Duyduğum şeyler bana öylesine tuhaf geldi ki, gülmeye başladım.

— Bir köpeğin bir insana ders verebilmesini tuhaf buluyorsun, değil mi? Ancak, bundan daha gerçek birşey yoktur. Bir parça düşün. Bir köpeğin efendisinin etkisi altında kalabileceğini kabul ediyor musun?

— Oh! Elbette.

— O halde, efendinin de bir köpeğin eğitimine girdiği zaman, hareketlerine dikkat etmek zorunluluğu içinde olduğunu anlayacaksın. Capi'yi eğitirken, kızıp öfkeye kapıldığını düşün. Capi ne yapacak? Kızıp öfkelenme alışkanlığını kazanacak. Yani, beni örnek alarak davranışları bozulacak. Bir köpek her zaman efendisinin aynasıdır ve onun yaptığını yapar. Bana köpeğini göster, sana kim olduğunu söyleyeyim. Haydutun köpeği de hayduttur. Hırsızınki bir hırsız, köylünün ki iri bir köpek, güzel giyimli, ince bir insanın ise, güzel bir köpek.

Arkadaşlarım olan köpeklerle maymunun bana oranla ertesi sabah, kendilerini görmeye gelecek olan halkın karşısına korkusuzca çıkmaya alışmış olmak üstünlüğü vardı. Yapacakları şey, daha önce, yüz kez, belki de bin kez yapmış oldukları şeydi.

Bana gelince, bende onlardaki rahatlık yoktu. Rolümü iyi oynamazsam, Vitalis ne derdi acaba? Seyirciler ne derdi? Kafamı sürekli olarak kurcalayan bu düşünceler uykumu kaçırıyordu. Uykuya daldığım zaman, düşümde, benimle eğlenen, gülmekten kasıklarını tutan kişiler gördüm.

Bu yüzden, ertesi gün, temsil vereceğimiz alana gitmek için, handan ayrıldığımızda, büyük bir heyecan içindeydim.

Vitalis, başı dik, göğsü ilerde, önde yürüyordu. Metal bir kaval ile bir vals çalarken, iki kolu ve ayaklarıyla yürüyüşü düzenliyordu. Arkasından Capi geliyordu. Capi'nin sırtında, sim şeritle süslü ceket ve pantolonuyla üzerinde geniş tüylü üçgen şapkadan oluşan ingiliz generali giysisi içinde, Joli-Coeur vardı. Daha sonra, uygun arayla, aynı hizada, Zerbino ile Dolce ilerliyordu. Sonra da, efendimizin belirlediği bir uzaklıkta, ben, sokakta belli bir yer tutan kortejin sonunu oluşturdum.

Görkemli defilemizden daha etkili olan şey, evlerin ta içlerine girerek Ussel halkında merak uyandıran kavalın tiz sesiydi. Geçişimizi görmek için herkes kapılara koşuyordu. Bütün pencerelerin perdeleri açılıyordu.

Birkaç çocuk bizi izlemeye başlamış, onlara şaşkın köylüler eklenmişti. Kentin ortasındaki alana vardığımız zaman, arkamızda ve etrafımızda gerçek bir kalabalık oluşmuştu.

Sahnemizi çabucak kurmuştuk. Bu, geniş bir kare oluşturacak biçimde, dört ağaca bağlanmış bir ipten ibaretti. Orta kısımda yerimizi aldık.

İlk bölüm, köpeklerin yaptıkları çeşitli numaralardan oluşuyordu. Rolümü prova etmekle uğraştığım ve

kaygılı bir heyecan içinde olduğum için, bu numaraların neler olduğunu bilemiyorum.

Tek anımsadığım şey, Vitalis'in kavalını bir kenara bırakıp eline bir keman alışı ve onunla, kimi zaman bir dans parçası, kimi zaman da tatlı ve yumuşak bir ezgi çalarak, köpeklerin hareketlerine eşlik ediyordu.

Büyük bir kalabalık, çabucak, iplerimizin etrafını sarmıştı. Belirli bir amaç dışında etrafıma bakındığım zaman, ışık saçarcasına üzerimize dikilmiş, bir sürü göz görüyordum.

İlk gösteri sona erince, Capi ağzına bir çanak aldı ve arka ayakları üzerinde yürüyerek, «saygıdeğer topluluğu» dolaşmaya başladı. Çanağın içine para düşmediği zaman, durup çanağı ellerden uzak bir yere bıraktıktan sonra, ön ayaklarını inatçı seyircinin üzerine koyup iki üç kez havlıyor, cebinin üzerine hafif hafif vurup seyirciyi cebini açmaya razı ediyordu.

Bunun üzerine, kalabalığın arasından, bağrımalar, neşeli sözler, gülüp eğlenmeler yükseliyordu.

— Kurnaz bir kaniş, kimin kesesinin dolu olduğunu biliyor.

— Haydi, eller ceplere!

— Para verecek!

— Vermeyecek!

— Açığınızı amcanızın mirasından kapatırsınız!

Böylece, paralar, sonunda gizlendiği yerlerden ortaya çıkıyordu.

Bu arada, Vitalis, hiçbir şey söylemeden, ama gözlerini çanaktan ayırmadan, kemanıyla tatlı parçalar çalıyor, âletin sesini, duruma göre, yükseltip alçaltıyordu.

Kısa bir süre sonra, Capi şişinerek, efendisinin yanına gelip dolu çanağı getirdi.

Sahneye çıkma sırası Joli-Cœur'le bendeydi.

Vitalis, bir elinde keman yayını, diğerinde kemanı sallayarak:

— Baylar, bayanlar, dedi, şimdi, gösterimizi Bay Joli-Coeur'un uşağı ya da ikisinden en aptal öyle düşülmeyendir adındaki güzel bir komediyle sürdürüyoruz. Benim gibi bir adam, piyeslerinin ve sanatçıların övgüsünü önceden yapacak kadar alçalmaz. Öyleyse, size tek bir şey söyleyeceğim: Gözlerinizi ve kulaklarınızı iyice açıp ellerinizi alkışlamaya hazırlayın:

«Güzel bir komedi» dediği şey, aslında bir pantomimdi. Yani, sözlerle değil, hareket ve mimiklerle oynanan bir oyun. Asıl sanatçılardan ikisinin, Capi ile Joli-Coeur'un konuşmasını bilmeyişi ve üçüncüsünün de (yani benim) iki söz söyleyemiycek durumda olması nedeniyle, oyunun böyle olması gerekiyordu.

Bununla birlikte, oyunun daha kolay anlaşılabilmesi için, Vitalis açıklayıcı birkaç sözle, araya giriyordu.

Böylece, hafif hafif bir savaş havası çalarak, Hint savaşlarında, ünvan ve servet kazanmış olan İngiliz generali Joli-Coeur'un sahneye girişini haber verdi. Bay Joli-Coeur'un o güne dek tek bir uşağı olmuştu: Capi. Ancak, olanakları elverdiği için, bundan böyle, hizmetinin bir insan tarafından yapılmasını istiyordu. Hayvanlar uzun süre insanların tutsağı olmuştu. Artık bunun değişme zamanı gelmişti.

Uşağın gelmesini beklerken, general Joli-Coer, bir o tarafa bir bu tarafa gidip geliyor ve bu arada purosunu tütürüyordu. Dumanı halkın suratına nasıl üflediğini görmek gerekirdi.

General sabırsızlanıyordu. Öfkelenmeye başlayan bir kimse gibi, gözlerini iri iri açarak döndürüyor, dudaklarını ısıırıyor, ayağını yere vuruyordu.

Üçüncü vuruşa, Capi ile sahneye girmem gerekiyordu.

Rolümü unutursam, Capi bana anımsatacaktı. Zamanı gelince, ayağını uzatıp beni generalin yanına çıkarırdı.

General beni görünce, kollarını, üzgün bir tavırla, yukarı kaldırdı. Vay canına! Kendisine sunulan uşak bu

muydu? Sonra, burnumun dibine kadar gelip yüzüme baktı ,omuzlarını silkerek etrafımda döndü. Yüzü öylesine tuhaf bir hal almıştı ki, herkes kahkahalarla gülyordu. Beni tam bir aptal olarak kabul ettiğini seyirciler anlamıştı.

Zaten piyes, bu aptallığı her yönüyle göstermek temeli üzerine kurulmuştu. Her sahnede yeni bir aptallık yapıyordum. Oysa, Joli-Coeur'ün, tam aksine, zekâ ve becerisini ortaya koymak için bir fırsat bulması gerekiyordu.

Beni uzun uzun inceledikten sonra, acıma duygusuna kapılan general, bana yemek servisi yaptırıyordu.

— General, bu çocuğun yemek yiyince, artık salaklık yapmıyacağını düşünüyor, diyordu Vitalis. Bakalım, neler olacağını görelim...

Küçük bir masaya oturuyordum. Masanın üzerine yemek takımları dizilmiş, tabağın üzerine bir peçete konulmuştu.

Bu peçeteyi ne yapacaktım?

Capi, bana onu kullanmam gerektiğini işaret ediyordu. Peki ama nasıl?

İyice araştırdıktan sonra, peçeteye burnumu sümkürme hareketi yaptım.

Bunu gören general kahkahalarla gülyordu. Aptallığımdan ötürü, Capi, sanki yere devrilmiş gibi, dört ayağının üzerine düştü.

Yanıldığımı görerek, kendi kendime nasıl kullanılabileceğini sorarak, yine peçeteye bakıyordum.

Sonunda, aklıma bir fikir geldi. Peçeteyi yuvarlayıp kendime bir kravat yaptım.

Generalin yeniden kahkahaları, Capi'nin yeniden dört ayak üzerine düşüşü. Sonunda, olay, sinirlenen generalin beni sandalyemden kaldırıp yerime oturması ve benim için getirilen yemeği yemesiyle sürüyordu.

Ah! Peçeteyi ne kadar güzel kullanıyordu! Nasıl bir incelikle, üniformasının bir illiğinden geçirip dizlerinin

üzerine yaymıştı! Ekmeği nasıl bir incelikle koparıp bardağındaki suyu içmişti!

Bu güzel hareketleri dayanılmaz bir etki yaratıyordu. Yemek bitince, bir kürdan isteyip çabuk çabuk dişlerini karıştırmaya başladı.

Bu hareketin üzerine, her yandan alkışlar duyuldu ve piyes, başarılı bir biçimde sona erdi.

Maymun ne kadar zeki, uşak ne kadar aptaldı!

Kaldığımız hana dönerken, Vitalis bana bu gönül okşayıcı sözleri söyledi. Gerçekten, öylesine iyi komedyendim ki! Bu övgüden onur duydum.

OKUMAYI ÖĞRENİYORUM

Bay Vitalis'in kumpanyasını oluşturanlar, kesinlikle çok yetenekli sanatçılardı —köpeklerden ve maymunlardan söz ediyorum—. Ama, bu yetenek çok değişik değildi.

Üç dört temsil verince, herkes bütün repertuarı öğreniyordu. Bu nedenle, aynı kentte uzun süre kalamıyorduk.

Bu duruma göre, Ussel'e gelişimizden üç gün sonra, tekrar yola koyulmamız gerekti.

Nereye gidiyorduk? Patronuma karşı, bu soruyu soracak kadar cesaret gösteriyordum.

— Ülkeyi tanıyor musun? diye sordu yüzüme bakarak.

— Hayır.

— Öyleyse nereye gittiğimizi niçin soruyorsun?

— Öğrenmek için.

— Neyi öğrenmek için?

Karşılık verecek bir söz bulamayıp öntümüzde, ağaçlı bir vadinin dibinde uzanan beyaz yola baktım. Şaşırıp kalmıştım.

— Sana, Aurillac'a gideceğimizi, daha sonra, Bordeaux'ya yöneleceğimizi ve oradan, Pyrénées'lere gideceğimizi söylesem, bundan ne anlardın?

— Peki, siz, bu yerleri tanıyor musunuz?

— Hiç gezmedim.

— Buna karşın, nereye gittiğimizi biliyorsunuz, öyle mi?

İçimde sanki birşeyler arıyormuş gibi, uzun uzun yüzüme baktı.

— Okumasını bilmiyorsun, değil mi?

— Hayır.

— Kitabın ne olduğunu biliyor musun?

— Evet. Eğer ezberlenmemişse, duaları okumak için, ayın sırasında kitap getirilir. İçinde resimler olan, dışı deriyle kaplı güzel kitaplar gördüm.

— Güzel. Demek ki bir kitabın içine dualar konulabildiğini biliyorsun, öyle mi?

— Evet.

— Kitabın içine başka şeyler de konulabilir. Duayı söylerken, annenin kulağına söylediği sözcükleri ezberlersin. Bu sözler, kulağından girip kafanın içinde birikir. Daha sonra, çağrışım, diline ve dudaklarına döktülür. Dualarını kitaplar yardımıyla söyleyenler, sözcükleri belleklerinden çekip çıkaramazlar. Onları, konulmuş oldukları kitaplardan gözleriyle alırlar, yani okurlar.

Akıllı ve neden söz edildiğini pek güzel anlayan bir kimse, gibi şişinerek:

— Okumayı gördüm, dedim.

— Dua için yapılan şey, herşey için yapılır. Dinlendiğim sırada sana göstereceğim bir kitapta, geçtiğimiz yörelerin adlarını ve tarihini bulacağız. Bu yörelerde oturan, ya da buralardan geçen insanlar, bu kitaba gördükleri ya da öğrendikleri şeyleri koymuşlar. Öyle ki, bu ülkeleri tanımak için, yalnızca bu kitabı açıp okumam yeterli. Onları kendi gözlerimle görüyormuşum gi-

bi görüyorum. Sanki bana anlatıyorlarmış gibi, tarihlerini öğreniyorum.

Uygar yaşayış hakkında hiçbir fikri olmayan gerçek bir vahşi gibi yetiştirilmişim. Bu sözler benim için, önce belirsiz, fakat sonra yavaş yavaş belirlenen bir tür bir açıklama olmuştu. Gerçi, beni okula gönderdikleri doğrudu. Fakat, bu, yalnızca bir ay sürmüştü. Bu bir ay içinde, ellerimin arasına bir kitap vermişler, bana ne okumadan, ne de yazıdan söz etmişler, ne tür olursa olsun, tek bir ders göstermemişlerdi.

Şu anda, okullarda olup bitenlerden söylediklerimin olanaksız olduğu sonucunu çıkarmak gerekmez. Sözü-nü ettiğim devirde, Fransa'da okulu olmayan birçok ka-saba vardı. Ve var olan okullar arasında da, şu ya da bu nedenle, hiçbir şey bilmedikleri, ya da yapacak baş-ka şeyleri olmadığı için, kendilerine teslim edilen çocuk-lara hiçbir şey öğretmeyen öğretmenlerin yönettiği okul-lar vardı. Esas olanın bu olduğunu sanarak, çocukları tutuyorlardı yalnızca.

Bizim okulun öğretmenin durumu böyleydi işte. Birşey biliyor muydu acaba? Olabilir. Ona karşı bilgi-sizce bir suçlama yöneltmek istemiyorum. Ama, oku-lunda kaldığım süre içinde, ne arkadaşlarıma, ne de ba-na en basit bir ders göstermediği bir gerçektir. Asıl mes-leği nalıncılık olduğu için, tahta papuç yapıyor ve sa-bahtan akşama kadar, etrafında, kayın ve ceviz ağacı talaşlarını uçurttuğu görülüyordu. Ana-babamız, ya da soğuk yağmur dışında, hiçbir zaman bizimle konuşmu-yordu. Okumadan, hesaptan tek söz ettiği yoktu. Bun-lar için, onun yerini tutmak ve bize ders vermekle gö-revlendirilmiş bulunan kızına güveniyordu. Fakat, kızı-nın da asıl mesleği terzilik olduğu için, o da babası gibi yapıyordu. Babası rendesini kullanırken o da iğne-sini çalıştırıyordu.

Hayatı sürdürmek gerekliydi. Herbirimiz ayda elli kuruş ödeyen oniki öğrenci olduğumuz için, iki kişiyl otuz gün süreyle altı frank besleyemezdi. Nalın yapımı

ve dikiş okulun sağlayamadığı şeyi onlara sağlıyordu. İnsanın herşeyi paraydı. Okulda, kesinlikle hiçbir şey öğrenmedim, hatta kendi adımın harflerini bile.

Uzun süre düşünerek yürüdükten sonra, Vitalis'e:

— Okumak güç mü? diye sordum.

— Kafası çalışmayanlar için güçtür. Niyetleri iyi olmayanlar için ise daha daha da güçtür. Zeki misin?

— Bilmem. Ama, bana okumayı öğretmek isterse-
niz, iyi niyetli olacağımı sanıyorum.

— Pekâlâ, görürüz. Önümüzde çok zamanımız var.

Zamanımız var! Niçin hemen başlamıyorduk? Oku-
mayı öğrenmenin ne kadar güç olduğunu bilmiyor ve
hemen bir kitabı açıp içinde olanları anlayacağımı dü-
şünüyordum.

Ertesi gün, yol alırken, efendimin eğilip yerden,
yarı yarıya toza gömülmüş bir tahta parçasını aldığı-
nı gördüm.

— İşte okumayı öğreneceğin kitap, dedi.

Bu tahta parçası bir kitaptı ha! Benimle alay edip
etmediğini görmek için yüzüne baktım. Ama, çok ciddi
olduğunu görerek, dikkatli bir biçimde bulmuş olduğu
şeye baktım.

Bu, gerçek bir tahta parçası, bir kol boyunda, iki el
genişliğinde, cilâlı, bir kayın tahtasıydı. Üzerinde hiç-
bir yazı, hiçbir resim yoktu.

Bu tahtanın üzerini nasıl okuyacak ve neyi okuya-
caktım?

— Kafan çalışıyor, dedi Vitalis gülererek:

— Benimle alay etmek mi istiyorsunuz?

— Kesinlikle hayır, oğlum. Alay, kusurlu bir ka-
rekteri düzeltmek için iyi olabilir. Ancak, bilgisiz bir
kişiye yöneltilince, onu kullanan için bir budalalık sim-
gesi olur. İlerdeki ağaç kümesine varıncaya kadar sab-
ret. Orada dinlenirken, bu ağaç parçasıyla sana okuma-
yı nasıl öğretebileceğimi göreceksin.

Ağaç kümesinin altına geldik. Torbalarımızı yere
koyup yeşermeye başlayan ve içinde, tek tük papatya-

lar görünen çimenlerin üzerine oturduk. Zincirinden kurtulan Joli-Coeur hemen ağaçlardan birinin üzerine atlayıp sanki ceviz düşürecekmiş gibi, dalları sırayla silkmeye başladı. Bu sırada köpekler, daha sakın ve özellikle daha yorgun bir halde, etrafımızda daire olmuş yatıyordu.

Daha sonra, Vitalis, cebinden bıçağını çıkarıp taktadan oldukça ince bir şerit levha ayırmaya başladı. Bu işi başarınca, kesilen parçanın her yanını boydan boya düzeltip parlattı. Daha sonra, bu küçük düzgün parçalardan, aynı boyda, oniki kadarını oluşturacak biçimde, levhayı küçük karecikler halinde kesti.

Gözlerimi ondan ayıramıyordum. Ama, bütün çabama rağmen, bu küçük ağaç parçacıklarından nasıl bir kitap yapmak istediğini kesinlikle anlayamıyordum. Ne kadar bilgisiz olursam olayım, bir kitabın, üzerine siyah çizgiler çizilmiş belli sayıda kâğıt yapraklardan oluştuğunu biliyordum. Kâğıt yapraklar neredeydi? Siyah simgeler neredeydi?

— Bu küçük ağaç parçacıklarının herbirinin üzerine yarın, bıçağımın ucuyla, alfabenin bir harfini kazıyacağım. Böylece harflerin biçimlerini öğreneceksin. Onları görür görmez, yanılmadan tanıyacak biçimde öğrenince, onları uç uca birleştirip sözcükler oluşturacaksın. Sana söyleyeceğim sözcükleri böylece oluşturabildiğin zaman, bir kitabı okuyacak duruma gelmiş olacaksın.

Kısa bir süre sonra, ceplerim küçük ağaç parçalarıyla dolmuştu. Alfabenin harflerini öğrenmekte gecikmedim. Ama, okumak başka bir olay oldu. Bu kez, işler pek hızlı yürümüyordu. Hatta, öyle bir ân geldi ki, okumayı öğrenmek istediğime üzüldüm.

Yine de, kendime karşı dürüst olabilmem için, bu üzüntüye yol açan şeyin tembellik değil, kendime olan özsaygım olduğunu söylemem gerekir.

Vitalis, alfabenin harflerini bana öğretirken, aynı zamanda Capi'ye de öğretebileceğini düşünmüştü. Saatin

rakamlarını aklında tutabildiğine göre, harfleri neden tutamamıştı?

Derslerimizi birlikte alıyorduk. Capi'nin sınıf arkadaşı olmuştum. Ya da, Capi benim sınıf arkadaşım, nasıl isterseniz. Elbette, konuşamadığına göre Capi gördüğü harfleri söyleyemezdi. Fakat, küçük ağaç parçacıklarımız otların üzerine yayılınca, efendimizin söylediği harfleri ayağıyla çekebilirdi.

Önceleri, ben ona göre çabuk ilerledim. Ama, ben çabuk kavırıyorsam da, onun zekâsı daha emindi. İyi öğrenilen birşey, onun için her zaman bilinen bir şeydi. Artık unutmuyordu. Dalgın olmadığı için, hiçbir zaman duraksamıyor, ya da yanılmıyordu.

Bu durumda, ben yanlışlık yapınca, efendimiz hiçbir zaman; «Capi okumayı Remi'den önce öğrenecek» demekten geri kalmıyordu.

Şüphesiz, bu sözleri anlayan köpek, başarı kazanmış gibi, kuyruğunu kıvıldatıyordu.

— Bir hayvandan daha aptal olmak komedide iyi birşey, diyordu Vitalis, ancak, gerçekte utanç vericidir.

Bu sözler bana öylesine dokunmuştu ki tüm gücümle çalışıyordum. Zavallı köpek, alfabenin bütün harflerinin arasından kendi adını oluşturan dört harfi seçerek adını yazarken, ben bir kitabı okumayı başarmıştım.

— Yazıları okumayı öğrendiğine göre, şimdi notaları okumayı öğrenmek ister misin?

— Öğrenince, sizin gibi şarkı söyleyebilecek miyim?

Vitalis kimi zaman şarkı söylerdi. Ama, kendisini dinlemenin benim için bir şölen olduğunu hiçbir zaman düşünmezdi.

— Demek, benim gibi şarkı söylemek istiyorsun, öyle mi?

— Oh! Sizin gibi değil. Bunun olanaksız olduğunu biliyorum. Benim istediğim yalnızca şarkı söylemek.

— Ben şarkı söylerken hoşuna gidiyor mu?

— Hem de ne kadar. Bülbül güzel öter. Fakat, bana öyle geliyor ki siz daha da güzel şarkı söylüyorsunuz. Hem sonra, bu, hiç de aynı şey değil. Siz şarkı söylediğiniz zaman, halden hale giriyorum. Ağlamak istiyorum, gülmek istiyorum. Belki aptalca bulacaksınız ama, size bir şey söyleyeceğim. Yumuşak, ya da kederli bir ezgi söylediğiniz zaman, kendimi Barberin annenin yanında buluyorum. Onu düşünüyor, evimizin içinde onu görüyorum. İtalyanca olması nedeniyle sözlerini anlamamama rağmen.

Yüzüne bakarak konuşuyordum. Bana gözleri yaşarmış gibi geldi. Bunun üzerine, durup ona, böyle konuşmakla kendisini üzüp üzmediğini sordum.

Coşkulu bir sesle:

— Hayır, yavrum, dedi, beni üzmiyor, aksine, bana gençliğimi, güzel anlarımı anımsatıyorsun. İçin rahat etsin, sana şarkı söylemesini öğreteceğim. Çok iyi kalpli olduğun için, herkesi ağlatacak, herkes tarafından alkışlanacaksın. Görecek...

Birden durdu. Bu konunun üzerine gitmek istemediğini anlar gibi oldum. Ancak, onu bundan alıkoyan nedenleri anlamamıştım. Daha sonra, çok daha sonra, öykümün akışı sırasında ortaya çıkacak olan, anlatacağım ve benim için çok acıklı ve çok korkunç koşullar altında, bu nedenleri öğrendim.

Ertesi günden itibaren, Vitalis, okumayı öğretmek için yaptığı şeyi müzik için yaptı. Yani, küçük ağaç karecikler kesip üzerlerini bıçağının ucuyla kazıdı.

Ama, işi bu kez daha zordu. Çünkü, müziğin notlanması için gerekli olan çeşitli işaretler, alfabeye göre daha karmaşık düzenler ortaya koyuyordu.

Ceplerimi hafifletmek için, ağaç kareciklerin iki yüzünü kullandı. Porteyi gösteren beş çizgiyi her iki yüze de çizdikten sonra, bir yüzüne sol anahtarını, öteki yüzüne fa anahtarını çizdi. Herşey hazır olduktan son-

ra, dersler başladı. Müzik derslerinin okumadan daha kolay olmadığını belirtmeliyim. Köpeklerine karşı o kadar sabırlı olan Vitalis birkaç kez beni payladı.

— Hayvan olduğunu bildiği için, insan bir hayvana karşı kendini tutabilir, diye bağırdı. Sen beni öldüreceksin!...

Ellerini, rol yapar gibi, havaya kaldırıp bacaklarının üzerinde şaplatarak aşağı indiriyordu. Tuhaf bulduğu herşeyi tekrarlamaktan hoşlanan Joli-Coeur bu hareketi hemen kapmıştı. Ders sırasında hep orada olduğu için, duraksadığım zamanlar, onun kollarını yukarı kaldırıp bacaklarının üzerine indirerek şaplattığım görmekten kırgınlık duyuyordum.

— Joli-Coeur bile seninle eğleniyor! diye bağıırıyordu Vitalis.

Cesaret edebilsem, öğrenciden çok öğretmenle eğlendiğini söylerdim. Ama, bereket, içimde belirsiz bir korku kadar ona karşı olan saygım bu karşılığı vermem hep engel olmuştu. Joli-Coeur, çirkin bir surat asısla ellerini şaplattığı zaman, bu düşüncemi, kendi kendime, alçak sesle söylemekle yetindim. Böylece onurum, belli bir dereceye kadar, daha az kırılmış oluyordu.

Sonunda, ilk adımları, az ya da çok zahmetle, atmış oldum. Vitalis'in bir kâğıda yazmış olduğu bir ezgiyi notalarıyla söylemek mutluluğuna ulaştım.

O gün, Vitalis ellerini bacaklarının üzerinde şaplatmadı. İki yanağıma dostça, hafif iki tokat vurarak böyle devam edersem, kesinlikle büyük bir şarkıcı olacağımı söyledi.

Elbette, bu çalışmalar bir günde olmamıştı, haftalarca, aylarca, ceplerim sürekli olarak küçük ağaç parçacıklarıyla dolmuştu.

Aslında, çalışmam, okula giden bir çocuğunki gibi düzenli değildi. Efendim bana, yalnızca boş zamanlarında ders verebiliyordu.

Her gün, köylerin birbirinden az ya da çok uzak oluşuna göre, kısa ya da uzun olan yolumuzu bitirmek zorundaydık. Para kazanma şansımız olduğu her yerde temsilcilerimizi vermemiz gerekiyordu. Köpeklere ve Bay Joli-Coeur'e rollerini tekrarlatmak gerekiyordu. Öğle ve akşam yemeklerimizi kendimizin hazırlaması gerekiyordu. Bütün bunlardan sonra, çoğu kez bir mola sırasında, bir ağacın altında, ya da bir çakıl yığınının üzerinde, ağaç parçacıklarını yaydığım çimenlik, ya da yol üzerinde, okuma ve müzik çalışması yapmak söz konusu olabiliyordu.

Bu öğretim biçimi, yalnızca çalışması gereken ve yine de kendilerine verilen ödevleri yapacak zamanları olmadığından yakınan birçok çocuğun yaptığı öğretime hiç de benzemiyordu. Bununla birlikte, çalışma için kullanılan zamandan daha önemli olan şeyin yapılan uygulama olduğunu söylemek gerekir. Bu dersi belleğimize yerleştiren şey, ders üzerinde geçirdiğimiz zaman değil, öğrenmek isteydi.

Bereket, kendimi etrafımızı çeviren eğlencelere kaptırmadan, istencime bir yön verebiliyordum. Bazı öğrenciler gibi, gözlerim kitaba dikili, kulaklarım iki elimle tıkalı olarak, ders çalışmadıktan sonra, ne öğrenebilirdim ki? Hiçbir şey. Kapanacağımız bir odamız yoktu. Uzun yollar boyunca yürürken, çoğu kez, yüzüstü kapaklanmamak çabası içinde ayaklarımın ucuna bakmak zorundaydım.

Sonunda, birşeyler öğrendim ve aynı zamanda, benim için, Vitalis'in derslerinden hiç de az yararlı olmayan, uzun yürüyüşler yapmasını öğrendim. Barberin anne ile birlikte yaşarken, oldukça çelimsiz bir çocuktum. Hakkımda konuşulanlar bunu pek güzel kanıtlardı. Barberin: «Şehir çocuğu» demişti. Vitalis: «Kolları ve bacakları pek ince» demişti. Efendimin yanında olmak ve açık havada, güç koşullar altında yaşamak sonucu, kollarım ve bacaklarım güçlenmiş, ciğerlerim gelişmiş ve

derim elikleşmişti. Acı duymadan, soğuşa olduğu kadar sıcağı, güneşe olduğu kadar, yağmura, yokluğı ve yorgunluğı dayanabilir bir kişi olmuştum.

Bu ıraklık dönemi benim için büyük bir mutluluk oldu. Beni, bir kez daha, gençliğimde, üzerime acımasız ve ezici bir biçimde inecek olan darbelere direnecek duruma getirdi.

BÖLÜM VIII

DAĞ TEPE AŞARAK

Fransa'nın güney bölgesinin bir parçasını dolaşmış-tık: Auvergne, Velay, Vivarais, Quercy, Rouergue, Cévennes, Languedoc. Yolculuk biçimimiz çok yalındı: Burnumuzun doğrultusunda, rasgele, gidiyorduk. Bize uzaktan, pek yoksul görünmeyen bir köy bulunca, kendimizi köye görkemli bir giriş için hazırlıyorduk. Köpeklerin tuvaletini ben yapıyordum. Dolce'nin başına şapkasını geçiriyor, Zerbino'yu giydiriyor, ihtiyar bir mızımız rolünü yapabilmesi için, Capi'nin gözünün üzerine bir lâpa koyuyordum. Daha sonra da, Joli-Coeur'e zorla general giysisi giydiriyordum. Fakat bu, işimin en güç kısmıydı. Çünkü, bu giysinin kendisi için bir çalışmanın başlangıcı olduğunu bilen maymun, elinden geldiğince kendini savunarak, kendisini giydirmemi engellemek için, akla gelmeyen numaralar buluyordu. O zaman, Capi'yi yardıma çağırıyordum. Capi uyanıklığı, içgüdüsi ve kurnazlığıyla, hemen hemen her zaman, maymunun düzenlerini bozmayı başarıyordu.

Kumpanyanın elemanları görkemli bir biçimde giyinince, Vitalis eline kavalını alıyor ve düzgün bir sıra halinde, köyün içinde geçit yapıyorduk.

Arkamıza takılan meraklıların sayısı yeterliyse, bir temsil veriyorduk. Aksine, bir kazanç umudu çok zayıfsa, yolumuza devam ediyorduk. Yalnızca kentlerde günlerce kalıyorduk. Böyle zamanlarda, istediğim yere gitme özgürlüğüne sahiptim. Capi'yi de yanımda gezdiriyordum. Elbette ki üzerinde tiyatro giysisi olmadan, yalnız köpek olarak, sokaklarda dolaşıyorduk.

Genellikle, beni sıkı sıkıya yanında tutan Vitalis gezinmem için, bana özgürlük veriyordu.

— Kaderin, genellikle çocukların okulda, ya da kolejde oldukları bir yaşta, sana Fransa'yı dolaşma olanağı verdiğine göre, gözlerini açıp etrafına bak, herşeyi öğrenmeye çalış. Sıkıntıda kaldığın zaman, anlamadığın birşey gördüğünde, bana sorulacak soruların olduğunda, korkmadan sor. Belki, sana her zaman yanıt veremem. Herşeyi bildiğimi iddiasında değilim. Ama, belki, kimi zaman merakını gidertebilirim yine de. Bir hayvanlar kumpanyasının yöneticisi olmadım her zaman. Capi, ya da Joli-Coeur'ü saygıdeğer topluma sunmak için, şu anda benim için çok yararlı olan başka bir şey de öğrendim.

— Nedir o?

— Bundan daha sonra söz ederiz. Şu anda yalnızca, bir köpek oynatıcısının da yeryüzünde belli bir yeri olabildiğini bil. Aynı zamanda, şu an için hayat merdiveninin en alt basamağında olsan da, eğer istersen, yavaş yavaş daha yükseklerle gelebileceğini de anla. Bu, biraz koşullara, çok fazla olarak da sana bağlıdır. Derslerimi dinle, öğütlerimi dinle, yavrum. İlerde, büyüdüğün zaman, umarım, sütannenden alıp götürdüğümde, seni çok korkutan zavallı müzisyeni coşkuyla, minnettarlıkla düşünürsün. Karşılaşmamızın seni mutlu edeceğini düşünüyorum.

Efendimin sık sık kendini ölçülü bir biçimde zorlayarak sözünü ettiği bu durum ne olabilirdi acaba? Bu soru merakımı artırıyor ve kafamı kurcalıyordu. Kendisinin söylediği gibi, daha önce hayat merdiveninin üst

basamağında idiyse, şimdi neden bir alt basamaktaydı? Eğer istersem, kendimi yetiştirebileceğimi ileri sürüyordu. Bir hiç olan, hiçbir şey bilmeyen, kimsesiz, kendisine yardımda bulunacak kimsesi olmayan ben, kendimi yetiştirecektim. Peki, kendisi niçin aşağı inmişti?

Auvergne dağlarından ayrıldıktan sonra, «Quercy causses»larına gelmiştik. Yalnızca, ekilmemiş topraklar ve cılız çalıların bulunduğu düzensiz dalgalı büyük ovalara bu ad veriliyordu. Hiçbir yer daha kederli, daha yoksul olamazdı. Yolcunun geçerken edindiği bu izlenimi daha da artıran şey, hemen hemen hiçbir yerde su görülmeyişiydi. Irmak yoktu, dere yoktu, göl yoktu. Ötede beride, taşlı sel yatakları vardı. Fakat, bomboş. Sular uçurumlara atılmış, daha uzaklarda dereler ya da çeşmeler oluşturmak üzere, yer altında kaybolmuştu.

Geçtiğimiz sırada kuraklıktan kavrulan bu ovanın ortasında, adı Bastide-Murat olan büyük bir köy vardı. Geceyi orada, bir hanın saman ambarında geçirdik.

Akşamleyin, yatmadan önce konuşma sırasında Vitalis:

— Burada, dedi, büyük bir olasılıkla bu handa, binlerce asker öldüren ve hayata tavla uşaklığıyla başlayıp prens ve kral olan bir adam doğdu. Adı Murat'tı. Onu bir kahraman yaptılar ve adını bu köye verdiler. Onunla tanıştık. Sık sık konuşurduk.

Elimde olmadan, ağızımdan kaçan bir soruyla sözünü kestim.

— Tavla uşaklığı iken mi?

— Hayır, dedi gülerek. Kral olunca. Bastide'e ilk kez geliyorum. Onu, adamlarıyla birlikte iken, Napoli'de tanıdım.

— Bir kralla tanıştınız ha?

Bağırışındaki ses tonunun çok tuhaf olduğunu kabul etmek gerekti. Çünkü, efendimin kahkahası, patlarcasına, tekrar yükseldi ve uzun süre devam etti.

Ahırın önündeki bir sıraya oturmuş ve sırtımızı, günün sıcaklığını hâlâ saklayan duvara dayamıştık. Yap-

raklarıyla üzerimizi örten büyük bir çınarın dallarının arasında, ağustos böcekleri tekdüze şarkılarını söylüyordu. Üst tarafımızda, evlerin çatılarının üzerinden, az önce doğan dolunay yavaş yavaş gökyüzünde yükseliyordu. Gündüz ne kadar yakıcı ise, bu gece bizim için o kadar hoştu.

— Uyumak istiyor musun? diye sordu Vitalis. Yoksa, kral Murat'ın öyküsünü anlatmamı ister misin?

— Oh! Yalvarırım, kral öyküsünü anlatın.

Bunun üzerine bana bu öyküyü uzun uzun anlattı. Sıranın üzerinde, saatlerce oturup kaldık. O konuşur, ben gözlerimi ayın solgun ışığının aydınlatığı yüzüne dikmiş bir halde... Demek, bütün bunlar olabiliyordu. Yalnızca olmuyor, gerçektir de!

O zamana dek, bu öyküyü hiç duymamıştım. Kim söz edecekti ki? Kesinlikle, Barberin anne olamazdı. Ne olduğundan bile haberi yoktu. Chavanon'da doğmuştu, orada ölecekti. Zekâsı, gözlerinin gördüğü şeylerden fazlasını kapsamıyordu. Ve onun gözlerinde evren Audouze dağının tepesinde görünen ufuğun kapladığı yerdeydi.

Oysa, efendim o kadar çok şey görmüştü ki!

Peki, efendim gençliğinde neydi acaba? İhtiyarlığında, gördüğüm duruma nasıl gelmişti?

Şunu kabul etmek gerekir ki, burada, çocuksu, uyanık, her zaman tetikte, olağanüstü şeylere meraklı bir belleği çalıştıracak şeyler vardı.

BÖLÜM IX

KİLOMETRELER UZUNLUĞUNDA ÇİZMELER GİYMiŞ BİR DEVLE KARŞILAŞIYORUM

«Causses» ve «garrigues»lerin çorak topraklarından ayrıldığımızda, kendimi, anılarımda hep taze ve yeşil bir vadiye, Dordogne'da buldum. Sık sık molalar vererek bu vadiyi iniyorduk. Yörenin zenginliği halkını da zenginleştirmiş olduğundan, temsillerimizin sayısı çoğalmıştı. Paralar Capi'nin çanağına oldukça kolay düşüyordu.

Sanki sisler arasında, iplerini Meryem Ana tutuyormuş gibi, hafif bir asma köprü, tembel sularını tatlı tatlı akıtan geniş bir ırmağın üzerinde yükseliyordu. Köprü Cubzac köprüsü, ırmak, Dordogne ırmağıydı.

Hendekler, mağaralar, kuleler ve eski surların ortasında, ötede beride, tek tük ağaççıklar üzerinde öten ağustos böceklerinin bulunduğu yıkıntı kent Saint-Emilion'du.

Bütün bunlar, bulanık bir biçimde, belleğimde birbirine karışırken, hemen arkasından o zamanlar bıraktığı etkiyi sürdürecektik ve bugün bütün canlılığıyla kendini belli edecek kadar belleğimi etkileyen bir olay ortaya çıkıyordu.

Oldukça yoksul bir köyde geceyi geçirmiş, ertesi gün, güneş doğarken yola çıkmıştık. Uzun süre tozlu bir yolda yürüdükten sonra, birden, o ana dek üzüm bağları boyunca uzanıp giden yolda kapanıp kalan bakışlarımız, sanki sihirli bir değnekle dokunulmuş bir perdenin hemencecik önümüzde açılışı gibi, engin bir alana yayıldı.

Geniş bir ırmak, üzerine vardığımız tepenin etrafında tatlı bir biçimde çeviriyordu. Irmağın ötesinde, büyük bir kentin çatıları, çan kuleleri, ufuğun belirsiz eğrisine kadar etrafa dağılıyordu. Ne kadar çok ev vardı! Ne kadar çok baca! Daha yüksek, daha dar olan bazı bacalar, gökyüzüne doğru yükselmiş sütunlar gibi, siyah duman girdaplarını kusup soğuk rüzgârın keyfine göre uçuşarak kentin üzerinde siyah bir bulut oluşturunuyordu. Irmağın üzerinde, orta yerinde, bir rıhtım boyunca, bir ormanın ağaçları gibi, direklerinin, halatlarının, yelkenlerinin rüzgârda dalgalandığı, renk renk bayraklarının birbirine karıştığı birçok gemi yayılmış duruyordu. Derinden gelen homurtular, demir ve halat gürültüleri, çekiç sesleri ve herşeyin üzerinde de, rıhtımda öteye beriye gidip gelen bir sürü arabanın hareketiyle oluşan gürültüler duyuluyordu.

— Burası Bordeaux, dedi Vitalis.

Benim gibi yetiştirilmiş, o zamana dek, yalnızca Creuse'ün yoksul köylerini ya da yol gereği karşılaştığımız birkaç küçük kenti görmüş olan bir çocuk için, bu, çok olağanüstü birşeydi.

Ayaklarım kendiliğinden durdu. Önüme, uzaklara, iki yanıma, tüm dört bir yana bakarak hareketsiz kaldım.

Yelkenlerini fora etmiş gemiler hafifçe eğimli bir kıyı üzerinde ırmağı aşağıya doğru iniyor, başka gemiler ise yukarı doğru çıkıyordu. Adalar gibi hareketsiz duran gemiler vardı. Kendilerini döndüren şeyin ne olduğu anlaşılmadan, kendi kendine dönen gemiler vardı. Direksiz, yelkensiz, fakat, gökyüzünde bir duman

kasırgası estiren bacalarıyla, arkasında, sarımtırak suyun üzerinde beyaz köpükler bırakarak, öteye beriye hızla giden gemiler vardı.

Birşey sormamama rağmen, şaşkınlığım karşısında yanıt veren Vitalis:

— Suların yükselme zamanı, dedi. Uzun bir yolculuk yaparak açık denizden gelen gemiler var. Bunların boyaları sararmış, sanki paslı gibi olmuştur. Limandan ayrılan gemiler de var. Irmağın ortasında, kendi kendilerine döndüklerini gördüğün gemiler, pruvalarını yükselen dalgalara gelecek biçimde demirlerinden sakınmaktadır. Duman bulutları içersinde koşuşan tekneler römorkörlerdir.

Benim için ne kadar yabancı sözcükler! Ne kadar yeni fikirler!

Bastide'i Bordeaux'ya bağlayan köprüye geldiğimiz zaman, Vitalis'in, kendisine yöneltmek istediğim soruların yüzüncüsüne yanıt verecek zamanı olmamıştı.

O zamana dek, yolumuz üzerinde bulunan kentlerde uzun süre kalmamıştık. Çünkü, tiyatromuzun gerekleri bizi hergün, yeni seyircilerimizin olabilmesi için, temsillerimizin yerini değiştirmeye zorluyordu. «Ünlü Senyör Vitalis'in kumpanyası»nı oluşturanlar gibi sanatçılarla repertuvar gerçekte pek değişik olmazdı. «Bay Joli-Coeur'ün uşağı», «Generalin ölümü», «Doğrunun Zaferi», «İshalli hasta» ya da «Doğrunun zaferi» temsillerini görmeyenler için, yeniden oynamak gerekiyordu.

Fakat, Bordeaux, halkın kendini kolayca yenilediği büyük bir kentti. Mahalle değiştirmek suretiyle, Cahors' da başımıza geldiği gibi: «Hep aynı şey mi oynanıyor?» diye bağırımlarla karşılaşmadan, günde üç dört temsil verebiliyorduk.

Bordeaux'dan Pau'ya gitmemiz gerekliydi. İzleyeceğimiz yol, Bordeaux kapılarından Pyrénées'lere kadar uzanan ve geniş fundalar denilen büyük bir çölü geçmemizi gerektiriyordu.

Masalların sözünü ettiği ve her gördüğü şeyde şaşılacak, hayran kalınacak, ya da korkacak bir konu bulan yavru fare olmayışına rağmen bu yolculuğun başladığı andan itibaren, efendimi kahkahalarla güldüren ve Pau'ya varışımıza dek, benimle alay etmesine neden olan bir korkunun içine düşmüştüm.

Bordeaux'dan ayrılalı yedi ya da sekiz gün olmuştu. Önce, Garonne kıyılarını izledikten sonra, Langon'da ırmağı izlemeyi bırakıp araziler arasına gömülen Mont-de-Morsan yolunu tutmuştuk. Artık, ne üzüm bağları, ne meyva bahçeleri, ne de çayırlar görünüyordu. Yalnızca, çam ağaçları ve çalılıklar. Daha sonra, kendimizi, hafif dalgalanmalarla, önümüzde göz alabildiğine uzanan geniş bir ovanın ortasında bulduk. Ekilmiş toprak yoktu, ağaç yoktu. Yalnızca, uzakta kurşuni renkli topraklar, yanımızda, kadifemsi yosunlarla kaplı, yol boyunca, kurumuş ve cılız katırtırnakları görülüyordu.

— İşte fundalardayız, dedi Vitalis. Bu çölün ortasında, kırk elli kilometre yolumuz var. Kuvvetini bacaklarına ver.

Kuvveti yalnız bacaklara değil, kafaya ve kalbe de vermek gerekiyordu. Çünkü, hiç bitmeyecekmiş gibi görünen bu yolda yürürken, insan içini korkunç bir üzüntünün kapladığını duyumsuyordu.

O zamandan bu yana, birçok deniz yolculuğu yaptım. Görünürde hiç bir yelkenli gemi yokken, Oyanusun ortasında olduğum zamanlar, içimde beni bu ıssız yerlerde yakalayan, tanımi olanaksız aynı üzüntüyü duymuşumdur.

Okyanusun üzerinde olduğu gibi, bakışlarımız, dümdüz ve değişmeyen bir biçimde önümüzde yayılıp giden kurşuni renkli ovadan başka birşey görmeksizin, sonbaharın buharları içinde boğulup kalmış ufka kadar uzanıyordu.

Yürüyorduk. Etrafımıza baktığımız zaman, sanki hiç ilerlemeden, yerimizde sayıyor gibiydik. Çünkü, görüntü hep aynıydı: Hep çalılıklar, hep katırtırnakları,

hep yosunlar. Sonra, esnek ve hareketli yaprakları, rüzgârın baskısı altında, dalgalar gibi batıp çıkarak hareket ederek dalgalanan eğreltiotları.

Yalnızca, uzun aralıklarla, dar, ağaçlık alanlar geçiyorduk. Fakat, bu ağaçlar, normal biçimde olduğu gibi, görüntüye bir güzellik vermiyordu. Etrafta, dalları tepelerine kadar kesilmiş sakız çamı ağaçları vardı. Gövdeleri boyunca, derin yarıklar açılmıştı. Bu kırmızı yaralardan, beyaz billurlu gözyaşları halinde, reçineler akıyordu. Rüzgâr, bora halinde, dallarında estiği zaman, öylesine yakarıcı bir müzik oluşturunuyordu ki, insan, bu yaralı ağaçların yaralarından şikayet eden sesini işittiğini sanıyordu.

Vitalis akşamleyin yatabileceğimiz bir köye varacağımızı söylemişti.

Akşam yaklaşıyor, fakat, bu köyün yakınlarda olduğunu gösteren hiçbir belirti görmüyorduk. Ne tarlalar, ne fundalıkta otlayan hayvanlar, ne de, uzakta, bir evin varlığını gösteren bir duman.

Sabahtan beri yol almamız sonucu, yorgun, daha çok da, genel bir bıkkınlık yüzünden, bitkindim. Bu mutlu köy, şu sonu gelmez yolun bitiminde görünmeyecek miydi acaba?

Gözlerimi iyice açıp uzaklara bakmama rağmen, çalılıkların, artmakta olan karanlıkta, giderek birbirine karıştığı fundalıktan başka birşey göremiyordum.

Kısa bir süre sonra köye ulaşmak umudu adımlarımızı çabuklaştırıyordu. Uzun yürüme alışkanlığına rağmen, efendim bile kendini yorgun hissetmeye başlamıştı. Durup bir süre yolun kenarında dinlenmek istedi.

Ben, yanına oturacağım yerde, ovada bir ışık görüp görmeyeceğimi anlamak için, az ilerde bulunan, üzeri katırtırnakları ile örtülü küçük bir tepeye tırmanmak istedim.

Benimle gelmesi için Capi'yi çağırdım. Fakat, yorgundu, duymamazlıktan gelmişti. Bu, sözümü dinlemek istemediği zamanlar, her zaman yaptığı şeydi.

— Ne o, korkuyor musun yoksa? diye sordu Vitalis.

Bu sözler üzerine, fazla diretmemeye karar verdim. Yapacağım araştırma için, tek başıma harekete geçtim. Efendimin şakalarıyla mümkün olduğu kadar az karşılaşmak istiyordum. İçimde en ufak bir korku duymuyordum.

Gece iyice bastırmıştı. Ay yoktu. Fakat, gökyüzünü aydınlatan ve ışıklarını, bakışların delip geçtiği hafif bir buhar tabakasıyla kaplı havaya salan yıldızlar görünüyordu.

Sağa sola göz atarak yürürken, bu buhar tabakasının, eşyalara tuhaf biçimler verdiğini farkettim. Çalılıkları, katırtırnağı öbeklerini, özellikle de, ötede beride, eğri gövdeleri ile çarpık dalları yükselen birkaç küçük ağacı tanımak için muhakeme yapmak gerekiyordu. Uzaktan bakınca, bu çalılar, bu katırtırnakları, bu ağaççıklar hayali bir evrenin canlılarına benziyordu.

Tuhaf birşeydi bu. Gölgelerle, fundalıklar, sanki gizemli hayaletlerle doluymuş gibi, görünüm değiştirmişti.

Nasıl olduğunu bilmiyorum, birden aklıma, yerimde başkası olsa, bu görünümünden korkacağı düşüncesi geldi. Herşeye karşın, Vitalis bana korkup korkmadığımı sorduğuna göre, böyle şeyler olabiliirdi. Ama, kendimi yokladığım zaman, içinde herhangi bir korku duymadım.

Tepeye tırmandıkça, katırtırnakları daha sıklaşıyor, çalılıklar ve eğreltiotlarının boyları daha yükseliyordu. Uçları çoğu zaman boyumu aşıyor ve kimi zaman, yapraklarının altından eğilerek geçmek zorunda kalıyordum.

Böyleyken, tepeye varmakta gecikmedim. Gözlerimi iyice açıp etrafıma bakmama rağmen, en ufak bir ışık göremedim. Bakışlarım karanlığın içinde kaybolup gidiyordu. Belirsiz şekillerden, tuhaf gölgelerden, bana doğru, uzun esnek kollarını uzatmış gibi görünen ka-

Fakat, tuhaf şey! Aşağıya doğru inerken, çıktığımdan daha yavaş yol alıyordum. Kendimi katırtırmakları ve çalılıkların oluşturduğu kümeler üzerine atıyor, her tarafımı öteye beriye çarpıyor, takılarak her adımda duraklıyordum.

Kendimi bir çalıdan kurtarıırken, dönüp arkaya bir göz attım. Hayvan yaklaşmış, üzerime doğru geliyordu.

Bereket, fundalıkta çalı yoktu. Otların arasında daha hızlı koşabiliyordum.

Fakat, ne kadar hızlı koşarsam koşayım, hayvan hep benden daha hızlıydı. Geriye dönüp bakmama gerek yoktu. Onu ensemde hissediyordum.

Artık soluk alamıyordum. Korku ve çılgınca koşmam nedeniyle, soluğum kesilmişti. Yine de, son bir çaba gösterip kendimi efendimin ayaklarının dibine atmıştım. Bu sırada, köpekler birden yattıkları yerden kalkmış havlıyorlardı.

Ağzımdan iki sözcük çıkabildi:

— Hayvan, hayvan!

Köpeklerin kızgın bir biçimde havlamaları arasında, birden efendimin kahkahalarla güldüğünü işittim. Bir yandan da, elini omuzuma koymuş, beni geriye bakmaya zorluyordu.

— Hayvan dediğin, sen kendinisin, diyordu gülerek. Yüreklilik gösterebilirsen, dönüp bir bak hele.

Kahkahaları, sözlerine göre, daha etkin bir biçimde, aklımı başıma getirdi. Gözlerimi açmaya cesaret edip eliyle gösterdiği yöne baktım.

Beni korkutan görüntü, yolun kenarında hareketsiz duruyordu.

Şunu belirteyim ki hâlâ, ilk korku ve dehşet içindeydim. Ancak, artık fundalığın ortasında değildim. Vitalis yanımdaydı. Köpekler etrafımı çevirmişti. Artık, yalnızlık ve sessizliğin akıl karıştırıcı etkisi altında değildim.

Cesaretimi toplayıp daha dikkatle baktım. Bu, bir hayvan mı, yoksa bir insan mıydı?

İnsandan, vücudunu, başını ve kollarını almıştı. Hayvandan, üzerini örten tüylü derisini ve üzerinde durduğu, beş ya da altı ayak uzunluğundaki cılız iki uzun bacağına.

Gecenin yoğun karanlığına rağmen, bu ayrıntıları seçiyordum. Çünkü, bu kocaman gölge, bir siluet halinde, binlerce yıldızın solgun ışığını gönderdiği gökyüzünde, karanlığın içinde, belli oluyordu.

Efendim bu hayaletle konuşmamış olsa, kesinlikle bu soruları kafamda evirip çevirerek, uzun süre kararsız kalacaktım.

— Yakınlarda bir köy olup olmadığını bize söyleyebilir misiniz?

Kendisiyle konuşulduğuna göre, demek ki insandı, öyle mi?

Ancak, yanıt olarak, bir kuşun çığlığına benzeyen kuru bir kahkaha işittim.

Demek hayvandı, ha?

Efendim sorularını sürdürüyordu. Bu, bana çok anlamsız gelmişti. Çünkü, herkes bilir ki hayvanlar kimi zaman söylediklerimizi anlar, fakat yanıt veremezdi.

Bu hayvan ise, bize, yakınlarda ev olmadığını, yalnızca, bizi götürmeyi önerdiği bir ağıl olduğunu söyleyince, ne kadar şaşırmıştım!

Konuştuğuna göre, nasıl oluyor da öyle uzun ayakları vardı?

Cesaret edebilsem, yaklaşıp bu ayakların nasıl olduğuna bakardım. Ancak, kötü huylu görünmemesine rağmen, böyle birşey yapma cesareti bende yoktu. Birşey söylemeden, torbamı alıp efendimi izledim.

Vitalis, yolda:

— Seni korkutan şeyin ne olduğunu şimdi anladın mı? diyesordu.

— Evet, ancak ne olduğunu bilmiyorum. Bu yörede devler var, öyle mi?

— Öyle, ağaçtan yapılmış basacakların üzerine çıktıkları zamanlar...

Ve bana, fundalarda oturan insanların, kumlu ya da bataklık araziden geçerken, kalçalarına kadar gömülmemek için, ayaklarına taktıkları basamaklı uzun sopaları nasıl kullandıklarını anlattı.

— Korkak çocuklar için, dedi, on kilometre uzunluğundaki çizmeleriyle, işte böyle dev oluyorlar.

BÖLÜM X

MAHKEME ÖNÜNDE

Pau'dan bende hoş anılar kaldı. Bu kentte, rüzgâr hemen hemen hiç esmiyordu. Kış mevsimini, orada, gün-
lerimizi sokaklarda, genel alanlarda ve gezinti yerlerinde
dolaşarak geçirdiğimiz için, böyle birşeye karşı duyarlı
oluşumun nedeni anlaşılır.

Alışkanlığımızın aksine, aynı yerde böyle uzun kalı-
şımızın nedeni bu değil, efendimin gözünde, meşru ve
çok güçlü başka bir neden, kazancın bolluğuydu.

Gerçekten de, bütün kış boyunca, repertuvarımız-
dan bıkmayan ve «hep aynı şey mi oynanıyor?» diye ba-
ğırmanın çocukların oluşturduğu bir seyircimiz oldu.

Bunların çoğu, İngiliz çocuklarıydı: Dolce kadar gü-
zel, kırmızı tenli, iri yapılı erkeklerle güzel iri gözlü, tatlı
kızlardı. Albert'leri, Huntley'leri ve diğer kuru pastala-
rı işte o zaman öğrenmiştim. Çocuklar evlerinden çıkar-
larken, ceplerini pastayla doldurmaya dikkat ediyorlar,
sonra, gelip onları Joli-Coeur'e, köpeklere ve bana da-
ğıtıyorlardı.

İlkbahar sıcak günleriyle kendini gösterdiği zaman
seyircilerimiz azalmaya başlamıştı. Temsilden sonra, ço-
cuklar, bir kez daha Joli-Coeur ile Capi'yi görmeye gel-

diler. Bu, onların ayrılışıydı. Ertesi gün, onları artık görmeyecektik.

Kısa bir süre sonra, genel alanlarda, yalnız kalma-ya başladık. Artık, bizim de, Basse-Plante ve Park gezi-lerimizden vazgeçmeyi düşünmemiz gerekiyordu.

Bir sabah, yola koyulduk. Kısa bir süre sonra, Gas-ton Phoebus ve Montauset kuleleri gözden kaybolmuştu.

İşte yeniden, büyük yollardan geçerek, rasgele, ba-şıboş yaşamımıza başlamıştık.

Bulut yığınlarına benzeyen Pyrénée'lerin mavimsi doruklarını hep sağ tarafımızda bırakarak, bilmem kaç gün, kaç hafta, uzun süre, burnumuzun doğrultusunda durmadan yürüdük.

Sonra, bir akşam, verimli bir ovanın ortasında, bir ırmağın kenarında kurulmuş büyük bir kente ulaştık. Çoğu çok çirkin olan evler kırmızı tuğladan yapılmıştı. Sokaklar, sipsivri, günde yirmi kilometre yol yürümüş yolcuların ayaklarına sert gelen küçük çakıltaşlarıyla kaplıydı.

Vitalis Toulouse'a geldiğimizi ve burada uzun süre kalacağımızı söyledi.

Her zaman olduğu gibi, ertesi günü ilk işimiz, temsil-lerimiz için uygun yerler aramak oldu.

Pek çok yer bulmuştuk. Toulouse'da insanlar çok geziyordu. Özellikle kentin bitki bahçesine bitişik olan kısımlarında. Burada, büyük ağaçların gölgesinde güzel bir çimenlik vardı. Buraya, ağaçlı yol denilen birçok caddeler açılıyordu. Bu yollardan birine yerleştik. İlk temsillerimizden itibaren, kalabalık bir seyircimiz oldu.

Na yazık ki, burada görev yapan polis memuru bu yerleşimi hoş karşılamadı. Ya köpekleri sevmediği, ya görevi sırasında, bir rahatsızlık nedeni olacağımız için, ya da başka bir nedenle, bulunduğumuz yerden ayrıl-mamızı istedi.

Belki, bizim durumumuzda, bu sıkıntıya boyun eğ-mek akıllıca olurdu. Çünkü, bizim gibi panayır cambaz-ları ile polis arasında mücadele eşit silâhlarla yapılmış

olmazdı. Fakat, hemen hemen her zaman çok sabırsız olan efendim, alışık olmadığı bir muhakeme eğilimi sonucunu, böyle düşünmemiştir.

En azından görünüşe göre, bilgiç köpeklerin, zavalı ve ihtiyar bir oynatıcısı olmasına rağmen, onurlu bir insandı. Üstelik, hak duygusu adını verdiği şeye, yani bana açıkladığı gibi, yasalara ya da polis yönetmeliklerine karşı bir harekette bulunmadığı sürece, korunması gerektiği inancına sahipti.

Polis memuru bizi bulduğumuz caddeden çıkarmak istediği zaman, ona boyun eğmek istemedi.

Vitalis öfkelenmemek istediği zamanlar, İtalyan nezaketini abartmaya alışkındı. İnsan, düşüncelerini açıklamaya biçimini duyunca, saygı değer kişilere söz yönelttiğini sanırdı.

Şapkasını polis memurunun önünde, çıkardıktan sonra:

— Resmi makamların çok sayın temsilcisi, dedi, bana, söz konusunu makamın halka açık alanlarda, bizim gibi göstericilerin sanatlarını göstermesini yasaklayan bir yönetmelik gösterebilir mi acaba?

Memur tartışacak birşey olmadığını, söylenileni yapmak gerektiği yolunda yanıt verdi.

— Elbette, dedi Vitalis. Ben de öyle düşünüyorum. Bu yüzden de, bunları hangi yönetmelik gereğince istediğinizi bana gösterir göstermez, buyurularınıza uymaya size söz veriyorum.

O gün, efendim, kolunu kavisleyerek şapkasını eline almış, hafifçe öne doğru eğilmiş bir halde, yapmacık bir saygınlıkla ona eşlik ederken, polis memuru arkasını dönüp gitmişti.

Fakat, ertesi gün yine geldi. Tiyatromuzun çitini oluşturan iplerin üzerinden aşır kendini piyesimizin ortasına attı. Vitalis'e sert bir sesle:

— Köpeklerinize burunluk takmanız gerekiyor, dedi.

— Köpeklerime burunluk takmak!

— Bu konuda, emniyet müdürlüğünün bir buyurusu var. Bilmeniz gerekir.

İshalli hasta'yı oynuyorduk. Bu komedinin Toulouse'da ilk temsili olduğu için, seyirciler pür dikkat piyesi izliyordu.

Polis memurunun işe karışması mırıldanmalara ve yakınmalara neden oldu.

— Kesmeyin!

— Bırakın piyes bitsin!

Fakat, Vitalis bir el hareketiyle seyircileri susturdu:

— Çok sayın yetkili makamların temsilcisi sanatçıların burnuna burunluk takmam gerektiğini söylemedi mi? diye sordu.

— Evet, köpeklerinize burunluk takın ve de hemen!

Vitalis, polis memurundan çok halka doğru bakarak:

— Capi'ye, Zerbino'ya, Dolce'ya burunluk takmak! diye bağırdı. Fakat, devletleri şunu düşünmüyor! Bütün dünyanın tanıdığı bilgin hekim Capi, burnunda bir burunluk varken, hastasına ilâçları kullandırabilir mi? Dikkatinizi çekmeme izin verin, Senyör, etkisinin olması için, ilâç ağızdan alınır. Doktor Capi'nin terbiyesi, şu saygıdeğer halkın karşısında, ilâcı başka bir yönden almasını göstermeye izin vermez...

Bu sözler üzerine, seyirciler arasından korkunç bir kahkaha yükseldi. Vitalis'i tuttukları açtı. Polis memuruyla alay ediyorlardı. Özellikle, Joli-Coeur'ün surat asışıyla eğleniyorlardı. Joli-Coeur, «yetkili makam temsilcisinin» arkasına geçmiş, onun gibi kollarını göğsünde çaprazlıyor, yumruğunu kalçasına dayıyor, çok tatlı yüz hareketleri ve bükülüşlerle başını geriye doğru atıp somurtuyordu.

Vitalis'in konuşmasına kızan, seyircilerin kahkahalarıyla çileden çıkan ve hiç de sabırlı bir hali olmayan görevli birden topuklarının üzerinde geriye döndü.

O zaman, yalancı bir pehlivan gibi, yumruğu kalçasına dayalı duran maymunu gördü. Birkaç saniye,

adamla hayvan, sanki ikisinden hangisinin daha önce önüne bakacağını öğrenmek söz konusuymuş gibi, karşı karşıya, birbirlerine bakıp öylece kaldılar.

Daha da dayanılmaz bir hal alarak büyük bir gü-rültüyle patlayan kahkahalar bu sahneyi noktalamış ol-du.

Polis memuru, yumruğunu bize doğru sallayarak:

— Eğer yarın bu köpeklerle burunluk takılmazsa, sizi dava edeceğim. Başkaca birşey söylemiyorum.

— Yarın görüşürüz, efendim, dedi Vitalis, yarın gö-rüşürüz.

Polis memuru uzun adımlarla uzaklaşırken, Vitalis, saygılı bir hareket içinde, iki büklüm duruyordu. Sonra, piyes devam etti.

Vitalis'in köpeklerimiz için burunluk alacağını sa-nıyordum. Böyle birşey yapmadı. Akşam, polis memu-ruyla yaptığı tartışmadan söz etmeden geçti.

Bunun üzerine, bundan ben söz etme yürekliliğini gösterdim.

— Capi'nin burunluğunu yarın temsil sırasında kır-mamasını istiyorsanız, bir süre önce takmanız iyi olur. Dikkat ederek, belki onu buna alıştırebiliriz.

— Köpeklerle böyle bir demir kafes takacağımı sa-nıyorsun demek?

— Yok hayır!... Bana öyle geliyor ki polis memuru canınızı yakmaya hazır.

— İçin rahat etsin. Yarın, polis memurunun hak-kında dava açamaması ve öğrencilerimin fazla mutsuz olmaması için gerekeni yapacağım. Öte yandan, halkın bir parça eğlenmesi de hoş. Bu polis memuru bize iyi gelir sağlayacak. Kendisi için hazırladığım piyeste, bil-meden, komik bir rol oynayacak. Bu durum repertuva-rımıza bir çeşni kazandıracak ve gerektiğinden de faz-la ileri gitmeyecek. Bu nedenle, sen yarın, Joli-Coeur'le oyun alanımıza tek başına gideceksin. İpleri gerip, harp-la birkaç parça çalarsın. Etrafında yeterince seyirci top-

lanıp da polis memuru gelince, ben köpeklerle içeri gireceğim. Komedi işte o zaman başlayacak.

Durumu pek iyi görmüyordum. Temsil hazırlıklarını yapmak için tek başıma gitmek hoşuma gitmiyordu. Fakat, patronumu tanımaya ve ona ne zaman direneceğimi öğrenmeye başlamıştım. Oysa, bu koşullar altında, çok güvendiği küçük sahne fikrinden onu caydırmak için hiç şansım yoktu. Bu durumda, istediğini yapmaya karar verdim.

Ertesi gün, her zamanki yerimize gidip ipleri gerdim. Daha birkaç ölçü vurmuştum ki seyirciler dört bir yandan koşarak geldi ve etrafını çevirdiğim bölümde büyük bir kalabalık birikti.

Şu son zamanlarda, özellikle Pau'da kalışımız sırasında, Vitalis beni harp çalmaya çalıştırmıştı. Bana öğrettiği birkaç parçayı pek fena çalmıyordum. Bu parçalar arasında, şarkı söyleyerek çaldığım ve çok alkış topladığım bir Napoli şarkısı vardı.

Birçok bakımlardan, bir sanatçıydım. Bunun doğal sonucu olarak, kumpanyamız başarı sağlayınca, bu başarının benim yeteneklerimden ileri geldiğine inanmaya hazırdım. Ama, o gün, iplerin çevirdiği alan içersinde halkın sıkışmasının nedeninin hiç de benim şarkımı dinlemek olmadığını anladım.

Bir gün önce, polis memuruyla geçen olay sırasında bulunanlar gelmiş ve yanlarında arkadaşlarını getirmişlerdi. Toulouse'da polisler pek sevilmiyordu. Herkes ihtiyar. İtalyanın işin içinden nasıl sıyrılacağını merak ediyordu. Vitalis'in «yarın görüşürüz» sözlerinden başka birşey söylememesine rağmen, herkes verilen bu buluşma sözünün içinde, beceriksiz, asık suratlı polis memurunun zararına birşeyler, gülünecek, eğlenilecek fırsatların ortaya çıkacağı büyük bir oyunun işareti olduğunu anlamıştı.

Halkın coşkusu bundan kaynaklanıyordu.

Bu yüzden, beni Joli-Coeur ile yalnız gören birçok kaygılı seyirci, şarkımı keserek, bana «İtalyanın gelip gelmeyeceğini» soruyordu.

— Az sonra gelecek, diye şarkımı sürdürüyordum.

Az sonra gelen, efendim değil polis memuru oldu. Joli-Coeur onu benden önce gördü. Hemen elini kalçasına dayayıp başını geriye doğru atarak, etrafımda, sert ve kasıtlı gülünç bir tavır takınarak, bir o tarafa bir bu tarafa doğru dolaşmaya başladı.

Seyirciler kahkahalar atarak onu alkışlıyorlardı.

Polis memuru şaşırdı ve bana, kızgın kızgın baktı. Doğal olarak, bu, seyircilerin daha çok gülmelerine yol açtı.

Ben bile gülmek istiyordum. Ama, bir bakıma, pek güven içinde değildim. Bu iş nasıl bitecekti? Vitalis burada olsa, polis memuruna karşılık verirdi. Fakat, ben yalnızdım. Şunu açıkça belirteyim ki, polis memuru bana soru soracak olursa, nasıl yanıt vereceğimi bilmiyordum.

Polis memurunun suratı bana pek umut vermiyordu. Gerçekten kızgın, öfkeli bir haldeydi.

İplerin önünde bir yukarı bir aşağı gidip geliyor, yanımdan geçerken, omuzunun üzerinden bana kötü kötü bakıyordu. Kötü bir niyeti olmasından korkuyordum.

Durumun ciddiyetini anlayamıyan Joli-Coeur, memurun mimik ve hareketleriyle eğleniyordu. Polis dış kısımda dolanırken, o iç kısımda ip boyunca gidip geliyordu. Önümden geçerken, omzunun üzerinden bana öylesine tuhaf bir biçimde bakıyordu ki, seyirciler kahkahadan kırılıyordu.

Polis memurunun iyice kızmasını istemediğim için, Joli-Coeur'ü yanıma çağırdım. Ancak, o, söz dinleyecek durumda değildi. Bu oyun onu çok eğlendiriyordu. Bunun sonucu, dolaşmasını koşarak sürdürüyor ve kendisini yakalamak isteyince, elimden kaçıyor.

Nasıl olduğunu bilmiyorum, muhakkak ki, öfkeden çılgına dönen polis memuru, maymunu benim coşturdu-

ğunu sanarak, iplerin üzerinden atlayıp içeri girdi.

İki adımda tepemdeydi. Bir tokatla yere yuvarlandığımı sezinler gibi oldum.

Ayağa kalkıp gözlerimi açtığım zaman, nasıl olduğumu bilmiyorum, Vitalis polisle benim arama girmiş, onu bileğinden tutuyordu.

— Bu çocuğa vuramazsınız, dedi. Yaptığınız, bayağı bir davranıştır.

Polis memuru bileğini kurtarmak istedi. Fakat, Vitalis iyice sıktı.

Birkaç saniye, iki adam, göz göze, birbirlerine baktılar. Polis memuru öfkeden çılgına dönmüş gibiydi.

Efendimin soyluluğu göz kamaştırıcıydı. Beyaz saçlarının çevrelediği güzel başını dimdik tutuyor ve yüzünde öfke ve egemenlik okunuyordu.

Bu durumda, polis memurunun yerlere geçeceğini sanıyordum. Fakat, hiç de öyle olmadı. Polis memuru, sert bir hareketle, elini kurtarıp efendimin yakasına yapıştı ve hoyratlıkla, onu geriye doğru ittirdi.

Sinirlenen Vitalis, doğrulup sağ kolunu havaya kaldırdı ve kendini kurtarmak için, polisin bileğine kuvvetli bir biçimde indirdi.

— Bizden istediğin nedir? diye sordu.

— Sizi tutuklamak. Beni karakola kadar kadar izleyin.

— Amacınıza ulaşmak için, bu çocuğa vurmanız gerekmezdi.

— Lâf yok, beni izleyin!

Vitalis bütün soğukkanlılığına kavuşmuştu. Polise karşılık vermeden bana:

— Sen hana dön, dedi. Orada, köpeklerle beni bekle. Sana haber gönderirim.

Efendimin halkı daha fazla eğlendirmek istediği bu temsil, böylesine üzücü bir biçimde sona ermişti.

Köpeklerin ilk hareketi efendilerini izlemek oldu. Ancak, Vitalis onlara benim yanımda kalmalarını buyurunca, söz dinlemeye alışkın oldukları için, geri döndü.

ler. O sırada, burunlarında burunluk olduğunu gördüm. Fakat, burunları demirden bir iskelet, ya da bir file içinde olacağı yerde, burunlarında yalnızca, bir fiyongla bağlı ipek bir kurdela vardı. Tüyleri beyaz olan Capi için kurdela kırmızı, siyah olan Zerbino için beyaz, gri olan Dolce için, maviydi. Bunlar, tiyatro burunluklarıydı.

Seyirciler hemen dağılmıştı. Yalnızca birkaç kişi, bulundukları yerde durup onları tartışıyordu.

— İhtiyar haklı.

— Haksızlık yaptı.

— Kendisine hiçbir şey yapmayan ve söylemeyen çocuğa polis neden vurdu peki?

— Berbat iş. Eğer memur karşılık verme diye tutanak düzenlerse, ihtiyar hapis cezasına çarptırmadan yakasını kurtaramaz.

Çok üzgün ve kaygılı olarak, hana döndüm.

Vitalis'in bana korku verdiği dönemde değildim artık. Doğrusunu söylemek gerekirse, bu dönem yalnızca birkaç saat sürmüştü. Oldukça kısa bir sürede, ona içten bir sevgi ile bağlanmıştım. Bu sevgi her gün, giderek büyümüştü. Aynı hayatı sürdürüyorduk. Her gün, sabahdan akşama ve çoğu kez, yatak olarak aynı saman yığını paylaştığımız zamanlar, akşamdan sabaha dek birlikteydik. Bir baba bana gösterdiği özenden fazlasını öz oğluna göstermezdi. Bana okumayı, şarkı söylemeyi, yazmayı ve hesap yapmayı öğretmişti. Uzun yürüyüşlerimiz sırasında, koşulların, ya da raslantının ona esinlediği duruma göre, zamanını, bana şu ya da bu şey üzerinde dersler verecek biçimde kullanmıştı. Çok soğuk günlerde, battaniyelerini benimle paylaşmıştı. Çok sıcaklarda, sorumlu olduğum eşya ve bagajları taşımakta bana hep yardım etmişti. Sofrada, daha doğrusu, yemeklerimizde —çünkü çoğu kez masada yemiyorduk— iyisini kendine ayırıp bana kötüsünü vermiyor, aksine, iyiyi ve kötüyü eşit olarak aramızda pay ediyordu. Kimi zaman, kulaklarımı çektiği ve beni tokatladığı bir gerçektir. Ancak, bu küçük cezalar, bana birlikte olduğumuzdan bu yana

gösterdiği dikkati, söylediği güzel sözleri ve bütün sevgi belirtilerini unutmam için bir neden değildi. O beni seviyordu, ben onu seviyordum.

Bu ayrılık bana çok dokunmuştu. Birbirimizi tekrar ne zaman, görecektik? Hapisaneden söz etmişlerdi. Bu hapis ne kadar sürerdi acaba? Bu süre içinde ben ne yapacak, nasıl yaşayacaktım? Ne ile?

Efendim, parasını hep yanında taşırdı. Polis onu götürürken, bana para verecek zamanı olmamıştı.

Cebimde yalnızca birkaç kuruş vardı. Bu para, hepimizi, Joli-Coeur, köpekler ve beni beslemeye yeter miydi?

Hanın avlusuna çıkmaya cesaret edemiyordum. Böylece, kaygı içersinde iki gün geçirdim. Joli-Coeur ve köpeklerle ilgileniyordum. Hepsi de kaygılı ve üzüntülü görünüyordu.

Üçüncü gün, bir adam, Vitalis'ten bir mektup getirdi.

Efendim mektubunda bana, gelecek cumartesi günü, bir kamu görevlisine karşı gelme ve kaba kuvvete başvurma savıyla, ceza mahkemesine çıkarılacağını ve kendisini hapisanede tuttuklarını yazıyordu.

— Öfkeye kapılarak, diye ekliyordu, bana çok pahalıya oturacak ağır bir suç işledim. Mahkemeye gel. Orada, alacağın dersler olacak.

Sonra, benim yapacağım davranışlar için öğütler veriyordu. Mektubunu, beni öperek ve Capi, Joli-Coeur, Dolce ve Zerbino'yu okşamamı öğütleyerek bitiriyordu.

Ben mektubu okurken, bacaklarımın arasında duran Capi, burnunu yukarı doğru kaldırıp mektubu kokluyordu. Kuyruğunun hareketi, koku alma duygusuyla, bu kâğıdın efendisinin elinden geçtiğini anladığını gösteriyordu. Üç gündür, ilk kez, canlı ve neşeli görünüyordu.

Bilgi edinmek için soruştururken, bana mahkemenin saat onda olduğunu söylediler. Cumartesi günü, saat dokuzda, gidip mahkeme kapısına dayandım. İçeri ilk

giren bendim. Salon yavaş yavaş doldu. Polisle geçen olay sırasında orada bulunan birçok kişiyi tanıdım.

Mahkemenin ve adaletin ne olduğunu bilmiyordum. Fakat, içgüdüsel olarak, çok korkuyordum. Kendim değil de efendim söz konusu olduğu halde, kendimin tehlikede olduğumu sanıyordum. Gidip kocaman bir sobanın arkasına büzuldüm. İyice duvara doğru çekilerek olabildiğince ufaldım.

Önce, başkaları yargılandı. Hırsızlık yapanlar, birbirleriyle kavga edenler, suçsuz olduklarını söyleyenlerin hepsi yargılanıp cezalandırıldılar. Sonunda, iki jandarmanın arasında, Vitalis getirildi. Herkesin daha önce oturmuş olduğu sıraya oturdu.

Başlangıçta söylenen, ona sorulan, onun yanıt verdiği şeyler konusunda bir bilgim yoktu. Söylenilenleri duyamıyacak, ya da en azından anlayamıyacak kadar heyecanlıydım. Aslında, dinlemeyi düşünmüyordum, bakıyordum. Uzun beyaz saçlarını arkaya atmış, utanç duyan ve üzgün bir durumda, ayakta duran efendime bakıyordum. Ona soru soran yargıca bakıyordum. Yargıç:

— Demek, sizi tutuklamak isteyen polis memuruna vurduğunuzu kabul ediyorsunuz, öyle mi? diye sordu.

— Kendimi kurtarmak için, yalnızca bir kez vurdum, sayın başkan. Temsilimizin oynanması gereken alana geldiğim zaman, polis memurunun yanımda çalışan çocuğa bir tokat attığını gördüm.

— Çocuk sizin değil mi?

— Hayır, sayın başkan. Ancak, onu kendi çocuğum gibi seviyorum. Vurduğunu görünce, öfkelen dim ve polis memurunun elini tutup tekrar vurmasına engel oldum.

— Siz de memura vurdunuz mu?

— Yani, memur yakama yapışınca, üzerime atılan kişinin kim olduğunu unutarak, daha doğrusu, onu bir görevliden çok bir insan gibi görerek içgüdüsel bir hareketle öfkeye kapıldım.

— Sizin yaşınızda, insan kendini öfkeye kaptırmaz.

— Kaptırmaması gerekirdi. Fakat, ne yazık ki insan yapması gereken şeyi her zaman yapamıyor. Bunu, bugün anlıyorum.

— Görevliyi dinleyeceğiz.

Polis memuru olayı olduğu gibi anlattı. Rakat, kendisiyle, sesiyle, hareketleriyle alay edilişi ve yediği yumruk üzerinde durdu.

Vitalis, bu ifadeyi dikkatle dinleyeceği yerde, bakışlarını salonda gezdiriyordu. Beni aradığını anlamıştım. Saklandığım yerden ayrılıp meraklıların arasına soku-larak, en ön sıraya geldim.

Beni görünce üzgün yüzü ışıldadı. Beni görmekten mutluluk duyduğunu anladım. Elimde olmadan, gözle-rim yaşardı.

Başkan daha sonra:

— Savunmanız için söyleyecekleriniz bu kadar mı? diye sordu.

— Kendim için daha başka söyleyecek birşey yok. Ancak, gerçekten içtenlikle sevdiğim ve yalnız kalacak olan çocuk için, mahkemenin hoşgörüsünü diliyor ve bizi olabildiğince kısa süreli ayırmanızı rica ediyorum.

Efendimi serbest bırakacağını sanıyordum. Ama, hiç de öyle olmadı.

Başka bir yargıç birkaç dakika konuştu. Sonra, başkan, ciddi bir sesle, kamu kuvvetinin bir görevlisine karşı hakaret ettiği ve vurduğu saptanan Vitalis adındaki kişinin iki ay hapse ve yüz frank para cezasına çarptırıldığını söyledi.

İki ay hapis!

Gözyaşlarımın arasında, Vitalis'in içeri girdiği kapı-nın tekrar açıldığını gördüm. Onu bir jandarma izliyordu. Kapı, sonra tekrar kapandı.

İki ay ayrılık!

Nereye gitmeliydim acaba?

BÖLÜM XI

GEMİDE

Yüreğim üzüntülü, gözlerim kızarmış bir halde, hana döndüğüm zaman, avlunun kapısında hancıyla karşılaştım. Beni süzüyordu.

Köpeklerin yanına gitmek için geçerken beni durdurup:

— Evet, efendim ne oldu? diye sordu.

— Mahkûm oldu.

— Kaç aya?

— İki.

— Para cezası?

— Yüz frank.

— İki ay hapis, yüz frank para cezası, diye yineledi üç dört kez.

Yoluma devam etmek istedim. Yine engel oldu.

— Pekî, bu süre içinde ne yapacaksın?

— Bilmiyorum, efendim.

— Ah! Demek bilmiyorsun? Sanırım, hayatını sürdürmen ve hayvanları beslemek için paran vardır, değil mi?

— Yok, efendim.

— Yiyip içmek için bana mı güveniyorsun yoksa?

— Hayır, efendim, kimseye güvenmiyorum.

Hiçbir şey doğru değildi artık, kimseye güvenmiyordum.

— Evet, evlâdım, diye devam etti hancı, haklısın. Efendinin bana bir yığın borcu var. İşin sonunda, paramı alıp almayacağımı bilmeden iki ay süreyle sana yardımda bulunamam. Buradan gitmelisin.

— Gitmek ha! Nereye gitmemi istersiniz, efendim?

— Orası beni ilgilendirmez. Senin baban değilim ben. Patronun da. Seni burada tutmamı neden istiyorsun?

Kısa bir süre, şaşkın bir halde, kaldım. Ne demeliydim acaba? Adam haklıydı. Onun için, bir sıkıntı, bir yükten başka birşey değildim.

— Haydi, evlâdım, köpekleriyle maymununu alıp git. Elbette, efendinin torbasını bana bırakacaksın. Hapishaneden çıkınca, onu almaya gelir. O zaman da hesabınızı görürüz.

Bu sözler aklıma bir fikir getirdi. Handa kalma yolunu bulmuş olduğumu sandım.

— Hesabınızı göreceğinizden emin olduğunuza göre, o zamana kadar yanınızda kalayım. Masraflarımı efendiminkine eklersiniz.

— Öyle mi, evladım? Efendin bana ancak birkaç günlük hesap ödeyebilir. İki ayın hesabı ayrı bir şeydir.

— Ne kadar isterseniz, o kadar yerim.

— Peki, hayvanlar? Olmaz. Gitmek zorunda olduğunı anlamıyor musun? Köylerde çalışacak iş bulur, hayatını kazanırsın.

— Fakat, efendim hapishaneden çıkınca, beni nasıl bulsun istiyorsunuz? Gelip beni burada arıyacaktır.

— O gün dönüp gelirsın. O zamana dek, yakınlarda, iki ay süreyle dolaşırsın. Bagnères'te, Cauterets'de, Luz'da para var.

— Ya efendim bana mektup yazarsa?

— Mektubunu saklarım.

— Fakat, yanıt veremezsem?

— Ah! Canımı sıkıyorsun. Sana gitmeni söyledim. Buradan çıkmalısın. Hem de derhal. Sana beş dakika veriyorum. Döndüğümde, seni burada görürsem, benden çekeceğin var.

Bütün direnmelerimin yararsız olduğunu anlamıştım. Hancının söylediği gibi, «buradan gitmeliydim».

Ahıra girdim. Köpekleri ve Joli-Coeur'ü çözdükten, torbamı bağlayıp harpımın kayışını omuzuma geçirdikten sonra, handan çıktım. Hancı, kapının üzerinde beni gözetliyordu.

— Eğer mektup gelirse, senin için saklarım, dedi.

Kentten çıkmakta acele ediyordum. Çünkü, köpeklerimin burunluğu yoktu. Bir polis memuruyla karşılaşsam, ne diyecektim? Burunluk alacak param yoktu. Gerçek buydu. Kısacası, cebimde onbir kuruş vardı ve bu para böyle bir alım için yeterli değildi. Beni de tutuklamaz mıydı? Efendim ve ben hapishanedeyken, köpekler ve Joli-Coeur ne olurdu? Ben, kimsesiz çocuk, artık kumpanyanın yöneticisi, ailenin şefiydim ve sorumluluğumun bilincindeydim.

Hızlı hızlı yol alırken, köpekler başlarını kaldırıp bana, anlaşılması için söze gerek olmayan bir tavırla bakıyordu: Acıkmışlardı.

Sırtımdaki torbanın üzerinde yatar durumda taşıdığım Joli-Coeur, zaman zaman, kulağımı çekerek, beni kendisine bakmaya zorluyordu. Baktığım zaman, köpeklerin bakışlarından hiç de anlamsız olmayan bir hareketle, karnını ovuşturuyordu.

Onlar gibi, ben de açlıktan söz edebilirdim. Çünkü, onlardan daha çok açtım. Ama, bu, neye yarardı ki?

Onbir kuruş, bize öğle ve akşam yemeği yemek olanağı vermiyordu. Hepimiz günün ortasında yenilen, iki yemeğin yerini tutacak bir tek yemekle yetinmek zorundaydık.

Kaldığımız ve az önce kovulduğumuz han Montpellier yolu üzerinde, Saint-Michel varoşlarında olduğu için, izleyeceğimiz yol, doğal olarak bu yoldu.

Polislerle karşılaşabileceğim bir kentten kaçma telaşı içersinde, yolların nereye gittiğini kendime soracak zamanı bulamamıştım. Tek istediğim şey, yolların beni Toulouse'dan uzaklaştırmalarıydı. Gerisinin benim için pek önemi yoktu. Şu ya da bu kente gitmek bana bir yarar sağlamazdı. Her yerde, yemek ve yatmak için, bizden para isteyeceklerdi. Fakat, yatma sorunu bizim için pek önem taşımıyordu. Mevsim sıcaktı. Bir çalılığın, ya da bir duvarın dibinde, açık havada uyuyabilirdik.

Fakat, yemek?

Durmaya cesaret edemiyerek, sanırım, iki saate yakın bir süre yürüdük. Fakat, bu arada, köpekler bana giderek yalvarıcı bakışlarla bakıyor, Joli-Coeur giderek güçlü bir biçimde kulağını çekip karnını ovuşturuyordu.

Sonunda, korkacak birşeyin kalmadığı, ya da en azından, ertesi gün için, köpeklerle burunluk takmam istenmeyecek kadar Toulouse'dan uzak olduğumuza inandığım zaman, ilk rasladığım ekmekçi dükkânına girdim.

Yarım kiloluk bir buçuk ekmek vermelerini istedim. Ekmekçi kadın:

— İki ekmek alacaksınız, dedi. Hayvanlarınızla birlikte, bu kadar ekmek fazla değil. Zavallı hayvancıkları beslemek gerekiyor!

Yarım kiloluk iki ekmek elbette hayvanlarım için çok değildi. Pek fazla yemeyen Joli-Coeur'ü saymazsak, herbirimize ikiyüz elli gram ekmek düşüyordu. Fakat, keseme göre fazlaydı bu.

O zamanlar, ekmeğin yarım kiloluğu beş kuruştı. Eğer iki tane alırsam, bana on kuruşa mal olacaktı. O zaman da, onbir kuruştan bana yalnızca bir kuruş kalırdı.

Oysa, yarınımı güvence altına almadan, kendimi böylesine bir savurganlığa kaptırmayı sakıncalı buluyordum. Bana yedi kuruş üç santime mal olacak bir buçuk ekmek almakla, ertesi gün için, üç kuruş iki santim, yani açlıktan ölmeyecek ve birkaç kuruş kazanmak fırsatını bekleyecek kadar para kalacaktı.

Hemen bu hesabı yapıp ekmekçi kadına, güven verici olmasına çalıştığım bir tavırla, bir buçuk ekmeğin yeterli olacağını ve daha fazla kesmemesini rica ettiğimi söyledim.

— Peki, peki, diye karşılık verdi.

Ekmekçi kadın, kesinlikle hepsini yiyebileceğimiz üç kiloluk ekmekten istediğim kadarını kesip teraziye koydu ve kefeye hafifçe vurarak:

— Bir parça fazla geldi, dedi? İki santim tutar.

Ve benim sekiz kuruşumu çekmecesine indirdi. Kendilerine geri verilen santimleri ne yapacaklarını söyleyerek reddeden insanlar gördük. Ben, alacağım olanı istememezlik etmezdim. Fakat, isteyemedim. Birşey söylemeden, ekmeğimi koltuğumun altında sıkı sıkıya tutarak, dışarı çıktım.

Köpekler etrafımda neşeyle sıcıyor, Joli-Coeur küçük çığlıklar atarak saçlarımı çekiyordu.

Fazla uzağa gitmedik.

Yolun üzerinde bulunan ilk ağacın gövdesine harpimi dayayıp otların üzerine uzandım. Köpekler karşımda oturdular. Capi ortada, Dolce ve Zerbino iki yanda. Yorulmamış olan Joli-Coeur, kendisi için ayrılan parçaları aşırıya hazır bir halde, ayakta durdu.

Ekmeği parçalara ayırmak önemli bir işti. Olabildiğince eşit beş parçaya böldüm. Zıyan etmemek için, küçük parçalar halinde dağıttım. Sanki karavana yiyormuşuz gibi, herkes kendi payını yiyordu.

Bize göre, daha az gıdaya gereksinmesi olan Joli-Coeur'e küçük parça yetmişti. Biz hâlâ açken, o doymuştu bile. Daha sonra köpeklere vermek üzere, onun payından üç küçük parçayı torbaya koydum. Geriye daha dört parça kaldığı için, herbirimiz birer parça daha aldık. Bu, hem yemek, hem de tatlı yerine geçti.

Bu şölenin konuşmayı özendiren bir yanı olmadığı halde, dostlarıma birkaç söz söyleme zamanının geldiğini düşündüm. Doğal olarak, kendimi onların şefi kabul ediyordum. Fakat, içinde bulunduğumuz ağır koşulları

onlara bildirmekten kaçınacak kadar onların üstünde görmüyordum kendimi.

Capi, düşüncemi kesinlikle sezinlemişti ki, zeki ve sevecen bakışlarını gözlerime dikmiş bekliyordu.

— Evet, dostum Capi, dedim, dostlarım Dolce, Zerbino ve Joli-Coeur, evet, sevgili arkadaşlarım. Size verilecek kötü bir haberim var: Efendimiz bizden iki ay ayrı kalacak.

— Hav! dedi Capi.

— Bu, önce onun, sonra da bizim için çok üzücü bir şey. Karnımızı doyuran oydu. O olmayınca, durumumuz güçleşecek. Paramız yok.

Çok iyi bildiği bu sözcük üzerine, Capi arka ayaklarının üzerinde doğrulup «saygıdeğer topluluğun arasında» para toplarmış gibi, daire çizerek yürümeye başladı.

— Temsil vermemizi istiyorsun, diye konuşmamı sürdürdüm. Çok güzel bir öneri. Ama, para kazanır mıyız acaba? Herşey bunda. Başarısız olursak, size haber vereyim, bütün servetimiz üç kuruş. Bu durumda, kemerleri sıkamak gerek. Böyle olunca, koşulların ağırlığını anlayacağınızı ve bana kötü bir oyun oynayacağınız yerde, bütün zekânızı toplumun hizmetinde kullanacağınızı ummak istiyorum. Sizden, söz dinleme, yetingenlik ve cesaret bekliyorum. Birbirimize kenetlenelim. Benim size güvendiğim gibi, siz de bana güvenin.

Dostlarımın hemen o andaki konuşmamın bütün güzelliklerini anladıklarını doğrulamak cesaretini göstere mem. Ama, kesinlikle, ana hatlarıyla kesin olarak hissettiler. Efendimizin yokluğunda, önemli şeylerin olacağını biliyorlar ve benden bir açıklama bekliyorlardı. Onlara söylediklerimin hepsini anlamadıysalar da uyguladığım yöntemden hoşnut oldular ve hoşnutluklarını dikkatleriyle kanıtladılar.

Dikkatleri deyince, yalnızca köpeklerden söz ediyorum. Çünkü, Joli-Coeur için kafasını uzun süre aynı konuya vermek olanaksızdı. Konuşmamın ilk kısmında.

beni canlı bir ilgi ile dinlemiş, fakat, onbeş yirmi sözcükten sonra, dallarıyla etrafımızı çeviren bir ağacın üzerine fırlamıştı. Şu anda ise, daldan dala atlayıp sallanarak eğleniyordu. Capi, böyle aşağılayıcı bir davranışta bulunsa, kırılırdım. Ama, Joli-Coeur'ün yaptığı hiçbir şey beni şaşırtmazdı. O, yalnızca bir şaşkın, bir kafasızdı. Hem sonra, bir parça eğlenmek istemesi çok doğaldı.

Şunu açıkça belirteyim ki, ben de seve seve onun gibi yapmak, onun gibi, zevkle, sallanmak isterdim. Ama, görevlerimin önemi ve yaraşırılığı bana artık böyle eğlenmelere olanak tanımıyordu.

Bir parça dinlendikten sonra, hareket işareti verdim. Açık havada yatarak ekonomi yapmamız olanaklı olsa da, yatacak ve ertesi günü yiyecek masraflarımızı kazanmamız gerekiyordu.

Aşağı yukarı bir saatlik bir yürüyüşten sonra, bana, düşüncelerimin gerçekleşmesine uygun gibi görünen bir köye geldik.

Uzaktan, oldukça yoksul gibi görünüyordu. Bunun sonucu olarak, kazanç da çok az olabilirdi. Fakat, bunda, cesaret kıracak birşey yoktu. Kazanç tutarı üzerinde titiz değildim. Kendi kendime, köy ne kadar küçükse, bir polisle karşılaşma şansımızın o kadar az olacağını söylüyordum.

Bu durumda, sanatçılarımla tuvaletlerini yaptım. Olabildiğince güzel bir düzen içersinde, köye girdik. Ne yazık ki, Vitalis'in kavalından ve bir trampet takımının başı gibi, dikkatleri her zaman üzerine çeken Vitalis'ten yoksunduk. Benim onun gibi, uzun boyu ve anlamlı bir başa sahip olmak gibi bir üstünlüğüm yoktu. Aksine, benim boyum çok kısa ve çok incedi ve yüzümde güvenden çok kaygı okunuyor olmalıydı.

Yürürken, yarattığımız etkiyi görmek için iki yanıma bakıyordum. Fena değildi. İnsanlar başlarını kaldırıp bakıyor, kimse bizi izlemiyordu.

Ortasında çınar dallarının gölgelendirdiği bir çeşme bulunan küçük bir alana geldiğimiz zaman, harpımı alıp

bir vals çalmaya başladım. Parça neşeli, parmaklarım hafifti. Fakat yüreğim hüznünlüydü. Bana, omuzlarımın üzerinde çok ağır yük taşıyormuşum gibi geliyordu.

Zerbino ile Dolce'ye vals yapmalarını söyledim. Hemen, istediğimi yapıp ölçüyle, dönmeye başladılar.

Ama, hiç kimse bizi seyretmeye gelmek için rahatsız olmadı. Bununla birlikte, kapıların eşiklerinin üzerinde örgü ören, ya da birbiriyle konuşan kadınlar görüyordum.

Çalmaya devam ettim. Zerbino vals yapmayı sürdürdü.

Belki biri bize yaklaştırmaya karar verirdi. Eğer bir kişi gelse, bir ikincisi gelecek, sonra onu, yirmisi izleyecekti.

Fakat, ben boş yere çalışıyordum, Zerbino ile Dolce boşuna dönüyordu. İnsanlar evlerinde duruyor, bizden yana bakmıyorlardı bile.

Umutsuzluk verici birşeydi bu.

Yine de umutsuzluğa kapılmıyor, harpımın iplerini koparacakmış gibi daha bir güçle çalışıyordum.

Birden, küçük bir çocuk, sanırım, ilk adımlarını atmada kendini deneyecek kadar küçük bir çocuk, evinin kapısından ayrılp bize doğru yöneldi.

Muhakkak, annesi onun peşinden gelecek, anneden sonra, onun bir arkadaşı gelecek, böylece seyircimiz oluşacak ve biz, daha sonra, para kazanacaktık.

Çocuğu korkutmamak, bize doğru daha da çekmek için, daha yavaş çalmaya başladım.

Elleri havaya kalkmış, kalçalarının üzerinde sallanarak, yavaş yavaş ilerliyordu.

Yaklaşıyordu, bize doğru geliyordu. Birkaç adım daha atarsa, yanımızda olacaktı.

Anne başını kaldırıp baktı. Çocuğu yanında görmekten şaşkın ve kaygılıydı kesinlikle. Hemen gördü. Fakat, ummuş olduğum gibi, arkasından koşacağı yerde, onu çağırmakla yetindi ve çocuk, uslu uslu yanına döndü.

Belki de bu insanlar dansı sevmiyorlardı. Olabilirdi. Zerbino ile Dolce'ye yatmalarını buyurdum ve İtalyanca şarkımı söylemeye başladım. Elbette, her zamankinden daha büyük bir dikkatle çalışıyordum.

**Fenesta vascia e patrona crudele,
Quanta sospire m'aje fatto jettare.**

İkinci kıtaya başladığım sırada, üzerinde bir ceket ve başında bir fötr şapka olan bir adamın bize doğru ilerlediğini gördüm. Sonunda, gelmeye başlamışlardı. Daha bir coşkuyla söyledim.

— Hey! diye bağırdı, pis yaramaz, burada ne yapıyorsun?

Bu soru karşısında şaşırarak, şarkımı kestim ve ağzım açık, onun bana doğru gelişini durup seyrettim.

— Cevap verecek misin? dedi.

— Görüyorsunuz, efendim, şarkı söylüyorum.

— Kasabamızın alanında şarkı söylemek için iznin var mı?

— Hayır, efendim.

— O halde, hakkında dava açmamı istemiyorsan, defol git.

— Ama efendim.

— Bana, sayın bekçi de ve dön git, pis dilenci!

Bir bekçi! Efendimin örneğinden, polislere ve bekçilere karşı gelmenin nelere mal olacağını biliyordum.

Sözünü iki etmedim. Bana buyurduğu gibi, geriye dönüp hemen geldiğim yolu tuttum.

Dilenci! Yine de doğru değildi bu. Dilenmemiştim. Şarkı söylemiş, dans etmişim. Bu, benim çalışma biçimimdi. Ne kötülük yapmışım ki?

Beş dakika içersinde, bu pek konuksever olmayan, ama, çok iyi korunan kasabadan çıktım. Köpeklerim, şüphesiz, başımıza kötü birşeyin geldiğini anlayıp başları önde, üzgün bir halde beni izliyordu.

Capi, zaman zaman beni geçiyor, sonra, bana doğru dönerek, zeki gözleriyle, merakla bana bakıyordu. Onun yerinde başkası olsa, bana soru sorardı. Ama, Capi bu

uygunsuz soruyu soramıyacak kadar iyi yetiştirilmiş, iyi terbiye edilmiş bir köpekti. Yalnızca, merakını göstermekle yetiniyordu. Havlamasını tutmak için yaptığı çaba sonucu, çenelerinin titrediğini görüyordum.

Bekçinin ani gelişinden artık korkmayacak kadar uzaklaşınca, elimle bir işaret yaptım. Üç köpek etrafımda bir çember oluşturdu. Capi, ortada, gözlerini gözlerime dikmiş, hareketsiz duruyordu.

Bekledikleri açıklamayı yapmanın zamanı gelmişti.

— Oynamak için iznimiz olmadığından, kovulduk.

— Ee, o halde? diye sordu Capi başıyla vurarak.

— O halde, açık havada, herhangi bir yerde, yemeden yatacağız.

Yemek sözü üzerine genel bir homurdanma oldu. Üç kuruşumu gösterdim.

— Cebimizde kalan paranın bu olduğunu biliyorsunuz, dedim. Eğer bu akşam, bu üç kuruşu harcarsak, yarın yemekte hiçbir şeyimiz olmayacak. Oysa, bugün yemek yedik. Yarını düşünmenin akıllıca olacağı görülmüşündeyim.

Ve üç kuruşumu tekrar cebime soktum.

Capi ve Dolce işi oluruna bırakıp başlarını öne eğdi. Ancak, her zaman iyi huylu olmayan ve üstelik obur olan Zerbino homurdanmaya devam etti.

Ona sert bir biçimde bakıp da susturamayınca, Capi'ye dönerek:

— Zerbino'ya, anlamak istemez gibi görüldüğü şeyi ona açıkla, dedim. Yarın tek bir yemek yemek istiyorsak, bugün ikinci bir yemekten yoksun kalmamız gerek.

Capi hemen arkadaşına bir tekme attı ve sanki aralarında bir tartışma başladı.

İki hayvan için kullanılması nedeniyle, tartışma sözcüğünün yerinde olmadığı söylenmesin sakın. Gerçekten de, hayvanların her türünün bir dili olduğu kesindir. Kırangıçların saçak altları ya da pencere kenarlarında yuva yaptıkları bir evde oturmuşsanız, bu kuşların çıkardıkları seslerin sıradan bir şakıma olmadığına, gün doğar-

ken, aralarında, çok canlı bir biçimde, gevezelik ettiklerine kesinlikle inanmışsınızdır. Bunlar, söylenen gerçek söylevlerdir, tartıştıkları ciddi işler ya da birbirlerine söyledikleri sevgi dolu sözlerdir. Aynı ailenin karın-caları, yolda birbiriyle karşılaştıkları zaman, antenlerini birbirine sürterler. Kendilerini ilgilendiren şeyleri birbirlerine bildirdiklerini kabul etmezseniz, ne yaptıklarını sanırsınız? Köpeklere gelince, onlar yalnızca konuşmasını değil, okumasını da bilirler. Onları, burunları havada, ya da başları öne eğik, toprağı, taşları ve çalılıkları koklarken görün. Birden, bir ot yığınının ya da bir duvarın önünde durup orada bir süre kalırlar. Biz bu duvarın üzerinde birşey görmeyiz. Oysa, köpek orada, göremediğimiz gizemli bir harfle yazılmış birçok şey okur.

Capi'nin Zerbino'ya söylediğini duymadım. Çünkü, köpekler insanların dilinden anladıkları halde, insanlar köpeklerin dilinden anlamazlar. Yalnızca, Zerbino'nun söz anlamak istemediğini ve üç kuruşu hemen harcamak için direttiğini gördüm. Capi kızmak zorunda kaldı. Tırnaklarını gösterince, pek cesur olmayan Zerbino sesini çıkarmadı.

Yemek sorunu böylece çözümlendiği için, geriye yalnızca yatmak işi kalıyordu.

Bereket, hava güzel, gün sıcaktı. Bu mevsimde açık havada yatmak pek önemli değil. Eğer yörede varsa, kurtlardan kaçacak biçimde yerleşmek gerekiyordu. İnsanlar artık bizim için daha korkulacak şeyler oldukları için, bana çok daha tehlikeli görünen şey, bekçilerdi.

Bu durumda, bir konuta rastlayıncaya dek, beyaz yolda, dosdoğru yürümekten başka çare yoktu. Biz de öyle yaptık.

Yol uzadı, kilometreler kilometreleri izlemiş ve batan güneşin son pembe ışınları gökyüzünden kaybolmuş, ama, biz bu konutu bulamamıştık.

İyi ya da kötü, bir karar vermek gerekiyordu.

Geceyi geçirmek için durmaya karar verdiğim zaman, ortasında granit blokların yükseldiği çıplak alanların ötede beride kestiği bir ormandaydık. Bulunduğumuz yer çok kaygı verici ve ıssızdı. Ama daha iyi bir seçecek yoktu. Bu granit blokların ortasında, gecenin serinliğine karşı bir sığınak bulabileceğimizi düşündüm. Joli-Coeur'le kendimden söz ederek «biz» diyorum. Çünkü, köpekler için üzülüyordum. Onların dışarda yatarak ateşlenirler diye korkacak birşey yoktu. Fakat, kendime dikkat etmeliydim. Çünkü, sorumluluğumun bilincindeydim. Ben hasta olsam, kumpanyamın hali ne olurdu? Joli-Coeur'e bakmam gerekse, benim halim ne olurdu?

Yoldan ayrılıp, taşların arasına girdik. Kısa bir süre sonra, alt kısmında bir boşluk, tepede bir çatı oluşturacak biçimde eğik duran kocaman bir granit kaya gördüm. Bu çukura, rüzgârlar kuru çam yapraklarını yığarak bir yatak oluşturmuştu. Daha iyisini bulamazdık: Uzanmamız için bir yatak, korunmamız için bir çatı. Yalnızca, yemek için, bir parça ekmeğimiz yoktu. Ama, bunu düşünmemeye çalışmak gerekirdi. Zaten, atasözü: «Uyuyan, karnını doyurur» dememiş miydi?

Uyumazdan önce, Capi'ye, bizi koruması için kendisine güvendiğimi açıkladım. İyi hayvan, bizimle birlikte çam yapraklarının üzerinde gelip yatacağı yerde, barınacağımızın dışında durup nöbet tuttu. Artık rahat olabilirdim. Haberim olmadan, kimsenin bize yaklaşamayacağını biliyordum.

Bu noktada çok emin olmama rağmen, çam yapraklarının üzerine uzanır uzanmaz uyumadım. Joli-Coeur ceketime sarınmış yanımda, Zerbino ile Dolce daire halinde ayaklarımın dibinde yatmıştı. Kaygım yorgunluğumdan daha da büyüktü.

Gün, bu ilk yolculuk günü berbat geçmişti. Yarın ne olacaktı? Karnım açtı, susamıştım. Cebimde yalnızca üç kuruşum vardı. Cebimin içinde, onları sürekli olarak

ellememe rağmen, çoğalmıyorlardı: bir, iki, üç... Hep bu rakkamda duruyordum.

Ertesi gün, izleyen günler, temsil verme olanağı bulamazsam, kumpanyamı, kendimi nasıl beslerdim? Burunlukları ve şarkı söylemek için izin belgesini almamı neden istiyorlardı? Bir koruluğun köşesinde, bir çalılığın altında, hepimizin açlıktan ölmesi mi gerekti?

Kafamın içinde, bütün bu üzüntü verici soruları tartışırken, karanlık gökyüzünde, tepemde parıldayan yıldızları seyrediyordum. En ufak bir esinti yoktu. Her taraf sessizdi. En ufak bir yaprak hışırtısı, bir kuş cıvıltısı, yolda bir arabanın geçişi yoktu. Mavimsi derinliklerde bakışlarımın uzanabileceği kadar boşluk vardı. Yalnız kalmışsınız, terkedilmişsiniz gibi.

Gözlerimin yaşardığını hissettim. Sonra, birden, ağlamaya başladım. Barberin anneciğim! Zavallı Vitalis!

Yüzüstü yatmış, kendimi tutamıyarak, iki elimi yüzüme kapamış ağlıyordum. Saçlarımın arasından ılık bir soluğun geçtiğini hissettim. Birden döndüm. Kocaman tatlı ve sıcak bir dil yüzüme yapıştı. Capi'ydi. Daha önce, ilk gece yolculuğum sırasında, yardımına gelmiş olduğu gibi, ağladığımı duyup beni avutmaya gelmişti.

İki kolumla boynundan yakalayıp ıslak burnunu öptüm. Bunun üzerine, boğuk boğuk iki üç kez inledi. Bana öyle geldi ki o da benimle birlikte ağlıyordu.

Uyandığım zaman, etraf iyice ağarmıştı. Capi karşımda oturmuş bana bakıyordu. Ağaçlıklar içinde kuşlar ötüyordu. Uzakta, çok uzakta, bir kilise çanı Angelus'ü çalıyordu. Gökyüzünde çoktan yükselmiş olan güneş, kalp için olduğu kadar vücut için de sıcak ve kuvvet verici ışınlarını etrafa yayıyordu.

Sabah tuvaletimizi çabucak yapıp yola çıktık. Çan seslerinin geldiği tarafa doğru gidiyorduk. Orada bir köy vardı, orada, muhakkak bir ekmekçi vardı. İnsan, akşam yemeği yemeden yatınca, erkence acıkıyordu.

Kararımı vermiştim: üç kuruşumu harcayacaktım. Sonra, kısmet.

Köye gelince, fırının nerede bulunduğunu sormaya gereksinme duymadım. Burnumuz bizi doğruca oraya götürdü. Sıcak ekmeğin güzel kokusunu uzaktan almak için, koku alma duyum köpekleriminki kadar gelişmişti.

Ekmeğin yarım kilosu beş kuruş edince, üç kuruşluk ekmek herbirimize çok küçük bir parça sağlamış oldu ve öğle yemeğimiz hemençecik sona erdi.

Bu durumda, etrafı gözden geçirmek, yani gündüzün bir kazanç sağlama olanaklarını araştırmak zamanı gelmişti. Bunun için, bir temsile en uygun alanı aramak ve aynı zamanda, bize dost ya da düşman olup olmadıklarını anlamaya çalışmak için, insanların yüz belirtelerini incelemek amacıyla, köyü dolaşmaya başladım.

Hemen temsil vermeyi düşünmüyordum. Çünkü saat uygun değildi. Niyetim, etrafı incelemek, en iyi yerin seçimini yapmak ve öğleye doğru bu yere gelip, şansımızı denemektir.

Bu düşünceye dalmışken, birden, arkamdan bağırıklarını işittim. Hemen dönüp bakınca, ihtiyar bir kadının peşinden koştuğu Zerbino'yu gördüm. Bu kovalama ve bağırımları gerektiren şeyin ne olduğunu anlamam için fazla zaman gerekmedi. Dalgınlığımdan yararlanan Zerbino benden ayrılmış ve bir eve girerek oradan bir parça et çalmıştı. Eti ağzında taşıyordu.

— Hırsız var! diye bağırıyordu ihtiyar kadın, onu yakalayın, hepsini yakalayın!

Bu son sözleri duyup kendimi suçlu, ya da en azından köpeğimin hatasından sorumlu görerek, ben de koşmaya başladım. İhtiyar kadın çalınan etin parçasını benden isterse, ne yanıt verecektim? Onu nasıl ödeyecektim? Bir kez yakalandık mıydı, bizi içeri atmazlar mıydı?

Benim kaçtığımı gören Capi ile Dolce de geride kalmadı. Omuzumda taşıdığım Joli-Coeur, düşmemek için boynuma sarıldığı sırada, onları arkamda hissediyordum.

Yetişerek yakalayamazlardı bizi. Geçerken yakalayabilirlerdi. Hem de, yolu kesen iki üç kişinin niyetinin bu olduğu gibi geldi bana. Bereket, bu düşman grubun yanına gelmeden, yan bir küçük sokak yola açılıyordu. Kendimi oraya attım. Köpekler de bana eşlik ediyordu. Bütün gücümüzle koşarak, kısa bir süre sonra, köyün dışına çıktık. Soluğum kesilmeye başladığı sırada, yani en azından iki kilometre koşuktan sonra, durdum. Cesaretimi toplayarak dönüp arkaya baktım. Kimse bizi izlemiyordu. Capi ile Dolce yine arkamdaydılar. Zerbino çok uzaktaydı. Eti yemek için durmuştu kesinlikle.

Onu çağırdım. Ama, iyi bir dayağı hak ettiğini bilen Zerbino durdu, sonra, yanıma geleceği yerde, kaçıp gitti.

Zerbino'yu bu et parçasını çalmaya iten açlıktı. Fakat, bu nedeni bir mazeret olarak kabul edemezdim. Ortada hırsızlık vardı. Suçlunun cezalandırılması gerekiyordu. Aksi halde, kumpanyanın disiplininin sonu gelmiş olurdu. İlerdeki köyde, Dolce arkadaşını taklit edecekti. Sonunda, Capi bile aynı girişimde bulunacaktı.

Öyleyse, Zerbino'ya herkesin gözü önünde bir dayak atmalıydım. Fakat, bunun için, onun karşıma çıkmak istemesi gerekti.

Capi'ye başvurdum.

— Git, bana Zerbino'yu getir.

Capi, kendisine verdiğim görevi yapmak için hemen harekete geçti. Ayrıca, bu görevi her zamanki kadar istekle kabul etmedi gibi geldi bana. Gitmeden önce bana attığı bakışta, benim jandarmam olmaktan çok Zerbino'nun avukatı olmayı istediğini görür gibi oldum.

Capi'nin tutsağıyla birlikte dönmesini beklemekten başka yapacağım bir şey yoktu. Bu da uzun sürebilirdi. Çünkü, büyük bir olasılıkla, Zerbino hemen getirilmeye razı olmayacaktı. Ama, bu bekleyişte, benim için hoş olmayan hiçbir şey yoktu. İzlenmekten korkmayacak kadar köyden uzaktaydım. Öte yandan, bir parça dinlenmeyi arzulayacak kadar koşmaktan yorulmuştum. As-

linda, nereye gideceğimi bilmediğime ve yapacak birşeyim olmadığına göre, acele etmek neye yarardı ki?

Durmuş olduğum yer tam da, bekleme ve dinlenme için biçilmiş kaftandı. Çılgınca koşuşum sırasında, gittiğim yeri bilmeden, Midi kanalının kenarına gelmiştim. Toulouse'dan hareketimden bu yana, geçmiş olduğum tozlu kırlardan sonra, yeşil ve serin bir yerde bulunuyordum: sular, ağaçlar, otlar, suyun akıntısını izleyerek çiçekli çağlayanlar halinde düşerek bitkilerle örtülü bir kayalığın yarıkları arasından akan küçük bir kaynak. Bütün bunlar çok güzeldi ve ben, orada, hayran olmuş bir halde, köpeklerin dönüşünü bekliyordum.

Bir saat geçti. Ne o, ne de diğeri görünmedi. Kaygılanmaya başladığım sırada, Capi, tek başına, başı önde, göründü.

— Zerbino nerede?

Capi korku içinde yere yattı. O zaman, bakınca, kulaklarından birinin kan içinde olduğunu gördüm.

Olanları anlamak için açıklamaya gereksinmem yoktu. Zerbino jandarma gücüne karşı gelmiş, direnme göstermiş ve belki de, çok ağır olarak kabul ettiği bir buyuruya istemiye istemiye boyun eğen Capi kavgaya tutuşmuştu.

Onu da paylamak ve cezalandırmak gerekir miydi? Buna cesaret edemedim. Kendi üzüntümle zaten yeterince acı duyduğum için, diğerlerini üzecek durumda değildim.

Capi'nin gidişi başarılı olmadığına göre, benim için yalnızca bir yol kalıyordu: Zerbino'nun dönmeyi istemesini beklemek. Onu tanıyordum. İlk baş kaldırma hareketinden sonra, cezasını çekmeyi kabul ederdi. Onun, pişmanlık duyarak, ortaya çıkacağını görecektim.

Zerbino'nun yanına gitmek istemesinden korkarak, Joli-Coeur'ü bağlayıp bir ağacın altına uzandım. Capi ile Dolce ayaklarımın dibinde yatmışlardı.

Zaman geçti, Zerbino görünmedi. Bir ara içim geçer gibi oldu, uyumuşum.

Uyandığımda, güneş tepemdeydi. Saatler ilerlemişti. Geç olduğunu kendime söylemem için, artık güneşe gereksinmem yoktu. Midedem, ekmeğimi yiyeli çok zaman olduğunu bağıırıyordu. Kendi yönlerinden, iki köpek ile Joli-Coeur de acıktıklarını bana gösteriyordu. Capi ile Dolce acıklı yüzleriyle, Joli-Coeur surat asmalarla.

Ve Zerbino yine ortalarda görünmüyordu.

Ona seslendim, ısılıkla çağırdım. Ancak, herşey boşunaydı. Ortalıkta görünmedi. İyice karnını doyurduğuna göre, bir çalılığın dibine büzülmüş, rahat rahat sindirecekti.

Durumum kritik bir hal alıyordu. Çekip gitsem, kaybolacak ve bize yetişemiyecekti. Kalsam, birkaç kuruş kazanmak fırsatı bulamıyacaktım.

Yemek gereksinimi, artık giderek kaçınılmaz oluyordu. Köpeklerin bakışları, umutsuzca, benimkilere dikilmişti. Joli-Coeur, öfkeyle, küçük çığlıklar atarak, karnını ovuşturuyordu.

Zaman geçtiği ve Zerbino gelmediği için, Capi'yi bir kez daha arkadaşını aramaya gönderdim. Fakat, yarım saat sonra, tek başına döndü ve bana onu bulamamış olduğunu anlattı.

Ne yapmalıydım?

Zerbino'nun suçlu olmasına ve hepimizi çok güç bir duruma sokmasına rağmen, onu bırakmayı düşünemiyordum. Efendim, kendisine üç köpeğini götürüp teslim etmezsem, ne derdi? Hem sonra, herşeye rağmen, Zerbino'yu, o maskara Zerbino'yu seviyordum.

Bu durum karşısında, akşama dek beklemeye karar karar verdim. Ama, açlıktan bağırان midemizi dinleyerek böyle hareketsiz kalmak olanaksızdı. Çığlıklar öylesine acıklıydı ki, hiçbir dikkate gerek kalmadan, sürekli olarak kendiliğinden işitiliyordu.

Dördümüzü oyalayacak ve eğlendirecek birşeyler bulmak gerekiyordu. Eğer açlığımızı unutabilirsek, şu unutma saatlerinde, fazla açlık duymazdık muhakkak.

Fakat, neyle oyalanacaktık?

Bu soruyu incelerken, Vitalis'in bana, savaşta, bir alay, uzun bir yürüyüşten sonra, yorgun düşerse, müzik çaldıklarını söylediğini anımsadım. Öyle ki neşeli ya da sürükleyici ezgileri işiten askerler yorgunluklarını unutuyorlardı.

Neşeli bir parça çalsam, belki de hepimiz açlığımızı unutturduk. Her ne olursa olsun, ben çalmakla ve köpekler Joli-Coeur'le dans etmekle, oyalanmakla, zaman bizim için daha çabuk geçirdi.

Bir ağaca dayalı duran harpımı aldım sanatçılarıma hazır duruma getirdikten sonra, sırtımı kanala doğru dönerek, bir dans parçası, sonra da bir vals çalmaya başladım.

İlk önce, sanatçılarıma dansa pek hazır değildi. Ekmek parçasının işlerine daha çok geleceği açıktı. Ancak, yavaş yavaş, canlandılar. Müzik kaçınılmaz etkisini gösterdi. Hepimiz, sahip olmadığımız ekmek parçasını unuttuk ve artık, ben çalmayı, onlar dans etmesini düşündüler.

Birden, duru bir ses, bir çocuk sesi: «Bravo!» diye bağırdı. Bu ses arkamdan geliyordu. Hızla geri döndüm.

Kanalda bir gemi duruyordu. Burnu bulunduğum kıyıya dönüktü. Gemiye çeken iki at karşı kıyıda mola veriyordu.

Tuhaf bir gemiydi bu. Öyle ki daha bir benzerini görmemiştim. Genellikle, kanalda taşınma yarayan mavnalardan çok daha kısaydı. Suyun üst kısmında pek yüksek olmayan kaptan köprüsünün üstünde bir tür camlı bir kapalı yer yapılmıştı. Bu kapalı yerin ön tarafında, çatının oymalarının ötesinde berisine yapışmış yapraklarının, yer yer, yeşil çağlayanlar halinde döküldüğü tırmanıcı bitkilerle gölgelenmiş bir veranda vardı. Verandanın altında, iki kişi farkettim: ayakta duran, soylu ve üzüntülü görünüşlü hâlâ genç bir hanım ile bana yatıyormuş gibi gelen, hemen hemen benim yaşında, bir erkek çocuğu.

Kuşkusuz, bu çocuktu «bravo» diye bağırان.

Şaşkınlığımdan kurtulunca, —çünkü bu görünümün hiç de korkulacak bir yanı yoktu— beni alkışlamış olan kişiye teşekkür etmek için şapkamı çıkarıp salladım.

Yabancı aksanla konuşan hanımefendi bana:

— Kendi zevkiniz için mi çalışıyorsunuz? diye sordu.

— Sanatçılarımı çalıştırmak ve de aynı zamanda... kendimi eğlendirmek için.

Çocuk bir işaret yaptı ve kadın ona doğru eğildi. Başını tekrar kaldırırken:

— Tekrar çalar mısınız? diye sordu.

Çalmak ister miydim! Tam zamanında gelen bir seyirci için çalmak! İki kez söyletmedim.

— Bir dans parçası mı yoksa bir komedi mi istersiniz? dedim.

— Oh! bir komedi! diye bağırdı çocuk.

Fakat, hanım bir dans parçasını yeğlediğini söylemek için çocuğun sözünü kesti.

— Dans, çok kısadır, diye bağırdı çocuk.

— Danstan sonra, eğer saygıdeğer topluluk arzu ederlerse, «Paris sirklerinde yaptıkları gibi» çeşitli numaralar gösterebiliriz.

Efendimin bir tümcesiydi bu. Onun gibi, soylulukla, söylemeye çalıştım. Düşününce, komedinin istenmemesinden çok rahatlık duymuştum. Çünkü, önce Zerbino olmadığı için, sonra da gerekli kostümlerle aksesuar bulunmadığı için, bir temsili düzenlemekte çok güçlük çekecektim.

Bunun üzerine, harpımı tekrar alıp bir vals çalmaya başladım. Capi, iki ayağıyla Dolce'nin beline sarıldı hemen ve ölçüye göre, birlikte dönmeye başladılar. Daha sonra, Joli-Coeur dans etti. Sonra arka arkaya repertuvarımızı elden geçirdik. Yorgunluk hissetmiyorduk. Sanatçılara gelince, bir akşam yemeğinin zahmetlerinin karşılığı olacağını kesinlikle anlamışlar, benim verdiğimden fazlasını veriyorlardı.

Birden, çalışmalarımın ortasında, Zerbino'nun bir çalıktan çıktığını gördüm. Arkadaşları yanından geçerlerken, utanmazsızca aralarına girdi ve rolüne başladı.

Çalarken ve sanatçılarımı gözetlerken, zaman zaman, genç çocuğa bakıyordum. Tuhaf şey, yaptıklarımızdan hoşlanırmış gibi görünmesine rağmen yerinden kımıldamıyordu. Tam bir hareketsizlik içinde, uzanmış yatıyor ve yalnızca, bizi alkışlamak için iki elini kımıldatıyordu.

Felçli miydi acaba? Bir tahtaya bağlanmış gibiydi.

Rüzgâr tekneyi bulduğum kıyıya doğru itmişti belli etmeden. Şimdi, çocuğu, sanki kendim tekne de, onun yanındaymışım gibi görüyordum. Saçları sarı, yüzü solgundu. Öylesine solgun ki, ince derisinin altında, alınının mavi damarları görünüyordu. Yüzünde, hastalıklı birşeylerle birlikte hoşluk ve üzüntü vardı.

— Tiyatronuzdaki yerler için ne kadar para alıyorsunuz? diye sordu hanımefendi.

— Duyulan zevke göre para ödenir.

— O halde anne, çok para ödemek gerek, dedi çocuk. Sonra, anlamadığım bir dilde birşeyler daha söyledi.

— Arthur, sanatçılarınızı yakından görmek istiyor, dedi hanımefendi.

Capi'ye bir işaret yaptım. Hızını alarak gemiye atladı.

— Peki, ötekiler? diye bağırdı Arthur.

Zerbino ile Dolce arkadaşlarını izledi.

— Ya maymun?

Joli-Coeur kolay bir biçimde atlardı. Ama, ona hiç güvenmiyordum. Bir kez gemiye girince, belki de hanımefendinin hoşuna gitmeyecek şakalara girişebilirdi.

— Yaramaz mıdır? diye sordu hanımefendi.

— Hayır, efendim, yalnızca, her zaman söz dinlemez. Uygun davranışta bulunmamasından korkarım.

— O halde, siz de onunla gemiye çıkın.

Bunu derken, arkada, dümenin yanında duran bir adama bir işaret yaptı. Adam, hemen ön tarafa geçerek, kıyıya bir tahta uzattı.

Bir köprüydü bu. Tehlikeli bir atlayışı göze almadan, gemiye binmemi sağladı. Harpım omuzumda, Joli-Coeur elimde, ciddi bir tavırla, gemiye girdim.

— Maymun! maymun! diye bağırdı Arthur.

Çocuğa yaklaştım. O, Joli-Coeur'ü, tatlı sözler söyleyerek, okşarken, ben onu rahatça inceleyebildim.

Şaşılacak şey! Önce düşünmüş olduğum gibi, gerçekten bir tahtaya bağlanmıştı.

— Babanız var, değil mi, yavrum? diye sordu hanımefendi.

— Evet, ancak şu anda yalnızım.

— Uzun süre mi?

— İki ay için.

— İki ay! Ah, yavrucuğum! Bu kadar uzun bir süre, senin yaşında, nasıl olur?

— Öyle gerek, efendim.

— Muhakkak, bu iki ay boyunca, seni kendisine para getirmeye zorluyordur, değil mi?

— Hayır, efendim, beni birşeye zorlamıyor. Yeter ki kumpanyamın karnını doyurayım, bu yeterli.

— Peki, bugüne dek doyurdunuz mu?

Yanıt vermeden önce, duraksadım. Bana, soru soran bu kişi gibi, bir saygınlık duygusu veren bir hanımefendi hiç görmemiştim. Benimle öylesine iyi konuşuyordu ki, sesi öylesine tatlı, bakışları öylesine hoş ve cesaret vericiydi ki, gerçeği söylemeye karar verdim. Hem sonra, susmak niyeydi?

Ona, beni savunduğu için hapse mahkum olan Vitalis'ten nasıl ayrılmak zorunda kaldığımı ve Toulouse'dan ayrıldıktan sonra, nasıl bir tek kuruş kazanamadığımı anlattım.

Ben konuşurken, Arthur köpeklerle oynuyor, ama bir yandan da, beni dinliyor, söylediklerimi duyuyordu.

— Kimbilir nasıl açsınızdır! diye bağırdı.

Çok iyi bildikleri bu sözler üzerine köpekler havlamaya başladı ve Joli-Coeur karnını coşkuyla ovdu.

— Oh! Anneciğim, dedi Arthur.

Hanımefendi bu çağrıyı anladı. Aralık duran bir kapıdan başı görünen bir kadına yabancı bir dille birkaç söz söyledi. Hemen arkasından, kadın bir servis masası getirdi.

— Oturun, yavrum, dedi hanımefendi.

Yineletmedim. Harpımı bir kenara koyup hemen masaya oturdum. Köpekler etrafıma dizildi ve Joli-Coeur dizlerimin üzerinde yerini aldı.

— Köpekleriniz ekmek yer mi? diye sordu Arthur.

Ekmek yerler miydi! Herbirine birer parça ekmek verdim. Hemen yuttular.

— Peki, maymun?

Ancak, Joli-Coeur'le ilgilenmeye gerek yoktu. Çünkü, ben köpeklere ekmek verirken, o, bir börek kabuğu ya kalamış, masanın altında boğulurcasına atıştırıyordu.

Ben, bir dilim ekmek aldım. Joli-Coeur gibi, soluğum kesilircesine değilse de, en azından onun kadar oburca, ekmeği yuttum.

Hanımefendi bardağını doldururken:

— Zavallı çocuk! diyordu.

Arthur'a gelince, o birşey söylemiyor, ama, kesinlikle iştahımıza şaşıp kalmış bir halde, gözlerini açmış bize bakıyordu. Birbirimiz kadar oburduk. Hatta, çalmış olduğu etle, belli bir noktaya kadar doymuş olması gereken Zerbino bile...

— Karşılaşmasaydık, bu akşam, yemeğinizi nerede yiyecektiniz? diye sordu Arthur.

— Öyle sanıyorum ki yemiyecektik.

— Peki, yarın, nerede yiyeceksiniz?

— Belki yarın, bugün olduğu gibi, mutlu bir şansımız olur.

Arthur, benimle konuşmayı kesip annesine doğru döndü. Daha önce duymuş olduğum yabancı dilde, aralarında uzun bir konuşma başladı. Arthur, annesinin ver-

meye hazır olmadığı ya da en azından karşı geldiği bir-şeyler istiyor gibiydi.

Birden, vücudu kımıldamadığı için, başını bana doğru çevirdi ve:

— Bizimle kalmak ister misiniz? diye sordu.

Bu soru beni öylesine hazırlıksız yakalamıştı ki, yanıt vermeden, ona baktım.

— Oğlum, bizimle kalmak isteyip istemiyeceğinizi soruyor.

— Bu gemide!

— Evet, bu gemide. Oğlum hasta, doktorlar, gördüğünüz gibi, onu bir tahtaya bağlı tutmamızı istediler. Canı sıkılmasın diye onu bu gemiyle gezdiriyorum. Köpeklerin ve maymununuz Arthur için temsiller verir. Siz de, eğer isterseniz, harp çalarsınız. Böylece, bize bir hizmette bulunursunuz. Biz de, size yararlı olabiliriz belki. Böylece, her gün, seyirci bulmak zorunda kalmazsınız, böyle bir şey, sizin yaşınızdaki bir çocuk için pek kolay değildir her zaman.

Gemide! Hiç gemide olmamıştım ve bu, benim en büyük zevkim olmuştu. Gemide, su üzerinde yaşıyaktım, ne mutluluktan bu!

Bu, aklıma gelen ve onu karıştıran ilk düşünce oldu. Ne düş!

Birkaç saniye süren düşünme, bu öneride benim için mutlu olan herşeyi ve bu önerinin ne kadar cömertçe olduğunu bana anlattı.

Hanımefendinin elini alıp öptüm.

Bu gönülborcu gösterisinden duygulanır gibi göründü ve sevecenlikle, hemen hemen şefkatle, birkaç kez elini alımda gezdirerek:

— Zavallı küçük! dedi.

Benden harp çalmam istendiğine göre, gösterilen arzuya katılmayı geciktirmemen gerektiğini düşündüm. Bu acelecilik, belli bir noktaya kadar, iyi niyetimi ve aynı zamanda gönül borcumu gösterme yoluydu.

Çalgımı alıp geminin ta önüne giderek çalmaya başladım.

Aynı anda, hanımefendi dudaklarına bir gümüş düdüğü yaklaştırıp öttürdü.

Kendi kendime, neden böyle düdüğü çaldığımı sorarak, hemen durdum. Bu, kötü çaldığımı söylemek, yoksa beni susturmak için miydi acaba?

Etrafında olup bitenleri gören Athur, kaygımı anlayarak:

— Annem, atları harekete geçirmek için, düdüğü çaldı, dedi.

Gerçekten de, kıyıdan uzaklaşmış olan gemi, atların çekişiyle, kanalın durgun suları üzerinde kaymaya başlamıştı. Su, geminin omurgasına çarpıp çalkalanıyor ve iki yanda, akşam güneşinin eğik ışınlarının aydınlattığı ağaçlar arkamızda kaçıyordu.

— Çalar mısınız? diye sordu Arthur.

Ve başıyla annesini yanına çağırdı. Elini avuçlarının arasına alıp efendimin bana öğrettiği çeşitli parçaları çaldığım sürece tuttu.

BÖLÜM XII

İLK KÜÇÜK DOSTUM

Arthur'un annesi İngilizdi. Adı Bayan Milligan'dı. Duldu. Arthur'un onun tek çocuğu olduğunu sanıyordum. Fakat, kısa bir süre sonra, gizemli koşullar içinde kaybolan büyük bir oğlu daha olduğunu öğrendim. İzini asla bulamamışlardı. Bu olay olduğunda, Bay Milligan ölmek üzereymiş. Çok ağır hasta olan Bayan Milligan da etrafında olup bitenlerden habersizmiş. Hayata döndüğünde, kocası ölmüş ve oğlu kaybolmuş. Aramaları, kayınbiraderi James Milligan yürütmüş. Ama bu durum bir özellik taşıyordu. Çünkü James Milligan'ın yengesinin çıkarlarıyla bağdaşmayan bir çıkarı vardı. Gerçekten de, ağabeyi çocuksuz ölürse, mirasçı o olacaktı.

Ne var ki, James Milligan'a ağabeyinden birşey kalmamış. Kocasının ölümünden yedi ay sonra, Bayan Milligan küçük Arthur'u dünyaya getirmiş.

Fakat doktorlar, bu cılız, hastalıklı çocuğun, yaşayamayacağını söylemişler. Her an ölebilmemiş. O zaman, James Milligan ağabeyinin servetinin ve taşınmaz mallarının mirasçısı olurdu. Çünkü, miras yasaları her ülkede aynı değildir. İngiltere'de, bazı durumlarda, annenin zararına, mirasın bir amcaya kalmasına izin vermektedir.

Bu durumda, James Milligan'ın umutları yeğeninin doğumuyla gecikmiş olduysa da yitirilmiş olmadı. Beklemek zorundaydı. O da bekledi.

Ama, doktorların önceden söyledikleri gerçekleşmemiş. Arthur hastalıklı olarak kalmış. Düşünüldüğü gibi, ölmemiş. Annesinin bakımı onu yaşatmış. Tanrı'ya şükürler, çoğu kez yinelenen bir mucizéydi bu.

Yirmi kez, onu yitirdiklerini sanmışlar, yirmi kez kurtulmuş. Arka arkaya, hatta kimi zaman, çocukların yakalanabildiği hastalıkların tümüne birden yakalanmış.

Şu son zamanlarda, merkezi kalçadâ olan, kalça eklem tüberkülozu denilen korkunç bir hastalık kendini göstermiş. Bu hastalık için, kükürtlü su önermişler. Bayan Milligan böylece Pyrénée'lere gelmiş. Fakat, suları boş yere denedikten sonra, ayağını yere koymadan, hastayı uzanmış olarak tutmaktan ibaret olan başka bir tedavi önerilmiş.

O zaman, Bayan Milligan Bordeaux'da binmiş olduğum gemiyi yaptırmış.

İçinde, can sıkıntısından ve havasızlıktan öleceği bir eve oğlunu kapatmayı izin vermeyi düşünemezdi. Arthur artık yürüyemediğine göre, oturduğu ev onun için yürümeliydi.

Gemi, yatak odası, mutfak, salon ve verendasıyla, yüzen bir ev haline dönüştürülmüştü. Havanın durumuna göre, Arthur, annesi yanında olduğu halde, işte bu salonda, ya da verandada, sabahtan akşama dek kalıyor ve gözünü açıp bakmak zahmetinden başka birşey olmaksızın, görüntü geçit yapıyordu önünde.

Bordeaux'dan çıkalı bir ay olmuştu. Garonne'a çıktıktan sonra, Midi kanalına girmişlerdi. Bu kanalla, Akdeniz boyunca uzanan göllere, kanallara gitmeleri, daha sonra, Rhône'a, Saône'a çıkmaları, Loire'da bu ırmağı Briare'e kadar geçip, Rouen'e dek ırmağın yatağını izlemeleri gerekiyordu. Rouen'da büyük bir gemiye binip İngiltere'ye döneceklerdi.

Geldiğim gün, yalnızca, «Kuğu» adındaki gemide kalacağım odayla tanıştım. Çok küçük olmasına rağmen, iki metre uzunluğunda, hemen hemen, bir metre genişliğindeki bu oda, bir çocuk hayal gücünün erişebileceği en güzel, en şaşırtıcı bir kamaraydı.

İçindeki mobilya tek bir komodinden oluşuyordu. Fakat, bu komodin, fizikçilerin çok şeyler içeren tükenmez kaplarına benziyordu. Sabit olacağı yerde, üst kapak hareketliydi. Kaldırdığınız zaman, altında, döşek, yastık ve battaniyesiyle tam bir yatak takımı buluyordunuz. Elbette, bu yatak çok geniş değildi. Ama, rahatça yatacak kadar büyüktü. Karyolanın altında, içinde tuvalet için gerekli bütün eşyaların bulunduğu bir çekmece vardı. Bu çekmecenin altında da, birçok bölmelere ayrılmış bir başka çekmece vardı. İçine, çamaşır ve giysiler konulabilirdi. Masa yoktu, sandalye yoktu, en azından alışlagelen biçimde. Fakat, karyolanın baş tarafında, bölmeye yapışık, eğince, masa olan bir küçük tahta, ayak ucunda, sandalye olan başka bir küçük tahta vardı.

Yan tarafta açılan ve yuvarlak bir camla kapanabilen küçük bir lomboz deliği bu odayı aydınlatmaya ve havalandırmaya yarıyordu.

Hiç bu kadar güzelini, bu kadar temizini görmemiş-tim. Herşey, cilâlı çam ağacıyla kaplanmıştı. Döşemenin üzerinde, beyaz siyah kareli bir muşamba yayılmıştı.

Büyülenen yalnızca gözler değildi.

Soyunup karyolaya uzanınca, benim için yepyeni olan bir rahatlık duygusu hissettim. İlk kez, çarşaf, tırmalayacağı yerde beni okşuyordu. Barberin annenin evinde, sert ve katı kenevir bezinden çarşaf, yatı-yordum. Vitalis'le, çoğu kez, çarşafsız, saman ya da ot yığını üzerinde yatıyorduk. Şimdi sarındığım çarşaf, ne kadar inceydi! Ne kadar yumuşaktı ve ne kadar güzel kokuyordu! Yatak, dün üzerinde yatmış olduğum çam yapraklarına oranla ne kadar yumuşaktı! Artık, gecenin sessizliği kaygı verici değildi. Gölgede görüntüler yok-

tu artık. Lomboz deliğinden baktığım yıldızlar bana artık yalnızca cesaret ve umut dolu sözler söylüyordu.

Bu güzel karyolada ne kadar rahat yatmış olursam olayım, tan ağarırken ayağa kalktım. Oyuncularımın geceyi nasıl geçirdiklerini bilmek kaygısındaydım.

Hepsini bir gün önce yerleştirdiğim yerde buldum. Bu gemiye aylardır alışmışlar gibi, uyuyorlardı. Yaklaşmam üzerine, köpekler uyanıp kendilerini okşamamı istemek için neşeyle yanıma geldiler. Yalnızca Joli-Coeur, gözünün biri açık olduğu halde, yerinden kıınıldımadı, bir trombon gibi horlamaya başladı.

Bunun ne anlama geldiğini anlamak için fazlaca kafa yormaya gerek yoktu. Alınan olan Bay Joli-Coeur çok çabuk kızardı. Bir defa da kızınca uzun süre somurturdu. İçinde bulunduğumuz koşullarda, kendisini odama götürmediğime üzülmüştü ve hoşnutsuzluğunu bu yalançıktan uykuyla gösteriyordu.

Çok üzülmeme rağmen, ona, kendisini köprüde bırakmaya beni zorlayan nedenleri açıklayamıyordum. En azından, görünüş olarak, ona haksızlık ettiğimi hissettiğimden, üzüntümü birkaç okşamayla göstermek için, kollarıma aldım.

Önce, suratı asık direndi. Fakat, kısa bir süre sonra, huy değişkenliğiyle, başka birşey düşündü ve pantomi miyle, bana, eğer kendisini karada gezdirmeye gidersem, belki beni bağışlayabileceğini anlattı.

Bir gün önce dümen başında gördüğüm denizci çoktan kalkmış, köprüyü temizlemekle uğraşıyordu. Tahta köprüyü karaya uzatmak istedi. Kumpanyamla çayırlara inebildim böylece.

Köpeklerle ve Joli-Coeur'le oynayarak, koşarak, hendeklerden atlayarak, ağaçlara tırmanarak, zaman çabucak geçmişti. Geri döndüğümüzde, atlar gemiye koşulmuş ve çekme yolu üzerindeki bir kavak ağacına bağlanmıştı. Hareket etmek için, kamçının şaklamasını bekliyorlardı.

Çabucak gemiye bindim. Birkaç dakika sonra, gemiyi kıyıda tutan halat çekildi. Denizci dümene geçti. Yedekçi atının üzerinde oturdu. İçinden yedek halatı geçen çıkırık gıcırdadı. Yola çıkmıştık.

Gemiyle yolculuk ne zevkti! Atlar, yedek çekme yolunda tırıs gidiyordu. En ufak bir hareket hissetmeden, su üzerinde hafifçe kayarak gidiyorduk. Ağaçlı iki kıyı arkamızda kaçıyordu. Geminin omurgasına çarpan anaforun gürültüsünden başka birşey duyulmuyordu. Bu ses, atların boyunlarında taşıdığı çingirakların sesine karışıyordu.

Gidiyorduk. Geminin bordasından eğilmiş, kökleri taze ot içinde, sabahın sakın havasında, hep coşkulu yapıklarını sallayarak, onurla yükselen kavak ağaçlarını seyrediyordum. Kıyının durumuna göre, sıralanmış kavak ağaçları, güneşin eğik ışınlarını kesen yeşil kalın bir perde oluşturuyor ve bize, yalnızca, dalların arasından süzülen yumuşak bir ışığın gelmesine izin veriyordu.

Su, yer yer, sanki içinde büyük uçurumlar varmış gibi, simsiyah görünüyordu. Başka yerlerde, tam tersine, parlak taşların ve kadifemsi otların görünmesine izin veren şeffaf bir örtü halinde yayılıyordu.

Hayranlıkla seyre daldığım sırada, arkamdan adımın söylendiğini duydum.

Hemen dönüp baktım: Arthur'du. Tahtasının üzerinde getiriyorlardı. Annesi yanındaydı.

— İyi uyudunuz mu? diye sordu Arthur. Tarladan kinden iyi?

Yaklaşıp çocuğa olduğu kadar annesine de yönelttiğim nazik sözcükler arayarak yanıt verdim.

— Ya köpekler? dedi.

Onları ve Joli-Coeur'ü çağırdım. Gelip selâmladılar. Joli-Coeur, temsil vereceğimizi öngördüğü zamanki gibi, hareketler yapıyordu.

Ama, o sabah, temsil yapma söz konusu olmadı.

Bayan Milligan oğlunu güneş ışınlarının gelmediği bir yere yerleştirmiş, kendisi de yanına kurulmuştu.

— Köpeklerinizi götürür müsünüz? dedi bana, yapacak çalışmamız var.

Benden istenileni yaptım ve kumpanyamla birlikte geminin en ön tarafına gittim.

Bu zavallı küçük hasta nasıl bir çalışmaya yatkındı acaba?

Annesinin ona, açık bir kitaptan izlediği bir dersi tekrarladığını gördüm. Tahtasının üzerinde uzanmış duran Arthur hiçbir hareket yapmadan tekrarlıyordu. Ya da daha doğrusu, tekrarlamaya çalışıyordu. Çünkü korkunç biçimde duraksıyor ve rahatça, üç sözcük söyleyemiyordu. Çoğu zaman da yanılıyordu.

Annesi hem tatlılık hem de katılıkla, tekrar baştan alıyordu.

— Masalınızı bilmiyorsunuz, dedi.

İnsanın kendi oğluna «siz» demesini işitmek bana tuhaf geldi. O zaman, İngilizlerin birbirleriyle senli benli konuşmadıklarını bilmiyordum çünkü.

— Oh! Anne, dedi üzgün bir sesle.

— Bugün, dünkinden daha çok hata yapıyorsunuz.

— Öğrenmeye çalıştım.

— Ve öğrenmediniz.

— Öğrenemedim.

— Niçin?

— Bilmiyorum... çünkü öğrenemedim... Hastayım.

— Kafanızdan hasta değilsiniz. Hiçbir şey öğrenmenize ve hastalık bahanesiyle, bilgisiz olarak büyümenize asla razı olabilirim.

Bayan Milligan bana çok sert geliyordu. Bununla birlikte, öfkelenmeden, yumuşak bir sesle konuşuyordu.

— Derslerinizi öğrenmiyerek beni neden üzüyorsunuz?

— Yapamıyorum anne, gerçekten yapamıyorum. Ve ağlamaya başladı.

Bayan Milligan, söylemiş olduğu gibi, üzgün ve kederli görünmesine rağmen, bu yaşlarla sarsılmadı.

— Bu sabah, Rémi ve köpeklerle oynamanıza izin vermek istiyordum. Ama, masalınızı bana yanlışsız tekrarladığınız zaman oynayabileceksiniz ancak.

Bunu söyleyerek, kitabı Arthur'a verdi ve içeri girecekmiş gibi, oğlunu tahtanın üzerinde yatar vaziyette bırakarak, birkaç adım attı.

Arthur hıçkıra hıçkıra ağlıyordu. Bulunduğum yerden, kesik kesik sesini duyuyordum.

O kadar çok sever görüldüğü şu küçük zavallıya karşı, Bayan Milligan nasıl sert olabilirdi? Dersini öğrenmiyorsa, bu onun hatası değildi. Hastalığından kaynaklanıyordu şüphesiz.

Ona tatlı bir söz söylemeden ortadan kaybolacaktı demek.

Fakat, kaybolmadı. İçeri gireceği yerde, oğluna doğru geldi.

— Birlikte öğrenmemizi ister misiniz? dedi.

— Oh! Evet, anne, birlikte.

Bunun üzerine, annesi yanına oturdu. Kitabı tekrar eline alarak, «Kurtla Kuzu» adındaki masalı yavaş yavaş okumaya başladı. Onun arkasından, Arthur sözcüklerle tümceleri tekrar ediyordu.

Masalı üç kez okuduktan sonra, kitabı, tek başına öğrenmesini söyleyerek Arthur'a verdi ve gemiye girdi.

Arthur hemen masalı okumaya başladı. Bulunduğum yerden, dudaklarını kımıldattığını görüyordum.

Çalıştığı ve kendini bu işe verdiği açıktı. Fakat, bu uygulama uzun süre devam etmedi. Kısa bir süre sonra, gözlerini kitaptan ayırdı. Dudakları daha az kımıldıyordu. Sonra, birden, tümüyle durdu.

Artık okumuyor, tekrarlamıyordu. Ötede beride dolaşan gözleri benimkilerle karşılaştı.

Elimle, derse tekrar dönmesi için ona bir işaret yaptım.

Uyarım için bana teşekkür ettiğini söylermiş gibi, tatlı tatlı gülümsedi ve gözleri yeniden kitabına dikildi.

Ama, kısa bir süre sonra, bakışları tekrar kitaptan ayrılıp kanalın bir kıyısından ötekine doğru gitti.

Benden tarafa bakmadığı için, ayağa kalktım. Böylece dikkatini çekerek, ona kitabını gösterdim.

Utanmış bir tavırla kitabı tekrar aldı.

Ne yazık ki, iki dakika sonra, bir ok gibi hızlı bir dere kuşu, arkasında mavi bir ışık bırakarak, kanalı geminin burun tarafından geçti.

Arthur onu izlemek için başını kaldırdı. Sonra, görünüm kaybolunca, bana baktı.

— Yapamıyorum, dedi, çok istediğim halde.

Yaklaştım.

— Bu masal pek de güç değil, dedim.

— Oh! Aksine, çok güç.

— Bana çok kolay geldi. Annenizi okurken dinleyerek, sanırım aklımda tuttum.

İnanmaz bir biçimde gülümsemeye başladı.

— Size söylememi ister misiniz?

— Olanaksız olduğuna göre, neden isteyeyim?

— Hayır, olanaksız değil. Denememi ister misiniz?

Kitabı alın.

Kitabı tekrar aldı ve ben ezbere söylemeye başladım. Üç ya da dört kez, tekrarlatmak zorunda kaldı.

— Nasıl olur, biliyorsunuz! diye bağırdı.

— Pek iyi değil, ama, şimdi, yanlış yapmadan söyleyeceğimi sanıyorum.

— Onu öğrenmek için ne yaptınız?

— Annenizi okurken dinledim. Fakat, dikkatle, etrafımızda olup bitenlere bakmadan dinledim.

Yüzü kızardı ve bakışlarını öteye çevirdi. Sonra, kısa bir utanma anından sonra:

— Nasıl dinlediğinizi anlıyorum, dedi. Sizin gibi dinlemeye çalışacağım. Peki ama, kafamın içinde birbirine karışan bütün bu sözcükleri aklınızda tutmak için ne yaptınız?

Ne mi yapmıştım? Pek bilmiyordum. Çünkü bunu düşünmemiştim. Ama, bana sorduğu şeyi, kendim anlayarak, ona açıklamaya çalıştım.

— Bu masalda ne anlatılıyor? dedim. Bir kuzu. O halde, kuzuları düşünmeye başlıyorum. Daha sonra, yaptıkları şeyi düşünüyorum! «Kuzular ağıllarında güvence içindeydi.» Güvence içinde olduklarına göre, koyunların ağıllarında yatıp uyuduklarını kafamda canlandırıyorum. Canlandırdığım için de unutmuyorum.

— Güzel, dedi, ben de onları görüyorum: «Koyunlar ağıllarında güvence içindeydi!» Beyaz ve siyah koyunları görüyorum. Dişi koyunları ve kuzuları da. Ağılı bile görüyorum. İnce dallardan yapılmış.

— O halde, artık unutmıyacaksınız, değil mi?

— Oh! hayır.

— Genellikle, koyunları kim korur?

— Köpekler.

— Koyunları, güvence içinde oldukları için, korumaya gerek kalmayınca, köpekler ne yapar?

— Birşey yapmaz.

— O zaman, uyuyabilirler. Öyleyse, şöyle diyeceğiz: «Köpekler uyuyordu.»

— Tamam, çok kolay.

— Çok kolay değil mi? Şimdi, başka birşey düşünelim. Köpeklerle birlikte koyunları kim gözetir?

— Çoban.

— Eğer koyunlar güvence içinde ise ve çobanın yapacağı birşey yoksa, zamanını nasıl kullanabilir?

— Kaval çalarak.

— Onu görüyor musunuz?

— Evet.

— Nerede?

— Büyük bir kayın ağacının altında.

— Yalnız mı?

— Hayır, diğer çobanlarla birlikte.

— O halde, koyunları, ağılı, köpekleri ve çobanı görüyorsanız, masalınızın baş kısmını hatasız tekrarlıyamaz mısınız?

— Sanırım tekrarlarım.

— Deneyin.

Böyle konuştuğumu ve kendisine ilk önce güç görünen bir dersi öğrenmenin nasıl kolay olabildiğini açıklamamı işiten Arthur, sanki kendisine söylediğim şeyin gerçek olduğuna inanmamış gibi, bana coşku ve korkuyla baktı. Ama, birkaç saniye duraklamadan sonra, kararını verdi.

— Koyunlar ağıllarında güvence içindeydi. Köpekler uyuyor ve çoban, kocaman bir kayın ağacının altında, diğer çobanlarla kaval çalıyordu.

Ellerini birbirine vurarak:

— Biliyorum! diye bağırdı, hata yapmadım.

— Masalın geri kalan kısmını da aynı biçimde öğrenmek ister misiniz?

— Evet, sizinle birlikte öğreneceğimden eminim. Ah, annem ne kadar hoşnut olacak!

Ve ilk cümlesini öğrendiği gibi, masalın gerisini öğrenmeye koyuldu.

Bir çeyrek saatten az bir süre içersinde, onu kusursuz bir biçimde öğrendi. Yanlızsız olarak tekrarlamak-taydı ki annesi arkamızda görüldü. Önce, bizi bir arada görünce kızdı. Çünkü, oyun oynamak için bir arada olduğumuzu sanmıştı. Fakat, Arthur ona iki söz ettirmedi.

— Masalı biliyorum, diye bağırdı, bana öğreten o.

Bayan Milligan şaşırılmış bir halde bana bakıyordu. Kesinlikle bana soru soracağı sırada, Arthur, annesi istemedi, «Kurtla Kuzu»yu tekrarlamaya başladı. Bu işi, duraksamadan ve hatasız, neşeli ve zafer kazanmış bir tavırla yaptı.

Bu sırada, Bayan Milligan'a bakıyordum. Güzel yüzünün bir gülümseyişle aydınlandığını gördüm. Gözleri yaşarmış gibi geldi bana. Ama, bu sırada, oğlunu kucak-

layıp öpmek için eğildiğinden, ağlayıp ağlamadığını bilmiyorum.

— Sözcükler, diyordu Arthur, aptalca şeyler. Bir anlamları yok. Ama, nesneleri insan görüyor. Rémi bana çobanı kavalıyla birlikte gösterdi. Öğrenirken, bakışlarımı yukarı kaldırdığımda, artık etrafımı çeviren şeyleri düşünmüyor, çobanın kavalını görüyor ve çaldığı ezgiyi işitiyordum. O ezgiyi sana söylememi ister misin, anne? İngilizce üzüntülü bir şarkı söyledi.

Bu kez, Bayan Milligan gerçekten ağlıyordu. Ayağa kalktığı zaman, gözyaşlarını çocuğunun yanaklarında gördüm. Sonra, bana yaklaştı. Elimi tutup öylesine tatlı bir biçimde sıktı ki, heyecanlandığımı hissettim.

— Siz iyi bir çocuksunuz, dedi.

Bu küçük olayı uzun uzun anlatmamın nedeni, o günden itibaren, durumumda meydana gelen değişikliği anlatmaktır. Bir gün önce, beni, köpeklerim, kendim ve maymunumla, hasta bir çocuğu eğlendiren bir hayvan oyuncısı olarak kabul etmişlerdi. Fakat, bu ders beni köpeklerimden ve maymunumdan ayırdı. Bir arkadaş, hemen hemen bir dost oldum.

Daha sonra öğrendiğim bir şeyi de hemen söylemek gerekir. Bayan Milligan, oğlunun birşey öğrenmediğini, ya da, daha doğrusu, öğrenemediğini görmekten çok üzüntü duyuyordu. Hasta olmasına rağmen çocuğunun çalışmasını istiyordu. Bu hastalığın uzun sürebileceği düşüncesiyle, o, daha şimdiden, iyileştiği gün geldiğinde, yitirilen zamanı kapatmasına olanak veren alışkanlıklar kazandırmak istiyordu ona.

Şimdiye dek, oldukça başarılı olmuştu. Çalışmada hiç de dikkatli olmuyordu, Arthur dikkat ve uygulamada kesinlikle ağırdı. Eline verilen kitabı direnmeden alıyor, hatta kitabı almak için, ellerini oldukça istekle açıyordu. Ama, zekasını açmıyordu. Bir makine gibi, otomatik olarak, kafasına zorla doldurulmak istenen sözcükleri şöyle böyle, daha doğrusu, kötü bir biçimde tekrarlıyordu.

Arthur konusunda umutsuzluğa düşen annesinin büyük üzüntüsü buradan kaynaklanıyordu. Yarım saat içinde, benimle birlikte öğrendiği kendisininse günlerce kafasına sokamadığı masalı oğlunun kendine tekrarladığını işittiği zamanki büyük hoşnutluğu da buradan geliyordu.

Bu gemide, Bayan Milligan ile Arthur'un yanında geçen günleri şimdi düşündüğüm zaman, bunların çocukluğumun en güzel günleri olduğunu kabul ediyorum.

Arthur bana candan bir dostlukla bağlanmıştı. Bense, duyduğum sevginin etkisi altında, hiç düşünmeden, ona bir erkek kardeş gözüyle bakıyordum. Aramızda hiç kavga olmuyordu. Onda, durumunun kendisine verdiği en ufak bir üstünlük belirtisi ve bende, en küçük bir sıkıntı, şaşkınlık görülüyordu.

Bu, hiç şüphesiz, yaşımdan ve hayatın olguları hakkındaki bilgisizliğimden ileri geliyordu. Fakat, kesinlikle, çoğu zaman benimle sanki kendi oğluymuşum gibi konuşan Bayan Milligan'ın nazikliğinden ve iyiliğinden kaynaklanıyordu daha çok.

Bu gemiyle gezinti benim için eşsiz bir şeydi. Yorulduğum, canımın sıkıldığı bir saat yoktu. Sabahtan akşama, bütün saatlerimiz doluydu.

Demiryollarının yapımından bu yana, artık Midi kanalına gelinmiyor, hatta Midi kanalı bilinmiyor bile. Bununla birlikte, burası, Fransa'nın ilgi çeken yerlerinden biridir.

Lauraguais'in Villefranche'ından, Avignonnet'e, Avignonnet'den, Okyanusa ve Akdeniz'e dökülen ırmaklar arasındaki doruk çizgisinin bulunduğu yerde, kanalı yapan Riquet'in anısına dikilen anıtın yükseldiği Naourse kayalarına gelmiştik.

Sonra, Değirmenler kenti Catelnaudary'yı, Ortaçağ sitesi olan Carcassonne'u geçmiş ve birbirine bağlı sekiz bölümüyle öylesine ilginç olan Fousserannes eklüzünden Béziers'e inmiştik.

Yöre ilginç olduğu zaman, günde, birkaç fersah yol alıyorduk. Yok eğer, monoton, durmadan geçiyorduk.

Yürüyüşümüze ve hareketimize karar veren yoldu. Yolculara özgü hiçbir kaygı bizi rahatsız etmiyordu. Yiyecek ve yatacak yer bulmaktan emin olacağımız bir hana varmak için, uzun yol katetmek zorunda değildik.

Belli saatte, yemeklerimiz verandada yeniliyordu. Bir yandan yerken, öte yandan, iki kıynın değışen görünüşünü rahatça izliyorduk.

Güneş alçalmaya başlayınca, karanlığın bizi yakaladığı yerde durup ışığın yanmasına dek orada kalıyorduk.

Hep evimizde olduğumuz için, yolcu bakımından çoğu zaman, çok uzun ve çok üzüntülü olan, akşamın işsiz güçsüz saatlerini bilmiyorduk.

Tam tersine, akşamın bu saatleri bizim için çok kısaydı. Hiç düşünmediğimiz sırada, yatma zamanı gelip çatıyordu.

Gemi durunca, eğer hava serinse, salona kapanıyor, hastanın sağlığı için zararlı olan nem ya da sisi dağıtmak için, güzel bir ateş yakıldıktan sonra, lâmbalar getiriliyordu. Arthur masanın önüne yerleştiriliyor, ben yanımda oturuyordum. Bayan Milligan bize resim kitapları ya da fotoğrafla çekilmiş görüntüler gösteriyordu. Nasıl gemi bu özel deniz gezisi için yapılmışsa, kitaplar ve görüntüler de bu gezinti için seçilmişti. Gözlerimiz yorulmaya başlayınca, Bayan Milligan bu kitaplardan birini açıp bize, bizi ilgilendirecek ve anlayabileceğimiz parçalar okuyordu. Ya da, kitap ve albümleri kapatıp bize, içinden geçtiğimiz ülkeyle ilgili tarihsel olaylar, söylenceler anlatıyordu. Konuşurken, gözlerini oğlunun gözlerine dikerek konuşuyordu. Yalnızca fikirleri açıklamak, kolayca anlaşılabilen sözcükleri kullanmak için, onun kendisini zorlamasını görmek dokunaklı birşeydi.

Akşamları hava güzel olduğu zamanlar, benim de etkin bir işlevim vardı. O zaman, harpımı alıyor, karaya inip belli bir uzaklığa gidiyor, beni gölgesinde gizleyen

bir ağacın arkasına yerleşip orada, bildiğim bütün şarkıları söylüyor, bütün ezgileri çalıyordum. Arthur için, kimin çaldığını görmeden, gecenin sessizliğinde böylece müzik dinlemek büyük bir kıvançtı. Çoğu zaman: «Yine çal!» diye bağıırıyordu. O zaman, az önce çaldığım ezgiyi tekrar çalıyordum.

Bu, benim gibi, Barberin annenin kulübesinden ayrılıp Bay Vitalis'i uzun yollarda izleyen bir çocuk için, tatlı ve mutlu bir hayattı.

Zavallı sütannemin tuzlu yer elması yemeğiyle, Bayan Milligan'ın kadın aşçısının güzel meyvalı tartları, jöleleri, kremaları ve pastaları arasında ne kadar fark vardı!

Efendimin arkasında, çamur içinde, yağmur altında, yakıcı güneş altında, yaya olarak uzun yürüyüşlerle gemiyle yapılan bu gezinti arasında ne büyük bir çelişki vardı!

Fakat, kendime karşı dürüst olmam için, bu yeni yaşayısta bulduğum manevi mutluluğa, onun bana verdiği maddi zevklere oranla daha duyarlı olduğumu söylemek zorundayım.

Evet, Bayan Milligan'ın pastaları çok güzeldi. Evet, artık açlık çekmemek, sıcağa ya da soğuğa katlanmamak hoş birşeydi. Ama, bütün bunların yüreğime doldurduğu duygular ne kadar daha güzel, ne kadar daha hoştu!

Beni sevdiklerime bağlayan bağların koptuğunu, ya da çözüldüğünü iki kez görmüştüm. İlki, Barberin annenin yanından koparıldığım zaman, ikincisi, Vitalis'ten ayrıldığım zaman. Böylece iki kez, kendimi dünyada, yalnız, kimsesiz, dayanaksız, hayvanlarımdan başka dostu olmayan biri olarak bulmuştum.

Ve işte, yalnızlığım ve üzüntüm içinde, bana sevecenlik göstermiş olan, sevebildiğim birini bulmuştum: Güzel, tatlı, nazik ve sevecen bir hanım ve benim yaşımda, bana erkek kardeşiymişim gibi davranan bir çocuk.

Benimki gibi, sevmeye öylesine ihtiyacı olan bir yürek için, bu ne büyük kıvanç, ne büyük mutluluktu!

Tahtasının üzerinde, soluk ve sızlanan bir halde yatan Arthur'a bakarken, kaç kez, sağlık ve güç dolu ben, onun mutluluğuna imrenmeye başlıyordum!

İmrendiğim onun etrafını çeviren rahatlık değildi, kitapları, oyuncakları değildi, gemisi değildi, annesinin ona gösterdiği sevgiydi.

O, böylece seilmekten, günde, on kez, yirmi kez öpülüp kucaklanmaktan, bütün kalbiyle, bana elini uzattığı zaman dokunmaya bile cesaret edemediğim bu güzel kadını, öpmekten kim bilir ne kadar mutluluk duyuyordu!

O zaman, ben üzüntüyle kendi kendime, hiçbir zaman beni öpecek ve benim öpeceğim bir annem olmayacağını söylüyordum. Belki, günün birinde, Barberin anneyi tekrar görürdüm ve bu, benim için büyük bir kıvanç nedeni olurdu. Fakat, annem olmadığına göre, şimdi artık ona eskiden olduğu gibi, «Anne» diyemezdim.

Yalnızdım, hep yalnız olacaktım!

İşte bu düşünce bana, daha büyük bir güçle, Bayan Milligan ve Arthur tarafından sevgi gösterildiğini hissetmekten duyduğum kıvancın tadını çıkarttırıyordu.

Bu dünyada, payıma düşen mutlulukla yetinmiyor görünmemeliydim. Ne annem, ne kardeşim, ne de ailem olmayacağına göre, dostlarım olduğu için kendimi mutlu görmeliydim.

Mutlu olmalıydım ve gerçekten de çok mutluydum.

Ama, bu yeni alışkanlıklar bana ne kadar tatlı gelir-se gelsin, kısa bir süre sonra, eskilere dönmek üzere, onlara son vermem gerekiyordu.

BÖLÜM XIII

BULUNMUŞ ÇOCUK

Bu yolculuk sırasında zaman çabuk geçmişti ve efendimin hapisaneden çıkacağı gün yaklaşıyordu. Bu, benim için, hem bir kıvanç, hem de bir üzüntü nedeniydi.

Toulouse'dan uzaklaştıkça, bu düşünce beni giderek daha çok üzüyordu.

Zahmetsiz ve üzüntüsüz olarak, gemiyle böylece do-laşmak çok güzel birşeydi. Ama, geriye dönüp su üzerin-de alınan yolu yaya yürümek gerekecekti.

Artık, iyi bir yatak, kremalar, pastalar olmayacak, artık masanın etrafında geçen akşamlar olmayacaktı. Pek hoş değildi bu.

Beni dha da üzen şey, Arthur ile Bayan Milligan'dan ayrılmak zorunluluğuydu. Onların sevgilerinden ayrıl-mak, Barberin anneyi daha önce yitirdiğim gibi, onları da yitirmek gerekecekti. Demek, yalnızca yanlarında ya-şamımı geçirmek isteyeceğim kişilerden birden ayrılmak için, sevecek ve sevilecektim! Hiçbir şey onları bir araya getirebilir miydi ki?

Bu düşüncenin, bu ısıltılı günlerin tek karartısı ol-duğunu söyleyebilirim.

Sonunda bir gün, Bayan Milligan'a, Toulouse'a dönmem için ne kadar zaman harcamam gerektiğini sorarak, bundan söz etmeye karar verdim. Çünkü, efendim hapis-hanenin kapısından çıkarken, orada olmak istiyordum.

Gideceğimden söz edildiğini duyan Arthur bağırma-ya başladı.

— Rémi'nin gitmesini istemiyorum! diye haykırı-yordu.

Özgür olmadığım, ailemin beni kendisine kiraladığı efendime ait olduğum ve bana gereksinmesi olduğu gün, yeniden yanında çalışmaya başlamam gerektiği yolunda yanıt verdim ona.

Gerçekten annem ve babamın olmadıklarını söyle-meksizin, ailemden söz ettim. Çünkü, yalnızca, bulun-muş bir çocuk olduğumu açıklamak gerekirdi.

Ders dışında, annesinin efendisi olan ve annesinin onun istediği herşeyi yaptığı Arthur:

— Anne, Rémi'yi bırakmamalıyız, diye devam etti.

— Rémi'yi yanımızda alıkoymaktan çok mutlu olur-dum, diye karşılık verdi Bayan Milligan. Onunla dost oldunuz. Ben de onu çok seviyorum. Ama, onu yanımız-da alıkoymak için, ne sizin ne de benim karar veremiye-ceğimiz iki koşulun bir araya gelmesi gerekir. Önce, Ré-mi'nin bizimle kalmayı istemesi...

— Ah! Rémi çok ister, diye sözünü kesti Arthur. Öyle değil mi, Rémi, Toulouse'a dönmek istemiyorsun değil mi?

Bayan Milligan yanıtını beklemeden devam etti:

— İkincisi, efendisinin üzerindeki haklarından vaz-geçmesine rıza göstermesi.

Arthur, düşüncesini sürdürerek, annesinin sözünü kesti:

— Rémi, önce Rémi.

Vitalis, benim için kesinlikle iyi bir patrondur. Ona, verdiği dersler için olduğu kadar gösterdiği dikkat için de gönül borcum vardı. Ama, onun yanında sürdürdüğüm hayatla Bayan Milligan'ın bana sağladığı hayat arasında

hiçbir karşılaştırma yapılmazdı. Üstelik, -bunu üzümlere açıkliyordum- Vitalis'e karşı duyduğum sevgi ile Bayan Milligan ile Arthur'un bana esinlediği sevgi arasında da hiçbir karşılaştırma olamazdı. Bunu düşününce, kendi kendime, çok kısa bir süredir tanıdığım yabancıları efendime yeğlememin iyi birşey olmadığını söylüyordum. Fakat, Bayan Milligan ile Arthur'u içtenlikle seviyordum.

— Yanıt vermeden önce, diye sürdürdü Bayan Milligan, Rémi'nin, kendisine önerdiğim şeyin, bir zevk ve gezinti hayatı olmadığını, aynı zamanda, bir çalışma olduğunu düşünmesi gerekir. Ders çalışması, zahmetlere katlanması, kitaplarıyla uyuyup uyanması ve Arthur'u derslerinde izlemesi gerekecektir. Bunları büyük yolların özgürlüğüyle teraziye koyması gerekir.

— Teraziye koyacak birşey yok, dedim. Emin olunuz, efendim, önerinizin bütün değerini anlıyorum.

— Görüyor musun, anne! diye bağırdı Arthur, Rémi çok istiyor.

Beni alkışlamaya başladı. Onu kaygıdan kurtardığım açıktı. Çünkü, annesi bana çalışmaktan ve kitaplardan söz ettiği zaman, yüzündeki kaygıyı görmüştüm. Ya kabul etmezsem! Kitaplardan öğrenen Arthur için bu korku çok büyüktü herhalde. Ama, bereket versin, bende aynı korku yoktu. Kitaplar, beni korkutacak yerde, kendine çekiyordu. Elime kitap verileli daha pek az bir zaman olduğu ve elimden geçen bu kitapların bana sıkıntıdan çok kıvanç verdiği doğrudur. Bu yüzden, Bayan Milligan'ın önerisi beni çok mutlu ediyordu ve ona, cömertliği için, büyük bir içtenlikle teşekkür ediyordum. Eğer Vitalis razı olursa, «Kuğu»dan ayrılamıyacak, bu tatlı hayattan vazgeçemeyecek, Arthur ile annesinden kopamıyacaktım.

— Şimdi, diye devam etti Bayan Milligan, efendisinin rızasını almak işi kalıyor. Bunun için, ona gelip bizi Cette'de bulması için bir mektup yazacağım. Çünkü, biz Toulouse'a dönemeyiz. Kendisine yol masraflarını gönderip trene binmemize olanak vermeyen nedenleri anlat-

tıktan sonra, dâvetime uymak isteyeceğini umuyorum. Eğer önerilerimi kabul ederse, artık geriye yalnızca, Rémi'nin ailesiyle anlaşmamız kalır. Onlara da başvurulması gerekir.

Şimdiye dek, bu konuşmada herşey, sanki iyi kalpli bir peri büyüğü değneğiyle bana dokunmuş gibi, benim istediğim biçimde yürümüştü. Fakat, şu son sözler, içinde bulunduğum düşlerden beni sert bir biçimde çekip aldı.

Aileme baş vurmak!

Fakat, kesinlikle, gizli kalmasını istediğim şeyi söyleyeceklerdi ve gerçek ortaya çıkacaktı. Bulunmuş bir çocuk!

O zaman, Arthur beni istemiyecek, belki de Bayan Milligan istemiyecekti.

Şaşırılmış bir halde durdum.

Bayan Milligan bana şaşkınlıkla baktı ve beni konuşturmak istedi. Ama, sorularına yanıt vermek cesaretini gösteremedim. Bunun üzerine, hiç şüphe yok, beni böyle allak bullak eden şeyin efendimin gelişi olduğu düşüncesiyle, üstelemedi.

Bereket versin, bu olay, yatmadan az önce, akşamleyin geçiyordu. Böylece, Arthur'un meraklı bakışlarından kurtulup korkularım ve düşüncelerimle, kamarama kapanabildim.

Bu, Kuğu'da geçen ilk kötü gecem oldu. Öylesine berbat, öylesine uzun, öylesine ateşli...

Ne yapmak gerekiyordu? Ne söylemek gerekiyordu? Hiçbir yanıt bulamıyordum.

Aynı düşünceleri kafamın içinde yüz kez evirip çevirip, en çelişkili kararları seçtikten sonra, en kolay ama yakışıksız olanı, hiçbir şey yapmamak, hiçbir şey söylememek üzerinde karar kıldım. İşleri olurla bırakacak, elimden daha iyisi gelmezse, olacıklara boyun eğecektim.

Belki de, Vitalis benden ayrılmak istemiyecekti. Öylesine yorgun olan kalbimde, böyle olmasını istemekten ve böyle olmasından korkmaktan kendimi alamıyordum.

Bu durumda, Vitalis'le gidecek, gerçeği ortaya koymaya neden kalmayacaktı.

Çok dehşet verici olduğunu sandığım bu gerçekten öylesine korkuyordum ki Vitalis'in Bayan Milligan'ın isteğini kabul etmemesini ve hakkımda, aralarında hiçbir şeyin düzenlenememesini şiddetle isteyecek duruma gelmiştim.

Şüphe yok ki, Arthur'dan ve annesinden uzaklaşmam, belki de onları hiç görmemem gerekecekti. Ama, hakkımda kötü anılar saklamasındı.

Efendime mektup yazdıktan üç gün sonra, Bayan Milligan yanıtı aldı. Vitalis, bir kaç satırla, Bayan Milligan'ın çağrısına uymaktan onur duyacağını ve cumartesi günü, iki treniyle, Cette'e geleceğini yazıyordu.

Bayan Milligan'dan gara gitmek için izin istedim ve köpeklerle Joli-Coeur'ü yanıma alarak efendimizi karşılamaya gittik.

Köpekler, sanki birşeyden kuşkuluyorlarmış gibi, kaygılı, Joli-Coeur ise kayıtsızdı. Bana gelince, ben son derece heyecanlıydım. Bilgisiz ruhumda, ne kadar çok çelişik çatışmalar vardı!

Köpekleri tasmalarından, Joli-Coeur'ü ceketimin altında tutarak, gar avlusunun bir köşesine yerleşmiş, etrafımda olup bitenleri pek görmeden, bekliyordum.

Trenin gelişini ve efendimizin kokusunu aldıklarını bana haber veren köpekler oldu. Birden, ileri doğru sürüklendiğimi hissettim. Tetikte olmadığım için, köpekler elimden kurtuldu. Neşeyle havlayarak koşuyorlardı. Hemen hemen aynı anda, her zamanki giysisi içinde, görünen Vitalis'in etrafında, zıplamaya başladıklarını gördüm. Arkadaşlarından daha çabuk olan Capi efendisinin kucağına atılmıştı. Zerbino ile Dolce, bu sırada, bacaklarına sarılıyordu.

Ben de ilerledim. Vitalis, Capi'yi yere bırakıp, beni kucakladı. İlk kez, *Buon di, povero caro!* diye yineleyerek, beni kolları arasında sıkıyordu.

Efendim bana karşı sert olmamıştı. Ama, okşayıcı da olmamıştı. Bu sevgi gösterilerine alışık değildim. Bu, beni acındırdı ve gözlerimden yaş geldi. Çünkü, yüreğin sıkışıp çabucak açıldığı durumdaydım.

Yüzüne baktım. Hapishanede çok ihtiyarladığını gördüm. Boyu kamburlaşmış, yüzü sararmıştı. Dudakları solgundu.

— Evet! beni değişmiş buluyorsun, değil mi, oğlum? dedi bana. Hapisane berbat bir yer ve can sıkıntısı kötü bir hastalık... Ama artık, işler daha iyi olacak.

Sonra, konuyu değiştirerek:

— Bana mektup yazan şu hanımı nasıl tanıdın? diye sordu.

Bunun üzerine, Kuğu ile nasıl karşılaştığımı, o zamandan sonra, Bayan Milligan ve oğluyla nasıl yaşadığımı, gördüğümüz yaptığımız şeyleri anlattım.

Öyküm öylesine uzun sürdü ki sonuna gelmeyeceğimden ve beni korkutan bir konuya değinemeyeceğimden korkuyordum. Çünkü, artık, hiçbir zaman, efendime, beni yanlarına alabilmeleri için Bayan Milligan ve Arthur'la anlaşmasını istiyor olabileceğimi söyleyemeyecektim.

Ancak, ona bu açıklamayı yapmak zorunda kalmadım. Öyküm sona ermeden, Bayan Milligan'ın kaldığı otele geldik. Zaten, Vitalis bana Bayan Milligan'ın mektubu konusunda hiçbir şey söylememiş ve onun bu mektupta kendisine yönelttiği önerilerden söz etmemişti.

— Peki bu hanım beni bekliyor mu? diye sordu otele girince.

— Evet, sizi dairesine çıkarayım.

— Gereksiz, bana oda numarasını ver ve sen beni, burada, köpekler ve Joli-Coeur'le birlikte bekle.

Efendim konuşunca, ona karşılık vermeye, ya da onunla tartışmaya alışkın değildim. Bayan Milligan'ın yanına kadar kendisine eşlik etmeyi istemek için -ki bu bana doğru birşey olduğu kadar da doğal geliyordu- azarlanmayı göze almak istedim. Ama, bir hareketle, ağzımı

kapattı. Sözünü dinleyerek, otelin kapısının önündeki bir bankta, köpekler etrafında olduğu halde, kalıp bekledim. Köpekler de onun peşinden gitmek istediler. Benim karşı koyamadığım içeri girmeme buyurusuna onlar da karşı gelemediler. Vitalis yönetmesini biliyordu.

Bayan Milligan'la yapacağı konuşmada bulunmamı acaba neden istememişti? Bu soruyu, her yönüyle evirip çevirip, kendime soruyordum. Daha yanıt bulamamıştım ki Vitalis'in döndüğün gördüm.

— Gidip o hanıma veda et, dedi, seni burada bekliyorum. On dakika sonra hareket edeceğiz.

Çok kararsızdım. Bu kararın almış olduğu yön beni hayretler içinde bırakmıştı.

Birkaç dakika bekledikten sonra, Vitalis:

— Ee! dedi, söylediklerimi duymadın galiba? Oracıkta, bir heykel gibi duruyorsun. Acele edelim!

Benimle sert bir biçimde konuşmaya alışkın değildi. Onunla olduğum sürece, benimle hiç bu kadar sert konuşmamıştı.

Birşey anlamadan, makine gibi denileni yapmak için ayağa kalktım. Bayan Milligan'ın dairesine çıkmak için birkaç adım attıktan sonra:

— Demek, dedim, ona dediniz ki...

— Benim için gerekli olduğunu, benim de senin için gerekli olduğumu, bunun sonucu olarak da, üzerindeki haklarımdan vazgeçmeye hazır olmadığımı söyledim. Yürü şimdi ve geri dön.

Bu bana biraz cesaret kazandırmıştı, çünkü, bulunmuş çocuk saplantısının etkisinde öylesine kalmıştım ki, eğer on dakikadan önce hareket etmek gerekiyorsa, bunun nedeninin efendimin benim hayat hikâyemi anlatmış olduğunu düşünmüştüm.

Bayan Milligan'ın dairesine girince, Arthur'u gözleri yaşlı ve annesini, onu yatıştırmak için üzerine eğilmiş bir halde buldum.

— Öyle değil mi, Rémi, gitmeyeceksiniz? diye bağırdı Arthur.

Söz dinlemem gerektiğini açıklayarak, benim yerime yanıt veren Bayan Milligan oldu.

Gözlerimi yaşartan bir sesle:

— Efendinizden sizi yanımda bırakmasını istedim, dedi. Ama, buna razı olmuyor. Hiçbir şey kandıramadı onu.

— Kötü bir adam o! diye bağırdı Arthur.

— Hayır, hiç de kötü bir adam değil, diye devam etti Bayan Milligan. Onun için gereklisiniz. Hem sonra, sanıyorum, sizi gerçekten seviyor. Aslında, sözleri, dürüst bir insanın ve bulunduğu durumdaki herhangi bir kimsenin sözleri. Kabul etmeyişinin nedenini açıklamak için bana şunları söyledi: Bu çocuğu seviyorum, o da beni seviyor. Yanımda kendisine yaşattığım hayatın sert deneyimi, elinizde olmadan, ona sağlayacağınız kılık değiştirmiş uşaklığa göre, onun için daha yararlı olacaktır. Ona, eğitim, öğretim sağlayacaksınız, bu doğru. Zekâsını geliştireceksiniz, bu doğru, ama, karakterini asla. O, sizin oğlunuz olamaz. Benim oğlum olacak. Çok tatlı ve çok sevimli görünen hasta oğlunuzun oyuncağı olmaktan daha iyi bu. Bende onu eğitirim.

— Rémi'nin babası olmadığına göre! diye bağırdı Arthur.

— Babası değil, doğru. Ama, efendisi... Ailesi ona kiraladığına göre, Rémi ona ait. Şu anda, Rémi'nin onu dinlemesi gerek.

— Rémi'nin gitmesini istemiyorum.

— Yine de onun efendisini izlemesi gerekiyor. Ama, bu sanırım ki uzun sürmeyecek. Ailesine mektup yazarız ve onlarla anlaşırım.

— Oh! Olmaz! diye bağırdım.

— Nasıl olmaz?

— Oh! Hayır, yalvarırım!

— Yalnızca bu yol var, yavrum.

— Size yalvarıyorum, değil mi?

Eğer Bayan Milligan ailemden söz etmiş olsa, ayrıl-
mamızın, efendimin vermiş olduğu on dakikadan fazla
zaman alacağı kesindi hemen hemen.

— Chavanon'dalar, değil mi? diye devam etti. Ba-
yan Milligan.

Ona yanıt vermeden, Arthur'a yaklaştım. Onu kolla-
rımın alıp kendisine karşı duyduğum bütün dostluğu
öpücüklerle koyarak birkaç kez öptüm. Sonra, kendimi
Arthur'un kollarından kurtarıp Bayan Milligan'ın yanı-
na geldim. Önünde diz çöküp elini öptüm.

Üzerime doğru eğilerek:

— Zavallı çocuk! dedi. Beni alnımdan öptü.

Bunun üzerine, birden doğrulup kapıya koştum ve
hıçkırıklarla kesilen bir sesle:

— Arthur, dedim, sizi her zaman seveceğim. Sizi de
efendim, hiçbir zaman unutmayacağım.

— Rémi! Rémi! diye bağırdı Arthur.

Fakat, daha fazlasını duymadım. Dışarı çıkıp kapıyı
kapatmışım.

Bir dakika sonra, efendimin yanındaydım.

— Yola! dedi.

Ve Cette'den Frontignan yoluyla çıktık.

Böylece, ilk dostumdan ayrılıp, eğer korkunç bir
önsezinin sonuçlarını abartmayarak, kendimi aptalca bir
korkuyla çıldırtmaya izin vermemişsem, benim için hazır
duran serüvenlere yeniden atıldım.

BÖLÜM XIV

KAR ve KURLAR

Yeniden efendimin peşinden gitmek ve sızlayan omuzumun üzerinde gerili duran harpımla, yağmurda olduğu gibi güneşte, toz içinde olduğu gibi çamur içinde, uzun yollar boyunca yol almak gerekiyordu.

Saygıdeğer halkı eğlendirmek için, genel alanlarda aptallık yapmak, gülmek ya da ağlamak gerekiyordu.

İnsan rahatlığa ve mutluluğa çabuk alıştığı için, geçiş güç oldu. İki ay süreyle, bu dünyanın mutlu kişilerinin tatlı hayatını yaşayamazdan önce tanımadığım tiksintiler, can sıkıntıları ve yorgunluklar duydum.

Bayan Milligan'ın yanında çok kez Vitalis'i düşünmüştüm. Vitalis'in yanında ise, anılarım Bayan Milligan'a çevriliyordu. Birçok kez, Arthur'u, annesini, Kuğu'yu rahatça düşünmek, kafamda, geçmişe dönüp geçmişte yaşamak için, uzun yürüyüşlerimiz sırasında geride kaldım.

Ah, güzel günler! Akşamları, pis bir köy hanında yattığım zaman, Kuğu'daki kamaramı düşünüyordum. Yatağımın çarşafı bana ne kadar sert geliyordu!

Artık, Arthur için çalmıyacak, Bayan Milligan'ın okşayıcı sesini duymayacaktım demek!

Bereket, çok büyük ve sürekli olan üzüntümün içerisinde, avunacak bir şeyim vardı, efendim: bu sözcükleri Vitalis için kullanmak doğru olmayabilirse de, eskisine göre, çok daha yumuşak, çok daha sevecendi.

Bu bakımdan, karakterinde, ya da en azından, bana karşı olan davranışlarında büyük bir değişiklik olmuştu. Kalbim, Arthur'u düşünerek üzüldüğü zamanlar, bu durum bana destek oluyor, ağlamamı engelliyordu. Dünyada yalnız olmadığımı anlıyor, efendimin, bir efendiden daha başka ve daha iyi olduğunu anlıyordum.

İçimdeki sevgiyi dışarıya vurmaya öylesine gereksinme duyuyordum ki, cesaret edebilsem, onu kucaklayıp öperdim. Fakat, Vitalis kendisiyle senli benli olunabilen bir insan olmadığı için, cesaret edemiyordum.

Önceleri ve ilk zamanlarda, beni arada belli bir mesafe bırakmaya zorlayan şey korkuydu. Şu anda ise, saygı duygusuna benzeyen bir şeydi.

Ayırım yapamadığım için, köyümden çıkarken, Vitalis bana göre, diğerleri gibi bir adamdı. Ama, Bayan Milligan'ın yanındaki kalışım, belli bir noktaya kadar, gözlerimi ve zekâmı açmıştı. İşin tuhafı, efendime dikkatle baktığım zaman, duruşunda, tavrında, hareketlerinde Bayan Milligan'ınkilerle benzer noktalar buluyordum.

O zaman, kendi kendime, efendimin yalnızca bir hayvan göstericisi, oysa Bayan Milligan'ın bir hanımefendi olması nedeniyle, bunun olanaksız olduğunu düşünüyordum.

Ama, düşüncemin bana söylediği şeyler, gözlerimin yinelediklerini susturamıyordu. Bayan Milligan nasıl bir hanımefendiyse, istediğinde Vitalis beyefendi olurdu. Aralarındaki tek fark Bayan Milligan'ın her zaman hanımefendi, oysa efendimin yalnızca bazı koşullar altında beyefendi olmasından ileri geliyordu. Ama, o zaman da, öylesine beyefendi idi ki en ukâla kişileri olduğu kadar en yüreklipleri de etkisi altında bırakıyordu.

Oysa, ben ne yürekli, ne de ukalâ olmadığım halde, bu etkinin altında kalıyor ve Vitalis'in bazı güzel sözle

özendirmesi halinde de, içimi dökmeye cesaret edemiyordum.

Cette'den hareket ettikten sonra, günlerce, Bayan Milligan'dan ve Kuğu'daki yaşayışından söz etmeden, durmuştuk. Ama, yavaş yavaş, bu konu konuşmalarımıza girmeye başlamıştı. Her defasında ilkin efendim bu konuya giriyor ve kısa bir süre sonra, Bayan Milligan'ın adı söylenmeden, günler geçmiyordu.

— Bu hanımı çok mu seviyordun, diye soruyordu Vitalis. Evet, nedenini anlıyorum; sana karşı iyi, çok iyiydi. Onu olsa olşa minnettarlıkla anımsamak gerek.

Sonra ekliyordu :

, — Böyle gerekiyordu!

Gereken neydi acaba?

Önceleri, pek iyi anlamamıştım. Ancak, yavaş yavaş, neyin gerekmiş olduğunu kendi kendime söylemeyi başarmıştım: Bayan Milligan'ın beni yanında alıkoyması yolundaki önerisini kabul etmemiş olmaktı.

«Öyle gerekiyordu» dediği zaman, efendimin düşündüğü kesinlikle buydu. Bana öyle geliyordu ki bu birkaç sözcükte, üzüntü gibi birşeyler vardı. Beni Arthur'un yanında bırakmayı çok isterdi. Ama, olanaksızdı bu.

Vitalis'in Bayan Milligan'ın önerilerini kabul edememe nedenlerini hiç anlamadığım, Bayan Milligan'ın bana yinelediği açıklamalar pek anlaşılır gibi olmadığı halde, kalbimin içinden bu üzüntüden hoşnut oluyordum.

«Belki de, günün birinde kabul eder.»

Benim için, büyük bir umut konusu olan şey buydu işte.

Kuğu ile neden karşılaşmıyacaktık ki?

Rhône'a çıkıyor olmalıydı. Biz de bu ırmağın kıyısı boyunca yol alıyorduk. Bu nedenle, yürürken, bakışlarım, iki yandan ırmak boyunca giden tepeler ve ovalardan çok, suya çevriliyordu çoğu zaman.

Arles, Tarascon, Avignon, Montélimar, Valence, Tournon, Vienne gibi kentlere geldiğimizde, uğradığım ilk yerler rıhtımlar, köprülerdi. Kuğu'yu arıyordum. Belirsiz sisler içinde yarı yarıya boğulmuş bir gemiyi uzaktan gördüğüm zaman, Kuğu olup olmadığını anlamak için yaklaşmasını bekliyordum. Ne var ki, beklediğim çıkmıyordu.

Kimi zaman, denizcilere soracak kadar cesaretleniyor, onlara aradığım gemiyi tanımlıyordum. Böyle bir geminin geçtiğini görmemişlerdi.

Efendimin beni Bayan Milligan'a bırakmaya karar verdiği şu anda —en azından ben böyle düşünüyordum— doğumumdan söz edilmesinde, ya da Barberin anneye mektup yazılmasından korkacak birşey yoktu artık. İş, Bayan Milligan ile efendim arasında ele alınacaktı. Ya da en azından, çocuksu düşümde, olayları ben böylece düzenliyordum: Bayan Milligan beni yanına almayı istiyordu, efendim, üzerimdeki haklarından vazgeçmek istiyordu, herşey söylenmişti.

Lyon'da haftalarca kaldık. Boş olduğum bütün zamanı, Rhône ve Saone rıhtımları üzerinde geçirdim. Ainay, Tilsitt, Guillotière ya da Hôtel-Dieu köprülerini doğuştan Lyon'lu biri kadar iyi tanıyordum.

Ama, boşuna aradım. Kuğu'yu bulamadım.

Lyon'dan ayrılıp Djon'a doğru yönelmemiz gerekiyordu. Bu durumda, Bayan Milligan ile Arthur'u tekrar görme umudu ortadan kalkmaya başlamıştı. Çünkü, eski kitapçıların sergilerinde bulabildiğim Fransa'nın bütün haritalarını Lyon'da incelemiştim. Kuğu'nun, Loire'a gitmek için girmesi gereken Merkez kanalının Saône'dan Chalon'da ayrıldığını biliyordum.

Chalon'a vardık ve Kuğu'yu görmeden tekrar yola çıktık. Artık herşey bitmişti. Düşlerimi bir yana bırakmam gerekiyordu. Bu ise, çok fazla üzülmemeye neden oldu.

Doğrusu, çok büyük olan umutsuzluğumu artırmak için, hava da iyice berbatlaşmıştı. Mevsim ilerlemişti. Kış

yaklaşıyordu. Yağmur altında, çamur içindeki yürüyüşler artık giderek güçleşiyordu. Yorgunluktan bitmiş, iç gömleğimize kadar ıslanmış, saçlarımıza kadar çamura bulanmış bir halde, kötü bir hana, ya da saman ambarına, akşamları vardığımız zamanlar, artık tatlı düşüncelerle yatmıyordum.

Dijon'dan ayrılıp da Côte-d'Or tepelerini geçince, bizi iliklerimize kadar donduran ıslak bir soğuğa yakalandık. Joli-Coeur benden daha üzgün ve daha somurtkan bir hal aldı.

Efendimin amacı, olabildiğince çabuk Paris'e varmaktı. Çünkü, kış mevsiminde temsil verebilme şansımız yalnızca Paris'te vardı. Ne var ki, gerek para durumunun trene binme olanağı vermemesi, gerekse bambaşka bir neden, Dijon'u Paris'ten ayıran yolu yaya olarak almamızı gerektiriyordu.

Havanın izin vermesi halinde, geçtiğimiz kentlerde ve köylerde, kısa bir temsil verecek, az bir para kazandıktan sonra, tekrar yola koyulacaktık.

Soğuktan ve rutubetten acı çekmemize rağmen, işler Châtillon'a kadar fena gitmedi. Ama, bu kentten ayrıldıktan sonra yağmur durdu ve rüzgâr poyraza döndü.

Kuzey rüzgârını insanın tam yüzüne yemesi hoş bir şey olmamakla birlikte, ilk önceleri bundan yakınmadık. Sonuç olarak, bu soğuk rüzgâr ne kadar şiddetli olursa olsun, haftalardır içinde çürüdüğümüz rutubetten daha iyi idi.

Ne yazık ki, rüzgâr kuru olarak kalmadı. Gökyüzünü kocaman siyah bulutlar kapladı, güneş iyice gözden kayboldu. Tüm bunlar, kısa bir süre sonra, karla karşılaşacağımızı gösteriyordu.

Yine de, kara yakalanmadan, büyük bir köyü geçebildik. Ancak, efendimin düşüncesi, olabildiğince çabuk Troyes'e varmaktı. Kötü havanın bizi orada kalmaya zorlaması halinde, büyük bir kent olan Troyes'de birçok temsil verebilirdik.

Kalacağımız hana yerleşince, bana:

— Çabuk yat, dedi. Yarın sabah erkenden yola çıkacağız. Kara yakalanmaktan korkuyorum.

Kendisi ise hemen yatmamış, ocağın başında kalıp, battaniyelere sarmaya dikkat etmemize karşın, soğuktan çok etkilenen ve sürekli olarak inleyen Joli-Coeur'ü ısıtmıştı.

Ertesi sabah, Vitalis'in buyurduğu gibi, erkenden kalktım. Daha etraf aydınlanmamıştı. Gökyüzü yıldızsız, simsiyah ve alçaktı. Sanki, kocaman siyah bir kapak yeryüzünün üzerine kapanmış, onu ezecekti. Kapı açıldığı zaman, şiddetli bir rüzgâr ocağın içine doluyor, bir akşam öncesinden küllerin içine gömülmüş olan korları canlandırıyor.

— Yerinizde olsam, gitmezdim, dedi hancı efendime. Kar yağacak.

— Acelem var, diye yanıtladı Vitalis, kardan önce Troyes'e ulaşmayı düşünmüyorum.

— Otuz kilometrelik bir yol bir saatte gidilmez.

Yine de yola çıktık.

Vitalis Joli-Coeur'ü, kendi sıcaklığıyla onu ısıtmak için, ceketinin altında sıkı sıkı tutuyordu. Bu kuru havadan hoşlanan köpekler önümüzde koşuyordu. Efendim bana Dijon'dan bir koyun postu almıştı. Yünlü kısmı içte giyiliyordu. İçine sarındım. Yüzümüze esen soğuk rüzgâr onu vücuduma yapıştırdı.

İnsanın ağzını açması hoş değildi. Her ikimiz de sesimizi çıkarmadan yürüyorduk. Hızlı yürümek için olduğu kadar ısınmak için de acele ediyorduk.

Etrafın aydınlanma saati geldiği halde gökyüzünde aydınlık yoktu. Sonunda, doğu yönünden, beyazımsı bir ışık bandı karanlıkları araladı, ancak güneş görünmedi. Artık gece değildi, ama gündüz olduğunu söylemek de büyük bir abartma olurdu.

Bununla birlikte, kırsal alanda, nesneler daha belirginleşmişti. Kocaman bir hava deliği gibi, doğudan fışkıran, toprağı yalayan mor bir aydınlık bize yaprakları dökülmüş ağaçları ve ötede beride, kurumuş yaprakları-

nın hâlâ, kendilerini sarsan ve büken rüzgârın hareketiyle, kuru bir hisırtı çıkararak dallarda durduğu çitler ve çalılıklar gösteriyordu.

Yollarda, tarlalarda kimsecikler yoktu. Bir araba gürültüsü, bir kamçı şaklaması duyulmuyordu. Tek canlı varlık, sesleri işitilen, ama yaprakların altında korundukları için, kendileri görünmeyen kuşlardı. Yalnızca, kuyrukları kalkık, gagaları havada, saksâğanlar yol üzerinde sıçrayarak yürüyor, biz yaklaşıncâ, uçup bir ağacın tepesine konuyor ve oradan, küfürlere ya da kötü bir haber veren uyarılara benzeyen ötüşleriyle bizi izliyorlardı.

Birden, kuzeyde, gökyüzünde, beyaz bir nokta belirdi. Çabucak büyüyerek üzerimize doğru geldi. Uyumsuz çığlıklardan oluşan tuhaf bir mırıltı işittik. Kuzeyden güneye doğru göç eden yabani kazlar ya da kuğulardı bunlar. Başımızın üzerinden geçip gittiler. Uzaklaştıklarında bile, havada, beyazlığı karanlık gökyüzünde ortaya çıkan kuştüyü yumaklar halinde uçtukları görüldüyordu.

Geçtiğimiz yöre, sessizliğin daha da artırdığı iç karartıcı bir hüznün içindeydi. Bu karanlık gün içersinde, bakışlarımızın uzanabileceği kadar uzakta, yalnızca çıplak tarlalar, çorak tepeler, kızarmış ağaçlar görüldüyordu.

Rüzgâr yine, batıya hafifçe dönmeye eğilimli bir biçimde, kuzeyden esiyordu. Ufkun bu tarafından, ağaçların tepelerine yüklenirmiş gibi görünen ağır, alçak ve bakırlaşmış bulutlar geliyordu.

Kısa bir süre sonra, kelebekler kadar geniş birkaç kar tanesi gözlerimizin önünden geçip gitti. Yere dokunmadan, yükseliyor, alçalıyor, dönerek yağıyordu.

Pek fazla bir yol almamıştık henüz. Kardan önce, Troyes'e varmak bana olanaksız görünüyordu. Aslında, beni pek kaygılandırmıyordu bu. Kendi kendime, kar yağarsa, bu kuzey rüzgârının kesileceğini ve soğuğun azalacağını düşünüyordum.

Fakat, bunun bir kar fırtınası olduğunu bilmiyordum. Hiçbir zaman unutmamacasına öğrenmekte gecikmedim.

Kuzey batıdan gelen bulutlar yaklaşmıştı ve bir tül beyaz ışık, bulundukları taraftan, gökyüzünü aydınlatıyordu. Yanları açılmıştı. Kardı bu.

Etrafımızda uçuşan kelebekcikler değildi artık. Bizi saran bir kar fırtınasıydı.

— Alnımıza Troyes'e varamamak yazılmış, dedi Vitalis. Karşılaşacağımız ilk eve sığınmalıyız.

Benim çok hoşuma giden güzel bir sözdü bu. Fakat, bu konuksever evi nerede bulacaktık? Kar bizi beyaz karanlığıyla sarmazdan önce, yöreyi, bakışlarımın uzanabileceği kadar uzaklara bakarak incelemiş, ne bir ev, ne de bir köyün varlığını belirten birşey görmüştüm. Aksine, karanlık derinlikleri sonsuzlukta, her yönden, etrafımızı çeviren tepelerin üzerinde birbirine karışan bir ormana girmek üzereydik.

Bu eve pek güvenmemek gerekiyordu. Ama, herşeye rağmen, kar devam etmiyebilirdi. Devam etti ve arttı.

Kısa bir süre içersinde, yolu, daha doğrusu, yolun üzerinde duran herşeyin üzerini örttü: taş yığınlarını, yolun kenarındaki otları, hendeklerdeki çalıları. Yavaşlamayan rüzgârla itilerek, yere yakın koşuşup önüne çıkan herşeyin üzerine yağılıyordu.

Bizim için sıkıcı olan şey, bu engellerin çokluğuuydu. Çarptığımız zaman, kar yuvarlak yüzeyler üzerinde kayıyor, ama bir yarık bulunan her yere bir toz gibi girip erimekte gecikmiyordu.

Ben, karların soğuk sular halinde boynumdan inişini hissediyordum. Joli-Coeur'ün hava almasını sağlamak için, koyun postunu yukarı doğru kaldırmış olan efendim daha iyi korunuyor olmamalıydı.

Rüzgâra, kara karşı, konuşmadan yürümeye devam ediyorduk yine de. Zaman zaman, soluk almak için, başımızı yarım döndürüyorduk.

Köpekler artık önde gitmiyor, kendilerine veremediğimiz bir korunağı bizden isteyerek, arkamızda yürüyorlardı.

Körelmiş, ıslanmış, donmuş bir halde, binbir güçlükle, adım adım ilerliyorduk. Oldukça uzun süredir ormanın içinde olmamıza rağmen, yol rüzgâra tam açık olduğu için, hiç korunamıyorduk.

Bereket, -gerçekten bereket demek gerekir miydi acaba?- fırtına halinde esen bu rüzgâr yavaş yavaş dindi. Fakat, o zaman da, kar yağışı arttı. Toz halinde ineceği yerde, lâpa lâpa yağmaya başladı.

Birkaç dakika içinde, yol, içinde gürültüsüzce yürüdüğümüz kalın bir kar tabakasıyla kaplandı.

Efendimin, sanki birşey ararmış gibi, zaman zaman sol tarafına baktığını görüyordum. Fakat, geniş bir aydınlık görünüyordu yalnızca. Bu aydınlığın içinde, önceki ilkbaharda kesilen yaşlı ağaçların kuru gövdeleri görünüyor; esnek saplı genç ağaçlar karın ağırlığı altında yere doğru eğiliyordu.

Bu tarafta ne bulmayı umuyordu acaba?

Bense, dosdoğru önüme, yolun üzerine, bakışlarımın uzanabildiği kadar uzaklara bakıyor, kısa bir süre sonra, bu ormanın bitip bitmeyeceğini ve bir ev görüp görme-yeceğimizi araştırıyordum.

Fakat, bu beyaz sağanağı delip geçme umuduna kapılmak delilikti. Giderek daha yoğun bir halde lâpa lâpa yağan ve bizi çok büyük bir filenin ilmekleri gibi saran kardan başka birşey görünmüyordu artık.

Durum iç açıcı değildi. Çok sıcak bir odanın penceresinin arkasında bile olsam, belirsiz bir üzüntü duymadan, kar yağdığını hiç görmemiştim. Şu anda, kendi kendime, sıcak odanın henüz çok uzaklarda olması gerektiğini söylüyordum.

Ayaklarımız, bacaklarımıza kadar çıkan kar tabakasının içine giderek daha fazla gömüldüğü ve şapkalarımızın üzerindeki yük giderek daha da ağırlaştığı için, her-

şeye karşın yürümek ve cesaretsizliğe kapılmak gerekiyordu.

Birden, sanki dikkatimi çekmek istiyormuş gibi, Vitalis'in elini sol tarafa doğru uzattığını gördüm. O tarafa baktım. Sanki, ormanın açıklığında, belli belirsiz bir biçimde, üzeri karla kaplı bir kulübe görür gibi oldum.

Efendim bana bu kulübeyi göstermişse, bunun nedeninin, kulübenin görünüm içinde yarattığı etkiye hayran kalmam olmadığını anlayarak, açıklama istemedim. Sorun, oraya giden yolu bulmaktı.

Bu çok güçlü. Çünkü kar tabakası, her türlü yol ve patika izini silecek kadar kalındı. Bununla birlikte, açık alanın bitiminde, sık ormanın yeniden başladığı yerde, büyük yolun etrafındaki çukur bana dolu gibi geldi. Şüpheli yok, kulübeye giden yol oraya açılıyordu.

Doğru bir tahmindi bu. Hendeğe girdiğimiz zaman, ayaklarımızın altındaki kar kaymadı. Kulübeye varmakta gecikmedik.

Kulübe çalı çırpıdan yapılmıştı. Üst kısmına, çatı biçiminde, dallar konulmuştu. Bu çatı, aradan kar girmeyecek kadar sıkıydı.

Bir eve değer bir korunaktı bu.

Bizden daha aceleci ve çabuk olan köpekler kulübeye bizden önce girmiş, kuru toprak ve toz içinde, sevinçten havlayarak yuvarlanıyordu.

Bizim hoşnutluğumuz da onlarınkinden daha az olmadı. Biz de, bu hoşnutluğu, tozun içinde yuvarlanarak başka bir biçimde gösterdik. Kurulanmak için, hiç de fena olmadı bu.

— Bu genç ormanda, dedi Vitalis, bir yerlerde, bir oduncu kulübesinin bulunması gerektiğini düşünüyordum. Şimdi, kar yağabilir artık.

— Evet, dedim kafa tutarcasına, yağsın!

Ve kapıya, daha doğrusu, ne kapısı, ne penceresi olmayan kulübenin açık olan yerine gidip apartmanımızı ıslatmayacak biçimde, ceketimi ve şapkamı silkeledim.

Bu apartman, yapımında olduğu kadar toprak bir bank ile sandalye görevi yapan birkaç büyük taştan oluşan mobilyasıyla çok yalındı. Ama, içinde bulunduğu koşullar altında, bizim için çok değerli olan şey, bir köşeye konulmuş ve ocağı oluşturan beş altı tuğlaydı.

Ateş! Ateş yakabilecektik.

Ancak, ateş yakmak için yalnızca ocak yetmiyordu. Ocağa konulacak odun da gerekti.

Bizimki gibi bir evde, odun bulmak güç değildi. Duvarlardan, çatıdan alabilir, yani, çalı çırpının dallarını çekebilirdiniz. Ama, evimizin sağlamlığına zarar vermek için, bu dalları öteden beriden çekip almak gerekirdi.

Bunu çabucak yaptık. Parlak bir alev, tatlı tatlı, ocağımızın üst kısmında çıtırdayarak parlamakta gecikmedi.

Ah! Ne güzel ateş! Ne güzel ateş!

Ateşin dumansız yanmadığı ve dumanın da bir baca içinde yükselmezse, kulübenin içine dağılacağı bir gerçektir. Fakat, ne önemi vardı ki? Bizim istediğimiz, alevdi, sıcaklıktı.

İki elimin üzerine yatmış, ateşi üflerken, köpekler ocağın etrafında kış üstü oturmuş, boyunlarını ileri uzatmış bir halde, ıslak ve donmuş karınlarını alevlere doğru çevirmişlerdi.

Kısa bir süre sonra, Joli-Coeur efendisinin ceketini araladı. Burnunu çekingence dışarı doğru uzatıp bulunduğu yere baktı. İncelemesinden emin olarak, hemen yere atladı ve ateşin karşısındaki en iyi yeri alıp titreyen iki küçük elini alevlere doğru uzattı.

Şu anda, soğuktan ölmemeyi kesinlikle sağlamıştık. Ama, açlık sorunu çözülmemişti.

Bereket, efendimiz deneyimli ve önlem almasını bilen bir adamdı. Sabahleyin, ben kalkmazdan önce, yolluk hazırlamıştı: ekmek ve küçük bir parça peynir. Ancak, çok şey isteyen ya da güç beğenir görünecek zaman değildi. Bu nedenle, ekmeğin ortaya çıktığını görünce, içimizde büyük bir kıvanç duyduk.

Ne yazık ki paylar büyük değildi. Kendi hesabıma, umudum boşa çıkmıştı. Efendim ekmeğin tümünü değil, yalnızca yarısını vermişti bize.

Bakışlarımla sorduğum soruya yanıt vererek:

— Yolu bilmiyorum, dedi. Buradan Troyes'e kadar, yemek yenilecek bir han bulup bulmayacağımızı bilmiyorum. Dahası, bu ormanı da tanımıyorum. Yalnızca, yörenin ağaçlı olduğunu ve engin ormanların birbiriyle birleştiğini biliyorum: Chaource, Rumilly, Othe, Aumont ormanları. Belki de bir yerleşim bölgesinden birkaç fersah uzaktayız. Belki de, bu kulübede kapalı kalırız. Bu nedenle, akşam yemeğine yiyecek ayırmak gerek.

Vitalis'in hapsedilmesinden sonra, Toulouse'dan çıkışımızı belleğimde canlandırırken, anlamam gereken nedenler işte bunlardı. Ama, bu nedenler köpekleri etkilemedi. Daha pek az yedikleri sırada, ekmeğin somununun torbaya sıkıştığını görerek, ön ayaklarını efendilerine doğru uzatıp dizlerini tırmıklayıp üzerine yalvarıcı bakışlarını çevirdikleri torbayı açtırmak için anlamlı bir pantomime giriştiler.

Yalvarmalar ve okşayışların bir yararı olmadı, torba açılmadı.

Bu hafif yemek ne kadar sade olursa olsun, bize güç vermişti, yine de. Korunak içindeydik, ateş bize tatlı bir sıcaklık veriyordu; karın durmasını bekleyebilirdik.

Bu kulübede kalmanın benim için pek korkunç bir yanı yoktu. Ama, Vitalis'in, ekmeğin bir kısmını saklamasını haklı göstermek için, söylediği gibi, uzun süre burada kapanıp kalmak zorunda olmayı kabul etmiyordum. Kar hep yağmayacaktı. Fakat, kısa bir süre sonra, duracağını gösteren birşey olmadığı da doğrudur.

Kulübemizin açık yerinden, kar tanelerinin çabuk ve sık olarak indiğini görüyorduk. Rüzgâr esmediği için, dikine, arkası kesilmeden, birbirinin üzerine düşüyordu.

Gökyüzü görünmüyordu. Aydınlık, yukardan aşağıya doğru ineceği yerde, toprağı örten göz kamaştırıcı bir örtü halinde, aşağıdan yukarı doğru çıkıyordu.

Köpekler bu zorunlu molaya razı olmuşlardı. Üçü de ateşin karşısına yerleşmiş, biri yuvarlak bir biçimde yatmış, öteki yan olarak uzanmış, Capi burnu küllerin içinde, uyuyorlardı.

Onlar gibi yapmak aklıma geldi. Erkence kalkmıştım. Düşler ülkesinde, belki de Kuğu'yla yolculuk yapmak şu kara bakmaktan daha hoş olurdu.

Ne kadar zaman uyuduğumu bilmiyorum. Uyandığım zaman, kar yağışı durmuştu. Dışarıya baktım. Kulübemizin önünde yığılmış olan kar tabakası çok fazla artmıştı. Yola çıkmamız gerekse, kalınlığı dizlerimi geçirdi herhalde.

Saat kaçtı acaba?

Efendime soramıyordum. Çünkü, şu son aylar içerisindeki orta kazancımız, hapisane ile davanın ona harlattığı parayı karşılamamış, Dijon'da, bana koyun postumu ve kendisine bazı şeyler satın almak için, Vitalis benli kumpanyasına aldığı zaman, Capi'nin üzerinde saati söylediğini gördüğüm kocaman gümüş saati satmak zorunda kalmıştı.

Artık kocaman saatçiğe soramadığım şeyi gün ışığından öğreniyordum. Bunun dışında hiçbir şey bana yanıt veremezdi. Aşağı kısımda, yerde, göz kamaştırıcı parlak bir çizgi vardı. Yukarda, havada, koyu bir sis. Gökyüzünde, belirsiz bir ışık ve onunla birlikte, ötede beride, kirli sarı renkler.

Bunlardan hiç biri bana günün hangi saatinde olduğumuzu göstermiyordu.

Hiçbir şeyin, ne bir kuş çığlığı, ne bir kamçı şaklayışı, ne de bir araba geçişinin bozamadığı tam bir sessizlik olduğu için, kulaklar da gözlerden fazlasını öğrenemiyordu. Gece bu günden daha sessiz olmamıştı, hiçbir zaman.

Bunun yanında, etrafımızda, tam bir hareketsizlik sürüyordu. Kar, her türlü hareketi durdurmuş, herşeyi dondurmuştu. Yalnızca, zaman zaman, güçlükle duyulabilen boğuk, hafif bir gürültüden sonra, bir çam dalının

ağır bir biçimde sallandığı görülüyordu. Dal, üzerindeki yük altında, biraz yere doğru eğilmişti. Eğim çok dik olduğu zaman, kar ta aşağıya kadar kayıyordu. O zaman, dal birden doğruluyordu. Koyu yeşil yaprakları, diğer ağaçları baştan sona saran beyaz kefeni yırtıyor, o zaman, uzaktan bakıldığında, bu kefenin içinde, ötede beride, karanlık bir deliğin açıldığı görülüyordu sanki.

Bu görüntü karşısında büyülenmiş gibi kapının önünde dururken, efendimin bana seslendiğini işittim.

— Tekrar yola çıkmak istiyor musun? dedi.

— Bilmem, pek istemiyorum. Yapmamızı istediğiniz şeyi yaparım.

— Pekâla, benim fikrim burada kalmak. En azından, bir barınağımız, ateşimiz var.

Ekmeğimizin olmadığını düşündüm. Ama, bu düşüncemi kendime sakladım.

— Karın kısa bir süre sonra tekrar başlayacağını sanıyorum, diye sürdürdü Vitalis. Yerleşim bölgelerinden ne kadar uzaklıkta olduğumuzu bilmeden, yola çıkmayı göze almamak gerek. Gece, bu karın ortasında pek yumuşak geçmez. Burada geçirmek iyi olur. En azından, ayaklarımız kuru kalır.

Yiyecek sorununu bir tarafa bırakırsak, bu düzenlemenin hoşuma gitmeyen hiçbir yanı yoktu. Aslında, hemen tekrar yola çıkmakla, akşam olmadan önce, yemek yiyebileceğimiz bir han bulmamız hiç de kesin değildi. Oysa, yolda, henüz üzerinde yürünmediği için, adım atmanın güç olacağı bir kar tabakasıyla karşılaşacağımız kesindi. O halde, kulübemizde kemerleri sıkmamız gerekliydi, işte o kadar.

Akşam yemeğimiz için, somunun kalanını Vitalis altı parçaya ayırdı.

Heyhat! kalan ekmek ne kadar azdı ve yemeğimizi uzatmak için, lokmaları olabildiğince küçük yapmamıza rağmen, ne kadar da çabuk bitmişti!

Ne kadar cılız ve kısa olursa olsun, zavallı yemeğimiz sona erince, köpeklerin yine yemek turlarına başla-

yacağını düşündüm. Çünkü, hâlâ son derece aç oldukları belliydi. Fakat, böyle birşey olmadı. Zekâlarının ne kadar keskin olduğunu bir kez daha gördüm.

Efendimiz bıçağını pantolonunun cebine koyunca -ki bu şölenimizin bittiğini belirliyordu- Capi ayağa kalktı. İki arkadaşına, başıyla bir işaret yaptıktan sonra, gidip genellikle içine yiyeceklerimizi koyduğumuz torbayı kokladı. Aynı anda, dokunmak için, ayağını, yumuşak bir hareketle, torbanın üzerine koydu. Bu çift inceleme onu, yiyecek birşey olmadığına inandırıyordu. Bunun üzerine, ocağın karşısındaki yerine döndü. Başıyla, Dolce ile Zerbino'ya yeniden bir işaret yapıp işi oluruna bıraktığını gösteren bir soluk alışla, boylu boyunca yere uzandı.

— Artık hiçbir şey yok; istemek yararsız.

Bu, sözle olduğu kadar açık ve seçik bir biçimde belirtilmişti.

Bu dili anlayan arkadaşları, aynı iç çekişle, onun gibi, ateşin karşısına uzandılar. Ama, Zerbino'nun iç çekişi, oluruna bırakma biçiminde değildi. Çünkü, Zerbino'nun büyük iştahına korkunç bir oburluk ekleniyordu. Bu özveri onun için, herşeyden daha acıydı.

Kar hayli zamandır yeniden yağmaya başlamıştı. Hep aynı süreklilikle yağıyordu. Saatten saate, yerde oluşturduğu tabakanın, beyaz bataklıktan yalnızca saplarının görüldüğü genç sürgünler boyunca yükseldiği görülüyordu.

Yemeğimiz bitince, bu karanlık günde, etraf çabucak karardığından, artık, dışarda olup bitenleri belli belirsiz görmeye başlamıştık.

Geceleyin, kar durmadı. Simsiyah gökyüzünden, ırl parçalar halinde, beyaz toprağa inmeyi sürdürdü.

Burada yatmamız gerektiğine göre, olabildiğince çabuk uyumamız iyi olurdu. Ben de köpekler gibi yaptım. Alevlere doğru asılı olarak bütün gün, kurumuş olan koyun postuma sarınıp yastık görevi yapan düz bir taşın üzerine başımı koyarak, ateşin yanında uzandım.

— Uyu, dedi Vitalis, ben de uyumak isteyince, seni uyandırırım. Bu kulübede, hayvanlar ya da insanlardan korkacak birşeyimiz olmamakla birlikte, ikimizden birinin ateşi beslemek için gözetmesi gerekir. Karın durması halinde, çok şiddetli olabilecek soğuğa karşı önlemlerimizi almalıyız.

Çağırımı iki kez yinelettirmedim ve uykuya daldım.

Efendim beni uyandırdığı zaman, gecenin ileri saatleri olmalıydı. En azından, ben öyle düşündüm. Kar artık yağmıyordu; ateşimiz hep yanıyordu.

— Şimdi uyuma sırası bende, dedi Vitalis, zaman zaman, ocağa odun atmaktan başka yapacak birşey yok. Senin odununu hazırladığımı görüyorsun.

Gerçekten de, bir çalı demeti, erişilebilecek bir yere yığılmıştı. Bana göre, uykusu çok daha hafif olan efendim, gereksinme duyduğum her defasında, duvarımızdan odun çekmeye gitmek suretiyle, kendisini uyandırmamı istememiş, benim için, içinden gürültüsüzce odun alınacak bu yığını hazırlamıştı.

Bu, elbette, akıllıca bir önlemdi. Ama, ne yazık ki, Vitalis'in beklediği sonucu vermedi.

Uyandığımı ve nöbeti almaya hazır olduğumu görünce, yanına bir battaniyeye sarılmış olan Joli-Coeur'ü alarak, ateşin karşısına uzandı. Kısa bir süre sonra, daha gürültülü ve daha düzenli soluk alış, bana az önce uyumuş olduğunu söylüyordu.

O zaman, yerimden kalktım. Yavaşça, ayaklarımın ucuna basarak dışarda neler olduğunu görmek için, kapıya kadar gittim.

Kar, otları, çalıları, genç sürgünleri, ağaçları, herşeyi örtmüştü. Göz alabildiğince uzakta, düzensiz, ama bembeyaz bir örtü görülüyordu sadece. Gökyüzüne, parlak yıldızlar serpiştirilmişti. Fakat, parlaklıkları ne kadar fazla olursa olsun, görüntüyü aydınlatan solgun ışık kar tabakasından yükseliyordu. Soğuk başlamıştı. Dışarda, don yapıyor olmalıydı. Çünkü, kulübemize giren hava buz gibiydi. Gecenin kederli sessizliğinde, karın yüzeyi-

nin donduğunu gösteren çatırdayışlar duyuluyordu kimi zaman.

Bu kulübeye raslamakla gerçekten şanslıydık. Ormanın orta yerinde, kar ve soğuk altında, ne olurduk?

Yürürken ne kadar az gürültü yapmama rağmen, köpekleri uyandırmıştım. Zerbino kalkmış, benimle birlikte kapıya gelmişti. Bu karlı gecenin güzelliklerine benimkilere benzemiyen gözlerle baktığı için, canı çabuk sıkıldı ve dışarı çıkmak istedi.

Elimle, ona yerine dönmesi için emir verdim. Bu soğukta dışarı çıkmak fikri de neydi? Dolaşmaya gideceğine, ateşin karşısında kalması daha iyi olmaz mıydı? Sözümlü dinledi. Ama, yüzünü kapıya doğru çevirip düşüncesinden vazgeçmeyen inatçı bir köpek olarak durdu.

Bir süre daha durup karı seyrettim. Bu görüntü kalbime belirsiz bir korku saldıği halde, onu seyretmekten bir tür zevk alıyordum. Bana ağlamak arzusu veriyordu. Gözlerimi kapamam, ya da yerime dönmem yeterli olduğuna göre, bu görüntüyü görmemem kolay olduğu halde, yerimden kıvıldamıyordum.

Sonunda, ateşe yaklaşıp üzerine, çapraz biçiminde üç dört parça odun koyduktan sonra, bana yastık görevi yapmış olan taşın üzerine tehlikesizce oturabileceğimi düşündüm.

Efendim rahat rahat uyuyordu. Köpekler ve Joli-Coeur de. Canlanmış olan ocaktan yükselen tatlı alevler, sessizliği bozan çıtırtılı kıvılcımlar saçarak, döne döne tavana kadar yükseliyordu.

Oldukça uzun süre, bu kıvılcımları seyrederek eğlendim. Fakat, yavaş yavaş, vücudumu bir uyuşukluk kapladı, farkında olmadan uyuşup kaldım.

Eğer odun sağlama işiyle ilgilenmek zorunda kalmış olsaydım, kulübenin etrafında dolanmakla, uyanık kalırdım. Fakat, oturup kaldığım ve ateşe odun atmak için, kolumu uzatmaktan başka bir hareket yapmadığım için, uyuklamaya başlamış ve uyanık kalacağımdan emin olarak, tekrar uyumuştum.

Birden, kızgın bir havlayışla uyandım. Etraf karanlıktı. Şüphesiz, uzun süredir uyuyordum. Ateş sönmüştü, ya da en azından, kulübeyi aydınlatan alevler vermiyordu artık.

Havlamalar sürüyordu: Capi'nin sesiydi bu. Fakat, tuhaf şey, Zerbino ile Dolce arkadaşlarına karşılık vermiyordu.

Vitalis de uyanarak:

— Hey, ne oluyor? diye sordu.

— Bilmiyorum.

— Uyudun ve ateş söndü.

Capi kapıya doğru atılmıştı. Fakat, dışarı çıkmamıştı. Kapının yanından havlıyordu.

Efendimin bana sorduğu soruyu ben kendime sordum: neler oluyordu?

Capi'nin havlamalarına iki ya da üç yakınıcı havlama karşılık verdi. Dolce'nin sesini tanıdım. Bu havlamalar kulübemizin arkasından, oldukça yakından geliyordu.

Dışarı çıkacaktım ki efendim elini omuzuma koyarak beni durdurdu.

— Önce ateşe odun at, dedi.

Ben dediğini yaparken, o, ocaktan yanar bir odun alıp, kömürleşmiş ucunu canlandırmak için üfledi.

Sonra, kızarınca, onu ocağa atacağı yerde, elinde tuttu.

— Haydi, gidip bakalım, dedi, arkamdan yürü; Capi, ileri!

Dışarı çıkacağımız sırada, korkunç bir uluma karanlığı yırttı. Capi, korkuyla, bacaklarımıza atıldı.

— Kurtlar! Zerbino ile Dolce nerede acaba?

Buna yanıt veremezdim. İki köpek, ben uyurken dışarı çıkmış olacaktı mutlaka. Zerbino, belirtmiş olduğu, ama benim karşı çıktığım hevesini gerçekleştirmek istemiş, Dolce de arkadaşını izlemişti.

Kurtlar onları alıp götürmüş müydü yoksa? Bana öyle geliyordu ki, Vitalis'in onların nerede olduğunu sor-

duğu zamanki ses tonu bu korkuyu ortaya koymuştu.

— Ateşli bir odun al, dedi Vitalis, onların yardımına gidelim.

Köylümdeyken, korkunç kurt öyküleri anlatıldığını duymuştum. Yine de, duraksamadım. Elime ucu ateşli bir odun alıp efendimin peşinden gittim. Fakat, açıklığa geldiğimiz zaman, ne köpekleri, ne de kurtları gördük. Karların üzerinde, iki köpeğin açtığı izler görülüyordu sadece.

İzleri takip ettik. İzler, kulübenin etrafını dolanıyordu. Sonra, belli bir uzaklıkta, karanlığın içinde, sanki içersinde hayvanlar yuvarlanmış gibi, karın ezilmiş olduğu bir yer görülüyordu. Vitalis:

— Ara, ara Capi, diyor ve aynı zamanda, Zerbino ile Dolce'yi çağırarak için, ıslık çalıyordu.

Ama, buna hiçbir havlama karşılık vermedi, hiçbir gürültü ormanın iç karartıcı sessizliğini bozmadı. Genellikle söz dinleyen ve cesur olan Capi, kendisine buyurulduğu gibi arayacağı yerde, kaygı ve korku belirtileri göstererek, ayaklarının arasında duruyordu.

Karın yansıması bize, karanlıkta izleri tanıyacak ve izleyecek kadar bir aydınlık vermiyordu. Kısa bir mesafe içinde kamaşan gözler belirsiz karanlığın içinde kaybolup gidiyordu.

Vitalis tekrar ıslık çaldı ve yüksek sesle, Zerbino ile Dolce'ye seslendi.

Etrafı durup dinledik. Sessizlik sürüyordu. Kalbim üzgündü.

Zavallı Zerbino! Zavallı Dolce!

Vitalis korkularımı açıkça belirtti:

— Kurtlar onları alıp götürdü, dedi. Çıkmalarına neden izin verdin?

Ah! evet, neden? Ne yazık ki, buna verecek yanıtlım yoktu.

— Onları aramalıyız, diyerek öne geçtim. Fakat, Vitalis beni durdurarak:

— Nerede arayacaksın? dedi.

— Bilmem, her yerde.

— Karanlığın ortasında ve karda, yolumuzu nasıl buluruz?

Doğru, bu, kolay değildi. Karlar dizlerimize kadar çıkıyordu ve ucu ateşli iki odun karanlığı aydınlatamıyordu.

— Çağrımalarıma yanıt vermemelerinin nedeni... çok uzaklarda olmaları, dedi Vitalis. Hem sonra, kurtların bize saldırmalarını göze alamayız. Kendimizi koruyacak hiçbir şeyimiz yok.

İki köpekten, bu iki arkadaştan, dosttan böylece ayrılmak korkunç birşeydi. Onların hatalarından kendimi sorumlu tutuyordum ve bu benim için özellikle korkunç birşeydi. Uyumamış olsaydım dışarı çıkmazlardı.

Efendim kulübeye doğru yönelmişti. Her adımdan sonra, arkama dönüp bakarak ve dinlemek için durarak onu izlemiştim. Ama, kardan başka birşey görmüyor, karnın çıtırdayışından başka birşey duymuyordum.

Kulübede, yeni bir sürpriz bizi bekliyordu. Yokluğumuzda, ateşin üzerine yığılmış olduğum dallar ateş almış, en kenar köşelere ışıklar saçarak alev alev yanıyordu.

Joli-Coeur'ü görmedim. Battaniyesi ateşin önünde duruyor, ama, maymun içinde yoktu.

Joli-Coeur'e seslendim. Vitalis de seslendi. Ama, ortalarında görünmedi. Ne olmuştu acaba? Vitalis bana uyanırken Joli-Coeur'ü yanında farketmiş olduğunu söyledi. Demek ki biz dışarı çıktıktan sonra, ortadan kaybolmuştu.

Bizi izlemiş miydi yoksa?

Bir demet alevli dalı elimize alıp dışarı çıktık. Öne doğru eğilip dallarımızı karın üzerine yaklaştırarak Joli-Coeur'ün izlerini aradık.

Birşey bulamadık. Köpeklerin geçişi, bizim yerimizde dolanmalarımız izleri birbirine karıştırmıştı elbette. Ama, maymunun ayak izleri tanınabilecek gibiydi yine de. Demek ki dışarı çıkmıştı. Bir çalı demetinin arkası-

na saklanıp saklanmadığını görmek için, tekrar kulübe-ye döndük. Aramalarımız uzun sürdü. Aynı yerden, aynı köşeden on kez geçmiştik. Çatımızı oluşturan dalları incelemek için, Vitalis'in omuzlarına çıktım. Herşey yarrarsızdı.

Zaman zaman, onu çağırmak için duruyorduk. Hiç, hep hiçti. Vitalis kızgın görünüyordu, oysa ben, gerçekten üzgündüm. Zavallı Joli-Coeur!

Tam, efendime kurtların onu da kaçırdığını düşünüp düşünmediğimi soracağım sırada:

— Hayır, dedi, kurtlar aydınlık bir kulübeye girmeye cesaret edemezler. Dışarı çıkan Zerbino ile Dolce'nin üzerine atıldıklarını sanıyorum. Ama, buraya girmedi-ler. Büyük bir olasılıkla, korkuya kapılan Joli-Coeur, bız dışarda olduğumuz sırada, bir yere girip saklanmıştır. Onun hesabına ben bundan kaygı duyuyorum. Bu pis havada, soğuk alacak. Bu da onun için öldürücü olur.

— Haydi, yine arayalım.

Aramalarımıza yeniden başladık. Fakat, ilkinde olduğundan daha mutlu bir sonuç vermedi.

— Ortalığın ağarmasını beklemek gerekiyor, dedi Vitalis.

— Ne zaman aydınlanır?

— Sanırım, iki üç saat sonra.

Ve ateşin karşısına oturup başını iki elinin arasına aldı.

Onu rahatsız etmeye cesaret gösteremedim. Yanında hareketsiz durdum. Yalnızca, ateşe dal atmak için hareket yapıyordum. Zaman zaman, Vitalis kalkıp kapıya kadar gidiyor, orada gökyüzüne bakıyor ve etrafı dinlemek için eğiliyordu. Sonra, dönüp yerini alıyordu. Onu böylesine üzgün ve bitkin görmektense, beni paylaşması daha iyi olurmuş gibi geliyordu bana.

Vitalis'in sözünü ettiği üç saat sinir bozucu bir ağırlıkla geçti. İnsan, bu gecenin hiç bitmeyeceğini sanırdı.

Bununla birlikte, yıldızlar parlaklığını yitirdi, gökyüzü ağardı. Sabah olmuştu, kısa bir süre sonra, gün

doğacaktı. Ama, doğan günle birlikte soğuk arttı. Kapıdan içeri giren hava buz gibiydi.

Joli-Coeur'ü acaba canlı olarak bulacak mıydık? Ama, onu bulmak için, ne gibi bir umudumuz olabilirdi ki? Gündüzün bize kar getirmeyeceğini kim bilebilirdi? O halde, onu nasıl arayacaktık?

Bereket, kar gelmedi. Gökyüzü, bir gün öncesi gibi, kapayacağı yerde, güzel havayı müjdeleyen pembe bir ışıkla doldu.

Sabahın soğuk aydınlığı çalılara ve ağaçlara gerçek biçimlerini verir vermez, dışarı çıktık. Vitalis eline sağlam bir sopa almıştı. Bende de bir eşi vardı.

Capi, geceleyin kendisini etkisizleştiren korkunun etkisinde görünmüyordu artık. Bakışlarını efendisinin gözlerine dikmiş, ileri doğru fırlamak için, yalnızca bir işaret bekliyordu.

Biz Joli-Coeur'un izlerini yerde ararken, Capi başım havaya kaldırmış, kıvançla havlamaya başladı. Bu, onu yerde değil, havada aramak gerektiği anlamına geliyordu.

Gerçekten de, kulübemizi örten kar tabakasının, ötede beride, çatımızın üzerine doğru eğilmiş bir ırı dala kadar çiğnenmiş olduğunu gördük.

Büyük bir meşe ağacına ait olan bu dalı gözlerimizle izledik. Ağacın ta tepesinde, bir dal ayrımına büzülmüş, küçük, koyu renkli bir cisim farkettilik.

Joli-Coeur'dü bu. Olup bitenleri anlamak güç değildi: köpeklerin ve kurtların ulumalarından korkan Joli-Coeur ateşin yanında kalacağı yerde, biz dışarı çıktığımızda, kulübemizin çatısına fırlamıştı. Oradan da, meşenin tepesine tırmanmış, kendisini güvence içinde görerek bir tarafa büzülmüş ve çağrılarımıza yanıt vermemişti. Soğuktan çok korkan zavallı hayvanın donmuş olması gerekirdi.

Efendimiz onu yumuşak bir sesle çağırdı. Ama, o, ölü gibi, kımıldamadı.

Vitalis, dakikalarca, çağrılarını yineledi. Joli-Coeur'de yaşadığını gösteren bir hareket yoktu.

Gece sırasındaki dikkatsizliğimin sorumluluğundan kurtulmalıyım.

- İsterseniz, dedim, gidip onu alayım.
- Düşüp boynunu kırarsın.
- Tehlikeli değil.

Bu sözcük pek doğru değildi. Aksine, tehlike vardı, özellikle de, güçlük. Ağaç çok kalındı ve üstelik, gövdesinin ve dallarının rüzgâra karşı olan kısımları kar kaplıydı.

Bereket, ağaçlara tırmanmasını çok erken öğrenmiş, bu sanatta, şaşırtıcı bir beceri kazanmıştım. Gövde boyunca, ötede beride birkaç küçük dal vardı. Bunlar, benim için basamak oldu. Ellerimin gözlerime kaçırdığı karlar nedeniyle birşey görmememe rağmen, Vitalis'in yardımıyla, ilk ayırım yerine gelmeyi başardım. Oraya geldikten sonra, çıkış kolaylaşıyordu. Yalnızca, kar üzerinde kaymamaya dikkat etmeliydim artık.

Tırmanırken, bir yandan da, yumuşak sesle, Joli-Coeur'le konuşuyordum. Yerinden kimildanmıyor, ancak, parıldayan gözleriyle bana bakıyordu.

Yanına kadar varıp almak için elimi uzatmıştım ki, bir atlayışta, başka bir dala geçti.

Onu bu dalda izledim. Ancak, insanlar, hatta oğlan çocukları bile, ağaçlar üzerinde koşmakta, maymunlardan çok gerilerdedir. Bu nedenle, dallar karla kaplı olmasa bile, Joli-Coeur'e yetişmem pek olanaklı değildi. Ama, kar onun ellerini ve ayaklarını ıslattığı için, kısa bir süre sonra, bu izlenmeden yoruldu. O zaman, daldan dala yuvarlanırcasına aşağı inip bir sıçrayışta efendisinin omuzlarına atladı ve ceketinin altına gizlendi.

Joli-Coeur'e kavuşmak epeyce bir şeydi; ama, her şey değildi. Şimdi, köpekleri aramak gerekiyordu.

Birkaç adımda, geceleyin daha önce geldiğimiz ve karları çiğnenmiş bulduğumuz yere vardık.

Gündüz olduğu şu anda, olup bitenleri anlamamız bizim için kolay oldu. Karlar köpeklerin ölümlerinin öyküsünün izlerini saklıyordu.

Köpekler, birbirinin arkasında, kulübeden çıkarak çalılıklar boyunca yürümüşlerdi. İzlerini belirgin bir biçimde, yirmi metre kadar izliyorduk. Sonra, bu izler alt-üst olmuş karlar içinde kayboluyordu. O zaman, başka izler görülüyordu: bir yandan, kurtların köpeklerin üzerine nereden atladıklarını gösteren izler; öte yandan, der top ettikten sonra, nereden götürdüklerini anlatan izler. Karları ötede beride kana bulayan kırmızı bir çizginin dışında, köpeklerin izi yoktu.

Artık araştırmalarımızı daha ileriye götürmeye gerek yoktu. Zavallı iki köpek oracıkta boğazlanıp bir çalılığın içinde rahat rahat yenmek üzere götürülmüştü. Zaten, büyük bir hızla Joli-Coeur'ün ısıtılmasıyla ilgilenmek zorundaydık.

Kulübeye döndük. Vitalis, küçük çocuklara yapıldığı gibi, onun el ve ayaklarını ateşe tutarken ben battaniyeyi iyice ısıttım. Sonra, Joli-Coeur'ü güzelce battaniyeye sardık.

Fakat, yalnızca bir battaniye değil, iyi bir yatak ve özellikle de, içilecek sıcak birşey gerekti. İkisi de yoktu. Ateş olmasından yine de mutluyduk.

Efendim ve ben, konuşmadan, ateşin etrafına oturmuş, yanışını seyrederek hareketsiz duruyorduk.

Ama, duyumsadıklarımızı anlatmak için söze, bakışa gerek yoktu.

«Zavallı Zerbino, zavallı Dolce, zavallı dostlar!»

Bunlar, her ikimizin de kendi yönünden mırıldandığı sözler, ya da en azından, içimizden geçen düşüncelerdi.

Onlar bize arkadaş, iyi ve kötü zamanlarda dost, benim içinse, üzüntülü ve yalnız günlerimde, candan yoldaş, hemen hemen çocuklarım olmuştu.

Ölümlerinden sorumlu bendim. Kendimi temize çıkaramazdım. Yapmam gerektiği biçimde, iyi bekçilik yapsaydım, uyumasaydım, onlar dışarı çıkmayacak ve

kurtlar gelip kulübemize saldıramayacak, ateşten korkup uzakta duracaktı.

Vitalis'in beni paylamasını arzu ediyordum; beni dövmesini istiyordum âdeta.

Fakat o, birşey söylemiyor, yüzüme bakmıyordu bile. Başını ocağın üst kısmına eğmiş öylece duruyordu. Şüphe yok ki, köpekler olmadan, ne hale geleceğimizi düşünüyordu. Onlar olmadan, temsillerimizi nasıl verdik? Nasıl yaşırdık?

BÖLÜM XV

BAY JOLİ — COEUR

Doğan günün vadettikleri gerçekleşmişti. Güneş bulutsuz bir gökyüzünde parıltıyor, solgun ışıkları lekesiz karlar üzerinde yansiyordu. Bir gün önce, üzüntülü ve kurşuni mor renkli olan orman, gözleri kamaştıran bir parlaklıktaydı şimdi.

Zaman zaman, Vitalis Joli-Coeur'e dokunmak için, elini battaniyenin altına sokuyordu. Ama, Joli-Coeur ısınmıyordu. Üzerine doğru eğildiğim zaman, titrediğini duyuyordum.

Kısa bir süre sonra, damarlarında donmuş olan kanını böylece ısıtamıyacağınız açıkça belli oldu.

— Bir köye ulaşmak gerek, diyerek Vitalis ayağa kalktı. Aksi halde, Joli-Coeur burada ölüp gidecek. Yolda ölmezse ne mutlu. Gidelim haydi.

Battaniyeyi iyice ısıtıp Joli-Coeur'ü içine sardık. Efendim onu ceketinin altına soktu.

Harekete hazırдық.

— İşte, dedi Vitalis, bize sunduğu konukseverliği çok pahalı ödediğimiz bir han.

Bunları söylerken sesi titriyordu.

Dışarı ilk o çıktı. Ben onun izlerinden yürüdüm. Kulübenin kapısının eşiğinde duran, başını çevirmiş arkadaşlarının birden yakalandığı yere bakan Capi'yi çağırmak zorunda kaldık.

Büyük yola vardıktan on dakika sonra, bir arabayla karşılaştık. Arabacı bize, bir saate varmadan bir köy bulacağımızı söyledi. Bu, bize cesaret verdi. Ama, insanın yarı beline kadar gömüldüğü bir karda yürümek güç olduğu kadar da yorucuydu.

Zaman zaman, Vitalis'e Joli-Coeur'ün nasıl olduğunu soruyordum. Vitalis hâlâ titrediğini duyumsadığı yolunda yanıt veriyordu.

Sonunda, bir yamacın aşağısında, büyük bir köyün beyaz çatıları görüldü. Bir gayret daha, köye geliyorduk.

Genellikle, görkemli görüntüleriyle iyi yatak, iyi yemek umudu veren en iyi hânlara inmek alışkanlığımız yoktu. Tam aksine, her zaman, köylerin ya da kent mahallelerinin girişinde durup geri çevrilmeyeceğimiz ve kesemizin boşaltılmayacağı birkaç yoksul ev seçiyorduk.

Ama, bu kez, böyle olmadı. Vitalis, köyün girişinde duracak yerde, yoluna devam edip önünde yaldızlı güzel bir tabelânın sallandığı bir hanın önünde durdu. Ardına kadar açık duran bir mutfağın kapısından, üzeri et dolu bir masa görülüyordu. Bir sürü kırmızı bakır tencere, geniş bir fırının üzerinde, etrafa buharlar saçarak, tatlı tatlı fokurduyordu. Sokaktan, aç midelerimizi tatlı bir biçimde gıdıklayan nefis bir çorbanın kokusu duyuluyordu.

Efendim, «beyefendi» tavırlarını takınarak mutfığa girdi ve başında şapkasıyla, boynunu geriye doğru gerek, hancıdan ateşi olan iyi bir oda istedi.

Tatlı görünüşlü bir adam olan hancı, ilk önce, bizi hor görerek yüzümüze bakmadı. Ama, efendimin azametli tavırları onu etkiledi ve bir hizmetçi kız bizi odamıza götürme buyurusu aldı.

Hizmetçi ateşi yakarken Vitalis bana:

— Çabuk, yat, dedi.

Kısa bir süre, şaşkın durdum. Niçin yatacaktım acaba? Yataktan çok masa başına oturmak hoşuma giderdi.

— Haydi, çabuk! diye yineledi Vitalis.

Söz dinlemekten başka yapacak birşeyim yoktu. Kar-yolanın üzerinde, bir örtü vardı. Vitalis onu çeneme kadar çekti.

— Isınmaya çalış, dedi; ne kadar ısınırsan, o kadar iyidir.

Bana öyle geliyordu ki benden çok Joli-Coeur'ün ısınmaya gereksinimi vardı. Çünkü, ben hiç üşümüyordum.

Ben, ısınmaya çalışmak için, örtünün altında hareketsiz dururken, Vitalis, hizmetçinin büyük şaşkınlığı karşısında, sanki kızartmak istiyormuş gibi, zavallı Joli-Coeur'ü tekrar tekrar çeviriyordu.

Bir süre sonra, Vitalis bana:

— Isındın mı? diye sordu.

— Boğuluyorum.

— Tam bize gereken şey.

Ve hemen bana doğru gelip Joli-Coeur'ü yatağıma koyarken onu sımsıkı göğsümde tutmamı önerdi.

Genellikle, hoşuna gitmeyen birşeyi zorla yapması istendiği zamanlar, öylesine inatçı olan zavallı hayvancık sanki herşeyi olurluna bırakmış gibiydi. Tek bir hareket yapmadan, bana yapışmış duruyordu. Artık üşümüyordu, vücudu cayır cayır yanıyordu.

Efendim mutfağa inmişti. Az sonra, elinde şekerli, sıcak bir şarap kabıyla geri döndü.

Bu içkiden birkaç kaşık Joli-Coeur'e içirmek istedi. Ama, Joli-Coeur ağzını açamıyordu. Parıldayan gözleriyle, sanki bizden kendisini rahatsız etmememizi istiyormuş gibi, bize üzgün üzgün bakıyordu. Aynı zamanda, kolunun birini dışarı çıkarıp bize doğru uzatıyordu.

Her an yinelediği bu hareketin ne anlama geldiğini kendi kendime soruyordum ki Vitalis açıkladı.

Ben kumpanyaya girmeden önce, ciğerleri şişmiş ve kolundan kan almışlardı. Şu anda, kendisini hasta

bulduğu için, kan almaları ve ilkinde olduğu gibi kendisini iyileştirmeleri amacıyla, kolunu uzatıyordu.

Acıklı birşey değil miydi?

Vitalis yalnızca üzülmekle kalmadı, aynı zamanda da kaygılandı. Zavallı Joli-Coeur'ün hasta olduğu açıktı. Öylesine sevdiği şekerli şarabı istemediğine göre, kendini çok hasta bulması gerekiyordu.

— Şarabı iç, dedi Vitalis ve yataktan çıkma. Gidip bir doktor getireceğim.

Şekerli şarabı sevdiğimi açıklamam gerekir. Üstelik, karnım çok açtı. Bu buyuruyu kendime iki kez yineletmedim. Kabin içindeki şarabı içtikten sonra, tekrar örtünün içine girdim. Şarabın da yardımıyla artan sıcaklıktan nerdeyse boğuluyordum.

Efendimiz dışarı çıkmalı çok olmamıştı. kısa bir süre sonra, yanında, altın çerçeveli gözlüklü bir bayla geri döndü: doktor.

Bu güçlü kişinin bir maymun için rahatsız olmak istemeyeceğinden korkan Vitalis ona kendisini hangi hasta için çağırdığını söylememişti. Bu yüzden, beni yatağın içinde, açacak olan bir şakayık gibi kıpkırmızı gören doktor yanıma gelip elini alnıma koymuş ve:

— Kan toplanması, demişti.

Başını, hiç de iyi birşeyler göstermeyen bir tavırla salladı.

Onu yanılığdan kurtarmanın zamanı gelmişti. Aksil halde, belki de benden kan alacaktı.

— Hasta olan ben değilim, dedim.

— Nasıl, hasta değil misin? Bu çocuk sayıklıyor.

Yanıt vermeden, battaniyeyi birazcık kaldırıp küçük kolunu boynuma dolamış olan Joli-Coeur'ü gösterdim.

— Hasta olan o, dedim.

— Bir maymun! diye bağırdı. Nasıl olur da beni bir maymun için rahatsız edersiniz? Hem de şu havada!

Kızgın olarak dışarı çıkacağını sandım.

Ama, efendimiz becerili bir insandı ve kolay kolay kendini kaybetmezdi. Nazik bir biçimde ve görkemli tavırlarla doktoru durdurdu. Sonra, ona durumu açıkladı: kar bizi ansızın nasıl yakalamıştı, kurtlardan korkarak, Joli-Coeur nasıl kaçıp bir meşe ağacına çıkmış ve orada buz kesmişti.

— Hiç şüphesiz, hasta yalnızca bir maymun; ama, ne kadar üstün zekâlı bir maymun! Ayrıca, bizim için bir arkadaş, bir dost! Onun kadar dikkat çekici bir komedyeni basit bir baytarın bakımına veremezsiniz ki! Herkes, köy baytarlarının yalnızca aptal kişiler olduğunu bilir. Oysa, yine herkes bilir ki doktorların hepsi, değişik düzeylerde, bilim adamıdır. Öyle ki en ufak bir köyde, bir doktorun kapısını çalmaya giderek bilim ve gönül yüceliği bulacağından emindir insan. Nihayet, maymun yalnızca bir hayvan olmasına karşılık, doğa bilimcilerine göre, insana öylesine yakındır ki hastalıkları da insan hastalıklarıdır. Bilim ve sanat yönünden, bu hastalıkların nerede birbirlerine benzediklerini, nerede benzemediklerini incelemek ilginç değil midir?

Şu İtalyanlar becerili dalkavuklardır. Doktor hemen kapıdan ayrılıp karyolaya yaklaştı. Efendimiz konuşurken, hiç şüphesiz, bu gözlüklü kişinin bir doktor olduğunu anlayan Joli-Coeur, kanının alınması için, küçük kolunu on kezden fazla dışarı çıkarmıştı.

— Ne kadar zeki olduğunu görüyorsunuz; sizin doktor olduğunuzu biliyor ve nabzına bakmamız için size kolunu uzatıyor.

Bu sözler doktorun karar vermesini sağladı.

— Evet, konuya gelelim, dedi, durum belki de çok tuhaf.

Ne yazık ki bizim için çok üzücü ve kaygı vericiydi. Zavallı Joli-Coeur bir ciğer ambolisi tehlikesi altındaydı.

Sık sık ileri doğru uzanan bu küçük kolu doktor tutup damarına neşteri gömdü. Joli-Coeur'den ufak bir ses çıkmadı. Bunun, kendisini iyileştireceğini biliyordu.

Kan alımından sonra, sıra hardal yakısına, lapaya,

sulu ilâçlara, bitki sularına geldi. Elbette, ben yataktan kalkmıştım. Vitalis'in gözetimi altında, hastabakıcı olmuşum.

Zavallı Joli-Coeur kendisine gösterdiğim özenden hoşlanıyor ve beni tatlı bir gülümseyişle ödüllendiriyordu. Bakışları gerçekten insanlara özgü bir hal almıştı. Daha önceleri öylesine canlı, öylesine kabına sığmaz, öylesine aksi ve her zaman, bize birkaç kötü oyun oynamak için, hareket halinde olan Joli-Coeur şimdi şuracıkta, örnek bir rahatlık ve uysallık içindeydi.

Kendisine dostluk gösterilmesine gereksinmesi olduğunu sanıyor, kaç kez zarar verdiği Capi'nin bile dostluğunu istiyordu. Şımarık bir çocuk gibi, hepimizin yanında olmasını istiyor, içimizden biri dışarı çıkarsa, kızıyordu.

Hastalığı göğüs ambolilerinin tüm evrelerini izliyordu, öksürük, zavallı küçük vücuduna verdiği sarsıntılarla onu çok yoran öksürük kısa sürede düzelmişti.

Bütün servetim olarak beş kuruşum vardı. Bunu, Joli-Coeur'e şeker almak için harcadım.

Ne yazık ki hastalığı hafifliyeceğine ağırlaştı.

Herşeye verdiği dikkatiyle, öksürdüğü her defasında kendisine bir parça şeker verdiğimi anlaması için uzun zaman gerekli olmadı. Bunun üzerine, bundan yararlanmakta acele etti. Çok sevdiği bu ilâcı daha sık alabilmek için, her dakika öksürmeye başladı. Öyle ki, bu ilâç, onu iyileştireceği yerde, daha da hasta yaptı.

Hilesini anlayınca, şekerini kaldırdım. Fakat, cesareti kırılmadı. İşe, yakarıcı bakışlarla bana yalvarmaya başlıyor, sonra, yalvarmalarının yararsız olduğunu görünce, kıcının üzerine oturuyor, iki büklüm bir halde, bir elini karnına koyuyor, tüm gücüyle öksürüyordu. Öksürürken, yüzünün rengi soluyor, alnının damarları geriliyor, gözleri yaşıyor ve sonunda, artık komedi oynayarak değil, gerçekten soluğu kesiliyordu.

Efendim bana hiçbir zaman işlerinden söz etmemişti. Bana koyun postu almak için cep saatini satmak zo-

runda kaldığını bir raslantı sonucu öğrenmiştim. Fakat, içinde bulunduğumuz güç koşullar altında, bu kuraldan ayrılması gerektiğini düşündü.

Bir sabah, ben yalnız bırakmadığımız Joli-Coeur'un yanındayken, kahvaltıdan dönerken, hancının kendisine olan borcumuzun ödenmesini istemiş olduğunu ve bu ödemediği sonra, cebinde elli kuruş kaldığını bana söyledi.

Ne yapmak gerekiyordu? Doğal olarak, bu durumda, bir yanıt bulamamıştım.

Vitalis ise, bu sıkıcı durumdan kurtulmak için, yalnızca bir yol görüyordu: hemen o akşam bir temsil vermek.

Zerbino'suz, Dolce'siz, Joli-Coeur'süz bir temsil! Bu, bana olanaksız görünüyordu.

Ancak, olanaksızlık karşısında cesareti kırılmış olarak kalacak durumda değildik. Her ne pahasına olursa olsun, Joli-Coeur'e bakmak, onu kurtarmak gerekti. Doktor, ilâçlar, ısıtma, oda ve hancının parasını vermek bizi en azından kırk franklık bir kazanç sağlamaya zorluyordu. Hancı, paramızın rengini görünce, bize yeni bir kredi açardı.

Bu köyde, bu soğukta ve elimizdeki kaynaklarla kırk frank, ne büyük ustalıktı. Bununla birlikte, efendim, düşüncelerle zaman geçirmeden, etkin bir biçimde bunu gerçekleştirmek için kolları sıvadı.

Ben hastamıza bakarken, o, bu soğukta, açık havada temsil vermek olanaksız olduğu için, hal'de bir tiyatro salonu buldu. Afiş hazırlayıp duvarlara yapıştırdı. Birkaç tahta ile bir tiyatro düzenledi. Cesur bir hareketle, elli kuruşunu mum almaya harcadı. Aydınlığı artırmak amacıyla, mumları ortadan ikiye ayırdı.

Odanın penceresinden, onun, karların içinde, gidip geldiğini, kaldığımız hanın önünden tekrar tekrar geçtiğini görüyordum. Temsilin programının ne olacağını kendi kendime kaygıyla soruyordum. Kısa bir süre sonra, bu konuda bilgi sahibi oldum. Çünkü, köyün tellâlı,

başında kırmızı bir kep olduğu halde, hanın önünde durup davulunu bir güzel gümbürdettikten sonra, programı okudu. Vitalis'in en çılgınca taahhütlere girdiğini öğrenince, olanları tasarlamak kolay olurdu: «Bütün dünyada ünlü bir sanatçı» —Capi'ydi bu— ve «genç harika bir şarkıcı» —harika bendim— söz konusuydu.

Fakat, bu yalanın en ilginç tarafı, yerlerin fiatlarının saptanmadığını ve temsili görüp, işitip alkışladıktan sonra parayı ödeyecek olan seyircilerin elaçıklığına güvenildiğinin söylendiği kısımdı.

Bu, bana çok cesurca gelmişti. Demek bizi alkışlayacaklardı? Capi gerçekten ünlü olmaya layıktı. Fakat, ben kendimin bir harika olduğum inancında değildim.

Capi, davulu duyunca, neşeyle havlamıştı. Joli-Coeur, o anda, çok hasta olmasına rağmen, yattığı yerden yarı beline kadar doğrulmuştu. Sanıyorum, ikisi de temsil vermemiz söz konusu olduğunu anlamışlardı.

Kafamda beliren bu düşünceyi Joli-Coeur'ün pantomimini doğruladı: kalkmak istedi, onu zorla tutmak zorunda kaldım. Bunun üzerine, benden İngiliz generali giysisini, altın yaldızlı şeritle süslü ceket ve kırmızı pantolon ve tepesinde tüyüyle üçgen şapkasını istedi.

Ellerini birleştiriyor, daha iyi yalvarmak için diz çöküyordu.

Benden, yalvarma ile birşey elde edemeyeceğini görünce, kızmayı, daha sonra da, ağlamayı denedi.

Onu, akşamleyin, tekrar rolünü almak fikrinden caydırmakta çok güçlük çekeceğimiz kesindi. Bu koşullar altında, ondan hareketimizi saklamanın daha iyi olacağını düşündüm.

Ne yazık ki, yokluğunda neler olup bittiğinden haberi olmayan Vitalis'in döndüğü zaman ilk sözü bana harpımı ve akşamleyin temsilimiz için gerekli olan şeyleri hazırlamamı söylemek oldu.

Bu sözlerin anlamını çok iyi bilen Joli-Coeur, bu kez, yalvarmalarını efendisine yöneltti. Konuşabilse, çı-

kardığı değişik seslerle, yüzünün büzülmüşleriyle, tüm vücudunun mimikleriyle, isteklerini kesinlikle daha iyi anlatamazdı. Yanaklarını ıslatan gerçek gözyaşlarıydı, Vitalis'in ellerinin üzerine kondurduğu gerçek öpücüklerdi.

— Oynamak mı istiyorsun? diye sordu Vitalis.

— Evet, evet, diye bağırdı Joli-Coeur'un tüm varlığı.

— Ama hastasın, Joli-Coeur'cüğüm.

— Artık değilim!

Artık yalnızca soluk alabilen bu küçük zavallı hastanın yalvarışlarına verdiği coşkuyu, bizi inandırmak için, yüzünün aldığı tavırları ve takındığı pozları görmek gerçekten çok acıklıydı. Fakat, istediği şeyi ona vermek, onu mutlak bir ölüme mahkûm etmek demektir.

Hal'deki yerimize gitme zamanı gelmişti. Uzun süre dayanması için, ocağa iri odunlar koyarak güzel bir ateş yaktım. Hüngür hüngür ağlayan ve elinden geldiğince beni öpen zavallı küçük Joli-Coeur'ü battaniyesine güzelce sardım. Hareket ettik.

Karlar içinde yol alırken, efendim bana, benden belediklerini açıkladı. Baş oyuncularımızın yokluğu nedeniyle, her zamanki piyeslerimiz söz konusu olamazdı. Capi ile ben, tüm becerimizi ortaya koyarak uğraş vermek zorundaydık. Kırk franklık bir kazanç sağlamak söz konusuydu.

Kırk frank! Korkunç birşeydi bu.

Vitalis herşeyi hazırlamıştı. Artık yalnızca, mumları yakmak gerekiyordu. Ancak bu iş, salon hemen hemen dolduğu zaman başvuracağımız bir lükstü. Çünkü, aydınlatmanın temsilden önce bitmemesi gerekti.

Biz tiyatromuza yerleşirken, davulcu, son bir kez, köyün sokaklarını dolaşıyordu. Sokakların durumuna göre, uzaklaşan ya da yaklaşan davulun gümbürtülerini duyuyorduk.

Capi ile kendi tuvaletimi bitirdikten sonra, seyircilerin gelişini seyretmek için, bir sütunun arkasına gidip dikildim. Kısa bir süre sonra, davulun gümbürtüsü yaklaştı. Sokakta, boğuk bir gürültü duydum.

Bu gürültüyü çıkaran, davulcunun arkasından gelen yirmi kadar çocuktuk.

Davulcu, vuruşlarını sürdürerek, tiyatromuzun girişinde yanmakta olan iki lâmbanın arasına gelip yerini aldı. Artık, oyunun başlamasını beklerken, seyirciler yalnızca gelip yerlerine oturacaklardı.

Heyhat! Gelişleri ne kadar ağır oluyordu. Kapının önünde, davulcu, tatlı bir enerjiyle, gümbürdemelerini sürdürüyordu. Sanıyorum, köyün tüm çocukları yerlerini almışlardı. Ama, bize kırk franklık geliri sağlayacak olan herhalde çocuklar değildi. Bize, kesesi şişkin ve eli açık önemli kişiler gerekti. Salonun dolmaktan uzak olmasına rağmen, efendim oyuna başlamamız gerektiğine karar verdi. Zaten, korkunç mum sorunu nedeniyle, daha fazla bekleyemezdik.

Sahnedeki ilk görünen ben oldum. Harpımı çalarak iki şarkı söyledim. İçten davranmam gerekirse, topladığım alkışların pek az olduğunu söylemeliydim.

Hiçbir zaman, büyük bir komedyen hevesim olmadı. Ama, bu koşullar altında, halkın soğukluğu beni üzdü. Elbette ki hoşlarına gitmediysem, kesenin ağzını açmayacaklardı. Ün olsun diye değil, zavallı Joli-Coeur için şarkı söylüyordum. Ah! bu seyircinin yüreğini sızlatmayı, onu coşturup soğukluğunu gidertmeyi ne kadar isterdim! Ama, tuhaf gölgelerle dolu bu salon görebildiğim kadarıyla, onları pek ilgilendirmediyimi ve beni bir harika çocuk olarak kabul etmediklerini sanıyordum.

Capi daha şanslıydı; onu, birçok kez, avuçları patlayıncaya dek alkışlamışlardı.

Temsil sürdü. Capi'nin sayesinde, bravo sesleri arasında sona erdi. Yalnızca, ellerini çırpıyorlar, ayaklarıyla da tepiniyorlardı.

Karar verme anı gelmişti. Ben, Vitalis'in eşliğinde, bir İspanyol dansı yaparken, Capi, ağzında çanakla, sıraların arasında dolaşıyordu. Acba, kırk frank toplayacak mıydı? Seyircilere en tatlı mimiklerimle gülümserken, kalbimi sıkan sorun buydu.

Soluk soluğa kalmıştım ve yine dans ediyordum. Çünkü, Capi döndüğü zaman, durmam gerekiyordu. Capi de acele etmiyordu. Kendisine para vermedikleri zaman, ayaklarıyla, açılmayan ceplerin üzerine hafif hafif vuruyordu.

Sonunda, Capi'nin görüldüğünü gördüm. Tam durmak üzereydim ki Vitalis bana devam etmem için bir işaret yaptı. Dansı sürdürdüm. Capi'ye yaklaşarak çanağın dolu olmadığını gördüm. Daha çok para gerekti.

O anda, gelir konusunda bilgi edinen Vitalis ayağa kalktı ve: «Öğünmeden, dedi, programımızı bitirdiğimi söyleyebileceğimi sanıyorum. Ama mumlarımız yanmakta olduğuna göre, eğer seyirciler isterlerse, ben de kendilerine birkaç ezgi söyleyeceğim. Capi aranızda tekrar dolaşacak. İlk turlamasında, ceplerini açamayan kişiler belki bu kez daha becerili olurlar. Onları, hazırlanmaları için önceden uyarıyorum.»

Vitalis'in, benim öğretmenim olmasına rağmen, şarkı söylediğini, ya da en azından o akşamki gibi söylediğini hiç duymamıştım.

Herkesin bildiği, ama o zamanlar, benim bilmediğim ilk ezgi seçti: «çocukluktan yeni çıkarken» adlı Joseph'ın romansı ile «Ey Richard, ey benim kralım!» adlı Aslan Yürekli Richard'ın şarkısı.

O devirde, şarkının iyi ya da kötü, sanatla ya da sanatsız söylenip söylenmediğini yargılayacak durumda değildim. Fakat, söyleyebileceğim şey şarkı söyleme biçiminin içimde uyandırdığı duyguydu. Salonun çekildiğim bu köşesinde, hıçkırı hıçkırı ağladım.

Gözlerimi karartan sis arasında, ön sırada oturan genç bir bayanın tüm gücüyle alkışladığını gördüm. O, daha önce de gözüme çarpmıştı. Çünkü, seyircileri oluşturan kadınlar gibi bir köylü değildi. Genç, güzel, gerçek bir hanımefendiydi. Kürklü mantosundan, onun köyün en zengin kadını olduğunu anlamıştım. Yanında bir erkek çocuğu vardı. O da, Capi'yi çok alkışlamıştı. Öğ-luydu şüphesiz. Çünkü, kendisine çok benziyordu.

İlk romanstan sonra, Capi dolaşmaya başlamıştı. Büyük bir şaşkınlıkla, güzel hanımın çanağa para atmadığını gördüm.

Efendim Richard'ın ezgisini bitirdiği zaman, bu hanım bana eliyle bir işaret yaptı. Kendisine yaklaştım.

— Efendinizle konuşmak istiyordum, dedi.

Bu güzel hanımın efendimle konuşmak istemesi beni şaşırtmıştı. Bence, vereceği parayı çanağa atmış olsa daha iyi ederdi. Bununla birlikte, bu arzuyu Vitalis'e iletmeye gittim. Bu sırada, Capi yanımıza dönmüştü. İkinci tur birincisine göre daha da az olmuştu.

— Bu hanım benden ne istiyor? diye sordu Vitalis.

— Sizinle konuşmayı.

— Ona söyleyecek birşeyim yok.

— Capi'ye birşey vermedi; ancak, belki şimdi, birşeyler vermek istiyor.

— O halde, bana değil, Capi'ye başvurması gerek.

Yine de, Capi'yi yanına alıp hanıma yaklaştı. Ben de onları izledim. Bu sırada, elinde bir lâmba ve bir battaniye taşıyan bir hizmetçi gelip hanımla çocuğun yanında durmuştu.

Vitalis yaklaşmış, hanımı soğuk bir biçimde selâmlamıştı.

— Sizi rahatsız ettiğim için beni bağışlayın, dedi hanım, sizi kutlamak istedim.

Vitalis tek sözcük söylemeden önünde eğildi.

— Ben müzisyenim, diye sürdürdü hanım, sizin gibi büyük bir yeteneğe karşı ne kadar duygulandığımı size söylemeliyim.

Sokak şarkıcısı, hayvan oynatıcısı olan efendimde, Vitalis'te büyük bir yetenek olsun ha! Şaşırp kalmıştım.

— Benim gibi bir ihtiyar adamda yetenek yoktur, dedi Vitalis.

— Patavatsız bir merakın beni buna ittiğini sanmayınız, diye karşılık verdi hanım.

— Bu merakı tatmine hazırım; aşağı yukarı bir köpek göstericisinin böyle şarkı söyleyişini duymanız sizi şaşırttı, değil mi?

— Hayran kaldım.

— Yine de çok basit; her zaman, şu andaki gibi olmadım. Eskiden, gençliğimde, uzun zaman önce, şey... evet, büyük bir şarkıcının hizmetçisiydim. Bir papağan gibi taklitle; efendimin benim önümde meşkettiği birkaç ezgiyi kendi kendime yinelemeye koyuldum; işte hepsi bu.

Hanımefendi bir karşılık vermedi, ama, karşısında, sıkıcı bir durumda bulunan Vitalis'e uzun uzun baktı.

— Allahaismarladık, beyefendi, dedi. Tuhaf bir ses tonuyla söylediği «beyefendi» sözcüğünü üzerine basa basa söylemişti. Allahaismarladık, bir kez daha, az önce duyduğum heyecan için size teşekkür etmeme izin verin.

Sonra, Capi'ye doğru eğilip, çanağına bir altın koydu.

Vitalis'in bu hanımı geçireceğini sanıyordum. Ama, hiçbir harekette bulunmadı. Ama, hanım birkaç adım uzaklaşınca, onun alçak sesle, İtalyanca, iki üç küfür mırıldandığını işittim.

— Ama, Capi'ye bir Louis altını verdi, dedim.

Bana bir tokat çakacağını sandım. Ama, havaya kalan elini tuttu. Sanki bir düştten uyanıyormuş gibi:

— Bir Louis, dedi, ah! evet, doğru, zavallı Joli-Coeur. Az daha onu unutuyordum. Haydi, yanına gidelim.

İşimizi çabucak bitirip hana dönmekte gecikmedik.

Merdiveni ilk olarak ben çıkıp koşarak odaya girdim. Ateş sönmemişti. Ama, alevli değildi. Hemen bir mum yakıp Joli-Coeur'ü aradım. Sesini duymayınca şaşırmıştım.

Battaniyesinin üzerine upuzun yatmıştı. General üniformasını giymiş, uyur gibi görünüyordu.

Üzerine doğru eğilip onu uyandırmadan, yavaşça elini tuttum. Bu el buz gibiydi.

Bu anda, Vitalis içeri giriyordu. Ona doğru dönüp baktım ve:

— Joli-Coeur'ün vücudu soğuk, dedim.

Vitalis yanıma gelip eğildi:

— Heyhat! dedi, ölmüş. Olacağı buydu. Görüyorsun, Rémi, seni Bayan Milligan'dan ayırmakla belki de haksızlık yaptım. Sanki, bir yanlışlığın cezasını çekiyorum. Zerbino, Dolce... Bugün de Joli-Coeur. Bu, son da değil.

BÖLÜM XVI

PARİS'E GİRİŞ

Paris'ten hâlâ çok uzaklardaydık. Karlarla kaplı yollara koyulmamız ve yüzümüzde esen kuzey rüzgârına karşı, sabahtan akşama kadar yürümemiz gerekiyordu.

Bu uzun etaplar ne kadar üzüntülü olmuştu! Vitalis önde yürüyor, onun arkasından ben geliyordum. Capi de beni izliyordu.

Uzun olmayan bir dizi halinde, böylece, saatlerce tek sözcük konuşmadan, yüzlerimiz soğuk rüzgârla morarmış, ayaklarımız ıslanmış, midemiz boş, yürüyorduk. Yanlarından geçtiğimiz insanlar durup geçişimizi seyreliyorlardı. Elbette, kafalarından tuhaf düşünceler geçiyordu: bu koca ihtiyar bu çocukla bu köpeği nereye götürüyordu acaba?

Sessizlik benim için çok acıydı. Konuşmaya, kendimi avutmaya gereksinmem vardı. Fakat, Vitalis, kendisine birşey söylediğim zaman, birkaç kısa sözcükle ve geriye dönmeden yanıt veriyordu.

Bereket, Capi daha açık yürekliydi. Çoğu kez, yürürken, elimin üzerine ıslak ve sıcak bir dilin konduğunu hissediyordum. Elimi yalayan Capi sanki bana:

«Biliyorsun, ben buradayım, Capi, senin dostun» der gibiydi.

O zaman, bir yandan yürürken, onu tatlı tatlı okşuyordum. Benim onunkinden olduğum gibi, o da benim sevgi gösterimden mutlu görünüyordu. Birbirimizi anlıyor, birbirimizi seviyorduk.

Bu, benim için de, eminim, onun için de bir destektir. Bir köpeğin kalbi, bir çocuğun kalbinden hiç de duyarsız değildir.

Bu okşayışlar Capi'yi, sanırım, arkadaşlarının ölümünü unutturacak kadar avutuyordu, kimi zaman alışkanlık ağır bassa da. Bu anlarda, birden, sanki onbaşı olduğu ve sık sık denetimden geçirmek zorunda kaldığı kumpanyasının geldiğini görmek için, yolun üzerinde duruyordu. Ama, bu durum birkaç saniye sürüyor, anıları kafasında canlanıyor ve birden trupunun gelmeyişi'nin nedenini anımsayarak, hızla bizi geçiyor ve bir suçu olmadığına Vitalis'i tanık olarak alıp yüzüne bakıyordu. Eğer Dolce, eğer Zerbino gelmiyorsa, gelemedikleri içindi. Bunu, öylesine anlamlı, öylesine konuşkan, öylesine zekâ dolu bakışlarla yapıyordu ki kalbimiz üzüntüden sıkışıyordu.

Bu, yolumuza kıvanç veren bir durum değildi. Oysa, bizim, en azından benim, oyalanmaya gereksinmemiz vardı.

Kırsal alanın heryanı karla kaplıydı. Gökyüzünde güneş yoktu. Ama, solgun ve kırmızımsı-sarı bir gün hüküm sürmekteydi. Tarlalarda hareket, işinin başında köylüler yoktu. At kişnemeleri, öküzlerin böğürmeleri duyulmuyor, ama, çıplak ağaçların tepelerine tünemiş olan ve birkaç böcek aramak için inilecek bir yer bulamayıp açlığını bağırarak söyleyen kargaların galklayışları işitiliyordu. Köylerde, penceresi açık ev yoktu. Etraf sessiz, etraf ıssızdı. Soğuk bıçak gibi kesiyordu. Herkes ocağın bir köşesinde duruyor, ya da ahırlarda, kapalı ambarlarda çalışıyordu.

Ve biz, girintili çıkıntılı, ya da kaygan yolda, durmadan, bir ahırda, ya da bir ağılda, bir gece uykusundan başka dinlenme olmadan, dosdoğru gidiyorduk. Hem akşam yemeği, hem de sabah kahvaltısı yerine geçen akşam yemeği için incecik bir ekmek parçasıyla... Ağıla gönderilmek şansına ulaştığımızda, koyunların sıcaklığı bizi soğuğa karşı koruyacağı için, kendimizi mutlu görüyorduk. Hem sonra, koyunların kuzuları emzirdiği mevsim olduğu için, kimi zaman, çobanlar bir parça koyun sütü içmeme izin veriyorlardı. Nerdeyse açlıktan öleceğimizi söylemiyorduk. Ama, Vitalis, her zamanki becerisiyle, «küçük koyun sütünü çok sever. Çünkü çocukluğunda içmeye alışmıştı. Öyle ki bu, ona memleketini anımsatıyor» diyerek istediğini anlatmayı biliyordu. Ne var ki, bu öykü her zaman iyi sonuç vermiyordu. Fakat, iyi karşılandığında, güzel bir akşamdı. Gerçekten de koyun sütünü çok seviyordum. İçtiğim zaman, ertesi gün, kendimi daha dinlenmiş, daha güçlü buluyordum.

Kilometreler kilometrelere, konaklamalar konaklamalara eklendi. Paris'e yaklaşıyorduk. Yol boyunca dikilmiş kilometre taşları haber vermeseler de, bunu daha yoğunlaşan trafikten ve Champagne ovalarındakinden daha pis olan yolu kaplayan karın renginden anlıyordum.

En azından benim için şaşırtıcı olan şey, kırsal alanın bana daha güzel gelmeyişi, köylerin, birkaç gün önce geçtiğimiz köylerden başka türlü olmayışydı. Kaç kez, Paris'in insanı şaşırtan yerlerinden söz edildiğini işitmiş ve saf saf, bu şeylerin uzaktan olağanüstü birşeyler göstermesi gerektiğini düşünmüştüm. Tam olarak ne beklediğimi bilmiyordum. Sormaya cesaret edemiyor, ama mucizeler bekliyordum: Altından ağaçlar, kenarlarında mermer saraylar olan sokaklar, bu sokaklarda, ipek giysiler giyinmiş insanlar. Bunu çok doğal bulurdum.

Altın ağaçları aramakta ne kadar dikkatli olursam olayım, karşılaştığımız kişilerin bize artık bakmadıklarını gördüm. Şüphesiz, bakamıyacak kadar aceleleri vardı, ya da bizim kendilerine verebileceğimizden daha acık-

lı başka görünümlere alıştıkları belki de. Bu da hiç güven verici değildi. Paris'te ne yapacaktık ve özellikle de, içinde bulunduğumuz yoksulluk içinde ne yapacaktık?

Kendime kaygıyla sorduğum ve çoğu zaman, uzun yürüyüşlerimiz sırasında kafamı kurcalayan soruydu bu. Vitalis'e sormayı çok isterdim. Ama, öylesine suratlı ve konuşmalarında öylesine sertti ki sormaya cesaret edemiyordum.

Sonunda, bir gün, yanıma gelip oturma alçak gönüllülüğünü gösterdi. Bana bakışından, çok kez öğrenmek istediğim şeyi öğreneceğimi sezinledim.

Bir sabahı. Yolun kenarındaki mavi levhaların adının Boissy-Saint-Léger olduğunu söylediği bir büyük köyden pek uzakta olmayan bir çiftlikte geceyi geçirmiştik. Erkence, yani güneşle kalkmış, bu Boissy-Saint-Léger köyünü boydan boya geçtikten sonra, bir yamacın üstünden, önümüzde, yalnızca birkaç yüksek anıt farkedilen çok büyük bir kentin üzerinde süzülen kocaman bir siyah buhar tabakası görmüştük.

Sisler ve dumanlar içinde kaybolan bu çatılar, çan kuleleri, kuleler kargaşası içinde kendimi tanımaya çalışmak için gözlerimi açıyordum ki Vitalis, adımlarını yavaşlatarak, gelip yanıma oturdu.

Sanki çok önce başlamış olduğu bir konuşmayı sürdürüyormuş gibi:

— İşte, dedi, değişen yaşamımız. Dört saat sonra, Paris'te olacağız.

— Ah! Şu aşağıda yayılıp giden Paris mi?

— Tabii, elbette.

Vitalis'in bana karşıımızdaki kentin Paris olduğunu söylediği sırada, gökyüzünden, bir ışık yükseldi ve yıldırım hızıyla, yaldızlı bir parıldama gördüm.

Kesinlikle yanılmamıştım; altın ağaçları bulacaktım.

— Paris'te ayrılacağız, diye devam etti Vitalis.

Hemen karanlık bastı, artık altın ağaçları görmedim.

Dönüp Vitalis'e baktım. O da bana baktı. Yüzümün solgunluğu ve dudaklarımın titreyişi içimden geçenleri ona anlattı.

— Kaygılısın, dedi, hatta, sanırım, üzgünsün.

İlk anı heyecan anı geçtikten sonra:

— Birbirimizden ayrılmak! dedim.

— Zavallı yavrucak!

Bu söz ve özellikle söyleyiş tonu gözlerimden yaş getirtti. O kadar uzun zaman vardı ki böyle bir sevgi belirten söz duymamıştım.

— Ama, çok iyisiniz! diye bağırdım.

— İyi olan sensin. İyi bir çocuksun, iyi kalplisin. Görüyorsun ya, hayatta öyle anlar vardır ki insan böyle şeyleri kabul etmeye ve kendini acılara bırakmaya hazırdır. Herşey yolunda gittiği zaman, insan, yanındakileri pek düşünmeden yolunu izler. Ama, ters gittiğinde, insan, hele ihtiyarsa, kendini kötü bir yolda, yani ertesi gün için, güvensiz hisseder, etrafındakilere dayanma gereksinimi duyar ve onları yanında bularak mutlu olur. Ben sana dayanıyorum, bu sana şaşırtıcı geliyor, gerçek değil mi? Gerçek, tabii. Yalnızca, beni dinlerken gözlerin yaşlı olduğu için, kendimi rahat hissediyorum. Çünkü, ben de, Rémicğim, üzgünüm.

Çok sonra, seveceğim bir kimsem olduğu zaman, bu sözlerin doğruluğunu kavradım.

— İşin kötü yanı, diye sürdürdü Vitalis, insanların birbirlerine yaklaşmak istedikleri anda ayrılmak gerekir her zaman.

— Ama, dedim çekinerek, beni Paris'te bırakmak istemiyorsunuz, değil mi?

— Şüphesiz, hayır; seni bırakmak istemiyorum, buna inan. Paris'te tek başına ne yaparsın, zavallı çocuk? Hem sonra, buna hakkım yok, bunu aklından çıkarma. Senin yükümlülüğünü üzerine almak ve seni kendi oğlu gibi yetiştirmek isteyen şu iyi kalpli hanımın bakımına bırakmak istemediğim gün, seni elimden geldiğince iyi yetiştirmek yükümlülüğüne girdim. Ne yazık ki, koşullar

ters gitti. Şu anda, senin için hiçbir şey yapamam. İşte bunun için, ayrılmamızı düşünüyorum. Sürekli olarak değil, şu berbat mevsimin son aylarını herbirimizin kendi yönünden yaşayabilmemiz için, birkaç ay için. Birkaç saat sonra Paris'e varacağız. Yalnızca Capi'nin kaldığı bir ekiple orada ne yapmamızı istersin?

Adının söylendiğini işiten köpek yanımıza geldi. Asker selâmı vermek için ön ayağını kulağına götürdükten sonra, sanki bize kendisine güvenebileceğimizi söylemek istiyormuş gibi, kalbinin üzerine koydu.

İçinde bulunduğumuz durumda, bu coşkimuzu yatıştırmadı. Vitalis bir süre durup eliyle başını okşadı ve:

— Sen de, dedi, sen de çok iyi bir köpeksin; ancak, dünya üzerinde, iyilikle yaşanmaz. Etrafımızdakilerin mutluluğu ve birşey daha gerek, bizde olmayan birşey. Tek bir Capi ile ne yapalım istiyorsun ki? Şu anda, temsil veremeyeceğimizi iyice anlıyorsun, değil mi?

— Doğru.

— Çocuklar bizimle eğlenecek, suratımıza elma eşeği atacaklar. Günde, yirmi kuruş bile kazanamayacağız. Yağmurlu, karlı ya da çok soğuk günlerde sifıra inecek olan yirmi kuruşla üçümüzün yaşamasını mı istiyorsun?

— Ama harpım?

— Senin gibi iki çocuğum olsaydı, belki işler yoluna girerdi. Ama, benim gibi bir ihtiyar, senin yaşındaki bir çocukla, bu iş yürümez. Daha pek ihtiyar değilim. Bir tarafım kırılrsa, ya da kör olsaydım... Fakat, ne yazık ki, ne isem oyum, yani, merhamet uyandıracak durumda değilim. İşlerine giden aceleci insanların iyilik duygularını hareket getirmek için ise, Paris'te insanın acındırıcı bir görünüşte olması çok daha iyi olurdu. Ya da, insanların iyilik duygularına başvurmak için, utanmamak gerekir. Ben de bunu hiçbir zaman yapamam. Bizim için başka birşey gerek. Düşündüğüm ve karar verdiğim şudur: seni kış sonuna kadar, başka çocuklarla birlikte harp çalmak için seni alacak bir patrona vereceğim.

Ben harpımdan söz ederken, düşündüğüm böyle bir sonuç değildi. Vitalis bana sözünü kesecek zaman bırakmadan konuşmasını sürdürdü:

— Ben ise, Paris sokaklarında çalışan İtalyanların çocuklarına harp, piva ve keman dersi vereceğim. Birçok kere kaldığım Paris'te beni tanırlar. Senin köyüne uğradığımda Paris'ten geliyordum. Yeter ki ders vermeyi isteyeyim, veremiyeceğim kadar bulurum. Hayatımızı sürdüreceğiz, ama herkes kendi başına. Derslerimi verirken, bir yandan da, Zerbino ile Dolce'nin yerine koymak için iki köpek eğitmekle uğraşacağım. Eğitimlerini hızlandırırım ve Rémi'ciğim, ilkbaharda, bir daha bir-birimizden ayrılmamak üzere, yine ikimiz, yollara düşeceğiz. Bu kez ayrılmayacağız, çünkü talih çaba gösterme yürekliliğini gösterenler için hep kötü değildir. Şu anda, senden yalnızca, cesaret istiyorum ve yazgıya boyun eğmek. İlerde, işler daha iyi olacak; yalnız geçireceğimiz kısa, bir süre var. İlkbaharda, özgür yaşamımıza yenisinden başlayacağız. Seni Almanya'ya, İngiltere'ye götüreceğim. Artık büyüyeceğin ve zekân gelişeceği için, sana çok şeyler öğretecek, seni adam edeceğim. Bayan Miligan'ın karşısında buna söz verdim. Sözümü tutacağım. İşte bu yolculukları amaçlayarak sana İngilizce, Fransızca ve İtalyancayı daha önce öğretmeye başladım. Güçlü olduğunu hesaba katmasak bile, bu senin yaşındaki bir çocuk için, birşeydir. Göreceksin, Rémi'ciğim, göreceksin, herşey yitirilmedi daha.

Bu düzenleme, belki içinde bulunduğumuz duruma en iyi uyanıydı. Bunu düşündüğüm zaman, efendimin, sıkıcı durumumuzdan kurtulmak için, elinden geleni yaptığını kabul ediyordum. Ama, araştırınca ortaya çıkan düşünceler, ilk hareket sırasındaki fikirlerin aynısı değildi.

Bana söylediklerinde iki şey görüyordum:

Ayrılığımız.

Ve padrone.

Köy ve kentlerdeki dolaşmalarımızda, bu padrone'lerden birçoğu ile karşılaşmıştım. Öteden beriden topla-

dıkları çocukları, sopayla vurarak götürüyorlardı. Vitalis'e hiçbir konuda benzemiyorlardı. Serttiler, adaletsizdiler, geçimsiz, sarhoştular, ağızlarında küfür ve kaba sözler vardı, elleri hep havadaydı.

Bu korkunç patronlardan biriyle karşılaşabilirdim. Hem sonra, talihime iyi biri de raslasa, yine de bir değişiklikti. Sütannemden sonra, Vitalis, Vitalis'ten sonra, bir başkası.

Hep böyle mi olacaktı? Hayatımcâ sevecek kimse bulamıyacak mıydım hiçbir zaman?

Yavaş yavaş, Vitalis'e bir baba gibi bağlanacak duruma gelmiştim. Demek ki hiçbir zaman babam olmayacaktı. Dünyada hep yalnız, yapayalnız olacaktım. Hiçbir yerine yerleşemediğim bu engin yeryüzünde hep kaybolmuş kalacaktım!

Yanıt olarak söyleyecek çok şeyler vardı. Sözler kalbimden dudaklarına yükseliyor, ama onları geriye itiyordum.

Efendim benden cesaret ve yazgıya boyun eğme istemişti. Onun dediğini yapmak ve üzüntüsünü daha fazla çoğaltmamak istiyordum.

Zaten o, çoktan, yanımda değildi artık. Yanıt vereceğimi anladığı şeyleri işitmekten korkuyormuş gibi, birkaç adım ilerden yürümeye başlamıştı.

Onu izledim. Bir ırmağa varmakta gecikmedik. Hiç görmemiş olduğum biçimde, eğri büğrü bir köprüyü geçtik. Dövmüş kömür gibi simsiyah olan kar, insanın içine ayak bileğine kadar gömüldüğü kaygan bir tabakayla yolu kaplıyordu.

Bu köprünün uç tarafında, sokakları dar bir köy vardı. Köyden sonra, kırsal alan yeniden başlıyordu. Ama, yoksul görünüşlü evlerin doldurduğu bir kırsal alan.

Yolun üzerinde, arabalar birbirlerini izliyor ve artık arkası kesilmeden, birbiriyle karşılaşılıyordu. Vitalis'e yaklaştım, sağ tarafında yürümeye başladım. Bu sırada, Capi, burnu topuklarımda, beni izliyordu.

Kısa bir süre sonra, kırsal alan sona erdi. Kendimizi ucu görünmeyen bir caddede bulduk. İki yanda, uzakta, evler, ama yoksul, pis ve Bordeaux, Toulouse ve Lyon'dakilerden çok daha çirkin evler...

Karlar, yer yer, yığınlar haline sokulmuştu. Bu siyah ve sert yığınların üzerine, küller, çürümüş sebzeler, her tür çöp atılmıştı. Hava pis kokularla yüklüydü. Kapı önlerinde oynayan çocukların yüzleri solgundu. Her an büyük arabalar geçiyordu. Çocuklar bunlardan büyük bir beceriyle kendilerini kurtarıyorlardı ve hiç de umursar bir halleri yoktu.

— Neredeyiz? diye sordum Vitalis'e.

— Paris'te, yavrum.

— Paris'te ha!...

Buranın Paris olması olanağı hiç var mıydı? Peki, mermer evler neredeydi? Benim ipek giysili kentlilerim? Gerçek ne denli çirkin ve acıydı! O denli görmeyi dilediğim Paris burası mıydı?

Heyhat! Evet, kışı işte burada, Vitalis'ten ...ve Capi'den ayrı geçirecektim.

BÖLÜM XVII

LOURCİNE SOKAĞINDAKİ «PADRONE»

Etrafımızdaki herşeyin bana korkunç görünmesine rağmen, gözlerimi açtım ve hemen hemen durumumun ciddiyetini unutup etrafıma bakındım.

Paris'in içinde ilerledikçe, gördüğüm şeyler, çocukluk düşlerime ve düşsel umutlarıma daha az karşılık veriyordu: ırmaklar donuk duruyordu. Kar ve buzla karışmış çamur daha da siyahtı; sulu olduğu yerlerde, arabaların tekerleklerinin altından kalın tabakalar halinde fışkırıp yoksul ve pis dükkânların bulunduğu evlerin camlarına ve vitrinlerine yapışuyordu.

Kesinlikle, Paris bir Bordeaux etmezdi.

Az önce geçtiklerimizden daha iyi durumda ve aşağı doğru indikçe dükkânların daha büyük ve daha güzel bir hal aldığı geniş bir caddede uzun süre yürüdükten sonra, Vitalis sağa döndü. Kısa bir süre sonra, kendimizi çok yoksul bir mahallede bulduk: Yüksek ve siyah evler üst kısımlarda birbirine bitişirmiş gibi görünüyordu. Donmamış olan derecik sokağın ortasında akıyor, yoğun bir kalabalık derenin akıttığı pis sulara aldırmaksızın yağlı kaldırımın üzerinde tepiniyordu. Bu kalabalığı oluşt-

ran kişilerin yüzleri kadar solgun yüzler hiç görmemiş-tim. Gidip gelenlerin arasında dolaşan çocukların cesa-reti kadar cesaret de görmedim hiç. Çok sayıda olan ka-barelerde, yüksek sesle bağırarak çinko tezgâhların önün-de ayakta içki içen erkekler ve kadınlar vardı.

Bir evin köşesinde, Lourcine sokağı adını okudum.

Nereye gittiğini bilir görünen Vitalis geçişini engel-leyen grupları hafifçe kenara itiyordu. Onu yakından iz-liyordum.

«Beni gözden kaybetmemeye dikkat et!» demişti.

Ama, öğüt vermek gereksizdi. Arkasında yürüyör-düm ve daha güvenceli olsun diye ceketinin ucundan tu-tuyordum.

Büyük bir avluyu ve bir pasajı geçtikten sonra, içi-ne güneşin hiç mi hiç girmediği bir tür karanlık ve ye-şilimsi bir kuyuya geldik. Burası, o zamana dek görmüş olduğum şeylerin tümünden daha korkunçtu.

Vitalis, bir fenerle aydınlatarak bir duvara bezler asan bir adama:

— Garofoli evinde mi? diye sordu.

— Bilmiyorum, çıkıp kendiniz bakın; nerede oldu-ğunu biliyorsunuz, merdivenin üst kısmında, karşıdaki kapı.

Bir toprak tabakasıyla kaplı olan basamakları, sanki çamurun içinde kazılmış gibi, kaygan olan merdiveni çıkarken:

— Garofoli, dedi, sana sözünü ettiğim padrone'dir. O, burada kalıyor.

Sokak, ev, merdiven cesaret kırıcı durumdaydı. Kim-bilir patron ne olurdu?

Merdiven dört katlıydı. Vitalis, vurmadan, sahanlı-ğın karşısındaki kapıyı itip içeri girdi. Kendimizi geniş bir odada, bir çeşit çatı katında bulduk. Orta yerde, ge-niş bir alan boştu. Dört yanda, oniki kadar yatak vardı. Duvarlar ve tavan tanımlanamıyacak bir renkteydi. Bir zamanlar beyazmış, ama duman, toz ve pislik, yer yer kazınmış ya da delinmiş olan alçıyı siyahlatmıştı. Kö-

mür kalemiyle çizilmiş bir başın yanına çiçekler ve kuşların yontusu yapılmıştı.

Vitalis içeri girerken:

— Garofoli, diye seslendi, hangi köşedesiniz acaba? Kimseyi görmüyorum; yanıt verin, rica ederim; sizinle konuşan Vitalis'dir.

Gerçekte, duvarda asılı duran gaz lâmbasının aydınlığından anlaşılabileceği gibi, odada kimse yoktu. Fakat, efendimin sesine, zayıf, ümitli, bir çocuk sesi yanıt verdi:

— Sinyor Garofoli dışarı çıktı; birkaç saat sonra ancak döner.

Bize yanıt veren kişi, aynı anda ortaya çıktı. Onbeş yaşlarında bir çocuktur. Ayaklarını sürüyerek bize doğru ilerledi. Tuhaf. görüntüsü beni öylesine şaşırtmıştı ki, hâlâ gözlerimin önünden gitmiyor. Vücudu yoktu âdeta. Kocaman ve vücuduna göre oransız olan başı, yıllar önce moda olan komik resimler gibi, bacaklarının üzerine oturtulmuş gibi görünüyordu. Bu başta, gözlerdeki yazgıya boyun eğme duygusu ve genel görüntüsündeki umutsuzlukla, derin bir acı ve yumuşaklık vardı. Böyle yaratıldığına göre, güzel olamazdı. Bununla birlikte, bakışları üzerine çekiyor, sevecenlikle ve bir köpeğinki gibi tatlı, yaşlı iri gözlerinden ve canlı dudaklarından etrafa yayılan belli bir çekicilikle bu bakışları üzerinde tutuyordu.

— İki saat sonra geleceğinden emin mısın? diye sordu Vitalis.

— Kesinlikle sinyor; akşam yemeği zamanı. Ondan başkası akşam yemeği vermez.

— Peki öyleyse, eğer daha önce dönerse, ona Vitalis'in iki saat içinde geleceğini söylersin.

— Evet, iki saat içinde, sinyor.

Peşinden gitmeye hazırlanıyordum ki Vitalis durup:

— Burada kal, dedi, dinlenirsin, ben geri döneceğim.

Korkuya kapıldığımı gösteren bir hareket yaptığım için:

— Sana söz veriyorum, döneceğim, dedi.

— Yorgunluğuma rağmen, Vitalis'i izlemek isterdim. Ama, kalmamı buyurmuştu, söz dinlemeye alışkın olduğum için, kaldım.

Efendimin ayak sesleri merdivenlerde duyulmaz olunca, kulağını kapıya verip dinleyen çocuk bana dönerek:

— Memleketli misiniz? diye sordu, İtalyanca.

Vitalis'le birlikte olduğumdan bu yana, hemen hemen söylenilen herşeyi anlayacak kadar İtalyanca öğrenmiştim. Ama, rahatça kullanacak kadar iyi konuşmıyordum.

— Hayır, diye yanıt verdim Fransızca olarak.

Kocaman gözlerini üzerime dikerek, üzüntüyle:

— Ah! dedi, yazık! Memleketli olmanızı isterdim.

— Hangi memleketten?

— Lucca'dan. Belki bana oradan haberler verebilirsiniz.

— Ben Fransızım.

— Ah, daha iyi!

— Fransızları İtalyanlardan daha çok seviyorsunuz, değil mi?

— Hayır. Daha iyi deyişim sizin için, kendim için değil. Çünkü, İtalyan olsaydınız, buraya, büyük bir olasılıkla sinyor Garofoli'nin hizmetine girmek için gelirdiniz. Sinyor Padrone'nin hizmetine girenler içinse, daha iyi denmez.

Bu sözler beni rahatlatacak türden değildi.

— Kötü bir adam mı?

Çocuk doğrudan doğruya sorulan bu soruya yanıt vermedi. Ama, üzerime dikilen bakışlarında korkunç bir anlam vardı. Sonra, bu konuda, sanki konuşmayı sürdürmek istemiyormuş gibi, bana arkasını dönüp odanın uç tarafındaki kocaman bir ocağa doğru yürüdü.

Bu ocakta yıkıntı odunlarıyla güzel bir ateş yanıyordu. Ateşte de döküm kocaman bir tencere kaynıyordu.

Isınmak için ocağa yaklaştım. O zaman, bu tencerenin, daha önce görmediğim bir özelliği olduğunu farket-

tim. Üzerinde buharın çıktığı bir dar boru bulunan kapak tencereye bir taraftan bir menteşe, öte taraftan bir asma kilitle tutturulmuştu.

Garofoli hakkında gereksiz sorular sormamam gerektiğini anlamıştım. Fakat, tencere hakkında?

— Niçin asma kilitle kapatılmış?

— Bir tas haşlama almayayım diye. Yemeği pişirmekle ben görevliyim. Ama, efendinizin bana güveni yok.

Gülümsemekten kendimi alamadım.

— Gülüyorsunuz, diye sürdürdü üzgün üzgün, çünkü obur olduğumu sanıyorsunuz. Benim yerimde olsaydınız, siz de benim kadar olurdunuz. Obur değil, açım ben. Şu borudan dışarı çıkan yemeğin kokusu açlığımı daha da dayanılmaz hale sokuyor.

— Demek Sinyor Garofoli açlıktan ölmenize göz yumuyor, öyle mi?

— Eğer burada, onun hizmetine girerseniz, açlıktan ölmemediğini, ama acı çekildiğini anlarsınız. Özellikle ben, çünkü bir cezadır bu.

— Bir ceza ha! Açlıktan ölmek.

— Evet; üstelik, size şunu söyleyebilirim: Eğer Garofoli efendiniz olursa, benim durumum size yarar sağlayabilir. Sinyor Garofoli benim dayımdır. Beni yanına iyilik olsun diye aldı. Size annemin dul olduğunu söylemeliyim. Haklı olarak düşündüğünüz gibi, zengin de değil. Garofoli geçen yıl, çocukları almak için memlekete geldiğinde, anneme beni götürmeyi önerdi. Gitmeme izin vermesi anneme pahalıya patlardı. Fakat, bilirsiniz, gerekli olunca... Evde altı çocuk ve ben büyükleri olduğum için, gitmek gerekiyordu. Garofoli yanına, benden sonra gelen erkek kardeşim Leonardo'yu almayı yeğledi. Çünkü o yakışıklı. Oysa ben çirkinim. Para kazanmak için ise çirkin olmamak gerekir. Çirkin olanlar yalnızca dayak ya da kaba sözlerle karşılaşır. Ancak, annem Leonardo'yu vermek istemedi: «Büyük olan Mattia'dır, dedi, birinin gitmesi gerektiğine göre, gitmek Mattia'ya düşer.

Tanrı böyle istedi, ulu tanrının kuralını değiştirmeye cesaret edemem.» İşte böylece dayım Garofoli ile hareket ettik. Evden ayrılmanın çok üzücü olduğunu düşünürsünüzdür; Annem ve en küçüğümüz olduğu ve kendisini hep kucağında taşıdığım için beni çok seven küçük kız kardeşim Christina ağlıyordu; sonra, erkek kardeşlerim, arkadaşlarım ve memleket.

Bu ayrılmalarda dayanılmaz olan şeyi biliyordum. Son kez, Barberin annenin beyaz başlığını gördüğüm zaman, kalbimin, soluğumu kesen sıkıştığını unutmamıştım.

Küçük Mattia öyküsünü anlatmayı sürdürdü:

— Evden ayrıldıktan sonra, Garofoli ile yapayalnızdım. Sekiz gün sonra, oniki kişiydik. Fransa'ya gitmek için yola çıktık. Ah! Yol bana ve üzgün olan arkadaşlarıma uzun geldi. Sonunda, Paris'e vardık. İçimizden biri Dijon hastanesinde kaldığı için, onbir kişiydik artık. Paris'te, aramızda bir seçme yapıldı. Güçlü olanlar sobacıların ya da baca temizleyicilerin yanına yerleştirildiler. Bir meslekte çalışamayacak kadar güçsüz olanlar sokaklarda şarkı söylemeye, ya da saz çalmaya gittiler. Elbette, ben çalışacak kadar güçlü değildim ve öyle görünüyor ki saz çalarak kazançlı bir gün geçiremeyecek kadar çirkindim. Bunun üzerine, Garofoli bana iki küçük beyaz fare verdi. Fareleri kapıların altından, pasajlarda göstermem gerekiyordu. Bana gündelik olarak otuz kuruş saptamıştı. «Akşamleyin kaç kuruş noksan gelirse, dedi, o kadar sopa yiyeceksin.» Otuz kuruşu toplamak çok zordu. Fakat, sopa yemek, özellikle sopayı Garofoli kullanıyorsa, çok daha zordu. Bu durumda, saptanan parayı toplamak için, elimden geleni yapıyordum. Ama, çabalarım rağmen, çoğu zaman bu parayı toplayamıyordum. Hemen hemen her zaman, arkadaşlarım parayla döndükleri halde, ben, hemen hemen hiçbir zaman, dönemiyordum. Bu, Garofoli'nin öfkesini artırıyordu. «Şu aptal Mattina nasıl davranıyor, ne yapıyor acaba?» diyordu. Benim gibi, beyaz fare gösteren başka bir ço-

cuk vardı. Gündeliği kırk kuruş olarak saptanmıştı ve çocuk bu parayı her akşam getiriyordu. Birçok kez, nasıl davrandığını ve bana göre nerede becerikli olduğunu görmek için, onunla çıktım. O zaman, onun kırk kuruşunu neden öylesine kolayca kazandığını ve benim neden ötürü otuz kuruşumu güçlükle sağladığımı anladım. Bir erkekle bir kadın pize para verirken, hanım: «Sevimli olana ver, bunca çirkin olana değil» diyordu hep. Çirkin olan bendim. Daha sonra arkadaşla çıkmadım. Çünkü, evde dayak yemek üzücü idiye de, sokakta, herkesin önünde, kötü sözlerle karşılaşmak daha da üzücüydü. Siz bunu bilemezsiniz, çünkü size hiçbir zaman, çirkin-siniz denmemiştir; ama ben... Sonunda, Garofoli, sopaların bir işe yaramadığını görerek, başka bir yöntem kullandı. «Noksan gelen her kuruş için, yemeğinden bir patates keseceğim, dedi. Derin sopalara dayandığına göre, miden açlığa katlanmayacaktır belki de.» Gözdağı vermeler sizi birşey yapmaya zorlamış mıdır hiç?

— Yok canım! Duruma bağlı.

— Beni, hiçbir zaman. Aslında, o zamana dek yapmış olduğumdan daha fazlasını yapamazdım ve avuç açtığım kişilere: «Eğer bana para vermezseniz, bu akşam patates yiyemiyeceğim» diyemezdim. Çocuklara para verenler bu nedenlerle karar vermezler.

— Peki hangi nedenlerle karar verirler. Sevindirmek için para verilir.

— Ah! Siz daha küçüksünüz; herşeyden önce, insan kendini mutlu etmek için para verir; bir çocuğa sevimli olduğu için de para verilir. İşte bu, nedenlerin en iyisidir. İnsan, kaybettiği, ya da arzuladığı çocuk için para verir. İnsan, kendisi üşümediği, çocuk bir araba kapısının altında soğuktan titredığı için, ona para verir. Bu, acımadır. Ah, bütün bu sadakaları bilirim ben. Onları inceleyecek zamanım oldu. Bakın, bugün hava soğuk değil mi?

— Çok soğuk .

— Güzel! Gidip bir kapının önünde durun ve pal-tosuna sarınmış hızlı hızlı geldiğini göreceğiniz bir be-yefendiye avuç açın, size ne vereceğini söylersiniz bana. Bunun tam tersi, geniş pardesüsüne, ya da kürküne sa-rınmış, ağır ağır yürüyen bir beyefendiye elinizi uzatın, gümüş bir lira alırsınız belki de. Bu düzen içinde, bir ay ya da altı hafta sonra, kilo almadım. Sararmıştım, rengim öylesine solgundu ki çoğu zaman, etrafımda: «İşte açlıktan ölecek olan bir çocuk» denildiğini işitiyor-dum. O zaman, acı, güzelliğin yapmak istemediği şeyi yaptı. Beni ilginçleştirdi, gözlerimi açtı. Mahallenin in-sanları bana acıdılar. Daha fazla para toplayamıyorsam da, kimi zaman ekmek, kimi zaman yemek buluyordum. Bu, benim mutlu zamanım oldu. Artık dayak yemiyor-dum. Yemekte patateslerden yoksunsam da, akşam ye-meğinde yiyecek birşeylerim olduktan sonra, bu benim için pek önemli değildi. Fakat, bir gün, Garofoli beni bir manavda bir tabak çorba içerken görüp patateslerden yoksun kalışıma yakınmadan katlanmamın nedenini an-ladı. Bunun üzerine, bir daha dışarı çıkmamama ve ye-meği hazırlamak, işleri yapmak için odada kalmama karar verdi. Ama, yemeği hazırlarken, yiyebilirdim. Bu tencereyi buldu. Her sabah, dışarı çıkmazdan önce, ten-cereye etle sebze koyup asma kilitli kapağını kapatıyor. Artık benim işim yalnızca tencereyi kaynatırmak. Haş-lamanın kokusunu duyumsuyorum ve hepsi bu. Alıp ye-mekse, anlıyacaksınız, böylesine dar bu küçük borudan, olanaksız. Mutfakta olduğumdan bu yana, rengim öyle-sine soldu ki... Haşlamanın kokusu insanı beslemez, aç-lığı artırır, işte hepsi bu. Rengim çok solgun mu? Dı-şarı çıkmadığım için, artık soluk olduğum sözlerinin söy-lendiğini duymuyorum. Burada da ayna yok.

O zamanlar, pek işlek bir zekâm yoktu. Fakat, hasta olanları, hasta olduklarını söyleyerek korkutmamak ge-rektiğini biliyordum.

— Bana başka birinden daha solgun görünmüyorsu-nuz, diye karşılık verdim.

— Bunu beni rahatlatmak için söylediğinizi görüyorum; ama, rengimin çok solgun olması beni sevindirir, çünkü bu, çok hasta olduğum anlamına gelir. Çok hasta olmayı isterdim.

Şaşkınlık içinde yüzüne baktım.

— Beni anlamıyorsunuz, dedi bir gülümsemeyle, ama, çok basit. İnsan çok hasta olunca, kendisine bakılır, ya da ölüme terkedilir. Eğer beni ölüme terkederlerse, herşey bitmiş olur, artık acıkmam, dayak yemem. Hem sonra, ölenlerin gökyüzünde yaşadıkları söylenir; o zaman, gökyüzünden annemi, memleketimi görürüm ve Tanrı ile konuşarak, kızkardeşim Christina'nın mutsuz olmasını engelleyebilirim belki de. Tam tersi, bana bakarlarsa, beni hastaneye kaldırırılar. Hastaneye kaldırılmaktan mutluluk duyardım.

İçgüdüsel olarak hastaneden korkardım. Çoğu zaman, yolda, yorgunluktan bitkin düşüp de bir rahatsızlık hissettiğim zamanlar, kendimi hemen yürümeye hazır durumda bulmak için, hastaneyi düşünmem yeterli olurdu. Mattia'nın böyle konuşması beni şaşırtmıştı.

— İnsan hastanede ne rahattır, bir bilseniz, diye sürdürdü; daha önce, Sainte-Eugenie'de, hastanede yatı-tım. Uzun boylu, sarışın bir doktor vardı; cebinde hep şeker taşırdı. Kırık tedavisi daha ucuza patlıyor. Ama, insana yine iyi davranıyorlar. Hemşireler sizinle tatlı tatlı konuşurlar: «Şunu yap, küçük; dilini çıkar, yavrum.» Benimle tatlı tatlı konuşulmasını severim. Bana ağlama isteği verir bu. Ağlamak istemek de beni mutlu eder. Aptalca birşey, değil mi? Fakat, annem benimle hep tatlı tatlı konuşurdu. Kızkardeşlerim de annem gibi konuşurlar. Aynı sözler olmasa da, aynı müziktir. Hem sonra, iyi bir haşlama, ve şarapla daha iyi olmaya başlandığı zaman. Burada, kendimi güçsüz hissetmeye başladığım zaman —çünkü yemek yemiyordum— sevindim. Kendi kendime: «Hasta olacağım ve Garofoli beni hastaneye gönderecek,» diyordum. Ah! Evet, hastayım: kendime acı verecek kadar hastaydım. Ama Garofoli'yi rahat-

sız edecek kadar değil... Bunun üzerine, Garofoli beni burada tuttu. Yoksulların yaşayışlarının ne kadar güç olduğu insanı şaşırtıcı birşey. Bereket, Garofoli, bana ve diğerlerine, dayak atma alışkanlığını yitirmedi. Öyle ki sekiz gün önce, kafama esaslı bir sopa indirdi. Bu kez, iş tamam diye umuyordum. Kafam şişmişti. Şuradaki şu beyaz şişkinliği görüyorsunuz. Garofoli dün bunun belki de bir ur olduğunu söylüyordu. Urun ne olduğunu bilmiyorum. Ama, konuşmasına bakarak, bunun ciddi birşey olduğunu düşünüyorum. Ne olursa olsun, çok acı çekiyorum. Saçlarımın dibinde, diş ağrısından daha acı verici sancımlar duyuyorum. Başım sanki yüz kilo ağırlığında. Gözlerim kararıyor, aptallaşıyorum. Geceleri, uyurken, inlemek ve haykırmaktan kendimi alamıyorum. Sanıyorum, iki üç gün içinde, bu durum, ona beni hastaneye gönderme kararını verdirtecektir. Anlarsınız ya, geceleri bağırان biri diğerlerini rahatsız eder. Garofoli ise rahatsız edilmekten hoşlanmaz. Bana sopayla vurmuş olması ne mutluluk! Haydi, içtenlikle söyle, yüzüm çok solgun mu?

Bunu söyleyip karşıma geçti ve gözlerimin içine baktı. Susmam için aynı nedenlerim yoktu artık. Yine de, içtenlikle yanıt vermeye, cayır cayır yanan iri gözlerinin, çökmüş yanaklarının ve renksiz dudaklarının üzerimde bıraktığı korkunç duyguyu ona söylemeye cesaret edemiyordum.

— Sanıyorum, hastaneye gidecek kadar hastasınız.

— Sonunda söyledin!

Sürüklediği bacağıyla, bir reverans yapmaya çalıştı. Fakat, hemen hemen aynı anda, masaya doğru yönelip onu silmeye başladı.

— Yeterince konuştuk, dedi, Garofoli nerdeyse döner ve hiçbir şey hazır değil. Düşkünler yurduna girmeye yetecek kadar dayağı yediğimi söylediğinize göre, yenisini yemek zahmetine değmez, boşuna olur: Şimdi, yediklerim birkaç ay öncesine göre daha ağır gibi geliyor

bana. İnsan herşeye alışır diyenler iyi kalpliymişler, değil mi?

Bir yandan konuşurken, bir yandan da düşe kalka masanın etrafında dolaşıyor, tabakları, çatalı kaşığı yerine koyuyordu. Yirmi tabak saydım. Demek ki Garofoli'nin yönetimi altında yirmi çocuktular. Oniki yatak gördüğüme göre, iki kişi birlikte yatıyor olmalıydılar. Ne yataklar! Çarşafsız, ama atları artık ısıtmadığı için, bir ahırdan satın alınmış olması gereken kırmızı renkli battaniyeleriyle.

— Heryerde böyle midir? dedim korkuyla.

— Heryer neresi?

— Yanında çocuk bulunduran kişilerin olduğu her yer.

— Bilmiyorum, hiç başka yerlere gitmedim; ama siz, siz başka yere gitmeye çalışın.

— Nereye?

— Bilmem; neresi olursa olsun, buradakinden daha rahat edersiniz.

Neresi olursa olsun; belirsiz birşeydi bu. Bu durumda, Vitalis'in kararını değiştirmek için ne yapmalıydım acaba?

Elbette bir çözüm bulamadan düşünürken, kapı açıldı, içeri bir çocuk girdi. Kolunun altında bir keman vardı. Boş elinde, yıkıntılardan alınmış kocaman bir odun taşıyordu. Ocağa atıldığını gördüklerime benzeyen bu odun parçası, Garofoli'nin odununu nereden sağladığını ve bunun kendisine kaç para patladığını bana gösterdi.

Mattia gelen çocuğa doğru gidip:

— Odununu bana ver, dedi.

Ama, o, odununu arkadaşına verecek yerde, arkasına sakladı.

— Oh! Olmaz, dedi.

— Ver, çorba daha iyi olur.

— Onu yemeği pişirmek için getirdiğimi sanıyorsan, aldaniyorsun; otuz altı kuruş kazandım yalnızca. Garo-

foli'nin, noksan olan dört kuruşu bana pahalya ödetmemesi için, bu odun parçasına güveniyorum.

— Odun parçası dayağın yerini tutmaz; hadi, cezayı çekeceksin; sırayla.

Mattia bu sözleri, sanki arkadaşını bekleyen dayaktan mutlu olacakmış gibi, kötü kalplilikle söylemişti. Öylesine yumuşak bir yüzde gördüğüm bu sertlik kıvılcımı beni şaşırtmıştı. Daha sonradır ki kötülerle yaşayarak insanın kötü olduğunu anladım.

Garofoli'nin tüm öğrencilerinin dönüş saati gelmişti. Elinde odun parçasıyla gelen çocuktan sonra, bir başkası ve daha sonra diğer on çocuk geldi. Herbiri, içeri girerken, çalgısını yatağının üzerindeki bir çiviye asıyordu. Bu, bir keman, öteki bir harp, başka biri bir flüt ya da pıva. Müzisyen olmayıp da yalnızca hayvan göstericiliği yapanlar köstebeklerini ya da farelerini kafeslerine sokuyordu.

Merdivende daha ağır bir ayak sesi duydum. Bunun Garofoli olduğunu anladım. İçeri, yüzü ateşli, kararsız yürüyüşlü, kısa boylu bir adamın girdiğini gördüm. Üzerinde İtalyan giysisi yoktu. Kurşunlu bir palto giyinmişti.

İlk gördüğü ben oldum. Kalbimi donduran bir bakış atmıştı bana.

— Bu çocuk da kim? diye sordu.

Mattia, Vitalis'in kendisini söylemekle görevlendirdiği açıklamayı yaparak, hemencecik ve nazik bir biçimde yanıt verdi.

— Ah! Demek Vitalis Paris'te, dedi, benden ne istiyor?

— Bilmiyorum, dedi Mattia.

— Sana sormuyorum, çocuğa soruyorum.

İçtenlikle yanıt vermeye cesaret edemiyerek:

— Patronum az sonra gelir, dedim, ne istediğini size kendisi açıklar.

— Ne söyleyeceğini bilen küçük bir çocuk işte; İtalyan değilsin, değil mi?

— Hayır, Fransızım.

İçeri girer girmez iki çocuk Garofoli'ye yaklaşmış, konuşmasının bitmesini bekliyordu. Ondan ne istiyorlardı acaba? Büyük bir merakla kendi kendime sordüğüm bu sorunun yanıtını kısa bir süre sonra aldım.

Biri şapkasını aldı ve gidip onu dikkatli bir biçimde bir yatağın üzerine koydu. Öteki, hemen, oturması için bir iskemle yanaştırdı. Hayatın böylesine basit işlerini yerine getirdikleri ciddiyet ve saygınlığa bakarak, bunların, bir âyin papazının etrafında dindarca çaba gösteren iki koro çocuğu oldukları söylenebilirdi. Bundan, Garofoli'nin ne kadar korkulacak bir adam olduğunu anladım. Çünkü, onları böyle davranmaya ve koşuşturmaya zorlayan sevecenlik değildi kesinlikle.

Garofoli oturunca, başka bir çocuk ona hemencecik tütün doldurulmuş piposunu getirdi ve aynı anda, bir dördüncüsü yanan bir kibriti uzattı.

Kibritli piposuna yaklaştırınca:

— Hayvan, klükürt kokuyor bu! diye bağırdı ve onu ocağın içine attı.

Suçlu hatasını onarmakta acele ederek ikinci bir kibriti yaktı ve efendisine uzatmadan önce, bir süre yanık tuttu. Ama, Garofoli bunu kabul etmedi. Onu sert bir biçimde geriye doğru iterek:

— Sen değil, aptal! diye bağırdı.

Sonra, kesinlikle büyük bir kayırma demek olan bir gülümseyişle, başka bir çocuğa dönerek:

— Riccardo, bir kibrit, yavrum, dedi.

Yavru denileni yapmakta acele etti.

Garofoli yerine kurulup da piposu tütmeye başlayınca:

— Şimdi, hesaplarımıza gelelim, küçüklerim, ha? Mattia, defter?

Konuşma alçak gönüllülüğü göstermesi, Garofoli bakımından büyük bir lütuftu aslında. Çünkü, öğrencileri onun isteklerini ya da düşüncelerini öylesine dikkatle izliyorlardı ki daha söylemeden anlıyorlardı.

Mattia'nın önüne koymuş olduğu küçük kirli defteri istememişti. Bir işaret yaptı ve kendisine kükürtsüz kibrit uzatan çocuk yaklaştı.

— Dünden bir kuruş borçlusun bana, bugün getireceğine söz vermiştin; ne kadar getirdin?

Çocuk yanıt vermeden önce uzun süre duraksadı; yüzü kıpkırmızı kesilmişti.

— Bir kuruşum eksik.

— Ah! demek bir kuruşun eksik ve bunu bana rahatça söylüyorsun!

— Bu dünkü bir kuruş değil, bugünün bir kuruşu.

— O halde, iki kuruş, öyle mi? Senin gibisini görmedim hiç.

— Benim hatam değil bu.

— Kuralı biliyorsun, saçmalama; ceketini çıkar, dün için iki kamçı, bugün için iki kamçı ve de fazladan, karşılık verdiğin için, patates yok. Riccardo, yavrucuğum, usluluğunla bu eğlenceyi hakettin; kamçıyı getir.

Riccardo, öylesine nezaketle iyi kibriti getiren çocuktü. Duvardan, ucu iri düğümlü iki şeritle sona eren kısa saplı bir kamçıyı aldı. Bu sırada, bir kuruşu eksik olan çocuk ceketini çıkarmış, gömleğini beline kadar çıplak kalacak biçimde aşağı indirmişti.

Garofoli çirkin bir gülümseyişle:

— Dur hele, dedi, belki de dayak yiyecek yalnız sen olmayacaksın; insanın arkadaşı olması daima bir zevktir. Hem sonra, Riccardo kamçıyı birkaç kez almaya gereksinme duymamış olur.

Çocuklar, efendilerinin önünde, ayakta hareketsiz duruyorlardı. Bu acımasız şakaya, hep birlikte çılgınca kahkahalar atarak güldüler.

— En çok gülen, dedi Garofoli, eminim, en çok ekşiği olandır. Kim en çok güldü?

Herkes, odun parçasıyla ilk gelen çocuğu gösterdi.

— Peki, senin kaç kuruşun eksik? diye sordu Garofoli.

— Benim hatam değil bu.

— Bundan sonra, «benim hatam değil bu» diyen, hak ettiğinden bir kamçı fazla yiyecek. Ne kadar eksik?

— Bir odun parçası getirdim, şu iri parça odunu.

— Bu da birşeydir; ama, ekmekçiye git, bu odun parçası karşılığında ondan ekmek iste bakalım verir mi? Kaç kuruşun eksik? Haydi, söyle canım!

— Otuz altı kuruş kazandım.

— Dört kuruşun eksik, pis çocuk, dört kuruş! Bunu karşımda ödeyeceksin! Riccardo, mutlu birisin, yavrucuğum, iyi eğleneceksin. Ceketini çıkar!

— Ama odun parçası?

— Akşam yemeği yerine onu sana veriyorum.

Bu aptalca şaka, cezaya çarpılmamış olan bütün çocukları güldürdü.

Bu sorgulama sırasında, ortaya oniki çocuk çıkmıştı. Hepsi de, sıraları geldiğinde, hesaplarını verdiler. Kamçı cezasına çarpılan iki çocukla birlikte, istenilen miktarı tutturamayan üç çocuk daha ortaya çıktı.

Garofoli inleyen bir sesle:

— Beni soyan ve yağmalayan beş haydut bunlar. Eli çok açık olmanın sonucu işte. Siz çalışmak istemezseniz, size yedirdiğim güzel etlerle patateslerin bedelini ödememi nasıl istersiniz? Oynamayı yeğlerdiniz; ahmaklarla ağlamak gerekirdi ve siz aranızda gülmeyi yeğliyorsunuz. Sırtını dönerek ağlamaktansa avuç açarak ağlar gibi yapmak daha iyi olmaz mı? Haydi, ceketler fora!

Riccardo kamçıyı elinde tutuyordu. Beş müşteri yanında sıra olmuştu.

— Biliyorsun, Riccardo, dedi Garofoli, dayak bana acı verdiği için, sana bakmıyor, seni duyuyorum. Vuruşların gücünü kamçının sesinden anlayacağım. Haydi bakalım, bütün kalbinle başla, yavrucuğum, kendi ekmeğin için çalışıyorsun.

Yüzünü ateşe doğru döndü, sanki bu cezalandırmayı görmek onun için dayanılmaz bir şeymiş gibi. Bir köşede unutulmuş ben, kızgınlık ve korkudan titriyordum.

Benim efendim olacak olan adamdı bu. Benden istemeyi uygun göreceği otuz ya da kırk kuruşu getirmesem, sırtımı Riccardo'ya dönmem gerekecekti. Ah! Mattia'nın ölümden nasıl öylesine rahatça ve bir umut duygusuyla söz edebildiğini şimdi anlıyordum.

Derinin üzerine inen ilk kamçının şaklaması gözlerimden yaş getirdi. Ben kendimi unutulmuş olarak düşündüğüm için, kendimi sıkınyordum. Ama, aldanıyordum. Garofoli beni gizlice gözlüyordu. Az sonra, bunu anladım.

Beni parmağıyla göstererek:

— İşte iyi kalpli bir çocuk, dedi. Sizin gibi, arkadaşlarının yıkımına ve benim üzüntüme gülen bir haydut değil. Arkadaşınız olsa, size örnek olurdu.

Bu söz beni tepeden tırnağa kadar titretti: Onların arkadaşları!

İkinci vuruşta, işkence edilen çocuk acıklı bir biçimde inledi, üçüncüsünde, yürekler paralayıcı bir çığlık attı.

Garofoli elini havaya kaldırdı. Riccardo'nun kamçısı havada kaldı.

Bağışlamak istediğini sandım; ancak, söz konusu olan bağışlama değildi.

Garofoli kurbanına seslenerek, yavaş bir sesle:

— Çıglıkların bana ne kadar acı verdiğini biliyorsun, dedi, kamçı derini paralıyorsa, çıglıklarının da kalbimi paraladığını biliyorsun. Sana haber vereyim, her çığlık için, fazladan bir kamçı yiyeceksin ve bu senin hatan olacak. Beni üzüntüden hasta etmemeyi düşün; eğer bana karşı bir parça sevgin, bir parça minnettarlığın varsa, susarsın. Haydi, Riccardo!

Riccardo kolunu kaldırıp indirdi ve kamçı zavallının sırtını paraladı.

— Anneciğim! Anneciğim! diye bağırdı çocuk.

Bereket, daha fazlasını görmedim. Merdivenin kapısı açıldı, içeri Vitalis girdi.

Bir bakış ona, merdiveni çıkarken işitmiş olduğu çığlıkların nedenini anlattı. Riccardo'ya doğru koşarak elinden kamçıyı çekip aldı; sonra, hemen Garofoli'ye doğru dönerek, kollarını kavuşturup karşısında durdu.

Bütün bunlar öylesine çabuk olmuştu ki Garofoli bir süre şaşırıp durdu. Ancak, hemen kendini toplayarak ve tatlı bir gülümsemeyle:

— Korkunç değil mi? dedi. Bu çocukta kalp yok.

— Utanç verici birşey bu! diye bağırdı Vitalis.

— Benim de söylediğim işte buydu, diye sözünü kes-ti Garofoli.

— Sahtekârlık yok, diye sürdürdü efendim güçlü bir sesle, pekâla biliyorsunuz ki bu çocuğa değil, size söylüyorum bunları; evet, kendilerini savunamayan çocuklara böyle sert davranmak utanç duyulacak bir şeydir, bayağılıktır.

— Ne diye karışyorsun, ihtiyar bunak? dedi Garofoli sesinin tonunu değiştirerek.

— Polise düşen şeyler için.

— Polis mi, diye bağırdı, Garofoli yerinden kalkarken beni polisle mi korkutuyorsunuz, siz?

— Evet, ben, diye karşılık verdi Vitalis. Padrone'nin kızgınlığı onu korkutmamıştı.

Öteki yatışıp alaylı bir ses tonu takınarak:

— Dinle, Vitalis, dedi, kötülük yapmamak ve beni konuşmakla korkutman gerekmez. Çünkü, ben de konuşabilirim. Bu durumda, hoşnut olmayacak olan kimdir? Elbette, polise birşey söyleyecek değilim, senin işlerin polisi ilgilendirmez. Fakat, başkaları var, onları ilgilendirir. Bildiklerimi bunlara anlatacak olsam, yalnızca bir ad, tek bir ad söylesem, utancını saklamak zorunda kalacak olan kimdir?

Efendim kısa bir süre karşılık vermeden durdu. Utancı mı? Şaşırıp kalmıştım. Bu tuhaf sözlerin beni içine atmış olduğu şaşkınlıktan daha kurtulmadan, elimden yakalayıp:

— Gel benimle, dedi.

Ve beni kapıya doğru sürükledi.

Garofoli gülerek hınçsızca:

— Pekâlâ! dostum; benimle konuşmak mı istiyordun? diye sordu.

— Sana artık söyleyecek birşeyim yok.

Ve tek bir söz söylemeden ve geriye dönüp bakmadan, hep elimi tutarak merdiveni indi. Onu, nasıl bir iç rahatlığıyla izliyordun! Demek Garofoli'den kurtulmuştum; cesaret edebilsem, Vitalis'i öpecektim.

GENTİLLY TAŞOCAKLARI

Kalabalık sokağa çıktığımızda, Vitalis hiçbir şey söylemeden yürüdü. Ama, kısa bir süre sonra, kendimizi ıssız, küçük bir sokakta bulduk. O zaman, bir kilometre taşına oturup elini birkaç kez alnından geçirdi. Bu, sıkıntısı olduğunun belirtisiydi.

Sanki kendi kendine konuşuyormuş gibi:

— Gönül yüceliğinin sesine kulak vermek belki güzel bir şey, dedi, ama, bu yüzden, cepte metelik ve mide de bir parça ekmek olmadan, Paris'in kaldırımları üzerindeyiz işte. Karnın aç mı?

— Bu sabah bana verdiğiniz kabuk parçasını yediğimden bu yana bir şey yemedim.

— Pekâlâ! Zavallı çocuğum, bu akşam, aç yatma tehlikesiyle karşı karşıyasın; hiç olmazsa, nerede yatacağımızı bilseydik!

— Demek Garofoli'nin evinde yatmayı düşünüyorsunuz, öyle mi?

— Seni yatırmayı düşünüyordum ve senin kışı geçirmene karşılık bana vereceği yirmi frank sayesinde, ben de şu an için, paçayı kurtarmış olacaktım. Ama, ço-

cuklara nasıl davrandığını görünce, kendimi tutamadım. Onunla kalmayı istemiyorsun, değil mi?

— Oh! Çok iyisiniz.

— İhtiyar serseride daha kalp ölmedi. Heyhat, serseri herşeyi iyi hesapladı, ama kalbi herşeyi berbat etti. Şimdi nereye gitmeli?

Vakit geçmiş ve gündüzün azalan soğuk yeniden keskin ve dondurucu bir hal almıştı. Rüzgâr kuzeyden esiyordu. Gece sert geçecekti.

Vitalis uzun süre taşın üzerinde kaldı. Capi ile ben, önünde hareketsiz duruyor, bir karar almasını bekliyorduk. Sonunda, ayağa kalktı.

— Nereye gidiyoruz?

— Gentilly'ye, eskiden yatmış olduğum bir taşocağı bulmaya. Yorgun musun?

— Garofoli'nin evinde dinlendim.

— İşin kötü yanı, ben dinlenmiş değilim ve artık dinlenemem de. Gitmeliyiz. İleri, çocuklarım!

Bu, keyifli olduğu zamanlar, köpekler ve benim için söylediği sözlerdi. Ama, o akşam, bu sözleri üzgün bir biçimde söyledi.

İşte yine, Paris'in sokaklarında yürüyorduk. Gece kapkaranlıktı. Rüzgârın alevini fenerlerin içinde titreştirdiği havagazı lâmbaları yolu iyi aydınlatmıyordu. Her adımda, donmuş bir dereciğin, ya da yaya kaldırımlarını kaplamış olan bir buz tabakasının üzerinde kayıyorduk. Vitalis elimden tutuyor, Capi peşimizden geliyordu. Zaman zaman, bir çöp yığınının içinde, bir kemik ya da bir ekmek kabuğu aramak için arkada kalıyordu. Çünkü, onun da midesi açlıktan kıvranıyordu. Ama, çöpler blok halinde buz tutmuştu, araması boşunaydı. Kulakları düşük, bize yetiştii.

Geniş sokaklardan sonra, küçük sokaklar; bu küçük sokaklardan sonra, başka geniş sokaklar... Hep yürüyordük ve karşılaştığımız birkaç yaya bize şaşkınlıkla bakıyor gibiydi. Dikkatlerini çeken giysilerimiz mi, yoksa yorgun yürüyüşümüz müydü? Rasladığımız bekçiler et-

rafımızda dönüp duruyorlar ve bizi gözetlemek için duruyorlardı.

Bununla birlikte, tek kelime söylemeden, Vitalis iki büküm olmuş ilerliyordu. Soğuğa rağmen, eli elimi ateş gibi yakıyordu. Sanırım titriyordu. Kimi zaman, bir dakika omuzuma dayanmak için durduğunda, bütün vücudunun sarsıldığını hissediyordum.

Genellikle, ona soru sormaya cesaret edemiyordum. Ancak, bu kez kuralımı bozdum. Zaten, içimde ona kendisini sevdiğimi söylemek gereksinmesi gibi bir şey duyuyor, ya da en azından, onun için bir şeyler yapmak istiyordum.

— Hastasınız siz! dedim, bir mola sırasında.

— Öyle olmamdan korkuyorum; herhalde, yorgunluktan. Yürüdüğümüz şu günler yaşma göre çok fazla uzadı. Sonra, bu gecenin soğuğu eskimiş kanıma göre çok sert. Bana, iyi bir yatak, kapalı bir odada ve iyi bir ateşin karşısında, bir çorba gerek. Ancak, bütün bunlar bir düş; ileri, çocuklarım!

İleri! Kentten, ya da en azından evlerden ayrılmıştık. Kimi zaman çift sıra bir duvar arasında, kimi zaman, kırın ortasında yürüyor, hep yürüyorduk. Gelip geçenler yoktu artık, bekçiler yoktu, sokak lâmbaları yoktu. Yalnızca, zaman zaman, ötede beride ışıklı bir pencere ve başımızın üzerinde, seyrek yıldızlarıyla, koyu mavi bir gökyüzü vardı. Daha keskin, daha sert esen rüzgâr giysilerimizi vücudumuza yapıştırıyordu. Bereket, sırtımızdan vuruyordu. Ama, ceketimin koltukaltı söküük olduğu için, bu delikten içeri giriyor ve kolum boyunca ilerliyordu. Isınmaktan uzaktım.

Hava karanlık olmasına ve yollar her adımda birbiriyle kesişmesine rağmen, Vitalis gittiği yeri bilen ve yolundan çok emin biri gibi yürüyordu. Bu nedenle, kaybolmamızdan korkmadan onu izliyor, sonunda bu taşocağına varıp varamayacağımızı öğrenmekten başka bir kaygı duymuyordum.

Fakat, Vitalis birden durdu.

— Bir ağaç kümesi görüyor musun? diye sordu bana.

— Hiçbir şey görmüyorum.

— Siyah bir yığın görmüyor musun?

Yanıt vermeden önce, iki tarafa baktım. Bir ovanın orta yerinde olmalıydık, çünkü bakışlarım, hiçbir şeyle, ne bir ev, ne bir ağaçla karşılaşmadan, karanlık derinliklerde kaybolup gitti. Etrafımızda boşluk vardı. Görünmeyen çalılıklarda, toprağı yalayarak esen rüzgârdan başka gürültü duyulmuyordu.

— Ah! senin gözlerin bende olsaydı! dedi Vitalis, bulanık görüyorum şuraya bak.

Sağ elini önüne doğru uzattı, sonra, hiçbir şey görmediğimi söylemeye cesaret edemediğimden, yanıt vermemem üzerine, tekrar yürümeye başladı.

Konuşmadan birkaç dakika geçti. Artık, az önceki güvenceyi duymuyordum. Hiçbir şey görmediğim yolunda yanıt verdiğim zaman, belirsiz bir korku sesimi titretmişti.

— Korkudan gözlerin dans ediyor, dedi Vitalis.

— Size ağaç görmediğimi kesinlikle belirtiyorum.

— Kocaman bir tekerlek yok mu?

— Hiçbir şey görünmüyor.

— Yanılgıya mı düştük acaba?

Yanıt veremezdim. Nerede olduğumuzu, ne de nereye gittiğimizi bilmiyordum.

— Beş dakika daha yürüyelim, eğer ağaçları görmezsek, geri döneriz; yolu şaşırmış olacağım.

Artık yolumuzu kaybettiğimizi anlıyordum. Artık kendimde güç bulamıyordum. Vitalis kolumdan çekti.

— Ee, ne oluyor?

— Artık yürüyemem.

— Ya ben, seni taşıyabileceğimi sanıyor musun? Eğer hâlâ ayakta duruyorsam, bu oturursak bir daha kal-kamıyacağımız ve soğuktan öleceğimiz düşüncesinden destek almamdan. Haydi!

İzledim onu.

- Yolda derin araba izleri var mı?
- Hiçbir şey yok.
- Geriye dönmeliyiz.

Arkamızdan esen rüzgâr suratımıza öylesine sert bir biçimde vurdu ki soluğum kesildi. Bir yanma suyusuna kapıldım.

Gelirken pek hızlı yürümüyorduk. Ancak, dönerken daha da yavaş yürüdük.

— Araba izleri görünce, bana haber ver, dedi Vitalis. Doğru yol, kavşakta, bir çalı kümesiyle, sol tarafta olmalı.

Bir çeyrek saat, rüzgârla savaşıarak böylece ilerledik. Gecenin ölgün sessizliğinde, ayak seslerimiz sertleşmiş toprağın üzerinde çınliyordu. Bir bacağıma diğerinin yanına güçlükle getirmeme karşın, artık Vitalis'i sürükleyen bendim. Yolun sol tarafını nasıl bir kaygıyla inceliyordum!

Birden, karanlığın içinde küçük kırmızı bir ışık parladı. Elimi ileri doğru uzatarak:

- Bir ışık, dedim.
- Nerede?

Vitalis baktı; ancak, ışığın pek uzakta parıldamamasına karşın, hiçbir şey görmedi. Bundan, görüşünün zayıfladığını anladım. Zira, çok ilerisini görürdü genellikle ve geceyi bakışları delip geçerci.

— Bu ışığın bizim için önemi yok! dedi, bir işçinin masası üzerinde, ya da can çekişen birinin yatağının başucunda yanan bir lâmbadır. Biz gidip bu kapıyı çalamayız. Geceleyin, kırdı, konukseverlik isteyebilirdik, ancak, Paris'in yakınlarında, insanı kabul etmezler. Bizim için, yatacak ev yoktur. Haydi, gidelim!

Birkaç dakika daha yürüdük, sonra bizimkini kesen bir yol görür gibi oldum. Bu yolun köşesindeki siyah bir cisim diken kümesi olabilirdi. Daha hızlı ilerlemek için, Vitalis'in elini bıraktım. Bu yolda derin araba izleri vardı.

- İşte diken; araba izleri var.

— Bana elini ver; kurtulduk, taşocağı buradan beş dakika uzakta; iyice bak, ağaç kümelerini görmelisin.

Umut bize güç vermişti, bacaklarım daha hafifledi, toprak ayaklarımıza daha yumuşak geldi.

Ancak, Vitalis'in söylediği beş dakika bana sonsuz gibi geldi.

— Doğru yola gireli beş dakikadan fazla olmuyor mu? diye sordu Vitalis, durarak.

— Öyle sanıyorum.

— Araba izleri nerede?

— Dosdoğru devam ediyor.

— Taşocağının ağzı sol tarafta olmalı, görmeden yanından geçmiş olacağız. Bu karanlık gecede, artık herşey güç; yine de, araba izlerinden çok uzağa gittiğimizi anlamalıydık.

— Size araba izlerinin kesinlikle sola dönmediğini söylüyorum.

— Geriye dönelim.

Bir kez daha geriye döndük.

— Ağaç kümelerini görüyor musun?

— Evet, şurada, sol tarafta.

— Peki araba izleri?

— Araba izi yok.

Ellerini gözlerinin önünden geçirerek:

— Ben görmüyor muyum acaba? dedi. Ağaçlara doğru yürüyelim, bana elini ver.

— Bir duvar var.

— Taş yığınıdır.

— Hayır, eminim ki bir duvar.

Söylediğim şeyi doğrulamak kolaydı. Duvardan ancak birkaç adım uzaktaydık. Vitalis bu birkaç adımı attı. Sanki gözlerine güvenmiyormuş gibi, iki elini benim duvar dediğim, onun taş yığını dediği engele değdirdi.

— Evet, bir duvar bu; taşlar düzenli bir biçimde dizilmiş ve harçı sezinliyorum. Giriş nerede? Araba izlerini ara.

Yere doğru eğildim ve duvarı uç kısmına kadar izledim, en ufak bir izle karşılaşmadım. Vitalis'e doğru geri gelip, araştırmalarımı aksi yönde sürdürdüm. Sonuç aynı oldu: heryer duvardı. Bu duvarın hiçbir yerinde bir açıklık, ya da yerde, bir yol, bir araba izi, bir girişi gösteren herhangi bir iz yoktu.

— Kardan başka bir şey bulamıyorum.

Durum korkunçtu; kuşkusuz, efendim şaşırmıştı. Aradığı taşocağı burada değildi.

Ona, yalnızca kar bulduğumu, araba izleri bulamadığımı söylediğim zaman, kısa bir süre yanıt vermeden durdu. Sonra, ellerini tekrar duvarın üzerine koyup bir uçtan bir uca geçti. Bu hareketten bir şey anlamayan Capi sabırsızca havlıyordu. Ben Vitalis'in arkasından yürüyordum.

— Daha uzakta mı aramak gerekiyor?

— Hayır, ocak duvarla örülmüş.

— Örülmüş mü?

— Giriş kapatılmış, içeri girmek olanaksız.

— Peki o halde?

— Ne yapmak gerekiyor, değil mi? Bilmiyorum; burada ölmek.

— Oh! patron!

— Evet, ölmek istemiyorsun, gençsin, yaşam seni bağıyor; peki yürüyelim. Yürüyebilir misin?

— Peki siz?

— Yürüyemiyeceğim zaman, ihtiyar bir at gibi düşer kalırım.

— Nereye gideceğiz?

— Paris'e döneceğiz; bekçiyle karşılaşınca, bizi karakola götürmesini isteyeceğiz. Bundan kaçınmalıydım, ancak seni soğuktan öldürmek istemiyorum; haydi, Rémi'ciğim, haydi, yavrum, cesaret!

Daha önce geldiğimiz yolu, ters yönde, yeniden yürümeye başladık. Saat kaçtı acaba? Hiçbir fikrim yoktu. Uzun süre yürümüştük, çok uzun süre ve ağır ağır. Geceyarısı, belki de sabahın biriydi. Gökyüzü hep koyu mavi

renkteydi. Ay yoktu. Her zamankinden daha küçük görünen tek tük yıldız vardı. Rüzgâr, yatışacağı yerde, şiddetini artırmıştı. Yolun kenarında karlı toz girdapları oluşturup kamçı gibi suratımıza indiriyordu. Önlerinden geçtiğimiz evlerin kepenkleri kapalıydı ve ışık yoktu. Öyle sanıyordum ki orada, sıcacık yorganlarının içinde uyuyan kişiler bizim ne kadar üşüdüğümüzü bilseler, bize kapılarını açarlardı.

Hızlı yürüyerek soğuğa karşı tepki gösterebilirdik. Ancak, Vitalis artık, büyük bir zahmetle, soluyarak ilerliyordu. Sanki koşmuş gibi, soluğu gürültülü ve kesik kesikti. Ona nasıl olduğunu sorduğum zaman, yanıt vermiyor, eliyle, yavaş yavaş, konuşmadığını işaret ediyordu.

Kırdan kente dönmüştük, yani artık, üstlerinde, ötede beride, bir demir gürültüsüyle, bir sokak fenerinin sallandığı duvarların arasında yürüyorduk.

Vitalis durdu; gücünün tükendiğini anladım.

— Şu kapılardan birini çalayım, ister misiniz? diye sordum.

— Olmaz, açmazlar; bunlar, orada kalan bahçıvanlar, sebze yetiştiren kişilerdir; geceleyin kalkmazlar. Yürüyelim yine.

Ancak, gücünden çok isteği vardı. Birkaç adım attıktan sonra, yine durdu.

— Bir parça dinlenmem gerek, dedi, artık yürüyemem.

Etrafı kazıklarla çevrili bir avluya bir kapı açılıyordu. Bu avlunun üst tarafında, çoğu zaman, sebze bahçelerinde görüldüğü gibi, büyük bir gübre yığını yükseliyordu. Yığının üzerinde esen rüzgâr ilk saman tabakasını kurutmuş ve oldukça büyük bir kısmını sokağa yaymıştı.

— Şuraya oturacağım, dedi Vitalis.

— Eğer oturursak, donup bir daha kalkamayacağımızı söylüyordunuz.

Bana yanıt vermeden, samanı kapıya doğru toplamam için işaret yaptı. Sonra, bu döşegin üzerine, oturmaktan çok, kendini yere bıraktı. Dişleri birbirine vuruyor, tüm vücudu titriyordu.

— Daha saman getir, dedi, gübre yığını bizi rüzgârdan korur.

Rüzgârdan koruması doğrudu, fakat soğuktan koruması, hayır. Toplayabildiğim tüm samanı yığınca, Vitalis'in yanına gelip oturdum.

Vitalis, içinde bulunduğumuz koşullar altında, soğğun bizim için öldürücü olabileceğini bilen, deneyimli bir adamdı. Bu tehlikeyi göze alması için, tükenmiş olması gerekirdi.

Gerçekten de tükenmişti. Onbeş günden beri, her akşam, gücünden fazlasını yaparak yatmıştı. Öteki yorgunluklardan sonra gelen bu son yorgunluk onu dayanamayacak kadar güçsüz, uzun uğraşlar sonucu, yokluklar ve yaşıyla tükenmiş bir halde yakalıyordu.

İçinde bulunduğu durumun bilincinde miydi acaba? Bunu hiç öğrenemedim. Ama, üzerime samanı çekerek, ona sokulduğum anda, yüzüme doğru eğilip beni öptüğünü hissettim. Bu ikinci kezdi; ve sonuncusu oldu.

Hafif bir soğuk yatağa titreyerek giren kişilerde uykuyu engeller, uzun süren büyük bir soğuk, açık havada yakaladığı insanları uyuşturur, kendinden geçirir.

Vitalis'in yanına daha yeni büzülmüştüm ki yıkılıp kaldım, gözlerim kapandı. Açmaya çalıştım, başaramayınca, kolumu kuvvetle çimdikledim. Fakat, derimin duyarlılığı kalmamıştı. Gösterdiğim bütün iyi niyete rağmen, canımı bir parça acıtıbdım. Bununla birlikte, sarsıntı beni bir parça kendime getirdi. Sırtı kapıya dayalı olan Vitalis, kısa ve hızlı sarsılmalarla, güçlkle soluyordu. Ayaklarımın arasında, göğsüme yaslanmış olan Capi çoktan uykuya dalmıştı. Başımızın üstünde, rüzgâr hep esiyor ve bir ağaçtan kopmuş kuru yapraklar gibi üzerimize düşen saman saplarıyla üzerimizi örtüyordu. Sokakta

kimsecikler yoktu; yanımızda, uzaklarda, etrafımızda, bir ölüm sessizliği sürüyordu.

Bu sessizlikten korkmuştum. Neden korkmuştum? Anlamadım. Fakat, gözlerimi yaşartan bir üzüntüyle karışık belirsiz bir korkuydu bu. Oracıkta öleceğimi sandım.

Ölüm düşüncesi beni Chavanon'a götürdü. Zavallı Barberin anne! Onu tekrar görmeden, evimizi, küçük bahçemizi tekrar görmeden! Bilmem nasıl bir inceleme saçmalığıyla kendimi bu bahçede bulmuştum. Güneş, neşeli ve sıcak bir biçimde, parıldıyordu. Fulyalar altın renkli çiçeklerini açıyor, karatavuklar çalılıklarda ötüyordu. Az önce, çakıtaşları üzerinden şırıl şırıl akan derede, az önce yıkamış olduğu çamaşırları, Barberin anne dikenli çalıların üzerine seriyordu.

Birden, Chavanon kafamdan silindi, gözlerimin önünde «Kuğu» canlandı. Arthur karyolasında uyuyordu; Bayan Milligan uyanmış, rüzgârın esişini dinleyerek kendi kendine, bu korkunç soğukta nerede olduğumu soruyordu.

Sonra, gözlerim yeniden kapandı, içim geçti; bayıliyormuşum gibi geldi bana.

BÖLÜM XIX

LIZ

Uyandığım zaman, bir yataktaydım; büyük bir ateşin alevi, içinde yatmış olduğum odayı aydınlatıyordu. Etrafıma bakındım. Bu odayı tanımıyordum.

Etrafımdaki yüzleri de tanımıyordum: kurşunl ceketli, ayağında sarı saboları olan bir adam, şaşkın bakışlarını üzerime çevirmiş beş altı yaşında küçük bir kız olmak üzere üç dört çocuk. Bu bakışlar tuhaftı, konuşuyordu.

Yerimden doğruldum. Etrafımdakiler telâşlandı.

— Vitalis? diye sordum.

Çocukların ablaları gibi görünen bir genç kız:

— Babasını soruyor, dedi.

— Babam değil, patronum; nerede kendisi? Capi nerede?

Vitalis babam olsaydı, ondan söz ederken ölçülü davranacaklardı şüphesiz. Fakat, yalnızca patronum olduğu için, gerçeği söylemek gerektiğini düşündüler. Anlatılanlar şunlardı:

Boşluğuna sindiğimiz kapı bir bahçivana aitti. Sabahın ikisine doğru, bu bahçıvan pazara gitmek için kapı-

yı açtığında, bizi saman örtüsünün altında bulmuş. Arabanın geçmesi için bize kalkmamız söylenmiş. İkimiz de kımıldamadığımız ve yalnızca Capi bizi korumak için havladığı için, kolumuzdan tutup bizi sarsmışlar. Yine kımıldamayınca önemli bir şeylerin olduğunu düşünmüşler. Bir fener getirmişler. İncelemenin sonucunda, Vitalis'in soğuktan öldüğü ve benim de ondan daha iyi durumda olmadığım saptanmış. Ancak, göğsümde yatmış olan Capi sayesinde, kalbim bir parça sıcak kalmış ve soğuğa direnmişim, hâlâ soluk alıyordum. Bunun üzerine beni bahçıvanın evine götürmüşler. Çocukların birini kaldırıp beni onun yatağına yatırmışlar. Orada, ölü gibi altı saat kalmışım. Sonra, kan dolaşımı tekrar sağlanmış, soluk almam güçlenmiş ve az önce, uyanmışım.

Vücut ve zekâca ne kadar uyuşmuş, ne kadar halsiz düşmüş olsam da, az önce duymuş olduğum sözleri bütün anlamıyla kavrayacak derecede uyanık bulunuyordum. Vitalis ölmüştü!

Bunları bana anlatan kurşuni ceketli adam, yani bahçıvandı. O konuşurken, şaşkın bakışlı küçük kız gözlerini benden ayırmıyordu. Babası Vitalis'in öldüğünü söyleyince, şüphesiz anladı, çabuk bir önsezi ile, bu haberin bana vurduğu darbeyi farketti ve köşesinden ayrılıp babasına doğru gitti, bir elini kolunun üzerine koydu ve insana özgü olmayan, ama yumuşak ve acıyıcı bir iç çekişi gibi, tuhaf bir ses çıkararak, öteki eliyle beni gösterdi.

Aslında, bu davranış öylesine tatlıydı ki sözcüklerle desteklenmeye gereksinimi yoktu. Ona eşlik eden bu davranış ve bu bakışlarda, içgüdüsel bir sevecenlik sezdim ve Arthur'dan ayrılışımdan bu yana, ilk kez, Barberin annenin beni öpmeden önce yüzüme baktığı zamanlarda olduğu gibi, tanımlanması olanaksız bir bir güven ve sevgi duygusu edindim. Vitalis ölmüştü, yüzüstü kalmıştım. Bununla birlikte, sanki şuracıkta, yanımdaymış gibi, yalnız olmadığımı sandım.

Baba kızına doğru eğilerek:

— Evet, Liz'ciğim, bu seni üzüyor, ama ona gerçeği söylemek gerek. Eğer biz söylemezsek, polisler söyler.

Ve bana bekçilere nasıl haber verildiğini ve ben, büyük oğlu Alexis'in yatağına konulurken, Vitalis'in bekçiler tarafından nasıl götürüldüğünü anlattı.

Konuşmasını bitirdiği zaman:

— Peki Capi ne oldu? diye sordum.

— Capi!

— Evet, köpek.

— Bilmem, ortadan kayboldu.

— Sedyeyi izliyordu, dedi çocuklardan biri.

— Onu gördün mü, Benjamin?

— Eminim, taşıyıcıların peşinden gidiyordu, başı eğik bir halde. Zaman zaman, sedyenin üzerine atılıyor. Aşağıya indirdikleri zaman, boğuk bir uluma gibi, yakıncı bir ses çıkarıyordu.

Zavallı Capi! Güldürmek için, iyi komedyen olarak, kaç kez Zerbino'nun gömülmesini, ağlar bir tavır takınarak ve en soğuk çocukları bile kendinden geçirten iç çekişlerle, izlemişti...

Bahçıvan ve çocukları beni yalnız bıraktılar. Ne yapacağımı pek bilmeden, ayağa kalktım.

Harpımı yatmış olduğum karyolaya dayanmışlardı. Kayışını omuzuma geçirip, bahçıvanın çocuklarıyla girdiği odaya girdim. Yola çıkmak gerekti. Nereye gitmek için? Bilmiyordum; ama, gitmem gerektiğini anlıyordum... Aslında, ölü ya da diri, Vitalis'i tekrar görmek istiyordum. Yola çıkacaktım.

Uyanırken, yatakta kendimi pek rahatsız bulmamıştım. Başımda dayanılmaz bir ateşle, yorgundum sadece. Fakat, ayağa kalkınca, yere düşeceğimi sandım ve bir sandalyeye tutunmak zorunda kaldım. Bununla birlikte, kısa bir dinlenmeden sonra, kapıyı itip kendimi bahçıvanla çocuklarının karşısında buldum.

Yüksek bir ocakta alev alev yanan bir ateşin yanındaki bir masaya oturmuşlar, güzel bir lâhana çorbası içiyorlardı.

Çorbanın kokusu aklımı başıma getirdi ve bana bir gün önce yemek yemediğimi anımsattı. Bir tür baygınlık geçirip sendeledim. Rahatsızlığım yüzümden anlaşılıyordu.

Bahçıvan acıyan bir sesle:

— Kendini rahatsız mı hissediyorsun, yavrum? diye sordu.

Kendimi gerçekten de iyi hissettiğimi, eğer izin verirlerse, ateşin yanında bir parça oturacağımı söyledim.

Ama, gereksinmem olan şey sıcaklık değil, gıdaydı. Ateş beni kendime getirmede. Çorbanın dumanı, kaşıkların tabaklardaki gürültüsü, yiyenlerin dil şaplatmaları güçsüzlüğümü daha da artırdı.

Cesaret edebilsem, bir tabak çorba vermelerini ne kadar isterdim! Ama, Vitalis bana avuç açmamayı öğretmişti. Doğa beni dilenci olarak yaratmamıştı; «Karnım aç» demektense, açlıktan ölürdüm. Niçin? Bu konuda pek birşey bilmiyordum, belki de bu, geri veremeyeceğim şeyi istemeyi hiç arzulamamaktandı.

Tuhaf bakışlı, konuşmayan ve babasının Liz diye seslendiği küçük kız karşımda oturuyordu. Yemeğini yiyeceği yerde, gözlerini indirmeden ya da başka tarafa çevirmeden, bana bakıyordu. Birden, masadan kalktı ve çorba dolu tabağını alıp bana getirdi, dizlerimin arasına koydu.

Artık konuşmak için sesim çıkmadığından, güçsüz bir halde, ona elimle teşekkür ettim. Fakat, babası bunun için bana zaman bırakmadı.

— Kabul et, oğlum, dedi, Liz'in verdiği şey iyidir; eğer canın isterse, ondan sonra bir tane daha.

Eğer canım isterse! Tabaktaki çorba birkaç dakika içinde yutuldu. Kaşığımı kenara koyduğum zaman, karşımda gözlerini bana dikerek duran Liz hafif bir çığlık attı. Bu kez, bu bir iç çekiş değil, bir hoşnutluk ünlemiy-

di. Sonra, elimden tabağı alıp doldurması için babasına uzattı. Tabak dolunca, onu bana, öylesine tatlı, öylesine cesaret verici bir gülümseyişle getirdi ki, açlığımı rağmen, tabağı almayı düşünmeden, bir süre öylece durdum.

İlkinde olduğu gibi, çorba hemencecik ortadan kayboldu. Artık, bana bakan çocukların dudaklarını kırıştıran bir gülümseme değil, ağızlarını ve dudaklarını açan gerçek bir kahkahaydı.

— Çok hoş! yavrum, dedi bahçıvan, elin çabuk.

Saçlarımın dibine kadar kızardığımı hissettim. Ama, kısa bir süre sonra, oburlukla suçlanmaktansa gerçeği açıklamanın daha iyi olacağını düşünerek bir gün önce akşam yemeğini yemediğim yolunda yanıt verdim.

— Peki öğle yemeğini?

— Öğle yemeğini de.

— Peki patronun?

— O da benden fazla yememişti.

— O halde, soğuktan olduğu kadar açlıktan öldü.

Çorba bana güç kazandırmıştı. Gitmek için ayağa kalktım.

— Nereye gitmek istiyorsun, diye sordu bana.

— Vitalis'i bulup onu tekrar görmeye.

— Fakat nerede olduğunu biliyor musun?

— Bilmiyorum.

— Paris'te dostların var mı?

— Hayır.

— Memleketinden insanlar?

— Hiç kimse.

— Evin nerede?

— Evimiz yoktu; dün gelmiştik.

— Ne yapmak istiyorsun?

— Harp çalıp şarkı söyleyerek hayatımı kazanmayı.

— Bunu nerede yapacaksın?

— Paris'te.

— Memleketine, ailenin yanına dönsen daha iyi yaparsın; ailen nerede kalıyor?

— Ailem yok benim.

— Beyaz sakallı ihtiyarın baban olmadığını söylüyordun, değil mi?

— Babam yok, ama Vitalis benim için bir baba kadar değerliydi.

— Ya annen?

— Annem de yok.

— Herhalde, bir amcan, teyzen, kuzen ve kuzinlerin, bir kimsen vardır, değil mi?

— Hayır, hiç kimsem yok.

— Nereden geliyorsun?

— Patronum beni sütannemin kocasından satın almıştı. Bana karşı çok iyi davrandınız, bunun için size bütün kalbimle teşekkür ederim. Eğer isterseniz, hoşunuza giderse, pazar günü, dans etmeniz için, gelir size harp çalarım.

Konuşurken, kapıya doğru yönelmiştim. Ama, birkaç adım atmıştım ki, beni izleyen Liz elimden tuttu ve gülümseyerek bana harpımı gösterdi. Yanılgıya düşecek neden yoktu.

— Çalmamı istiyor musunuz?

Başıyla bir işaret yaptı ve sevinçle ellerini çırpıttı.

— Peki, dedi babası, ona birşeyler çal.

Harpımı aldım ve yüreğim ne dansa, ne de neşeye elvermediği halde, bir vals, en sevdiğim, parmaklarımın en iyi bildiği valse çalmaya başladım. Ah! Vitalis kadar çalmayı ve bakışlarıyla yüreğimi tatlı tatlı kımıldatan bu küçük kıızı sevindirmeyi ne kadar isterdim!

Önce, beni dikkatle süzerek dinledi, sonra, ayaklarıyla ölçü tuttu, daha sonra da, sanki müziğe kapılmış gibi, mutfağın içinde dönmeye başladı. Bu sırada, iki erkek kardeşiyle ablası rahat rahat yerlerinde oturuyorlardı. Küçük kız elbette vals yapmıyordu, normal dans adımları da atmıyor, yalnızca ıslıl ıslıl yüzüyle, tatlı bir biçimde dönüyordu.

Ocağın yanında oturmuş olan babası ondan gözünü ayırmıyordu. Çok duygulanmış gibiydi. Ellerini çırpıyor-

du. Vals bitip de ben durunca, küçük kız karşıma gelip durdu v2 güzel bir reverans yaptı. Sonra, birden parmağıyla harpıma vurdu, «daha çal» demek isteyen bir işaret yaptı.

Bütün gün, onun için, zevkle çalmak isterdim; ama, babası yeterli olduğunu söyledi. Çünkü, kızının dönerek yorulmasını istemiyordu.

O zaman, bir vals, ya da dans havası çalacağım yerde, Vitalis'in bana öğretmiş olduğu Napoli şarkısını söyledim.

**Fenesta vascla e patrona crudele,
Quanta sospire m'aje fatto jettare.
M'arde stocore comm'a na cannella,
Bella quanno te sento anno menarre.**

Nourrit için Robert le Diable'ın Vatanımın Şövalyeleri ne ise, Duprez için, Guillaume Tell'in Arkandan Gelin'i ne ise, benim için de bu şarkı oydu. Yani, en büyük etkiyi uyandırmaya alışkın olduğum en sevdiğim parça. Melodisi, insanın yüreğini oynatan bir sevecenlikle, yumuşak ve hüzünlüydü.

İlk vuruşlarda, Liz gelip karşıma oturdu. Gözlerini gözlerime dikmiş, sanki kafasından sözlerimi yineliyor-muş gibi, dudaklarını kımıldatıyordu. Şarkının havası daha hüzünlü bir hal alınca, yavaşça, birkaç adım geriledi. Öyle ki son kıtada, ağlayarak babasının dizlerine kapandı.

— Yeter, dedi babası.

Adı Benjamin olan, erkek kardeşlerinden biri:

— Aptal mı ne! dedi, dans ediyor, sonra birden, ağlamaya başlıyor.

Ablası onu öpmek için eğilirken:

— Senin kadar aptal değil! dedi, anlıyor.

Liz babasının dizlerine kapandığı sırada, ben harpı-mı omuzuma asmış, kapının bulunduğu tarafa doğru yönelmiştim.

— Nereye gidiyorsun? dedi baba.

— Size söyledim: Tekrar Vitalis'i aramaya, sonra, bana öğrettiği şeyi yapmaya, harp çalıp şarkı söylemeye.

— Demek müzisyenlik mesleğine çok bağlısın?

— Başka mesleğim yok ki.

— Uzun yollar seni korkutmuyor mu?

— Evim yok ki.

— Ama, geçirmiş olduğun gece düşünmeni gerektirmiyor mu?

— Elbette, iyi bir yatakla bir ocağı yeğlerdim.

— İyi yatakla ocak, elbette, işle birlikte ister misin? Eğer istersen, çalışıp bizimle birlikte yaşarsın. Sana önerdiğim şeyin ne bir servet, ne de tembellik olmadığını anlıyorsun, değil mi? Eğer kabul edersen, zahmete katlanacak, acı çekeceksin. Sabahları, erken kalkman, bütün gün kazman, kazanacağın ekmeği terinle ıslatman gerekecek. Ama, ekmeğin hazır olacak ve artık, geçen gece olduğu gibi açık havada yatmak ve belki de bir kilometre taşının kenarında, ya da bir hendeğin dibinde, kimsesiz olarak ölmek tehlikesiyle karşılaşmayacaksın. Akşamları, yatağını hazır bulacaksın ve çorbanı içerken, onu kazanmış olmanın kıvancını duyacaksın, buysa, eminim, çorbanın tadını daha da artırır. Eğer, iyi bir çocuksan —ki içimden birşey, öyle olduğunu söylüyor— bizde bir aile sıcaklığı bulacaksın.

Liz dönmüş, gözyaşlarının arasında, bana gülümseyerek bakıyordu. Bu öneriden şaşırmış bir halde, bir süre, duyduklarımı iyice kavramaya çalışarak, kararsız kaldım.

O zaman, Liz babasının yanından ayrılıp bana doğru geldi ve elimden tutarak beni duvarda asılı renkli bir gravürün yanına götürdü. Bu gravür, koyun postu giyinmiş küçük Aziz Jean'ı gösteriyordu.

Bir el hareketiyle, babasına ve erkek kardeşlerine gravüre bakmalarını işaret etti ve aynı zamanda, elini bana doğru uzatarak, koyun postumu sıvazladı ve saçlarımın, Aziz Jean'ın saçları gibi, alnın ortasından ayrı-

larak bukleler halinde omuzlarıma düştüğünü gösterdi. Beni Aziz Jean'a benzettiğini anladım ve nedenini pek bilmeden, bundan hoşlandım ve aynı zamanda duygulandım.

— Doğru, dedi baba, Aziz Jean'a benziyor.

Liz gülerek ellerini çırpıtı.

Baba önerisine dönerek:

— Evet, oğlum, işine geliyor mu?

Bir aile!

Demek, bir ailem olacaktı ha! Ah! Daha önceleri kurulmuş olan bu düş kaç kez ortadan kaybolmuştu! Barberin anne, Bayan Milligan, Vitalis, hepsi hepsi, arka arkaya beni bırakmıştı.

Artık yalnız olmayacaktım.

Durumum korkunçtu: kendisiyle yıllarca yaşadığım ve benim için hemen hemen bir baba olan bir adamın öldüğünü kısa bir süre önce görmüş, dostum, sevgili Capl'yı yitirmiştim. Bununla birlikte, bahçıvan bana evinde kalmasını önerdiği zaman, bir güven duygusu kalbimi güçlendirdi.

Demek ki benim için herşey bitmemişti; hayat yeniden başlayabilirdi.

Sözü edilen hazır ekmekten çok daha fazla beni duygulandıran şey, şu evin öylesine sade içi ve bana sunulan bu aile hayatıydı. Bu erkek çocukları benim erkek kardeşim olacak, güzel, küçük Liz de kız kardeşim.

Çocukluk düşlerimde, birçok kez, anneme babama kavuşacağımı düşünmüştüm. Ancak, hiçbir zaman, erkek ve kız kardeşler aklıma gelmemişti. İşte kendilerini bana veriyorlardı.

Doğal kardeşlerim olmadıkları bir gerçektir. Ama, dostlukla olabilirlerdi. Bunun için, onları sevmek —ki buna hazırdım— ve kendimi onlara sevdirmek —ki bu da güç olmasa gerekti— yeterli olacaktı. Çünkü, hepsi de iyilik dolu kişiler olarak görünüyordu.

Harpımın kayışını omuzumdan hemen çıkardım.

— İşte yanıt, dedi baba gülerek, güzel bir yanıt. Senin için iyi olduğu görülüyor. Sazını bir çiviyeye as, bizimle kendini mutlu bulmadığın gün, onu alır uçup gidersin. Ama, kırlangıçlar, bülbüller gibi yapmaya özen gösterecek, yola çıkmak için, zamanını seçeceksin.

— Bir kez çıkacağım, dedim, Vitallis'i aramaya gitmek için.

— Çok doğru, diye karşılık verdi iyi kalpli adam.

Kapısına gelip yere yığıldığımız ev Glacière'e bağlıydı. Orada oturan bahçıvanın adı Acquin'di. Bu eve kabul edildiğim sırada, bu aile beş kişiden oluşuyordu: Pierre adı verilen baba, iki erkek çocuk, Alexis ve Benjamin ile iki kız, Etienne, büyüğü, ve çocukların en küçüğü Liz.

Liz dilsizdi. Ama, doğuştan dilsiz değil, yani onda dilsizlik sağırlığın sonucu olan birşey değildi. İki yıl süreyle konuşmuş, sonra, dört yaşına girmeden, birden konuşma yeteneğini yitirmişti. Kasılmalar sonucu ortaya çıkan bu olay, bereket zekâsına dokunmamış, aksine, olağanüstü bir biçimde erken gelişmişti zekâsı. Herşeyi anlamakla kalmıyor, herşeyi söylüyor, anlatıyordu. Yoksul ailelerde ve hatta başka ailelerde, çoğu zaman, bir çocuğun sakatlığının onun için bir itilme, bir yüzüstü bırakılma nedeni olduğu görülmüştür. Ama, akıllılığı, canlılığı, iyi huyu ve iyi yürekliliğiyle bu yazgıdan kurtulmuş olan Liz için böyle bir durum ortaya çıkmamıştı. Erkek kardeşleri mutsuzluğunu hissettirmeden ona katlanıyorlardı. Babasının gözleri yalnızca onu görüyordu; ablası Etiennette onu çok seviyordu.

Eskiden ablalık hakkı soylu ailelerde bir üstünlük-müş. Bugün, işçi ailelerinde, ilk doğmak, kimi zaman, ağır bir sorumluluğu miras almaktır. Bayan Acquin, Liz'in doğumundan bir yıl sonra ölmüştü. O günden bu yana, o zamanlar, büyük erkek kardeşinden yalnızca iki yaş büyük olan Etiennette ailenin annesi olmuştu. Okula gideceği yerde, evde kalıp yemek hazırlamak, babasının ya da erkek kardeşlerinin giysilerinin düğmelerini ya da yırtığını dikmek ve Liz'i kollarında taşımak zo-

runda kalmıştı. Bir kız çocuğu olduğu, kız kardeş olduğu unutulmuş ve çabucak, onu bir hizmetçi gibi, evden ayrılmayacağı ve hiç kızmayacağı bilindiği için, kendisiyle sıkınılmayan bir hizmetçi gibi görmek alışkanlığını almışlardı.

Liz'i kucagında taşımak, Benjamin'i elinden sürüklemek, hale gitmeden babanın çorbasını hazırlamak üzere erken kalkmak ve akşam yemekten sonra, herşeyi düzene sokmak için geç yatmak, bütün gün çalışmak, çocukların çamaşırlarını çamaşırhanede yıkamak, soluk alacak zamanı olduğunda, yazın, bahçeyi sulamak, kışın, birden don yaptığında, sebzeleri dondan korumak için, hasırları sermek amacıyla geceleyin yatağın-
dan kalkmakla, Etiennette çocuk olacak, oynayıp gülecek zamanı bulamamıştı. Ondört yaşında, yüzü, otuzbeş yaşındaki ihtiyar bir kızın yüzü gibi, kederli ve neşesizdi.

Harpımı bana gösterilen çiviye asalı ve bir taşocağında yatmayı umduğumuz Gentilly'den dönerken, soğğun ve yorgunluğun bizi nasıl yakaladığını anlatmaya başlayalı beş dakika olmamıştı ki bahçeye açılan kapının tırmalandığını ve aynı zamanda, yakınıcı bir havlama duydum.

Yerimden fırlayarak:

— Capi bu! dedim.

Ama, Liz benden önce davranarak kapıya koşup açtı.

Zavallı Capi bir sıçrayışta üzerime atıldı, onu kollarıma aldığım zaman, hafif sevinç çığlıkları atarak yüzümü yalamaya başladı. Bütün vücudu titriyordu.

— Ya Capi? diye sordum Bay Acquin'e.

Sorumu anladı.

— Peki, Capi de seninle kalacak, dedi.

Capi, sanki anlamış gibi, yere atladı ve sağ ayağını kalbinin üzerine koyarak, onu selâmladı. Bu, çocukları, özellikle Liz'i çok güldürdü. Onları eğlendirmek

için, Capi'nin repertuvarından bir piyes oynamasını istedim. Ama, sözümü dinlemedi ve dizlerimin üzerine atlayarak, beni öpmeye başladı; sonra, yere inip beni ceketimin kolundan çekmeye başladı.

— Dışarı çıkmamı istiyor, haklı, dedim.

— Seni efendinin yanına götürmek için.

Vitalis'i alıp götürmüş olan polis memurları, beni sorguya çekmeleri gerektiğini, ısınıp uyandığımda, gündüzün, geleceklerini söylemişlerdi. Onları beklemek uzun sürerdi ve de gelecekleri kesin değildi. Vitalis hakkında bilgi almakta kaygılıyım. Ölmemişti belki de. Ben ölmemiştim. O da, benim gibi, hayata dönebilirdi.

Kaygılandığımı görüp nedenini anlayan baba beni polis komiserliğine götürdü. Orada beni soru yağmuruna tuttular. Vitalis'in öldüğünden kesinlikle emin olduktan sonra, bu sorulara yanıt verdim. Bildiğim şey çok basitti ve bunu anlattım. Ama, komiser Vitalis'e ve bana dair uzun uzun sorular sordu. Daha çok şey bilmek istiyordu. Kendimle ilgili olarak, artık ailem olmadığı, Vitalis'in, sütannemin kocasına peşin olarak ödemiş olduğu parayla beni kiraladığı yolunda yanıt verdim.

— Peki şimdi? diye sordu komiser.

Bu soru üzerine, baba araya girdi ve:

— Eğer onu bize vermek isterseniz, sorumluluğunu yükleneceğiz, dedi.

Komiser beni bahçivana vermekle kalmayıp bu iyi davranışı nedeniyle onu kutladı.

Artık, Vitalis konusundaki sorulara yanıt vermek gerekiyordu. Onun hakkında hiçbir şey, ya da hemen hemen hiçbir şey bilmediğimden, benim için oldukça zordu bu.

Ama, sözünü etmek zorunda olduğum gizemli bir nokta vardı: Son temsilimiz sırasında, Vitalis, soylu hanımın hayranlığını ve şaşkınlığını uyandıracak biçimde şarkı söylemiş olduğu zamanki olay. Garofoli'nin tehditleri vardı. Ama, bu konuda ses çıkarmamam

gerekip gerekmediğini kendime soruyordum. Efendimin ömrü boyunca öylesine özenle gizlediği şey ölümünden sonra ortaya çıkarılmalı mıydı acaba?

Ne varki, mesleğini bilen bir polis komiserinden birşeyler gizlemek bir çocuk için kolay birşey değildi. Çünkü, bu kişilerin öyle bir sorgu yöntemleri var ki kaçmaya çalıştığınız zaman, çabucak yakalanırsınız. Benim başıma gelen de buydu işte.

Beş dakikadan kısa bir süre içinde, komiser bana, benim gizlemek istediğim, onun öğrenmeye can attığı şeyi söylettirmişti.

Bir memura:

— Onu, şu Garofoli'nin evine götürmek yeterli, dedi. Lourcine sokağına gelince, çocuk evi tanıyacaktır; siz de onunla eve çıkar, Garofoli'yi sorguya çekersiniz.

Üçümüz yola koyulduk: memur, baba ve ben.

Komiserin söylemiş olduğu gibi, evi tanımak benim için kolay oldu. Dördüncü kata çıktık. Mattia'yı görmedim. Kuşkusuz hastaneye yatmıştı. Bir polis memuru görüp ben de tanıyınca, Garofoli'nin yüzü sarardı. Kesinlikle korkuyordu. Fakat, polis memurunun ağzından geliş nedenimizi öğrenince, çabucak rahatladı.

— Ah! Zavallı ihtiyar öldü ha? dedi.

— Onu tanıyor muydunuz?

— Gayet iyi.

— O halde, bildiklerinizi anlatın.

— Çok basit. Adı Vitalis değildi, Carlo Balzani'ydi.

Eğer, otuzbeş kırk yıl önce, İtalya'da yaşamış olsaydınız, şüphelendiğiniz adamın ne olduğunu anlamak için bu ad size yeterdi. Carlo Balzani o devirde, tüm İtalya'nın en ünlü şarkıcısıydı. Büyük sahnelerimizdeki başarılarıyla büyük ün kazandı. Heryerde, Napoli, Roma, Milano, Floransa, Londra ve Paris'te şarkı söyledi. Fakat, bir gün geldi, sesini yitirdi. Bunun üzerine, artık sanatçıların kralı olamayınca, ününün, onuruna yaraşmayan sahnelerde lekelenerek azalmasını istemedi. Carlo Balzani adından vazgeçip Vitalis oldu ve parlak zamanla-

rında kendisini tanıyanların tümünden gizlendi. Ama, yaşamak zorundaydı; çeşitli meslekler denedi, ama başarılı olamadı. Öyle ki, düşe düşe, sonunda köpek oynatıcısı oldu. Ne var ki, yoksulluğu içinde, onurundan birşey yitirmedi. Ünlü Carlo Balzani'nin zavallı Vitalis olduğunu halk öğrenmiş olsa, utancından ölürdü. Bu gizemi bir raslantı sonucu öğrendim.

Demek ki kafamı öylesine kurcalayan gizemin açıklaması buradaydı.

Zavallı Carlo Balzani, değerli ve yüce Vitalis! Bana onun kral olduğu söylense, şaşırmazdım.

BÖLÜM XX

BAHÇIVAN

Ertesi gün efendimin gömülmesi gerekiyordu. Baba beni cenazeye götürmeye söz verdi.

Ama, ertesi gün, büyük bir üzüntü içinde, yataktan kalkamadım. Çünkü, geceleyin, yüksek bir ateş vücudumu sarmıştı. Bir titremeyle başlamış, bunu bir sıcak dalgası izlemişti. Göğsümde ateş yandığını ve karda, ağacın üzerinde geceyi geçirdikten sonra hastalanan Joli-Coeur gibi hasta olduğumu sanıyordum.

Gerçekte, şiddetli bir yangın vardı, yani, zavallı efendimin öldüğü gece çekmiş olduğum soğğun neden olduğu bir göğüs rahatsızlığı.

İşte bu göğüs rahatsızlığı, Acquin ailesinin iyiliğini ve özellikle de Etiennette'in özverili niteliklerini değerlendirecek duruma getirdi beni.

Yoksul kişilerin evinde, doktor çağırma eğilimi genellikle pek olmadığı halde, öylesine şiddetli ve korkunç bir biçimde ateşlendim ki, yaratılış olarak olduğu kadar alışkanlık olarak, benim için bu kuralın dışına çıkıldı. Çağırılan doktor, hastalığımın ne olduğunu anlamak için, uzun bir muayeneye ve ayrıntılı bir öyküye gereksinme duymadı; hemen, öksüzler yurduna götürülmem gerektiğini söyledi.

Gerçekte, bu, en basiti, en kolayıydı. Ama, baba bu fikri benimsemedi.

— Mademki, dedi, öksüzler yurdunun değil de bizim kapımıza geldi, ona bizim bakmamız gerekir.

Doktor, bu kaderci muhakemeye karşı bütün güzel sözlerle direndi, ama, onu kararından vazgeçiremedi. Bana bakmaları gerekti ve bakıldı.

Bana, Saint-Vincent de Paul hastanesinin bir hemşiresinin yaptığı gibi, tatlılıkla ve yöntemli bir biçimde, hiçbir zaman sabırsızlık göstermeden ya da hiçbir şeyi unutmadan bakan Etiennette'in bütün işlerine bir de hastabakıcılık eklenmişti. Evin işlerini yapmak için benim yanımdan ayrılmak zorunda kaldığı zaman, yerini Liz alıyordu. Çok kez, ateşler içinde yanarken, Liz'i ayak ucunda, kaygılı, iri gözlerini bana dikmiş olarak gördüm. Sayıklamalarla kafamın içi allak bullak olduğu için, onun koruyucu meleşim olduğunu sanıyor ve bir melekle konuşmuşum gibi, umutlarımdan, istemlerimden söz ederek onunla konuşuyordum. İşte bu andan itibaren, elimden olmadan; onu, etrafı bir tür hale ile çevrili bir varlık gibi düşünmeye alıştım. Onu büyük beyaz kanatlarıyla uçarken göreceğim yerde, bizim hayatımızı yaşarken görmek beni çok şaşırtıyordu.

Hastalığım, belki anne ve babaları umut kırıklığına düşürecek olan, ama Etiennette'in ne sabrını, ne de özverisini tüketmeyen birçok düşüşlerle uzadı ve acı verici oldu. Birçok geceler, başucumda uyumadan beklemek gerekli oldu. Çünkü, göğsüm her an boğulacakmışım gibi sıkışıyordu. Alexis ile Benjamin yatağımın yanında nöbetleşe beklediler. Sonunda, iyileşmeye başladım. Ama, hastalık uzun sürdüğü ve kararsız geçtiğinden, evden çıkmak için, ilkbaharın Glacière'in çayırırlarını yeşertmeye başlamasını beklemek zorunda kaldım.

O zaman, hiç çalışmayan Liz Etiennette'in yerini almıştı. Beni Bièvre ırmağının kenarlarında gezdiriyordu. Öğleye doğru, güneş ışınlarının en yakıcı olduğu sırada, gezmeye çıkıyor, elele tutuşarak, yavaş yavaş dolaşiyor,

Capi de bizi izliyordu. O yıl, ilkbahar yumuşak ve güzel geçti, ya da en azından, bende yumuşak ve güzel bir anı bıraktı ki aynı demektir.

Maison-Blanche ile Glacière arasında bulunan, Paris'lilerin pek bilmediği bir mahalleydi bu. Orada, bir yerlerde, küçük bir vadinin bulunduğu şöyle böyle bilinir. Ama, bu vadiyi sulayan ırmak Bièvre olduğu için, bu vadinin Paris banliyösünün en pis ve en iç karartıcı yerlerinden biri olduğu söylenir ve buna inanılır. Hiç de öyle değildir. Yöre ününe oranla daha değerlidir. Çoğu zaman, doğal olarak Verrière'de bulunması bakımından değil de, Saint-Marcel varoşunda bulunduğu için endüstri yönünden değerlendirilen Bièvre, yoğun bir söğüt ve kavak örtüsü altında orada akar, daha doğrusu, sözünü ettiğim devirde akardı. Kıyılarında, evler ve bahçelerle taçlanmış küçük tepelere kadar yükselen yeşil çayırlar uzanırdı. İlkbaharda, ot taze ve diriye. Papatyalar beyaz yıldızlarıyla, zümrüt halısını süsler ve yaprak veren söğütlerde, tomurcuklarının yapışkan bir sıvıyla kaplı olan kavak ağaçlarında, kuşlar, karataavuk, çalibülbülleri, ispinozlar, ötüşleriyle kentte değil, henüz kırdaki olduğunu söyleyerek uçuşurlardı.

Bu küçük vadiyi işte böyle gördüm — o zamandan bu yana çok değişti— ve üzerimde bıraktığı izlenim, anılarım, bu izlenimleri edindiğim günkü kadar canlıdır. Ressam olsam, kavakların oluşturduğu perdeyi tek bir ağacı unutmadan ve tepelerinde yeşillenen beктаşi üzüm-leriyle iri söğütleri, çürümüş gövdelerinde sokulu duran kökleri ve tek ayakla atlayarak, üzerinde öylesine güzel kayışlar yaptığımız surların, eğimleri ve rüzgâr değirmeniyle Butteaux-Cailles'ı, çamaşırcı kadınların oluşturduğu kalabalığıyla Sainte-Hélène avlusu, ırmağın sularını pisleten delilerin yanınızdan tabahhaneleri, toprağı işleyen zavallı delilerin yanınızdan, aptalca gülümseyişleriyle, kolları sarkık, yarı açık ağızlarından, bayağı bir sırtışla dillerinin ucunu göstererek geçen Saint-Anne çiftliğini çizirdim.

Gezintilerimizde, Liz, doğal olarak, konuşmuyordu. Ama, tuhaf şey, konuşmaya gereksinime duymuyorduk. Birbirimize bakıyor, gözlerimizle birbirimizi öylesine öylesine iyi anlıyorduk ki artık onunla konuşmayı ben de bırakmıştım.

Yavaş yavaş, gücümü kazanmış ve bahçe işlerinde çalışmaya başlamıştım. Bu anı sabırsızlıkla bekliyordum. Onların benim için yaptıklarını ben onlar için yapmakta, onlar için çalışmakta, gücüm ölçüsünde, onların bana verdiklerini geriye vermekte acele ediyordum. Daha önce hiç çalışmamıştım. Uzun yürüyüşler ne kadar güç olursa olsun, istenç ve uygulama isteyen sürekli bir iş değildi. Ama, etrafımda gördüklerimi örnek alarak iyice, hiç değilse cesaretle çalışacağımı sanıyordum.

Şebboyların Paris pazarına gelmeye başladığı mevsimdi bu. Acquin babanın yetiştirdikleri, o zaman, şebboydu. Bahçemiz şebboy doluydu. Kırmızıları, beyazları, morları vardı. Renklerine göre düzenlenmiş, canlı bölmelerle ayrılmıştı. Öyle ki bembeyaz bir sıra şebboyun yanında başka bir sıra, kıpkırmızı şebboylar vardı. Görünümü çok güzeldi. Akşamları, camlı kapaklar kapatılmazdan önce, hava bütün bu çiçeklerin kokusuyla mis gibi kokuyordu.

Henüz zayıf olan gücümle orantılı olarak bana verilen iş, don geçtikten sonra, sabahları, camlı panoları kaldırmaktan ve akşamları, don yapmadan önce, kapatmaktan ibaretti. Gündüzleyin, bitkileri güneş çarpmasından korumak için panoların üzerine yanmamış gübre serpererek karartmak zorundaydım. Bu iş, ne çok güç, ne de çok yorucuydu. Ama, uzun sürüyordu. Çünkü, günde iki kez silkecek ve karartmak, ya da güneşin sıcaklığına göre, üzerlerini açmak için gözleyecek birkaç yüz panom vardı.

Bu sırada, Liz sulamak için gerekli olan suyu yukarı çıkartmaya yarayan dönme dolabın yanında duruyor ve dönmekten yorulan, deri maskesi içinde gözleri kapalı ihtiyar Cocotte yavaşladığı zaman, küçük kamçısını şak-

latarak onu coşturuyordu. Erkek kardeşlerden biri dönme dolabın yukarı çıkardığı kovaları boşaltıyor, öteki kardeş babasına yardım ediyordu. Böylece herkesin görevi vardı ve böylece hiç kimse zamanını yitirmiyordu.

Köyümde köylülerin çalıştıklarını görmüştüm, ama, Paris civarında bahçıvanların çalışmalarındaki uygulama, cesaret ve yeğlilik konusunda hiçbir fikrim yoktu. Güneş doğmadan ayakta, battıktan sonra yatakta olan bu insanlar kendilerini tümüyle tüketiyorlar ve bu uzun gün boyunca, güçleri olduğu sürece, didiniyorlardı. Toprağın işlendiğini de görmüştüm. Ama, hiç dinlenmesine izin vermeden, çalışmayla toprağa ürettirebilen şey hakkında hiçbir fikrim yoktu. Baba Jacquin'in yanında usta ellerdeydim.

Beni hep seralarda çalıştırmadılar. Gücüme kavuşmuştum. Toprağa birşey ekmek kıvancına, bittiğini görmenin daha da büyük kıvancına varmıştım. Bu, kendi işim, yapıtım, yaratışımı ve bana onur veriyordu. Demek ki bir şeye yarıyordum, bunu kanıtlıyordum. Benim için daha da tatlısı, bunu hissetmemdi. Size kesinlikle söyleyeyim, bu bir sürü zahmetin karşılığını ödüyordu.

Bu yeni yaşayış tarzım bana verdiği yorgunluklara rağmen, gezginci aylak hayatıma pek az benzeyen bu iş hayatına çok çabuk alışmıştım. Eskiden olduğu gibi, büyük yollar üzerinde, burnunun doğrultusunda gitmekten başka güçlüğü olmadan, özgürce koşmak yerine, şimdi, bir bahçenin dört duvarı arasına kapanmak ve sabah-tan akşama kadar, sırtındaki gömleği ıslanmış, her bir kolda sulama kapları dolduğu halde, çıplak ayaklar çamurlu keçi yollarında, iyice çalışmak gerekiyordu. Ama etrafımda herkes aynı biçimde çalışıyordu. Babanın sulama kapları benimkilerden daha ağırdı, gömleği terden bizimkilerden daha ıslaktı. Uğraşta eşitlik büyük bir rahatlıktı. Hem sonra, burada ben, ölünceye dek yitirdiğimi sandığım şeyle karşılaşılıyordum: aile hayatı. Artık yalnız değildim, artık yüzüstü bırakılmış bir çocuk değildim. Kendi yatağım vardı. Hepimizi bir-

leştiren masada kendi yerim vardı. Gündüzün, kimi zaman, Alexis, ya da Benjamin bana bir tokat atıyorsa da, ellerim aşağıda, artık aldırımıyordum bile. Onlar da kendilerine karşılık verdiğim tokatları düşünmüyorlardı; ve akşamleyin, hepimiz çorbanın başında, dost ve kardeş olarak bir araya geliyorduk.

Doğruyu söylemek gerekirse, her şey çalışma ve yorgunluktan ibaret değildi. Dinlenme ve eğlenme saatlerimiz de vardı. Elbette bu saatler kısaydı, ama bu nedenle daha tatlıydı.

Pazar günleri, öğleden sonra, evin duvarına bitişik küçük bir asma çardağının altında toplanıyorduk. Bütün bir hafta, asılı olduğu çividen harpımı almaya gidiyor ve iki erkek, iki kız kardeşi dans ettiriyordum. Hiçbiri dans etmesini öğrenmemişlerdi. Fakat, Alexis ile Benjamin bir kez, Milles Colonne's'de bir düğün balosunda bulunmuşlardı. Kadriil dansını doğru ya da yanlış olarak anımsıyorlar ve bu anılarla kendilerini yönlendiriyorlardı. Dans etmekten yoruldukları zaman, bana repertuvarımdaki şarkıları ve Liz üzerinde karşı konulmaz etkisini yaratan Napoli şarkımı söylettiriyorlardı:

«Fenesta vascia e patrona crudele.»

Son kıtayı söylediğim zaman, Liz'in gözlerini hep yaşlı görüyordum. O zaman, onu eğlendirmek için, Capi ile bir soytarı piyesi oynuyordum. Bu pazar günleri, Capi için de bayramdı. Ona geçmiş anımsatıyordu. Rolünü bitirdiği zaman, seve seve yeniden başlayabilirdi.

Bu pazarlar, benim için aynı zamanda, Vitalis günleriydi. Sanki Vitalis oradaymış gibi, harpımı çalıyor ve şarkı söylüyordum. İyi kalpli Vitalis! Büyüdükçe, ona karşı saygınlığım da büyüyordu. Benim için ne olduğumu daha iyi anlıyordum.

Böylece, iki yıl geçti. Baba beni çoğu zaman, kendisiyle birlikte, pazara, Madeleine'deki, Château-d'Eau'daki çiçek iskelelerine, ya da çiçek taşıdığımız çiçekçilere götürdüğü için, yavaş yavaş Paris'i tanımaya ve onun

tasarladığım gibi bir mermer ve altın kenti olup olmadığını anlamıştım. O, Charenton'dan girişimin ve Mouffetard mahallesinin bana bir parça çabukça, verdiği izlenim gibi, bir çamur kenti de değildi.

Anıtlar gördüm, bazılarının içine girdim, rıhtımlar boyunca, bulvarlarda, Luxembourg bahçesinde, Tuileries bahçesinde, Champs-Élysées'de gezindim. Yontular gördüm. Kalabalığın hareketi karşısında şaşırıp kaldım. Büyük bir başkent in yaşıntısının bu olduğu fikrini edindim.

Bereket, eğitimim yalnızca, gözle ve Paris'in içindeki rasgele gezintilerimle oluşmadı. Kendi hesabına bir bahçıvan düzeni kurmazdan önce, «baba» Botanik Bahçesinin fidanlığında çalışmıştı. Orada, bilim ve araştırma yapan kişilerle ilişki kurmuş, bu ilişki ona okuyup öğrenme merakı aşlamıştı. Yıllar boyunca, biriktirdiği paraları kitap almak için kullanmış ve birkaç saatlik boş zamanlarını da bu kitapları okumakla geçirmişti. Evlendiği ve çocukları olduğu zaman, bu boş zamanlar azalmıştı. Herşeyden önce, o günün ekmeğini kazanmak gerektiği için, kitaplar bir tarafa bırakılmıştı. Ama, ne yitirilmiş, ne de satılmış, bir dolapta saklanmıştı. Acquin ailesinin yanında geçirdiğim ilk kış çok uzun sürdü. Bahçe işleri, aylarca askıda kaldı, ya da en azından yavaşladı. Gunun üzerine, ateşin başında geçirdiğimiz akşamları değerlendirmek için eski kitaplar dolaptan çıkarılıp aramızda dağıtıldı. Bunların çoğu birkaç yolculuk öyküsüyle birlikte, botaniğe ve bitkilerin tarihine ilişkin yapıtlardı. Alexis ile Benjamin'e babalarının öğrenim hevesi geçmemişti. Düzenli olarak her akşam, kitaplarını açtıktan sonra, üçüncü ya da dördüncü sayfada uyuyorlardı. Uykuyu daha az seven ve daha meraklı olan ben, yatmamız gerektiği ana kadar okuyordum. Vitalis'in ilk dersleri boşa gitmemişti. Kendi kendime bunu söyleyerek yatarken, onu yüreğim sızlayarak düşünüyordum.

Öğrenme isteğim babaya, kitap satın almak için yemeğinden iki kuruş kestiği zamanları anımsattı. Paris'ten bana getirdiği birkaç kitabı dolaptakilere ekledi. Kitaplar gelişi güzel ve başlıklarına göre seçilmişti. Fakat, ne de olsa, kitaptı. Bu kitaplar, o zamanlar, belli bir yönü olmayan kafamda bir parça karışıklık yarattıysa da, bu karışıklık daha sonra silindi. İyi olan yanları bende kaldı. Her türlü okumanın yarar sağladığı düşüncesi ne kadar da doğrudu.

Liz okumayı bilmiyordu. Ama, boş bir saatim olur olmaz, kitapların içine daldığımı görerek, beni böyle ilgilendiren şeyin ne olduğunu öğrenmek hevesine kapıldı. Önce, kendisiyle oynamamı engelleyen bu kitapları elimden almak istedi. Sonra, herşeye rağmen, kitaplara döndüğümü görerek, benden kendisine okumamı, daha sonra da, kitaptan okumayı kendisine göstermemi istedi. Sakatlığına rağmen, zekâsı sayesinde, gözler kulakların yerini tutarak, bu işi başardım. Ama, her ikimizi de oyalayan yüksek sesli okumayı -yeğliyordu hep. Bu, aramızda yeni bir bağ oluşturdu. İçine kapanmış, zekâsı daima tetikte, konuşmanın saçmalıkları ya da boş yanlarıyla ilgilenmeden, okumada gerçekten aradığı şeyi bulmalıydı: eğlenme ve gıda.

Böyle ne çok saat geçirdik: O, gözlerini bana diker, önümde otururdu ben okurken! Çoğu zaman, anlamadığım sözcükler, ya da parçalarla karşılaşarak durup ona bakıyordum. Bunun üzerine, kimi zaman, uzun süre aramak durumunda kalıyor, bulamayınca, «daha sonra» demek isteyen bir hareketle, bana devam etmemi işaret ediyordu. Ona resim çizmeyi de, yani resim çizme dediğim şeyi de öğrettim. Bu iş uzun sürdü, güç oldu. Ama, sonunda, hemen hemen başardım. Şüphe yok ki, oldukça zavallı bir öğretmendim. Fakat, anlaşıyorduk. Öğretmenle öğrencinin iyi anlaşması çoğu kez beceriden daha iyidir. Yapmak istediği şeyin anlaşıldığı birkaç çizgi çizdiği zaman, ne büyük kıvançtı! Acquin baba beni kucaklayıp öptü.

— Baksana, dedi gülerek, seni yanıma almamakla en büyük aptallığı yapacaktım. Liz bunun karşılığını sana ilerde öder.

İlerde, yani konuştuğu zaman. Çünkü, konuşmasından umut kesilmiş değildi. Ama, doktorlar, şu an için yapacak birşey olmadığını, bir kriz beklemek gerektiğini söylemişlerdi.

«Daha sonra», ona şarkılar söylediğim zamanlar, bana yaptığı üzücü hareketti aynı zamanda. Benden kendisine harp çalmayı öğretmemi istemişti. Parmakları, çok kısa sürede, benimkileri taklit etmeye alışmıştı. Fakat, doğal olarak, şarkı söylemesini öğrenememişti ve bu onu küstürüyordu. Çok kez, gözlerinde, bana üzüntüsünü söyleyen yaşlar gördüm. Ama, iyi ve yumuşak yaratılışında, üzüntü sürekli olmuyordu. Gözyaşlarını kuruyor ve yazgıya boyun eğmiş bir gülümseyişle, bana her zamanki hareketini yapıyordu: «Daha sonra.»

Birdenbire, hayatımızı bir kez daha değiştiren bir felâket olmasaydı, baba Acquin tarafından evlâtlığa kabul edilmiş, çocuklar tarafından bir kardeş davranışı gören ben, büyük bir olasılıkla, Glacière'de ölünceye dek kalırdım. Uzun süre, mutlu kalamıyacağım ve rahata kavuştuğuma en çok inandığım anın, elimde olmayan nedenlerle, yeniden, serüvenli yaşantıma atılacağım saat olacağı alnıma yazılmıştı.

BÖLÜM XXI

DAĞILAN AİLE

Kendimi yalnız ve düşünceli bularak, kendi kendime, şöyle dediğim günler vardı:

«Çok mutlusun, yavrum, bu sürmez.»

Felâketin nasıl geleceğini öngöremiyordum, ama şu, ya da bu taraftan geleceğinden hemen hemen emindim.

Bu, beni çoğu kez üzüyordu. Ama, öte yandan, bu felâketten kaçınmak için, darbeyi kendi hatamla yiyeceğimi düşünerek, yaptığım şeyi elimden geldiğince iyi yapmaya çalışmamdan ötürü, iyi yanı da vardı bunun.

Bu, benim hatam sonucu olmadı. Ama, bu konuda yanılığa düştüysem de, felâketi' çok doğru olarak sezinledim.

Babanın şebboy yetiştirdiğini söylemiştim. Bu, oldukça kolay ve Paris civarındaki bahçıvanların çok başarılı oldukları bir tarımdı. Kanıtı: nisan ve mayıs aylarında, pazarlara getirdikleri tepeden aşağı çiçek dolu bodur, şişman bitkiler. Şebboy yetiştiren bahçıvan için gerekli olan tek beceri, katmerli çiçekli bitkileri seçmekti, çünkü, moda basit çiçekleri kabul etmiyordu. Oysa, ekilen taneler hemen hemen eşit oranda, basit ve katmerli bitki verdiğini için, yalnızca katmerli bitkileri saklamakta

çok büyük bir yarar vardı. Aksi halde, çiçek açtıklarının görüleceği sırada, yani bir yıllık bir tarımdan sonra, atılması gereken bitkilerin yüzde ellisine pahalı bir biçimde özen göstermek tehlikesiyle karşılaşılırdı. Bu seçmeye «ayıklama» deniliyordu. Bu iş, yapraklarda ve bitkinin taşınmasında görülen bazı özelliklerin denetlenmesiyle yapılıyordu. Pek az bahçıvan bu «ayıklama» işlemini biliyordu. Hatta, bu, birkaç aile içinde saklanan bir gizemdi. Şebboy yetiştiricileri katmerli bitkilerin seçimini yapmaya gereksinme duydukları zaman, bu gizemi bilen meslektaşlarının seçimine başvuruyorlardı. Bunlar, doktorlar ya da uzmanlardan ne çok ne az sayıda, kente gidip görüş veriyorlardı.

Baba Paris'in en yetenekli «ayıklayıcı»larından biri idi. Bu nedenle, bu işlemin yapılması gerektiği zamanda, tüm günleri doluydu. Bu, bizim için, özellikle de Etiennette için, kötü zamanımızdı. Çünkü, meslektaşlar arasında, bir litre, kimi zaman iki üç litre şarap içmeden dolaşılmazdı. Böylece, iki ya da üç bahçıvana uğradığı zamanlar, eve kıpkırmızı bir suratla dönüyor, konuşmakta güçlük çekiyor ve elleri titriyordu.

Etiennette, hiçbir zaman, o eve dönmeden yatmıyordu. Geç, çok geç gelse bile.

O zamanlar, uyanık olduğum, ya da gürültüden uyandığım zaman, odamdan konuşmalarını dinliyordum.

— Niçin yatmadın? diyordu baba.

— Birşeye gereksinmen olup olmadığını görmek istediğim için.

— Demek bayan jandarma beni gözetliyor!

— Beklemeyip uyusaydım, kiminle konuşacaktın?

— Doğru yürütlüp yürümediğimi görmek istiyorsun; peki! Bak, bahse girerim ki döşeme taşlarının şu dizisinden ayrılmadan çocukların odasının kapısına kadar giderim.

Mutfakta düzensiz adımların sesi çınlıyor, sonra bir sessizlik oluyordu.

— Liz iyi mi? diyordu.

— Evet, uyuyor; gürültü yapmasan.

— Gürültü yapmıyorum, doğru yürüyorum; kızlar babalarını suçladıklarına göre, doğru yürümem gerekiyor. Yemeğe gelmediğimi görünce ne dedi?

— Hiçbir şey; oturduğun yere baktı yalnızca.

— Ah! Oturduğum yere baktı demek?

— Evet.

— Birçok kez mi? Birçok kez baktı mı?

— Sık sık.

— Peki, ne diyordu?

— Bakışları senin orada olmadığını söylüyordu.

— Peki sana neden olmadığımı sormuyor muydu ve sen ona arkadaşlarla birlikte olduğumu söylemiyor muydun?

— Hayır, birşey sormuyordu, ben de ona birşey söylemiyordum; nerede olduğunu pekâla biliyordu.

— Biliyordu, biliyordu ki... İyi uyudu mu?

— Hayır, uyuyalı daha çeyrek saat oldu; seni beklemek istiyordu.

— Ya sen, sen ne istiyordun?

— Ben senin dönüşünü görmemesini istiyordum.

Yine bir sessizlikten sonra:

— Etiennette, sen iyi bir kızsın; dinle, diyordu, yarın Louisot'lara gideceğim. Evet, sana yeminle söylüyorum, iyice duyuyorsun, sana yeminle söylüyorum ki yemeğe geleceğim; artık, beni beklemeni ve Liz'in rahatsız olarak uyumasını istemiyorum.

Fakat, söz vermeler, yeminler her zaman işe yaramıyordu. Bir kez bir bardak şarap kabul edince, eve yine geç dönüyordu. Liz evde güçlüydü, ama dışarda unutuluyordu.

— Görüyorsun, diyordu, insan arkadaşları geri çeviremediği için, düşünmeden bir kadeh içiyor, İlkini içtiği için ikincisini içiyor. Üçüncüyü içmemeye iyice karar veriyorsunuz. Ama, içmek insanı susatıyor. Hem sonra, şarap başınıza vuruyor. Bilirsiniz ki, insan hızlanınca, üzüntülerini unutuyor; artık alacaklıları düşünmüyorsu-

nuz; herşeyi güneşle aydınlanmış görüyorsunuz. Başka bir dünyada, gitmeyi istediğiniz bir dünyada gezinmek için kabuğunuzdan çıkıyorsunuz. Ve içiyor, içiyorsunuz. İşte bu.

Bunun her zaman olmadığını söylemek gerekirdi. Aslında, ayıklama mevsimi uzun değildi. Bu dönem geçince, dışarı çıkmak için bir nedeni olmayan baba artık çıkmıyordu. Ne tek başına barlara gidecek, ne de tembellikten zamanını yitirecek adam değildi.

Şebboy mevsimi sona erince, başka bitkiler hazırlıyorduk. Kuraldır çünkü, bir bahçıvanın bahçesinde boş bir tek yer olmamalıdır. Bitkiler satılır satılmaz, yerlerine başkaları gelmelidir.

Pazar için çalışan bir bahçıvan için sanat, çiçeklerini pazara en yüksek fiyatı alma şansı olduğu zaman götürmektir. Ama, bu an, yılın büyük bayramlarının başladığı andır: Saint-Pierre, Sainte-Marie, Saint-Louis. Adı Pierre, Marie, Louis ya da Louise olanların sayısının çok olması sonucu, o günler satılan ve bir anneye, bir babaya, ya da bir arkadaşına iyi bayramlar dilemeye yönelik çiçek saklıları, ya da buketlerinin sayısı da çok fazladır. Herkes, bu bayramların bir gün öncesi, Paris sokaklarının, yalnızca dükkânlarda, ya da pazarlarda değil, yaya kaldırımlarının üzerinde, sokakların köşelerinde, evlerin merdivenlerinde, bir sergi konulabilen her yerde, çiçeklerle dolu olduğunu bilir.

Acquin baba, şebboy mevsiminden sonra, temmuz ve ağustos aylarındaki, özellikle ağustos ayındaki Sainte-Marie ve Saint-Louis gibi büyük bayramlar için çalışıyordu. Bunun için, cam panolarımızla seralarımızın alabileceği kadar, binlerce papatya, küpe çiçeği, katmerli zakum hazırlıyorduk. Bütün bu çiçeklerin denilen günde, daha önce değil, çiçeklenmesi ve daha çiçeklenmeden, daha sonra değil, satışa hazır durumuna gelmesi gerekliydi. Bunun, belli bir beceri gerektirdiği anlaşılır. Çünkü, ne çok ya da az iyi olan havaya, ne de güneşe egemen olunamazdı. Baba Acquin bu sanatta üstat olarak kabul

ediliyor ve onun çiçekleri ne çok erken, ne de çok geç olarak, hiçbir zaman gelmiyordu. Ama, ne özen, ne çalışmayla!

Bu öyküyü anlattığım sırada, bizim çiçek mevsimimiz çok iyi olacak gibi görünüyordu. Ağustosun beşiydi ve bütün çiçeklerimiz tam kıvamındaydı. Bahçede, açık havada, papatyaların taç yaprakları açmaya hazır görünüyordu, camları, ışığı iyice süzmesi için, kireçle özenle beyaza boyanmış olan seralarda, ya da cam panolar altında, küpe çiçekleri ile zakkumlar açmaya başlıyordu. Yukardan aşağıya doğru, tomurcuklarla donanmış kocaman çalılıklar, ya da piramidler oluşturuyorlardı. İnsan şöyle bir göz atınca, çok güzel bir görüntüyle karşılaşıyordu. Zaman zaman, babanın, kıvançla ellerini oğuşturduğunu görüyordum.

— Mevsim iyi olacak, diyordu oğullarına.

Ve alçak sesle gülerek, bütün bu çiçeklerini satışından gelecek olan parayı hesaplıyordu.

Buraya gelmek için, çok sıkı, pazar günleri bile, bir saat dinlenmeden çalışılmıştı. Herşey kıvamında ve yolunda olduğu için, bu 5 ağustos pazar günü, ödül olarak, Arcueil'e, kendisi gibi bahçıvan olan babanın bir dostuna, akşam yemeği yemeğe gitmemiz kararlaştırıldı. Capi de bize katılacaktı. Saat üç, ya da dörde kadar çalışacak, sonra, herşey bitince, kapıyı kilitleyip, neşeye yola çıkacak, saat beş, ya da altıya doğru, Arcueil'e varacak, yemekten sonra, pazartesi günü, erkence, dinlenmiş ve güçlü bir biçimde, iş başında olmak için, geç yatmamak amacıyla, hemen eve dönecektik.

Ne mutluluktan bu!

Kararlaştırıldığı gibi oldu. Saat dörtten birkaç dakika önce, baba büyük kapının kilidinde anahtarı döndürüyordu.

— Herkes yola! dedi kıvançla.

— İleri, Capi!

Liz'in elinden tutarak, koşmaya başladım. Etrafımızda zıplayan Capi'nin şen havlayışları bize eşlik ediyordu.

Belki de, uzun bir süre için, büyük yollara çıktığımızı sanıyordu. Bu, onunla her zaman ilgilenmemin olanaksız olması nedeniyle, -ki herşeyin üstünde sevdiği şey buydu- sıkıldığı evde kalmaktan daha çok hoşuna giderdi.

Hepimiz bayramlık giysilerimizi giyinmiştik ve güzel giysilerimizle çok hoştuk. Geçişimizi seyretmek için dönüp bakan insanlar vardı. Kendim nasıldım bilmiyorum, ama, Liz, hasır şapkası, mavi giysisi, kurşuni renkli bez potinleriyle, görülebilen en güzel, en canlı küçük kızdı. Canlılığında incelik vardı; gözleri, titrek burun delikleri, omuzları, kolları, herşeyi konuşuyor ve zevkini ortaya koyuyordu.

Zaman öylesine çabuk geçmişti ki anlayamadım. Tek bildiğim şey, yemeğin sonuna geldiğimiz sırada, içimizden birinin gökyüzünün, batıda, siyah bulutlarla kaplandığına dikkatimizi çekmesiydi. Masamız açık havada, kocaman bir mürver ağacının altında hazırlanmış olduğu için, bir fırtınanın yaklaştığını görmemiz bızlm için kolay oldu.

— Çocuklar, Glacière'e dönmek için acele etmeliyiz.

Bu sözlere genel bir haykırış karşılık verdi:

— Ne çabuk!

Liz birşey söylemedi, ama istemediğini, karşı geldiğini gösteren hareketler yaptı.

— Eğer rüzgâr çıkarsa, dedi baba, panoları devirebilir; haydi, yola

Söyleyecek birşey yoktu. Hepimiz camlı panoların bahçıvanların serveti olduğunu ve eğer rüzgâr camları kırarsa, bunun onlar için yıkım olduğunu biliyorduk.

— Ben önden gidiyorum, dedi baba; benimle gel, Benjamin, sen de Alexis, hızlı yürüyeceğiz. Rémi Etienne ve Liz'le arkadan gelir.

Daha fazla birşey söylemeden, uzun adımlarla yola çıktılar. Biz ise, Etienne ve ben, adımlarımızı Liz'e göre ayarlayarak, daha yavaş bir biçimde onları izliyorduk.

Artık gülmek söz konusu değildi, artık koşmuyor, artık atlayıp sıçramıyorduk.

Gökyüzü giderek kararıyordu. Esmeye başlayan rüzgâr, kasırga halinde sürüklediği toz bulutlarının peşinde, fırtına hızla geliyordu. İnsan böyle bir kasırgaya yakalandığı zaman, durması, arkasını rüzgâra çevirmesi, iki eliyle gözlerini kapaması gerekirdi. İnsanın gözleri kör olurdu; soluk alsanız, ağzınızda bir çakıltaşı tadı duyardınız.

Uzakta gök gürliyordu. Gümbürtüleri, kulakları parçalayan çatırtılara karışarak hızla yaklaşıyordu.

Etiennette ile ben Liz'i elinden tutmuş, arkamızdan çekiyorduk. Ama Liz bizi izlemekte güçlük çekiyordu. İstedüğimiz kadar çabuk yürüyemiyorduk.

Fırtınadan önce varabilecek miydik acaba?

Baba, Benjamin ve Alexis varacaklar mıydı?

Onlar için, sorunun bambaşka bir önemi vardı. Bizim için yalnızca, ıslanmamak söz konusuydu, onlar için, cam panoları yıkımdan kurtarmak, yani, rüzgârın altlarından girip onları, karma karış yuvarlayıp götürmesin diye kapatmak.

Gökgürültüsü giderek yineleniyordu. Bulutlar öylesine kalınlaşmıştı ki hava hemen hemen kararmıştı. Rüzgâr onları araladığı zaman ötede beride, siyah kasırgaları içinde, bakırlaşmış derinlikler farkediliyordu. Bu bulutlar az sonra çatlayacaktı mutlaka.

Tuhaf şey! Bu gökgürültüleri arasında, üzerimize doğru gelen ve açıklanması olanaksız korkunç bir gürültü işittik. Sanki fırtınayı kovmak için ileri doğru atılan bir süvari alayındı bu. Saçmaydı, süvariler bu mahalleye nasıl gelirlerdi ki?

Birden dolu yağmaya başladı; önce birkaç küçük dolu parçası yüzümüze çarptı. Sonra, hemen arkasından, gerçek bir çığ; kendimizi büyük bir kapının altına atmak zorunda kaldık.

O sırada, tasarlanabilinen en korkunç bir dolu sağnağının yağmaya başladığını gördük. Bir anda, yol, san-

ki kış mevsiminin ortasında imiş gibi, beyaz bir tabakayla kaplandı. Dolu taneleri güvercin yumurtası iriliğindeydi ve yere düşerken, kulakları sağır edici bir gürültü oluşturunuyordu. Bu gürültünün arasında, zaman zaman, kırılan camların gürültüsü yükseliyordu. Çatılardan sokağa kayarak inen dolu taneleriyle, her türlü şey, kiremit parçaları, alçı, ezilmiş arduvaz parçaları yere düşüyordu. Özellikle arduvaz parçaları dolunun beyazlığının ortasında siyah bir yığın oluşturunuyordu.

— Eyvah! Panolar! diye bağırdı Etiennette.

Benim aklıma gelen düşünce de buydu.

— Belki, baba zamanında yetişir, ha?

— Doludan önce varmış bile olsalar, panoları otlarla kapatacak zamanları olmayacaktır; herşey yok olacak.

— Dolunun yer yer düştüğü söylenir.

— Biz eve yakamızı kurtaracak kadar yakınız; ama buraya yağdığı gibi bahçeye de yağarsa, zavallı baba batacak. Oh! Tanrım, çiçeklerin satışına ne kadar çok güveniyordu ve paraya ne kadar gereksinmesi vardı!

Değerlerini pek bilmeden, çoğu zaman, camlı panoların yüz tanesinin binbeşyüz, bin sekiz yüz franka patladığını duymuştum. Birden, eğer dolunun, seraları ve çiçekleri katmadan, beş ya da altı yüz panoyu kırması halinde, bizim için olabilecek yıkımın ne olduğunu anladım.

Etiennette'e bu konuda soru sormak istiyordum. Ama, dolu tanelerinin meydana getirdiği gürültü öylesine kulakları sağırlandıracak düzeydeydi ki birbirimizi güçlkle duyabilirdik. Hem sonra, gerçeği söylemek gerekirse, Etiennette konuşacak durumda görünmüyordu. Dolu tanelerinin düşüşünü, evlerinin yandığını gören kişiler gibi, üzgün bir biçimde seyrediyordu.

Bu korkunç sağınak çok sürmedi, belki beş altı dakikada ve başladığı gibi birden kesildi. Bulutlar Paris'in üzerine doğru kaçtı ve kapının altından dışarı çıkabildik.

Sokakta, sert ve yuvarlak dolu taneleri deniz taşları gibi, ayaklar altında yuvarlanıyordu. Öylesine kalın bir tabaka oluşturanlar vardı ki insanın ayağı bileğine kadar içine gömülüyordu.

Liz bez potinleriyle bu buz gibi dolunun içinde yürüyemediği için, onu sırtıma aldım. Gelirken öylesine nesheli olan yüzü şimdi üzgündü, yaşlar gözlerinden yuvarlanarak akıyordu.

Eve gelmekte gecikmedik. Büyük kapı açık duruyordu. Hemen bahçeye girdik.

Ne görüntü Tanrım! Herşey kırılmış, kıyım kıyım olmuştu: Panolar, çiçekler, cam kırıkları, dolu taneleri, bir karışım, biçimsiz bir yığın oluşturunuyordu. Sabahleyin, öylesine güzel, öylesine zengin görünüşlü bu bahçeden, geriye bu adsız artıklardan başka birşey kalmamıştı.

Baba neredeydi acaba?

Onu hiçbir yerde göremeyip aramaya başladık. Böylece, tek bir camı kalmayan büyük seranın yanına geldik. Toprağı kaplayan kırıkların ortasında bir taburenin üzerine oturmuş, daha doğrusu yığılmış duruyordu. Alexis ile Benjamin de yanında hareketsiz bekliyorlardı.

Ayaklarımızın altında ezdiğimiz cam parçalarının gürültüsünden yaklaştığımızı anlayarak başını kaldırıp baktı ve:

— Oh! zavallı yavrularım! diye haykırdı, oh! zavallı yavrularım!

Sonra, Liz'i kollarına alarak, tek söz eklemeyen, ağlamaya başladı.

Ne diyecekti ki?

Bu, bir yıkımdı; ancak, göze ne kadar büyük görünürse görünsün, sonuçları yönünden, çok daha korkunçtu.

Kısa bir süre sonra, Etiennette'den ve oğlanlardan babanın büyük üzüntüsünün ne kadar haklı olduğunu öğrendim. Baba, on yıl önce bu bahçeyi satın almış ve bu evi kendisi yapmıştı. Araziyi satan kişi ona, çiçekçilik

mesleği için gerekli olan araç gereci satın alması için ödünç para da vermişti. Hepsi, yıllık ödentilerle, onbeş yılda ödenecek ya da ödenmesi gerekecekti. Şimdiye dek, baba bu yıllık ödentileri, çalışa çalışa ve yokluklarla, düzenli olarak ödeyebilmişti. Bu düzenli ödemeler öylesine önemliydi ki alacaklı, araziyi, evi, araç ve gereçleri, elbette daha önce ödenmiş olan on yıllık ödentileri tutarak, geri almak için, yalnızca bir fırsat, yani bir gecikme bekliyordu. Düşündüğü buydu herhalde. Çünkü, onbeş yılda, babanın parayı ödeyemeyeceği bir gün geleceğini, göze aldığı bu vurgunun kendisi için hiçbir tehlikesi yokken, borçlusu için tehlike olacağını düşünüyordu.

Sonunda, dolu sayesinde, bu gün gelmişti.

Şimdi ne olacaktı?

Uzun süre kararsızlık içinde kalmadık. Çiçeklerin satışından alacağı parayla, babanın yıllık ödentisini vermesi gereken günün ertesi günü, eve siyahlar giyinmiş bir adam girdiğini gördük. Pek nazık bir görünüşü yoktu. Bize, boş bir satıra birkaç sözcük yazarak damgalı bir kâğıt verdi. Bir mübaşirdi bu.

O günden itibaren, her an geldi. Öyle ki sonunda adlarımızı öğrendi.

— Günaydın, Rémi, diyordu; günaydın, Alexis; işler yolunda mı bayan Etiennette?

Bize, mühürlü kâğıdını, gülümseyerek, dostuymuşuz gibi veriyordu.

— Allahısmarladık, çocuklar!

— Canın cehenneme!

Baba artık evde durmuyor, kente koşuyordu. Nereye gidiyordu acaba? Bu konuda birşey bilmiyordum. Çünkü, eskiden herşeyi söylemekten kıvanç duyan baba, artık tek bir söz söylemiyordu. İş adamlarına uğruyor, mahkeme karşısına çıkıyordu muhakkak.

Bu düşünceyle, içimde bir korku duydum; Vitalis de mahkemeye çıkmıştı ve sonucun ne olduğunu biliyordum.

Baba için, sonuç çok uzadı ve kış mevsiminin bir

kısmı böyle geçti. Elbette ki seralarımızı onaramadığımız ve panolarımıza cam taktıramadığımız için, bahçe de, barınak gerektirmeyen sebze ve çiçekler yetiştiriyorduk. Bu, büyük bir ürün olmazdı, ama, yine de, birşeydi ve bir işti.

Bir akşam, baba eve her zamankinden daha bitkin bir halde döndü.

— Çocuklar, dedi, hapı yuttuk.

Önemli bir konuşmanın olacağını anladığım ve çocuklarıyla konuşacağı için dinlememem gerektiğini düşündüğümünden, dışarı çıkmak istedim.

Fakat, bir el hareketiyle beni durdurdu:

— Sen bu aileden değil misin? dedi, sana söylemek zorunda olduğum şeyi anlamıyacak kadar küçük olmana rağmen, anlayacak kadar acı çektin. Çocuklar, sizden ayrılmak zorundayım.

Bir bağırma, acı bir çığlık duyuldu.

Liz kollarına atıldı ve ağlayarak onu öptü.

— Oh! sizin gibi, küçük sevgili Liz gibi, iyi çocuklarını insanın isteyerek bırakmadığını düşünüyorsunuzdur.

Liz'i göğsünde sıktı.

— Parayı ödeme cezasına çarptım ve param olmadığı için, buradaki herşey satılacak. Sonra, bu yeterli olmayacağı için, hapse gireceğim, beş yıl yatacağım orada. Paramla ödeyemediğim için, vücudumla, özgürlüğümle ödeyeceğim.

Hepimiz ağlamaya başladık.

— Evet, çok üzücü, dedi, fakat yasaya karşı gelinmez, yasa bu.

Beş yıl! Bu süre içinde ne olacaksınız? İşte korkunç olan şey.

Bir sessizlik oldu.

— Bunu düşündüğümü sanıyorsunuzdur elbette; ben tutuklandıktan sonra, sizin yalnız ve yüzüstü bırakılmanız için, şuna karar verdim.

Bir parça umutlanmışım.

— Rémi, Nièvre'de, Dreuzy'de oturan kızkardeşim Catherine Suriot'a bir mektup yazacak. Ona durumu açıklayacak ve gelmesini rica edecek. Kendini kolayca kaybetmeyen ve işi bilen Catherine'le en iyi çözüme karar vereceğiz.

İlk kez mektup yazıyordum; güç, acımasız bir başlangıç oldu bu.

Babanın sözleri belirsiz olmakla birlikte, yine de bir umut içeriyordu ve içinde bulunduğumuz durumda, umut çok şeydi.

Neyi?

Görmüyor, ama umuyorduk.. Catherine gelecekti ve o, işi bilen bir kadındı. Bizim gibi, basit ve bilgisiz çocuklar için bu yeterliydi. İş bilenler için, bu dünyada güçlük diye birşey yoktu.

Ama, düşündüğümüz kadar çabuk gelmedi. Kolluk görevlileri, yani borçluları tutuklayan kişiler ondan önce geldiler.

Baba tam bu sırada, dostlarından birinin evine gidiyordu. Sokağa çıkınca, onları karşısında buldu. Ben de babanın yanındaydım. Bir saniye içersinde, etrafımızı çevirdiler. Fakat, baba kaçmak istemiyordu. Fenalaşmış gibi, rengi sarardı. Kolluk görevlilerinden, zayıf bir sesle, çocuklarını öpmesine izin vermelerini istedi.

— Üzülmeniz gerekmez, dostum, dedi içlerinden biri, borç nedeniyle hapse girmek öylesine korkunç birşey değildir. Hem sonra, insan orada iyi dostlar bulur.

Görevliler etrafımızda olduğu halde, eve döndük. Ben gidip bahçeden çocukları aldım.

Döndüğümüzde, baba, hüngür hüngür ağlayan Liz'i kucağında tutuyordu. O sırada, görevlilerden biri babanın kulağına birşeyler söyledi, ama ben söylediğini duydum.

— Evet, dedi baba, haklısınız, öyle gerekir.

Birden ayağa kalkıp Liz'i yere bıraktı. Fakat, Liz ona yapıştı, elini bırakmak istemiyordu.

Etiennette, Alexis ve Benjamin'i kucaklayıp öptü. Ben bir köşede duruyordum. Gözlerim yaşlarla karar-mıştı.

— Ya sen, Rémi, beni öpmeye gelmiyor musun? Sen benim çocuğum değil misin?

Cılgın gibiydik.

Baba, buyurucu bir sesle:

— Orada kalın, dedi, size emrediyorum.

Ve Liz'in elini Etiennette'in avcuna koyduktan sonra hemen dışarı çıktı.

Onun peşinden gitmek isterdim. Kapıya doğru yöneldim. Ama Etiennette durmamı işaret etti.

Nerede olacak, ne yapacaktım?

Mutfağımızın ortasında, bitkin bir halde kalakaldık. Hepimiz ağlıyorduk. Hiçbirimiz söyleyecek bir söz bulamıyordu.

Ne sözü?

Bu tutuklamanın bugün, yarın olacağını biliyorduk. Ama, Catherine'in o sırada burada olacağını sanıyorduk. Catherine, savunmaydı. Ama, Catherine ortalıklarda görünmüyordu.

Bununla birlikte, babanın gidişinden yaklaşık olarak bir saat sonra geldi. Bizi mutfakta, konuşmaz bir halde buldu. Bizi şimdiye dek destekleyen, savaşmak için öylesine güçlü, öylesine yürekli olan Etiennette de ezilmişti, şu anda bizim kadar zayıftı. Artık bize cesaret vermiyordu. İstençsiz, yönsüz, Liz'in acısını avutmaya çalışmak için, içine bastırıldığı kendi acısıyla başbaşaydı. Kaptan denize düşmüştü ve biz çocuklar, bundan böyle, dümende kimse olmadan, yol gösterecek ışık olmadan, bizi limana götürecek birşey olmadan, hatta bizim için bir limanın var olup olmadığını bilmeden, hayat okyanusunun ortasında, rüzgârın keyfine bağlı, bir hareket yapamaz, ya da bir fikir ortaya koyamaz durumda, kafamızda korku, yüreğimizde umutsuzlukla, kaybolmuş bir haldeydik.

Catherine hala, girişim ve istenç kadını olarak, güçlü bir kadındı. Paris'te, on yıl süreyle, değişik zamanlarda beş kez, sütannelik yapmıştı. Bu dünyanın güçlülüklerini tanıyor, kendisinin de söylediği gibi, çıkar yol bulmayı biliyordu.

Bize emir verdiğini duymak ve onun sözünü dinlemek için bir iç rahatlığı oldu. Yeniden bir umut belirtisiyle karşılaşıyor, yeniden bacaklarımızın üzerine doğruluyorduk.

Eğitimsiz olduğu kadar parasız da olan bir köylü kadın için, bu omuzlarının üzerine düşen ve en yürekli-leri bile kaygılandırarak kadar ağır bir sorumluluktuk. Büyüğü onyediyi yaşında, en küçüğü dilsiz olan bir öksüz ailesi. Bu çocukları ne yapmalıydı? Kendisi yaşamakta güçlük çekerken, onların sorumluluğu nasıl yüklenilirdi?

Süt verdiği çocuklardan birinin babası noterdi. Ona danışmaya gitti. Yazgımız, onun öğütlerine ve ilgisine göre saptandı. Daha sonra, Catherine hala, hapisaneye, babayla konuşmaya gitti. Girişimlerinden, niyetlerinden bize bir kez bile söz etmeden, Paris'e gelişinden sekiz gün sonra, alınan karar bize bildirdi.

Tek başımıza çalışamayacak kadar küçük olduğumuz için, çocuklardan herbiri kendisini almak isteyen amca ve halaların yanına gidecekti.

Liz, Morvan'a Catherine halanın yanına, Alexis, Cévennes yöresinde, Varses'de madenci olan bir amcanın yanına, Benjamin, Saint-Quentin'de bahçıvanlık yapan bir başka amcanın yanına, Etiennette, Esnandes'e, deniz kenarındaki Charente'da evli bir halanın yanına gidecekti.

Bana sıra gelmesini bekleyerek, bu önlemleri dinliyordum. Catherine hala konuşmasını bitirince, ona doğru ilerleyerek:

- Peki ben? dedim.
- Sen mi? Sen aileden değilsin ama.
- Sizin için çalışırım.
- Aileden değilsin ki.

— İş başında yürekli olup olmadığımı Alexis'e, Benjamin'e sorun.

— Yemekte de, değil mi?

— Evet, evet, aileden o, dediler hep birlikte.

Liz ilerleyip halasının önünde, uzun konuşmalardan daha çok şey anlatan bir hareketle, ellerini bitiştiirdi.

— Zavallı yavrum, dedi Catherine hala, seni çok iyi anlıyorum, onun da seninle gelmesini istiyorsun. Fakat, görüyorsun, hayatta, insan istediğini yapamaz. Sen benim yeğenimsin. Eve gidince, bizim adam ters bir söz söyler, ya da masada yemek için surat asarsa, ona tek bir söz söylerim: «Bu çocuk ailemizden, biz acımazsak, kim acır?» Sana bizim için söylediğim şey, Saint-Quentin'li, Varses'li amcaların ve Esnandes'li halan için de geçerlidir. Akraları insan yanına alır, yabancılar kabul edilmez. Ekmek bir tek aileye yetecek kadar az, herkes için bulunmuyor.

Yapılacak, eklenecek birşey olmadığını iyice anladım. Söyledikleri çok doğrudu. «Ben aileden değildim.» Hak isteyecek, istemde bulunacak hiçbir şeyim yoktu, dilenmek olurdu bu. Ama, onların ailesinden olmasam, onları böylesine sever miydim acaba? Alexis, Benjamin benim erkek kârdşlerim değil miydi? Etienne'te, Liz kız kârdşlerim değil miydi? Demek onları yeterince sevmiyordum ha? Demek ki Liz Alexis'i ya da Benjamin'i sevdiği kadar beni sevmiyordu ha?

Catherine hala kararını yerine getirmeyi ertelemiyecekti. Ertesi gün ayrılacağımızı haber verdikten sonra, bizi yatmaya gönderdi.

Odamıza daha girmiştik ki herkes etrafımı çevirdi, Liz ağlayarak üzerime atıldı. O zaman, anladım ki, ayrılık üzüntüsüne rağmen, düşündükleri bendim, acıdıkları bendim. Gerçekten onların kârdşi olduğumu hissettim. O anda, karışık kafamın içinde bir fikir doğru, ya da daha doğrusu, —çünkü iyi gibi kötüyü de söylemek gerekir— kalbimin bir esini kalbimden kafama yükseldi.

— Dinleyin, dedim onlara, akrabalarınız beni istemiyorlarsa da, siz beni ailenizden sayıyorsunuz.

— Öyle, dedi üçü de, sen bizim her zaman erkek kardeşimiz olacaksın.

Konuşamayan Liz, elimi sıkarak bu sözleri doğrularken, yüzüme öylesine derinden baktı ki gözlerim yaşardı.

— Tamam! Öyle olacağım ve bunu size kanıtlayacağım.

— Nereye yerleşmek istiyorsun? dedi Benjamin.

— Pernuit'in yanında bir yer var; onu, yarın sabah, senin için için istemeye gitmemi ister misin? dedi Etienne.

— Bir yere yerleşmek istemiyorum; Paris'te kalacağım, artık sizi hiç görmeyeceğim. Koyun postumu giyinecek, babanın asmış olduğu çividen harpımı alacağım ve Saint-Quentin'den Varses'e, Varses'den Esnandes'e, Esnandes'den Dreuzy'ye gideceğim. Arka arkaya, hepinizi göreceğim. Böylece, benim aracılığımla, hep birlikte olacaksınız. Şarkılarımı, dans havalarımı unutmadım; hayatımı kazanırım.

Hepsinin yüzünde gördüğüm hoşnutluktan, fikrimin onların istemlerini gerçekleştirdiğini anladım. Üzüntümün içinde, kendimi çok mutlu hissettim. Uzun süre, benim tasarımdan, ayrılışımızdan, bir araya gelişimizden, geçmişten, gelecekte söz ettik. Ama, o gece, hiç kimse uyumadı. Belki de ben diğerlerinden çok daha az.

Ertesi gün, şafakla, Liz beni bahçeye götürdü. Bana birşey söyleyeceğini anladım.

— Benimle konuşmak mı istiyorsun?

Evet anlamında bir işaret yaptı.

— Ayrılmamızdan üzüntü duyuyorsun; bunu bana söylemene gerek yok, bunu senin gözlerinde görüyorum, kalbimde duyuyorum.

Sorunun bu olmadığını işaret etti.

— Onbeş gün sonra, Dreuzy'de olacağım.

Başını salladı.

— Dreuzy'ye gitmemi istemiyor musun?

Birbirimizi anlamak için, genellikle, soru sorma yoluna baş vuruyordum. Bana olumlu ya da olumsuz bir işaretle yanıt veriyordu.

Bana, Dreuzy'ye gelmemi istediğini söyledi; ama eli ni üç değişik yönde uzatarak, bana, önce, iki erkek kardeşle ablasını görmeye gitmem gerektiğini anlattı.

— Önce, Varses'e, Esnandes'e ve Saint-Quentin'e gitmemi mi istiyorsun?

Anlaşıldığından mutlu, gülümsedi.

— Niçin peki? Ben, ilk olarak seni görmek isterim.

Bunun üzerine, elleriyle, dudaklarıyla ve özellikle konuşan gözleriyle, bu istekte neden bulunduğunu bana anlattı; açıkladığını size çeviriyorum:

«Etiennette'den, Alexis ve Benjamin'den haber alabilmem için, onları görmekle başlaman gerekir; o zaman, Dreuzy'ye gelip gördüklerini, onların sana dediklerini bana yineleyeceksin.»

Sevgili Liz!

Sabahın sekizinde yola çıkmaları gerekiyordu. Catherine hala, onları önce babayı öpmek için hapishaneye götürmek amacıyla büyük bir araba istemişti. Sonra, herbiri, paketleriyle binmek zorunda olduğu trene gidecekti.

Saat yedide, bu kez de Etiennette beni bahçeye götürdü.

— Az sonra ayrılacağız, dedi; sana bir anı bırakmak istiyordum, şunu al: bir dikiş kutusu; içinde, iplik, iğneler ve benim makasımı bulacaksın; ad babam vermişti. Yolda, bütün bunlara gereksinmen olur. Çünkü, yamanı yamamak ya da düğmeni dikmek için yanında olmayacağım. Makasımı kullanırken bizi hatırlayacaksın.

Etiennette konuşurken, Alexis etrafımızda dolanıyordu. Etiennette içeri girince, ben bahçede, coşku içerisinde dururken, yanıma yaklaştı:

— İki liram var, dedi, birini kabul edersen, sevinirim.

Beşimizden, Alexis para duygusu olan tek kişiydi. Cimriliğiyle eğlenirdik. Kuruş kuruş biriktirir ve yeni on, yirmi kuruşlukları olmasından gerçek bir mutluluk duyardı. Onları avucunda sürekli olarak sayar, güneşe çevirip parıldatır ve şıkırdayışını dinlerdi.

Sunusu yüreğimi duygulandırdı. Geri çevirmek istedim, ama direterek pırıl pırıl madeni bir parayı elime sıkıştırdı. Bundan, bana olan dostluğunun çok güçlü olması gerektiğini anladım. Çünkü, küçük servetinden, dostluğu daha ağır basmıştı.

Benjamin de beni unutmadı, o da armağanını vermek istedi; çakısını verdi, karşılığında bir kuruş istedi. «Çünkü çakılar dostluğu keserdi.»

Saatler çabuk ilerliyordu; çeyrek saat sonra, beş dakika sonra, ayrılacaktık. Liz beni unutmayacak mıydı acaba?

Arabanın gelişi duyulduğu zaman, Catherine teyzenin odasından çıktı ve bana kendisini bahçede izlemesini işaret etti.

— Liz! diye seslendi Catherine hala.

Fakat, Liz, yanıt vermeden, acele ederek yoluna devam etti.

Çiçeklerin ve sebzelerin bahçelerinde, herşey yararlılık açısından düzenlenmiştir. Gösteriş ve süs bitkilerine yer yoktur. Bununla birlikte, bizim bahçede, kocaman bir Bengale gülü vardı. Uzak bir köşede olduğu için, sökülmemişti.

Liz bu gül fidanına doğru yöneldi, bir dal koparıp bana doğru döndü. Açmak üzere iki küçük tomurcuğu olan bu dalı ikiye ayırıp birini bana verdi.

Ah! Dudakların dili gözlerinkiyle karşılaştırılınca, ne kadar önemsizdir! Bakışlarla karşılaştırıldığında, sözcükler ne kadar soğuk ve boştur!

— Liz! Liz! diye hala bağırıyordu.

Bagajlar arabaya yüklenmişti bile.

Harpımı aldım, Capi'ye seslendim. Kendisi için korkunç birşey olmayan Capi, harpı ve eski giysilerimi görünce, kuşkusuz tekrar yola çıkacağımızı ve özgürce koşabileceğini anlayarak, kıvançtan yerinde zıplıyordu. Kapalı kalmaktan özgürce dolaşmak onun için daha eğlenceliydi.

Veda zamanı gelmişti. Catherine hala bunu kısalttı; Etiennette, Alexis ve Benjamin'i arabaya bindirdi ve bana Liz'i kucağına koymamı söyledi.

Sonra, şaşkın durduğum için, beni hafifçe itip arabanın kapısını kapattı.

— Benim yerime babayı öptün! diye bağırdım, çünkü...

Bir hıçkırıkla sesim kesildi.

— İleri! dedi hala.

Ve araba hareket etti.

Gözyaşlarımın arasında, Liz'in açık pencereden eğilip eliyle bana bir öpücük gönderdiğini gördüm. Sonra, araba, hızla sokağın köşesini döndü. Artık, bir toz bulutu gördüm yalnızca.

Herşey bitmişti.

Harpıma dayalı, Capi ayaklarımın dibinde, uzun süre kalıp yavaş yavaş yola inen tozu bilinçsizce seyrettim.

Bir komşu evi kapatmak ve anahtarlarını mal sahibi için saklamakla görevlendirilmişti; beni yıkılmışlığımdan çekip gerçeğe götürdü.

— Orada mı kalacaksın öyle? dedi.

— Hayır, gidiyorum.

— Nereye gidiyorsun?

— Burnumun doğrultusuna.

Bana acıdı, muhakkak ki, çünkü elini uzatarak:

— Eğer kalmak istersen, dedi, seni yanımda tutarım, ama pek güçlü olmadığın için, parasız; daha sonra, demiyorum.

Ona teşekkür ettim.

— Nasıl istersen, söylediğim, senin iyiliğin içindi; iyi yolculuklar!

Ve çekip gitti.

Araba hareket etmişti; ev kapalıydı.

Harpımın kayışını omuzuma geçirdim. Eskiden öylesine sık yaptığım bu hareket Capi'nin dikkatini çekti; ayağa kalktı, parlak gözlerini suratıma dikti.

— Haydi, Capi, gidelim!

Anlamıştı; havlayarak önüme atladı.

İki yıl yaşadığım, her zaman yaşayacağımı sandığım bu evden bakışlarımı ayırarak önüme çevirdim.

Güneş ufka uzak, gökyüzü bulutsuz, hava sıcaktı; bu, yorgunluktan ve bitkinlikten, şu duvarın dibine yığıldığım geceye hiç de benzemiyordu.

Demek ki bu iki yıl, yalnızca bir mola verişti; tekrar yola koyulmam gerekiyordu.

Ama, bu mola yararlı olmuştu. Bana güç vermişti. Kol ve bacaklarımda duyumsadığım güçten daha iyi şey, kalbimde hissettiğim dostluktu.

Artık yeryüzünde yalnız değildim. Hayatta, bir amacım vardı artık: sevdiğim ve beni sevenlere yararlı olmak, onları hoşnut etmek.

Yeni bir hayat önümde açılıyordu. Vitalis'in anısını düşünerek, kendi kendime: İleri! dedim.

HECTOR MALOT

KİMSESİZ ÇOCUK

Sosyal
Yayınlar

Dünya
Çocuk Klasikleri